

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
კ. კეპელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი

ციალა ქურციკიძე

ძველი აღთქმის ანოტირებული
(არაკანონიკური) წიგნების
ქართული ვერსიები

წიგნი II

1970 წელს X—XVIII საუკუნეების ყველა არსებული ქართული ხელნაწერის მიხედვით ავტორმა გამოაქვეყნა ძველი აღთქმის ექვსი აპოკრიფული (არაკანონიკური) წიგნი: „წიგნი ეზრა ზორობაბელისი“ (I ეზრა), „ტობისი“, „სიბრძნე სოლომონისი“, „ბარუქი“, „ეპისტოლე იერემიასი“, „წიგნი ეზრა სუთიელი“ (III ეზრა).

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს გამოკვლევას, რომელიც მიზნად ისახავს ძველი აღთქმის ამ ექვსი არაკანონიკური წიგნის ქართული ვერსიების ურთიერთთან და უცხოენოვან წყაროებთან (ბერძნული, სომხური, სირიული, ლათინური, სლავური) შედარების შედეგად გაარკვიოს ქართული თარგმანების მომდინარეობისა და სხვადასხვა რედაქციების წარმოქმნის საკითხები.

რედაქტორი ე. მეტრეველი

გადაეცა წარმოებას 2/IV-73; ხელმოწერილია დასაბუქდად 16.1.73;
ქალაქის ზომა 60 X 90¹/₁₆; ნაბეჭდი თაბახი 21.75; საალრიცხო-
საგაპომცემლო თაბახი 10,80; უე 00963; ტირაჟი 1000; შეკვეთა № 1042.

ფასი 1 მან. 05 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ. 19. .
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ. 19.
Типография АН ГССР. Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19.

ნ ი ე ა ს ი ტ ყ რ ა მ ბ ა

ქველი აღთქმის არაკანონიკური ნივნები თავისი სიძველითა და შინაარსით ქველი აღთქმისავე კანონიკურ ნივნებს უფასიან გვერდით და ავსებენ იმ ხარვეზს, რომელიც ქველი აღთქმის ამბების გადმოცემაში კანონიკურ ნივნებს აქვთ. ამიტომ არაკანონიკური ნივნებიც იმავე გონებზე შეიხსავლება, რომელიცავე ქველი აღთქმის კანონი და ბიბლია საერთოდ.

ბიბლიის, კერძოდ კი ქველი აღთქმის, ტექსტის კვლევისა და დაგვიანის შევსებასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანი უნიჭობა მისი მარჯმანებას ურისტიანული მწერლობის მიქონვით ყველა უნაბე. ამ მნიშვნელობას მიკვებული არ არის ქართული მარჯმანიც, რომელიც თავისი სიძველით სხვა მარჯმანებს არა თუ არ ჩამოუვარდება, არამედ ამიტვის კიდეც: ხანმოც პალიმფსტეგებში შესაქმის, I ებრას, იგავნი სოლომონისის, იერემიასა და ელსიას ნინასწარმეფეველებათა ფრამენებობის არსებობა ქველი აღთქმის მარჯმანს /თუ მთლიანად არა, მისი კიდეც ნარტილისას/ ქართული უნაბე ურისტიანული მწერლობის უძველეს პერიოდში /V-VI საუკუნეებისათვის/ გავარაუდებინებას. მაგრამ იმის გამო, რომ ქველი აღთქმის ქართული მარჯმანი მუცნიერულად შესწავლილი არ ყოფილა, ბიბლიოლოგთათვის იგი თითქმის უცნობი იყო.

კაცურული ნივნების გამოკვებები, რაც გლეშე არსებობს, სრულ ნარმოგვენას ქველი აღთქმის ქართული მარჯმანზე, ცხადია, არ იძლევა.

ქველი აღთქმის ნივნების ქართული რედაქციების შესწავლასა და გამოსაცემაში მომზადებაზე ინტენსიური მუშაობა მიმდინარეობს გლეშე კ. კველიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში. ასე რომ ქველი

აღმუშავების ქარხელი თარგმანის სრული მუცნიერული ფუქსტის გამოცე-
მა უკვე ახლო მომავლის საუბრე მთქანს.

ანი, ის ძვირე რამ, რაჟ გაკეთდა დრეშივე ძველი აწმუშის
წიგნების ქარხელი თარგმანების გამოცემასთან რაკავშირებით:

1885 წელს ალ. ვაჟარდნიშა რწიკის ბიბლიის მიხედვით გამოქს-
აა უბა უბაშა.¹

1925-1929 წლებში რ. ბილიკში გამოქვეყნა უბრა სუთიერის
წიგნი იერუსალიმისა რა რწიკის ბიბლიათა მიხედვით.²

1947 წელს აკაკი შანიძემ წამოიხყო რწიკის ბიბლიის გამოცე-
მა, მან გამოქვეყნა მვირიტი წიგნი - რადბრება, გამოსრვათა, რე-
ვიუერკა, მსაქვრკა, რუთი, იოზი. ესთა - რწ ნაკვეთარ.³

1950 წელს მბუჯარა შანიძემ გამოქსა ფსალმუნის კრიტიკული
ფუქსტი 9 ხელნაწერის მიხედვით, რმბლებიჟ სამ რედაქციას უბნი-
ან.⁴

-----
1 А. Ц а г а р е л и, Сведения о памятниках грузинской пись-
менности, I, вып. I, СПб., 1886.

2 The Georgian Version of Fourth Exodus from the
Jerusalem Manuscript R.P. Blake. The Harvard The-
ological Review vol. xix No 4, 1926, The Georgian
Text of Fourth Exodus from the Athos Ms., R.P. Blake,
The Harvard Theological Review, vol. xii, No 1, 1929.

3 წიგნი ძველისა აღმუშისანი, ფ.1, ნაკვ. 1, გამოქსა აკაკი
აკაკი შანიძემ, თბ., 1947 წ.; წიგნი ძველისა აღმუშის-
ანი, ფ.1, ნაკვ.2, გამოქსა აკაკი შანიძემ, თბ.,
1948 წ.

4 ფსალმუნის ძველი ქარხელი რედაქციები, X-XIII საუკუნეთა ხელნა-

ძველი აღმშენებლის ნიგნებების ქარხნული ენაზე მარტინის ისტორიისაში
სამი ძირითადი ენაში გამოიყვანა: 1. უძველესი, ანუ X საუკუნეში-
ქალი: ამ დროს შენარულიებული მარტინები მავთულმრედი ქარხნული
ბიბლიის ყველაზე ძველი ხელნაწერი - მშენებლის ბიბლიაში; 2. XII სა-
უკუნეში ბერძნული სემანტის მიხედვით ნათარქმინი და ნასწორები
ფაქტობრივად დაკარგა კვლავის ბიბლიაში; 3. XV საუკუნის დამთავრ
სტანდარტული იმარტინა ძველი აღმშენებლის ბერძენი ნიგნი, რომელიც შე-
დგება ქარხნული ბიბლიის მოსკოვურ გამოცემაში /1743 წ./ შვიტია.

უძველესი ანუ X საუკუნეში ქარტინების მთავრნარტობა და-
უბრუნდება. სამეცნიერო ლიტერატურაში მათი წყარო-ენის შესახებ
სხვადასხვა მოსაზრებები არსებობს.

ჩვენს მიერ გამოცემული არკანონიკური ნიგნების მშენებლის ბი-
ბლიისეული ფაქტობრივ სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ენიდან აღ-
მოჩნდა მარტინი: ებრა ბრუნბაბელის ნიგნი გამოიყვანება სმი-
ბურიდან /ამავე ნიგნის უფრო ძველი მარტინი, რომელიც ხანშივე
პალიმფსესტისა დაკარგა, ბერძნული ტრადიციისა/, გრძისა და სოლო-
მონის სიბრძნის ნიგნები - ბერძნულიდან, ებრა სუბიექტის ნიგნი
ერთ-ერთი სემანტური ენიდან მომდინარეობს, იერულიან ენიტოლის
მარტინის სინიტილიდან შესრულიებულია ევანგელიკობი. ეს ფაქტი კი
იმაზე მიტანილია, რომ ქარხნული ბიბლიის უძველესი რედაქცია
დროის ერთ რომელიმე მონაკვეთში, ერთი რომელიმე ენიდან მომდინ-
არეა არ უნდა ევანგელიკობი, რამოც ჩანს, მის დაკარგული ნიგნები
სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ენიდან მარტინიდან.

ძველი აღმშენებლის არკანონიკური ნიგნების ქარხნული მარტინი-
ბის გამოქვეყნებამ და შესწავლამ ქარხნული ბიბლია მსოფლიო ლიტერატ-
ურის შედგენის - ბიბლიის - ფაქტის ისტორიის მიკვლევარა პირი-

ბიბლიის ძველ აღმქმამში გამომყოფენ კანონიკურ და არაკანონიკურ, მეთრენაირად კანონიკურ და აპოკრიფულ წიგნებს.

ძველი აღმქმის კანონიკური წიგნებია: 1. რამაძეა, 2. გომსვლათა, 3. ლევიტელთა, 4. რიყბთა, 5. 11 მჯულთა, 6. ისუ ნავესი, 7. მსაჯულთა რუთითურთ, 8. 1 და 11 მუფთა, 9. III და IV მუფთა, 10. 1 და 11 ნეშტთა, 11. ებრა და ნეემია, 12. ესთერი, 13. იობი, 14. ფსალმუნი, 15. იგავნი სოლომონისნი, 16. ეკლესიასტე, 17. ქება ქებათა, 18. ესაია, 19. იერემია გოგობით, 20. ებრაელი, 21. დანიელი, 22. თორმეტი მცირე წინასწარმეტყველი.¹

-----

1 ძველი აღმქმის კანონიკური წიგნი სინამდვილეში ოცდამეათი კი არა ოცდამეათმეტია, მაგრამ ძველმა ებრაელებმა იმ მიზნით, რამე ამ წიგნების რაოდენობა მათ ანბანში შემაჯავარი ასოების რაოდენობასთან გაეთანაბრებინათ, ხელოვნურად გააერთიანეს ბოლოერთი წიგნი ერთ წიგნად: მსაჯულთა და რუთი, 1 და 11 მუფთა, III და IV მუფთა, 1 და 11 ნეშტთა, ებრა და ნეემია და 12 მცირე წინასწარმეტყველის სახელით ცნობილი /ოსია, იოელი, ამოსი, აბია, იონა, მიქია, ნაუმი, ამბაკუმი, სოფონია, ანტია, ბაქარია, მალაქია/ წიგნები.

ძველი აღმქმის წიგნების ებრაული ანბანის მიხედვით ოცდამეათი გავრთიანების შესახებ ცნობები ძველი მწერლობის ძეგლებში იხილა დაყვანი:

"ხოლო ესე საყნაურ იყავნ, ვითარმეო ოცდამეათ არიან წიგნნი ძველისა აღმქუმილანი, რიცხვსაებრ ებრაელთა ანბანისა ასოთადასა,

ეს.ის წიგნებია, რომლებსაც ებრაელი ხალხი ქმნიდა თხოქმის
მთელი ათი საუკუნის მანძილზე, კერძოდ, ძველი წელთაღრიცხვის
XIII-XII საუკუნეებიდან ძველივე წელთაღრიცხვის II საუკუნემდე.¹
ამ წიგნებში ასახულია ებრაელი ხალხის ისტორია, იმპროვირებული
ყოფა-ცხოვრება, მათი მსოფლმხედველობა, რელიგიური მრწამსი, მათი
ეთიკური და ესთეტიკური მიხედვულებები.

ძველი აღთქმის არაკანონიკურ წიგნებზე იხილება: 1. I ებრა
/წიგნი ებრა ბორბაბელისი/, 2. ტობი, 3. ივითი, 4. სოლომონის
სიბრძნე, 5. ისუ-ბირაქის სიბრძნე, 6. ბარუქი, 7. იერემიას ეპის-
ტოლე, 8. III ებრა /ებრას ამოკალიფისი/, 9. I მაკაბეა, 10. II
მაკაბეა, 11. III მაკაბეა,

რამეთუ ანბანისა მათი ოცდამეორე ასობა არს" /იოანე რამასკელი,
გარემოცემა, კ.კეკელიძის საბ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელ-
ნაწერი A-24, 125 V/.

"არიან უკუე ძუელისა ვიძრევე აღთქმისა წიგნი გოველინი
რიცხვთ ოცდამეორე, რამეთუ ესთეტიკური არიან, ვიძარცა მესმა, ასო-
ნიკა ებრაელისა ანბანისანი" /იოანე სჯულის კანონი, კ.კეკელიძის
საბ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერი A-76, ძვ. 197/.

ძირ. აგრეთვე: А.П. Л о п у х и н, Толковая Библия или
комментарий на все книги святого писания Ветхого и Нового
завета, под редакцией А.П. Л о п у х и н а, I том, Петер-
бург, 1904, ძვ. VI.

I И.Д. А м у с и н, Тексты Кумрана, выпуск I. Перевод с древне-
еврейского и арамейского, введение и комментарий И.Д.
А м у с и н а, Москва, 1971, ძვ. 40.

օ՞րը որոշմամբ արაკանոնիկյանք մոռնալն յերջայն յանոնիկյան Բոցնեման թարգմանի ճանրելով:

1. Եղիշտաս 11 Բոցնեմ - մանասն լոպս /յերջայն ծոլոմի, XXXVI թանն 23-յ մշխոնն թեմթոթ/.

2. Եղիշտան Բոցնեմ - արթոլեմի, ճոմեմեմ ծերմեմ լոպսանթոմ լոպսեմեմ /I, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX; լոպսեմ լոպսեմեմ լոպսեմ լոպսեմ XI-XVI թանթոթ լոպսեմեմ լոպսեմեմ/.

3. Գլոպսեմ Բոցնեմ - ծոլո, 151-յ Գլոպսեմ.

4. Գլոպսեմ Բոցնեմ - XLII թանն ծոլո 27-17 մշխո.

5. Գլոպսեմ Բոցնեմ - լոպսեմ լոպսեմ լոպսեմ /III թանն 24 - 90 մշխոմի/, լոպսեմ լոպսեմ լոպսեմ /XIII թանն/ լոպսեմ լոպսեմ լոպսեմ լոպսեմ /XIV թանն/.¹

1 թր. Գ.Ս. Տ մ ի ռ ո Վ - Ս լ ա տ ո Վ , Ո կանոնիկյան
կնիկ Եղիշտան: Որոշման լոպսեմ, տոմ 9, Մոսկա, 1862, թ. 2; Ա.Ս. Լ ո թ խ մ ի , Թ ո լ կ ո Վ յ Ե ի թ
լոպսեմ, կնիկ կոմեմարի... թ. XIII; Ս. Ն յ ց ռ ո Վ , լոպսեմ
կնիկ-կնիկ լոպսեմ լոպսեմ լոպսեմ լոպսեմ լոպսեմ լոպսեմ
կնիկ, լոպսեմ լոպսեմ, կնիկ լոպսեմ լոպսեմ, կնիկ լոպսեմ
կնիկ և կնիկ լոպսեմ, Կազան, 1907, թ. 165; *The Apocrypha
and Pseudepigrapha of the Old Testament in English
with Introductions and Critical and Explanatory
Notes to the several Books, ed. in Conjunction with
many Scholars by R.H. Charles, D. Litt., D.D., Volume
I, Apocrypha, Oxford, 1965, թ. vii*; O. Eissfeldt, *Ein-
leitung in das Alte Testament, Tübingen, 1964, թ. 776.*

არაკანონიკური წიგნების წარმოშობისა და გავრცელების ის-
ტორია მთლად ნათელი არ არის: "ჩვენ ისიც არ ვიცით, - წერს
ერს-ერსი ბიბლიოლოგი - რა წიგნების მიხედვით ასხვავებდნენ
ძველ აღმშენებელ კანონიკურ წიგნებს არაკანონიკურთაგან".¹

არაკანონიკური წიგნები ებრაული ბიბლიის შედგენილობაში
არ ჩანდა, გარდა ამისა, ებრაულ ენაზე მათი არსებობის შესაბუბ
არავითარ ცნობას არ იძლეოდა იოსებ ფლავიოსი;² მკვლევ მხრივ,
არაკანონიკური წიგნებისა და კანონიკური წიგნების ზემოხსენე-
ბული არაკანონიკური პანაწილების არსებობა ბერძნულ სეპტუაგინაში
ფაქტი იყო, 'ამავე რწმს არაკანონიკური წიგნების უმეტესობისა
მიმართ /1 ებრა, ბარუქი, იერემიას ეპისტოლე, ბირაქის სიბრძნე,
151-ე ფსალმუნნი/ მკვლევრები უფროდ დასკვნებლს აკეთებდნენ მათ
თი ებრაული წარმოშობის შესახებ.³

1 Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии,
перевод с последнего /12-го/ французского издания с до-
полнительными примечаниями и указателями русской библей-
ской литературы, СПб, В.В.Воронцова, Москва, 1916, стр. 46.

2 იოსებ ფლავიოსი /საუკუნის /ახ. წელთაღრიცხვით/ მოგვანება.
იგი პირველი ავტორია, რომელსაც მოცემული აქვს სრული სია ძვე-
ლი აღმშენების წიგნებისა ებრაულ ენაზე. ამ სიაში მხოლოდ კანონი-
კური წიგნებია დასახელებული. იქვე. Ф. В и г у р у, დასახ.
ნაშრომი, стр. 49-50.

3 ეს დასკვნები ბოლოვრთი ფელსტის მიმართ გაამართლა კიდევ კუმი-
რანის ცნობილი აღმჩვენებმა. კუმირანში ძველი აღმშენის არაკა-
ნონიკურ წიგნთაგან ნაპოვნისა ტობის წიგნის არამხეული და ებრა-
ული ფრაგმენტებში, იერემიას ეპისტოლის ბერძნული თარგმანის

ბიბლიკოლოგიაში ძველი სათვინის დამკვიდრებელია ზვალსაზრისი, რომ ბიბლიის არაკანონიკური წიგნები და დანართები წარმოიშვა ჩვენს წელთაღრიცხვამდე ბოლო წლები საუკუნის განმავლობაში, როგორც ვერაულო ბიბლიის /ძველი აღმშენის/ კანონი უკვე დასრულებული იყო. ამიტომ ჩანს, ეს წიგნები არაკანონიკურად და არ შევიდა ვერაულო ბიბლიის შედგენილობაში.¹

კანონიკურ წიგნთაგან არაკანონიკურების გამოყოფის მიზნად ამ უკანასკნელთა გვიანდელი წარმოშობა არ უნდა განსაზღვრავდეს: "ის ფაქტი, რომ არაკანონიკური წიგნები ცალკე, დამოუკიდებლად შეიქმნა, იმას მოწმობს, რომ ისტორიულად მათ მნიშვნელობა და მოუკიდებელი უნდა ჰქონოდათ".²

იმასთან დაკავშირებით, ეს როგორ აფასებდნენ არაკანონიკურ წიგნებს იმ დროს, როგორც ისინი იქმნებოდა, საინტერესოა ერთი ადგილი ვერას ამოკალიფისიდან. წიგნის ბოლოს /მოკლე რედაქციით XII, ხოლო ვრცელით XIV თავში/ მოხსენიებულია შემდეგი: ვერას გამოცხადება უფალი და უბრძანა წასულიყო ვერად და თან წაეყვანა ხუთი კაცი თანადი დროს. ვერა ასეე მოიქცა. მერე დღეს

ფრაგმენტები, ბირაქის სიბრძნის სიწმიდის ფაქტის რამდენიმე ნაწილები და ფსალმუნთა წიგნის 151-ე ფსალმუნი ვერაულოდ. შპრ.

И.Д. А м у с и н и, Тексты Кумрана... გვ. 128-130.

I Г.П. С м и р н о в - П л а т о н о в, Неканонические книги Ветхого завета... გვ. 2; А.И. С п е р я н с к и й, Краткий исторический очерк судьбы неканонических книг Ветхого завета: Христианское чтение, 1881, ч. 2-я, გვ. 392.

2 Г.П. С м и р н о в - П л а т о н о в, დასახ. ნაშრომი, გვ. 7.

უჭარმა "უწილა" ებრასა და უთხრა, რომ გავერთ პირი და შევსვა სას-
მელი. ებრამ შესვა სასმელი, რომელიც წყალს ჰგავდა, ხოლო ღერი
ცუცხლისა ჰქონდა. ამ სასმელის მიღების შემდეგ ებრას გულისა
"გამოსკვენებოდა მცენიერებაჲ", მის მკერდს "განეფინებოდა სი-
ბრძნის" და ებრამ დაიწყო თხრობა: "აღვეთ პირი ჩემი და არღარა
დაივლო". ხუთი კაცი წერდა მის მიწადახრებლს თრმისი ძეგლს განმა-
ღობაში:

"და დავწერე თრმისისა მას ძეგლსა წიგნებში ესე თხრობისა-
ათხრობებნი.

"და იყო ოქვს აქვსწერეს თრმისისი იგი ძეგლი, მუცლად შე-
მაღარი და მრუა:

"ოცდაოთხი, რომელი პირველია დასწერეთ, განცხადებულად დას-
რვათ და უკითხეთ იგი ღირსთა,

"ხოლო სამეფოაათი დაჰმარხოთ, რადაც მისცე იგი ბრძენთა
ერისა მენისათა,

"რამეთუ მას შინა არს ცუცხლი გონებისა და წყაროა სიბრ-
ძნისა და მიგნარს მცენიერებისაჲ", XI 44-48.

"მაღარის" ანუ უფლის ბრძანების თანახმად პირველი ოცდაოთ-
ხი წიგნი "განცხადებულად" უნდა დაიკვას და უნდა წაუკითხონ
ყველას, ვინც ღირსი იქნება, დანარჩენი სამეფოაათი კი ფარულად
უნდა იქონიონ /"დაჰმარხოთ"/ და ვისცენ მხოლოდ ბრძენ ადამი-
ანებს.

აქ დასახელებულ 24 წიგნში ძველი აღმშენის კანონიკურ წიგ-
ნებს ხედავენ, ხოლო 70 წიგნში - ძველი აღმშენისავე არაკანონი-
კურ წიგნებს.¹ ღუ ეს ასეა, გამოიხსნა, რომ ძველი აღმშენის არაკან-

1 იხილ. *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament*... გვ. viii. ც. 1

წიგნის წიგნებს თავის დროზე განმარტებულია ვიქტორიან ნაკლებ-
ბი ლიტერატურა არ ჰქონია: "რამდენი მას მინა არს ცუდი გონ-
ბისა და წყარო სიბრძნისა და მონარხ მუნიციპალიტატი". ლეონი,
მესაძლია, აქ ავტორი საკუთარ მვალსაძრისსავე გვაწვდის /ის ხში
დროინდელი წიგნი არაა განმარტებული/.

რაც შეეხება საკითხს, სადა და როგორც შევიდა არაა განმარტებული
წიგნები ბიბლიის შემადგენელია, ღვინა, რომ ეს წიგნები თავ-
დაპირველად სუბსტანციის მხარეებზეა მარტული განმარტებული
შეიქმნა და შეიქმნა ბერძენი ბიბლიაში, შეიქმნა კი მათ დაემა-
ტა სხვა არაა განმარტებული წიგნები, რომლებიც უფრო მოგვიანებით უკ-
ვე ბერძენულად დაიწერა.¹

როგორც ცნობილია, ძველი აღმშენებელი ქრისტიანული განმარტების სა-
ფუძვლად დაეკო ბიბლიის სუბსტანციის მხარეები. ქრისტიანული
ეკლესიამ ეს მხარეები მიიღო სრული შემადგენლობით /განმარტებული
და არაა განმარტებული/, ამავდროულად იმხარეები იგი შემადგენ
სხვა ენებზე და შევიდა ყველა ძველი ეკლესიის საღმრთისმშობელურ
პრაქტიკაში.²

ქრისტიანული ეკლესიის დამოკიდებულება არაა განმარტებული წიგ-
ნების მიმართ სხვადასხვა დროს სხვადასხვადასხვა იყო. ამ დამო-
კიდებულებაში რეფორმაციის პერიოდში /XVI საუკუნე/ განმარტ-
ებულ სამ მხარეს:

1. აგრძელებული საუკუნეების /IV საუკუნეში/ ეკლესიის წიგ-
ნი მათში ძველი აღმშენებელი არაა განმარტებული იხსენიებენ

¹ Г.П. Смирнов - Платонов, Неканонические кни-
ги Ветхого завета... გვ.11.

² იქვე.

როგორც "წერილს" ან "საღმრთო წერილს", აკეთებდნენ მათგან კითხ-
რებას და კანონიკური წიგნებისაგან თითქმის არ გამოიხევავენ.¹

2. IV საუკუნის ბოლოსა და V -ის დაბოლოებას დველი აღიქმის
არაკანონიკური წიგნები საბოლოო გამოცემა ვერაულო "კანონის"
წიგნა წიგნებისაგან - ილარიონის, რუფინუსისა და იერონიმუს ეგ-
ვიპტოკურის თხზულებების შემდეგ. ეს წიგნა მამებში რაკავშირებუ-
ლი იყვნენ პატივსიგნასთან და კარგად იცნობდნენ დველი ვერაულო "კა-
ნონს" /ცნობილია, რომ იერონიმემ დველი აღიქმა ლათინურ ენაზე
უშუალოდ ვერაულოდანი ზარგმნა/. ყველა წიგნი, რომელიც დველი ვე-
რაულო კანონში არ შეიქმნა, მათ ამოკრიფულად გამოაყენებენ.

3. მესამე ზვალსაზრისი, რომელიც იმავე IV საუკუნის ბოლოსვე
შემუშავდა ქრისტიანულ ეკლესიაში, პირველი მონის მორიგებას წარ-
მოაგვნდა. ამ ზვალსაზრისის მიხედვით არაკანონიკური წიგნების
გამოყენება სარწმუნოების ზოგმაზვების რასაბუზვებისაზვის კი აიკრ-
ძალია, მაგრამ მიზანშეწონილად იქნა მიჩნეული მათი კითხვა ღმრთის-
მსახურების რწმს ეკლესიაში. აქედან წარმოგვა დველი აღიქმის
არაკანონიკური წიგნების საბეწმეგება - საეკლესიოწნი. ამ ზვალ-
საზრისის მიმდევრებმა დველი აღიქმის არაკანონიკური წიგნები
გამიხნენ საკუთრივ ამოკრიფვისგანაც, რომლებშიც მხოლოდ ვრეგი-
კული ნაწარმოებები იკვლისმბებოდა.²

1 იქვე, ავ. 16; А.И. С п е р а н с к и й, Краткий историчес-
кий очерк судьбы неканонических книг Ветхого завета...

ავ. 396; R. H. C h a r l e s, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*... ავ. 1x.

2 აღნიშნული საბი მომენგის მესამე იხ. *The Apocrypha and Pseudepigrapha*... ავ. 1x

კანონიკური, არაკანონიკური და აპოკრიფული /=ერეტიკული/
წიგნების მიმართ ბოლო /მესამე/ ღვალსაძრისის მიმხრეობა დამო-
უკიდებლობის საკვანძობლად აღსანიშნავია ერთი ადგილი საკვანძობლად
კანონთა კრებულებად, ე.წ. დიდი სჯულისკანონიდან. ახანასეს
უკისგორიში ამბონის მიმართ დახასიათებულია ძველი მწერლობის
სამივე ეს პარტი. უკისგორის ქართული ლიტურგიის მიხედვით კანონ-
იკური, არაკანონიკური და აპოკრიფული წიგნებს შესაბამისად პეტრი-
აბ: განკანონებული, არაგანკანონებული//განუკანონებული და
დაფარული.

უკისგორიში ჯერ ჩამოხედილია ძველი და ახალი აღთქმის
განკანონებული /კანონიკური/ წიგნები, შემდეგ კი მოცემულია
მათი დახასიათება: "არიან /ეს წიგნები - ე.წ./ წყაროები უბო-
რებისანი, უბრძოლველნი მაცრილობელ ექიმებთან წყურვილთა ამათი-
ნანი სიფყარნი. მხოლოდ ამათ ზღვან შინა უკმარების კეთილად მსა-
ხურებისა მოძღვრებამ. ნუმიჲ რამ ვისგან შევამატებინს ამათ, ნუ-
ჲა კუალად გამო-რამდე-კუუბინს ამათ".

შემდეგ მსჯელობა გრძელდება არაგანკანონებული /არაკანონი-
კური/ და დაფარული /აპოკრიფული/ წიგნების შესახებ: "არამდე
უმიტვისსა უცხოებლობისათვის საჭიროდ ვსაჲ ამისიჲა შეძინებამ,
ვითარმდე არიან სხუანიჲა წიგნნი ზნეიერ ამათსა არაგანკანონე-
ბულნი უკუ, ხოლო პანერლინივე მამათა მიერ საკითხავად მათთვის,
რომელნი აწჲა მოუკლებოინ და ენებოს დამოწაჲებამ კეთილად მსა-
ხურებისა სიფყარსა: სიბრძნე სოლომონისი და სიბრძნე ბირაქისი
და ესთერი და იუდიტი და გოვისი... არამდე, საფუარეულნი, არჲა
ამათ გ ა ნ კ ა ნ ი კ ე ბ უ ლ ე ა და არჲა მათ გ ა ნ უ -
კ ა ნ ი კ ე ბ ე ლ ე ა საკითხავთა შორის იპოვების საკვანძობე-

ლი დ ა ჭ ა რ უ ლ ე ა მ, არამდე იგინი მწვადებულადანი არიან მთავრებულნი, რთველინი წერენ უკუთ, მათი რეგულაცია უნებოს. ხოლო მისებრები და შეპირებულნი, მათი ჟამთა რაოდენიდან სთნებენ, რადათ ვიხარება ძველად რაიმე სარწმუნო ჰყოფენ მათ და მიხედვად აქუნ-ებს ესე მათ მიერ ცხვენებისა წრფელადსა".¹

ვახტანგის მიხედვით, "განკანონებული" წიგნები ცხოვრების წყაროს წარმოადგენენ და შეიკავებენ მოძღვრებას კუთხილად მსახურებისა შეესახებ, "არაკანონებული" წიგნები კი დაწერილია "მა-მათა" მიერ საკითხავად მათთვის, რთველად სურს დაემოწაფონ კუ-თხილად მსახურების სიფრვას. არც "განკანონებული" და არც "განუ-კანონებული" წიგნები "დაფარულს" არაფერს შეიკავებენ. "დაფარული" წიგნები მწვადებულად მიერაა შექმნილი. ისინი წერენ, "რეგულაცია უნებოს", წერენ ისე, ღიჯის ძველი ნაწარმოებები იყოს" და აცხუ-ნებენ წრფელ ადამიანებს.

რეფორმაციის პროცესი დასავლეთის ეკლესიაში ძველი აღმშენის არაკანონიკური წიგნების შეფასებასთან დაკავშირებით ძველი რიგი ცვლილებები ხდება.

1521-1534 წლებში მარტინ ლუთერმა გერმანულ ენაზე დაწერა ბიბლია. ამ დაწერის მიერ კანონიკურ წიგნებთან ერთად არაკანონიკურებიც მოთავსა /I/ და II ებრასა და III მაკაბელებს გამოკლე-ბით/, მხოლოდ მან ეს წიგნები მიიჩნია ისევე წიგნებად, რთვე-ბიც, მარტალია, "წმიდა წერილი" ვერ გაუგებდებიან თავისი მნი-შვნელობით, მაგრამ სასარგებლონი არიან ეკლესიაში, სკოლასა და სახლში საკითხავად.

I A - 76, 1974 - 1985.

ბიბლიურმა საბოგაბოებამ აშკარა პრეტენსიები გამოაცხადა არაკანონიკურ წიგნებდარსებულ ბიბლიის ბეჭდვასა და გავრცელებად. ამ საბოგაბოების ზედსაზრისმა შეშველები გერმანიის მიხედვით მთელია ჭეხილი. 1850 წლიდან არაკანონიკური წიგნების წინააღმდეგ ჩნდება ბევრი-ერული შრომები, რი ასეთი შრომა საკანცეპო პრემიისავე აღინიშნა!

რაც შეეხება ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნების მიმართ აღმოსავლური ანუ მართლმადიდებლური ეკლესიის დამოკიდებულებას, შეხვედრებაში ბრძოლასა და ცვლას აქ ადგილი არ ჰქონია. აღმოსავლური ეკლესია თავიდან ბოლომდე იბიარებდა იმ ზედსაზრისს, რომელიც, მართალია, ძველი აღთქმის არაკანონიკურ წიგნებს მნიშვნელობით კანონიკურებთან არ ათანებებს, მაგრამ არც გამოირი-ბავს მათ ბიბლიიდან, რადგან მიიჩნევენ დამოკიდებულებით ხასიათის, სულითავეთის სასარგებლო ნაწარმოებებად.²

ქართული ეკლესია, რთგორც აღმოსავლური ეკლესიის პირმეო და მისი ნაწილი, არაკანონიკური წიგნების შეფასებაშიც ძველთაგანვე ამ უკანასკნელის ზედსაზრისზე უნდა მივაჩინოთ.

ძველი ქართული მწერლობაში დასულია ბოგოვითი ცნობა, საიდანაც ჩანს, რთმ ქართული ეკლესია და ქართველი საეკლესიო მოღვაწეები კარგად იცნობდნენ ძველი აღთქმის არაკანონიკურ წიგნებს და სათანადოდაც აფასებდნენ მათ.

1 ამ საკითხებზე უფრო დანერვილებით იო. **А.И. С перанский**,

**Краткий исторический очерк судьбы неканонических книг Вет-
хого завета...** ტ. 394-401.

2 იქვე, ტ. 401.

"გრიგოლ ხანუმაძის ცხოვრების" ავტორი გიორგი მერაბულა
ერმაკან გრიგოლის განსაზღვრულ მუხებზეა და ნერს:
"განსაკვირვებელი იყო კსოვნიება მისი; რამეთუ აწ არს ხანუთას
კელითა მისითა დაწერილი სულითა მიერ წმიდისა საწველიწილთა იპ-
გარნი, რომღისა სიგჳჳანი ფრიად კეთილ არიან. ხოლო ახლისა მკჳლისა
დაბუჭდულნი წიგნინი ზეპირით იცნოდნა და მრავალნი წიგნინი ძუელითა-
ცა მკჳლისანი. არამედ დაუბუჭდულნი, წმიდათა მოძღუართა თქუმილ-
ნი, აღურაცხულნი წარმოითქუმილეს უნიგნოდ ენიითა მისითა უმიტეს
ბუთითა ბუნებისა ჩუენისა".¹

აქ "ახალი" და "ძველი მკჳლი" ახალსა და ძველ აღმუქმას გუ-
ლისხმობს, ხოლო "დაბუჭდულნი" და "დაუბუჭდულნი წიგნინი" კანონ-
ნიკური და არაკანონიკური წიგნების ძველი ქართული სახელწოდება
ჩანს. ავტორი რატომღაც გრიგოლის მიერ სწორედ არაკანონიკური
წიგნების ზეპირად ცოდნაზე ამბავიღებს ყურადღებას: "ა რ ა მ ე ე
რ ა უ ბ ე ე რ ე ე ლ ნ ი, წ მ ი რ ა თ ა. მ მ ძ ლ უ ა რ თ ა
თ ქ უ მ უ ლ ნ ი, ა ლ უ რ ა ც ხ ე ლ ნ ი წ ა რ მ ი თ თ ქ უ -
მ ი რ ე ე ს უ წ ი გ ნ ი რ ე ე ნ ი თ ა მ ი ს ი თ ა".²

X საუკუნის ერთ-ერთ სინურ ხელნაწერში ჩამოთვლილია ძველი
და ახალი აღმუქმის კანონიკური წიგნები. ძველი აღმუქმის კანონიკუ-
რი წიგნების სიას სათაურად უძღვის "წიგნი/1/ ბუჭდულნი ძუელი-
თა მკჳლისანი" და დასავსებულია შემდეგი თანამიმდევრობით:

- ! ძველი ქართული აგითგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი 1,
/V-X სს/, თბ., 1964, გვ.282.
2 შპრ. კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია,
1, თბ., 1951, გვ.398.

დაბადებულად, რე არს მიშათხად /მიშათხად - ც.ჯ./
გამიხსენებთ
რეგიონალური
რეგიონალური
მიწვევა მიწვევა
ნსუ ნსუსი
მსახურად
რეგიონი
მიწვევა ა, მიწვევა ბ, მიწვევა გ, მიწვევა დ
ნსუსად ა, ნსუსად ბ
ეზრად ა, ეზრად ბ
დანივლინი და ესტერ-მარტოკე
ფსალმონად
იგავად და მიწვევად ნსუსად
ბიწვინი ნსუსი
ეზრად ნსუსი და ეზრად ეზრად
ახორმიწვევა ნსუსად მიწვევად
ესაია
იგავად
ბარო და გორბანი
ეზრად
იგავად

---

1 სინას მთის წმ. ეკლესიის მიწვევის ხელნაწერი №4, გვ.203.
ხელნაწერში ზედიზედ ნსუსის დასახელებასთან მიწვევილია მისი
მიწვევის რაოდენობა ძველი სახელწოდებით /სტრუქტურით/, მათი

მიანს წინასწარმეტყველებიან "მემატეველი წანოლაპ მიუჭინათ." ¹

ძველი აღთქმის არაკანონიკური წიგნების მიმართ ქართული სასულიერო მწერლობის წარმომადგენელთა დამოკიდებულების შეად-საძრისათ საინტერესთა ატრუთვე უფრემ მიყრის ცნობილი კომენტარი, რომელიც იოანე პამასკელის "გარდამოყვების" ფუტსტს ერტვის ხელ-ნაწერთა ინსტიტუტის A-24 ხელნაწერში და რომელიც ამ წამდენიმე ხნის წინათ გამოვადვეყნეთ. ²

როგორც აღვნიშნავით, იოანე პამასკელი "გარდამოყვებში" ჩამოტვლის ძველი აღთქმის კანონიკურ წიგნებს, რომელთა რაოდენობაც უბრაული ანბნის შესაბამისად 22-ს შეადგენს, და 21-ეც ასახელებს უბრას წიგნებს /კანონიკური უბრა და ნეუმია/, 22-ეც კი - ესთერის წიგნს. შემდეგ იგი ფურადლებას მიტვადვე-ვინებს სოლომონისა და ისუ-ბირაქის სიბრძნეთა წიგნებზე, რომ-ლებიც მიუხედავად მათი დიდი ღირსებისა /"სამწო ჟუჟე არიან და კუთილ"/, უბრაული კანონში შეტანილი მანცე არ არიან. ³

კომენტარის ფუტსტს აქაც გავიშორებთ: "რამეთუ რაჟამს

-----

1 ბარუქის წიგნის იერემიას წინასწარმეტყველებიან წიგნთან დამო-კიდებულების შესახებ იხ. ქვემოთ, გვ. 237-238.

2 ე. ქ უ რ ე ი კ ი ძ ე, უბრას აპოკალიფსისის ქართული რედაქციები, მრავალადვი, ფილოლოგიურ-ინტორიული ძიებანი, 1, თბ., 1971, გვ.102. ეს კომენტარი უფრო ადრე გამოქვეყნებული აქვს რ. მ ი - ბ ი ნ ი თ ე ვ ი ლ ს წიგნში "იოანე პამასკელის "გარდამოყვების" ქართული ღარგმანები", თბ., 1966, გვ.134.

3 ე. ქ უ რ ე ი კ ი ძ ე, პასახ. ნაშრ. გვ.102.

ეზრად პირველი და მეორე გუსმენე, უნყოფი, ვითარებე მისვე ერ-
თისა ეზრა ბორბაბულის წიგნთა იფუკს. პირველად და მეორედ -
პირველსა და მეორესა თავსა. ხოლო სხუად იგი ეზრად სუთიერი,
რომელი უარყოფად არს, არავინსგან აღრაცხილ არს წიგნთა თანა და
არცა საჩინოე იპოვების ბერძენთა თანა, ვინაჲცა ნუჲკუშ დაფა-
რულთაგანი რადმე არს და არა საჯვრესიოთა, ამისთვისცა მრავალ-
თა წმიდათა ესრე საბუდევე აღურიცხოვან წიგნნი და არცა ერთი
აჲსენებს საბუელსა მისსა. ხოლო ჭუბისი დალაცათუ აქა არა მოკ-
სუნებულ არს, არამედ სხუანი მოკსუნებენცა და აღპირიციხევენ არა
ოცდაორთა თანა, არამედ სტიქარონ უნყოფენ რცა კიდეგნად რიცხვ-
საგან, ვითარ-იგი სიბრძენთაჲცა სოლომონისსა და ბირაქისსა".

ამ კომენტარიდან პირველ რიგში ყურადღებას იქცევს ჭერმი-
ნები "დაფარული" / "დაფარულთაგანი" / და "საჯვრესიო". პირველი
ნაბმარია საკუთრივ ამოკრიფული ანუ ერთგოვლი ღებრათურის აღ-
სანიშნავად, მეორე კი - ძველი აღქმის არაკანონიკური წიგნ-
ბისათვის.¹

ეგრემ მკორის აბრით, ეზრა სუთიერის წიგნი რომ არც "წიგნ-
თა თანა" / ბიბლიის წიგნებში - ც.ქ. / არის აღრიცხული და ბერძ-
ნულ ენაზეც არ ჩანს, ამის მიზეზი შესაძლოა ის იყოს, რომ იგი
ერთგოვლ წიგნად ყოფილიყო მიჩნეული / "ნუჲკუშ დაფარულთაგანი
რადმე არს და არა საჯვრესიოთა" / . ამითგანა აღბათ, რომ მრავალი
წმიდა მამა აღრიცხავს ძველი აღქმის წიგნებსა და მის სახელსა კი

-----
1 ბემოთ დასაბუელვულ ჩვენს წერილში / "ეზრას ამოკალიფისის უარ-
ყოფი რედაქციები" / კომენტარის მიწაარსის გახსნას სიბუსტე აკ-
ლია. შიქრ. იქვე, გვ. 103.

არავინ ახსენებს. რაც შეეხება ტომის წიგნს /"ტომისი"/, ჟურნალ აქ, "გარდამოკვამაში", მიხსენებუნი არ არის, მაგრამ სხვები მოიხსენებენ და აღრიცხავენ, მიხლოდ ოცდაორ წიგნში კი არა, არამედ სტიქარონს უწოდებენ და ახვესებენ ამ რიცხვის გარეთ /კიდევანად/, როგორც სოლომონისა და ბირაქის 'აბრძენის წიგნებს.

ძველი ქართული საეკლესიო მოღვაწეები ბიბლიის არაკანონიკურ წიგნებს ერეტიკურ, ანუ, ძველივე ქართული სახელწოდებით, "დაჯარულ" წიგნებთან რომ არ აგიკვებენ, ეს ჩანს აგრეთვე ექვთიმე ათონელის ერთ-ერთი წერილიდან. ეს წერილი მას გამოუგზავნია ათონიდან საქართველოში შეკითხვის პასუხად, თუ საბერძნეთის ეკლესია /მამასაჰადე, ქარტული - ე.ქ./ რომელ წიგნებს არ შეინიშნებდა. წერილში ჩამოთვლილია ძველი და ახალი აღთქმის მიხლოდ ისეთი მხატვრებიანი, რომლებიც საკუთრივ ამოკრიფულად ანუ ერეტიკულად ითვლებოდა. აქ ხსენებაჲ კი არ არის ძველი აღთქმის

-----
1 წერილი ორი რედაქციით არსებობს: პირველი გამოკვებული აქვს მ. ს ა ბ ი ნ ი ნ ს "საქართველოს სამოთხეში" /გვ. 432-436/, მეორე, რომელიც ხელთ პეტრე ი. ბ ა ქ რ ა ძ ე ს, გამოკვებული აქვს თ. შ ო რ პ ხ ნ ა ს "ქრონიკების" II წიგნში /გვ. 82-83/. ორივე რედაქციის ტექსტი ერთად გამოისყა ი. გოლოცვი: ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები /XI-XIX სს./ ტექსტები გამოისყა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პრეზ. ი. გ ო ლ ი ძ ე ბი, თბ., 1970, გვ. 5-18. ამ წერილის რედაქციებისა და მისი ადრესატის შესახებ იხ. კ. კ ვ ვ ე ი ძ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, I, გვ. 403-407.

და სარწმუნოება".¹

ძველი აღმქმის წიგნებში, რომლებიც ახალ აღმქმასთან ურ-
თაპ ურისტოანობის "რჯული და სარწმუნოება" ყოფილა, დასახელებ-
ბულია არაკანონიკური წიგნებიც: ჭობია, ივერი, სიბრძნე სო-
ლომონის, ისო-ბირაქის წიგნი, ბარუქი, მაკაბელა პირველი
ორი წიგნი; არ ჩანს ებრას წიგნები /ებრა ბორბაბელია და
ებრას ამოკალიფსისი/ და III მაკაბელა. როგორც ცნობილია, კა-
თოლიკურმა ეკლესიამ ტრიენტის კრების დაგეგნილობის მიხედვით
ძველი აღმქმის კანონი სწორედ ამჟვარაპ განსაზღვრა, ე.ი.
კანონში შეიტანა ბეობა დასახელებული არაკანონიკური წიგნები
- ჭობია, ივერი, სოლომონის სიბრძნე, ისო-ბირაქის წიგნი, ბა-
რუქი, მაკაბელა პირველი ორი წიგნი, ხოლო კანონიდან გამოორი-
ცხა და ამოკრიფულად გამოცხადა ებრას წიგნები და III მაკაბელ-
ა /მანასეს ლეკასთან ურთაპ/. ეს გავრევილიწინებთ, რომ
სულბან-საბა იმ პრეოსაფის რომის კათოლიკური ეკლესიისკენ
იწი მიგრეკილი,² მაშინ შემეხვევიითაპ აღარ გამოჩნდება ის ფაქ-
ტი, რომ ძველი აღმქმის კანონის საბასელი განსაზღვრა სავსე-
ბით შენებება რომის კათოლიკური ეკლესიის განსაზღვრას.

ქართულ ენაზე ძველი აღმქმის ყველა არაკანონიკური წიგნი
და კანონიკური წიგნებრს ყველა არაკანონიკური დანარტხი თარგ-
მნილი. არაკანონიკური წიგნები კანონიკურბთან ურთაპ ქართულ

-----

1 ს უ ლ ბ ა ნ - ს ა ბ ა მ რ ბ. ე ლ ი ა ნ ი, მბელებანი,
ჭობი III, გამოსაყვამა მოამბაპა, გამოკვეტვა, შენიშვნები და
ლექსიკონი დაურთო ი ვ ა ნ ე ლ მ ლ ა მ ე ვ ი ლ მ ა, მბ.,
1963, გვ.259.

2 ქ რ ი ს ტ ი ნ ე ე მ ა რ ა მ ი ძ ე, პირველი სტამბა საქარ-
ფელიში /1709-1722/, მბ., 1955, გვ.172-174.

უნაბეაყ ბიბლიის კრებულებშია შემონახული. ესენია:

თჱვის ბიბლია: ათონის ივერიის მიწასტრის XI ხელნაწერი 978 წლისა,

იერუსალიმის ბიბლია: იერუსალიმის საპატრიარქო ბიბლიო-თეკის XI/11 ხელნაწერი XI საუკუნისა,

ავლათის ბიბლია: ხელნაწერთა ინსტიტუტის A-1108 ხელნაწერი XI საუკუნისა,

ხელნაწერთა ინსტიტუტის A-570 ხელნაწერი 1460 წლისა,

A-646 ხელნაწერი XVI საუკუნისა,

H-885 ხელნაწერი XVII საუკუნისა,

მცხეთის ბიბლია: A-51 ხელნაწერი XVIII საუკუნის დამდეგი-სა,

ბაქარის ბიბლია: ქართული ბიბლიის 1743 წლის მოსკოვური გამოცემა.

ქართული ბიბლიის უძველეს ხელნაწერში - თჱვის ბიბლიაში - დაცულია ძველი აღმქმის ყველა არაკანონიკური წიგნი მკაბეღლთა წიგნების გარდა.

იერუსალიმის ბიბლიაში არაკანონიკურ წიგნთაგან გუაქვს: ებრა ბორთბადელის /I ებრა/, ებრა სუთიელის /III ებრა/, ბარუქისა და იერემიას ეპისტოლის ტექსტები.

ავლათის ბიბლიაში თავდაპირველად შეტანილი ყოფილა "ბარუქი" და იერემიას ეპისტოლე, ხელნაწერის ფორცლების დკარ-გვის გამო მასში მხოლოდ ბარუქის წიგნის გარკვეული ნაწილია დარჩენილი.¹

-----

¹ ამ საკითხზე დანერტილებით იხ. ქვემოთ, გვ. 245-246.

A-570, A-646 და H-885 ხელნაწერებში, რომლებიც ბიბლიის ნაკლები ხელნაწერებთან მიმდინარეობენ და ამიტომ თავადაც ნაკლები არიან, დაყვანილი იქნა, რომისა და ებრა ბრძოლა-ლის წიგნები.

მცხეთის ბიბლიაში შესულია ივერთის, რომის, ებრა ბრძოლა-ბელის, ბარუქისა და იერემიას ეპისტოლის ფაქსები.

ბაქარის ბიბლია ბიბლიის სრული კრებულია, ძველი აღმშენის არაკანონიკური წიგნები აქ ყველა წარმოდგენილი.

რაც შეეხება კანონიკური წიგნების - II ნეშტას, ესთერის, ფსალმუნის, იოანის, პანიელი - არაკანონიკურ პანარტებს, მათ შეიქმნა ქართული ბიბლიის ყველა ის ხელნაწერი, რომელიც ხსენებული კანონიკური წიგნებია დაყვანილი.

აქსანიონავია, რომ ძველი აღმშენის არაკანონიკური წიგნები ქართულ ენაზე, მკაბეჯა წიგნების გამოკლებით, ძირითადად ორ-ორი თარგმანით არსებობს: ძველი ანუ X საუკუნემდელი და X საუკუნის შემდეგრონიკელი.

ებრა ბრძოლაბელის, ივერთისა და რომის წიგნების ძველი, X საუკუნემდელი თარგმანები, წარმოდგენილია ოქვის, იერუსალი-მის, მცხეთის ბიბლიის კრებულებსა და A-570, H-885, A-646 ხელნაწერებში; ებრა სუთიელის, ბარუქისა და იერემიას ეპისტო-ლის ძველი თარგმანები - ოქვისა და იერუსალიმის ბიბლიებში; სოლომონისა და ისრა-ბირაქის სიბრძნეა წიგნებისა კი - მხარეთ ოქვის ბიბლიაში. მკაბეჯა წიგნების ძველი თარგმანები ქარ-თულ ენაზე არ არიან. არსებობს მუ არა ეს წიგნები ძველად ქარ-

მულაპ, ჩვენთვის ცნობილი არ არის.¹

ძველი აღთქმის წიგნების ქართულ ენაზე თარგმნის ისტორია-
ში X საუკუნის შემდეგ კიდევ ორი უცაპი გამოიყოფა:

წიგორც ცნობილია, XI საუკუნეში ბერძნული სეპტანტის მი-
ხედვით შეაგებინეს ე.წ. კელათის ბიბლია. არაკანონიკურ წიგნთა-
გან კელათური რედაქციით ჩვენამდე მოაღწია ბარუქისა და იერე-
მიას ეპისტოლის წიგნებში.² ეს ორი წიგნი კელათური რედაქციით
და შესული მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიის კრებულშიც.

ბაქარის ბიბლიის ტექსტი, რომელიც 1743 წელს დაიბეჭდა,
გამოსაცემად მომზადდა გაცილებით ადრე, XVIII საუკუნის დამდეგს,
არჩილ მეფის ინიციატივითა და მონაწილეობით. ამ ბიბლიაში ყველა წიგ-
ნი "ბეიბეგო და გაიმარტა" სლავურის მიხედვით და სლავურიდანვე
იხარგმნა მისი დიდი ნაწილი. ბაქარის ბიბლიაში გამოქვეყნებუ-
ლი ყველა არაკანონიკური წიგნი, "ბარუქისა" და იერემიას ეპის-
ტოლის გარდა, - ივანე, ჭობია, I და III ებრა, სოლომონის სიბრძნე,
ილი-ბირაქის სიბრძნე, მაკაბელები სამივე წიგნი - სლავური-
დანა თარგმნილი.

არაკანონიკური წიგნების მიმართ აღმოსავლური ეკლესიის
მაღალი შეფასება საეკლესიო პრაქტიკაშიც იჩენდა თავს: არაკა-
ნონიკური წიგნებიდან ზოგიერთი ადგილი შეტანილი იყო ღირსი-
-----

1 შპნ: R. P. Blake, *The Athos Codex of the Georgian Old Testament*, *The Harvard Theological Review*, vol. XLII No 1, 1929. გვ. 35.

2 კელათის ბიბლია ჩვენამდე ნაკლები სახითაა მოღწეული, შესაძ-
ლად, კანონიკურ წიგნებთან ერთად მას დაკლებული და დაკარგუ-
ლი ჰქონდეს არაკანონიკური წიგნებიც.

კული კრებულებში, ე.წ. ლექსიკონარებში, და ზმრთისმსახურების
ძროს ეკლესიებში კითხულობდნენ.¹

ქართული ენაზე ამგვარი ლიტურგიკული კრებულების ძველი,
IX, X და XI საუკუნეებში დათარიღებული, ხელნაწერები გვაქვს -
ლაგურკის ანუ კალის /IX-X სს./, ლაგარის /X ს./, სინური /X ს./
და პარიზული /XI ს./. ძველი-აღმოსავლური არაკანონიკური წიგნები-
დან საკითხავები შეტანილია სამ ლექსიკონარში /გამონაკლისია სი-
ნური/.

-----
1 Г.П. Смирнов - Платонов, Неканонические книги
Ветхого завета... გვ. 21.

ძველი აღმშენებლის არაკანონიკური ნიგნი, რომელიც უძველეს ქარ-
თელ ხელნაწერებში ეძრა ბორბაბელის ნიგნაჲ იწოდება, თავისებურ
შეგვნილობის ნაწარმოებია. იგი არ წარმოადგენს ავტორის დამოუკი-
რებულ ნაშრომს, არამედ არის კომპილაცია II ნეშტას, ნეუმისას
და კანონიკური ებრას გარკვეული ნაწილებისა. ამ ძეგლს დამოუკი-
რებულ ნიგნაჲ მიჩნევის უფლებას ანიჭებს III და IV თავებისა და V
თავის 1-6 მუხლების შემცველი ტექსტი, რომელიც წარმოადგენს აპო-
კრიფულ ჩანაწესს და რომლის წყაროც ჯერჯერობით დადგინილი არ არის.
წყაროებიდან ნახსებები მასალა აქ შემდეგნაირადაა განლაგებული:

ჩვენი ნიგნის I თავი - მთელე ნეშტა XXXV-XXXVI 21

II 1-14 - კანონ. ებრა I თავი

II 15-25 - კანონ. ებრა IV 7-24

III - V 6 - წყარო უცნობია

V 7-70 - კანონ. ებრა II 1- IV 5

VI - VII - კანონ. ებრა V - VI

VIII-IX 36 - კანონ. ებრა VII-X

IX 37-55 - ნეუმია VII 73 - VIII 13.

ებრა ბორბაბელის არაკანონიკური ნიგნი კომპოზიციურად შევ-
რულ ნაწარმოებს არ წარმოადგენს. აქ მოყვანილი ნაწილების მიხე-
ვიტ ტექსტში შემდეგი ამბებია მოხზრზილი:

I თავი - აღწერილია აღგომის ძღვასწავლი იოსია მუფის კარ-
ბე და მისი სიკვედილი; ჩამოთვლილია იუდეველთა უკანასკნელი მუჯე-
ვბი იერუსალიმისა და ტაძრის დანგრევაამდე. /586 წ. ძველი წელთაღ-
რიცხვით/.

11/1-14 - მეფე კვიციანი დატყვევებული იმის შესახებ, რომ ალა-
გინიანი ჭაძარი და ჭაძრიანების კუთვნილი ნივთები დააბრუნონ; ამ
ნივთების გასაცემა იუპველით მთავრის სამინისტროსთვის.

11/15-25 - სამარტელთა /სამარტელიანთა/ ოპოზიციისა და გომბ
არტაშეს /არტაშესურსის/ ერთს ჭაძრის აღფრენასთან დაკავშირებით.

III-V6 - კამათი პარტი მეფის სამ მსახურს შორის და ბორბა-
ბელის გამარჯვება ამ კამათში. ამ ნაწილით ავტორს სურს გვიჩვენ-
ოს, თუ როგორ მიხდა, რომ ჭაძრის აღფრენა ბორბაბელს დაეხმარა.

პარტი მეფის სამ მსახურს შორის კამათის უპირობო კომპრო-
მიზი და შეკრული დამოუკიდებელი მოხარებას წარმოადგენს. იგი შენაარ-
სით მეფის საინტერესოა: ურთხვი პარტი მეფე მიიღო ნებულება გა-
მართა, მოიპოვა "პინოქლომთან ვიღაც უფროსი" მთავრები,
ერისმთავრები, "სოფლის-მეურნეები". მათ შორის, სვეს და კარგად
მოიხილეს. როგორც ნებულება დამთავრდა, მეფე შევიდა თავის "სა-
სუენებულში" და პაიძ.ა.

მაშინ სამმა "სენაკისანმა" - მეფის საწოდის-მეცველი - მო-
ილაპარაკა, რომ თითოეულს უნდა "სიფრუა ერთი". უსი ნაქვემდებ
ყველაზე ბრძნული აღმოჩნდებოდა, პარტი მეფის იგი მიიღო "ნიჭი"
უნდა დაეხილათ. თითოეული დაწერა "სიფრუა ზუსი" და პარტი
მეფის სასუენებულთან დაეხილ.

პირველი დაწერა: "მძლიერ არს და მძლიერ უფროსს ყოველისა ღვინო".

მეორე დაწერა: "მძლიერ არს და უძლიერესს უფროსს ყოველისა შარა-
ვანდები" /მეფე/.

მესამე დაწერა: "მძლიერ არის და უძლიერესს უფროსს ყოველისა
დაეხილ /ქალები/ და ყოველსა სძლიოს ვუმარტელთაბან".

მიჯნობა რეპრესიის გამოწვევით, სამხრეთ დასავლეთი რეგიონები. მან სასწრაფო უბნო სპარსეთის ყველა მთავარს და "უფლებას და სპარსეთს და სოფლის-მეურნეობას და მფლობელებს", რომ უნდა განვიხილო სასოფლის-მეურნეობა ეს გამოჩნდა.

მიჯნობა ბრძანება გასცა, მოეყვანათ სასოფლის-მეურნეობი, რომ მათ ღვინო განვიხილოთ თავიანთი დასავლეთი.

პირველია შევა: ყველაზე ძლიერი ამ ქვეყნად ღვინოა. რეპრესიის მას მივსვამენ, ყველა განუწყვეტლად გონებებს კარგავს: მიჯნობა თუ გლახაკი, უფალი თუ მონა, მდიდარი თუ ღარიბი. რეპრესიის დასაწყისში, ალარე მივსვამთ ახსოვთ, ალარე ძმა, ალარე მფლობელი, ღვინო რომ გამოქვეყნდებათ, თავიანთი ჩაბრუნების ყველაფერი ავიწყლებათ.

მიჯნობა შევა: ამ ქვეყნად ყველაფერს მიჯნობი ფლობენ. თუ მიჯნობა ბრძანებს, მოეყვანო მოეყვას ნაკვირვებ; მფლობელს წინააღმდეგ საბრძოლველად წასვლას თუ უბრძანებს, მით უფრო მათ არიან ამ ბრძანების მივსასრულებლად. მინათმეფობის შესავს და მკის, მამა-მამავე ნათესავს კი მიჯნობის მიხედვით, ასევე იქვეა ხარკის ამკვირვით, მიჯნობა კი "უფლები მათ ბედა". თუ მიჯნობა ვინმეს მოკვლას ბრძანებს - კვლავ, თუ სიციხეს - აციხებენ, თუ ამხედვებს - ამხედვებს, თუ დასჯივას და დასჯივას - დასჯივენ და დასჯივენ. ღვინო მიჯნობა კი ამ დასჯივების ბის საინახებში - ჭამს, სვამს და სძინავს.

მიჯნობა - მონათმფობა - შევა: ძლიერი ღვინო და მიჯნობა, მამა მის, ვინც სძინავს, იმეორებს და მონათმფობებს "ყოველთა ბედა", არის ქალი. ქალბი მივს მიჯნობი და ყველა, ვინც ბედასა და

ხმელს განაგებდნენ, ჭალბშია შვეს ის მუშაკებიც, რომლებიც ვაზს რგა-
ვენ და ღვინოს წურავდნენ. ჭალბის გამომ იმყოფიან და "იპიპებთან"
მამაკაცები, მათ გარეშე მამაკაცთა ყოფა "ვერ ეგებინს". მამაკა-
ცი დატოვებს მიწოდებს, და ისე გააფრება ცოლის კვალს, რომ აქარც
დგე-მამა ახსოვს და ალარც თავისი ქვეყანა. მამაკაცი რასაც შე-
ქმნის და შეიძენს, ყველაფერს ცოლს მიწარმევენს. ბევრი გონებანს
კარგავს ჭალის გამომ, ბევრი კვავს და კვდება. აჯერ ამ მეფესაც,
რომლის მიხატობასაც კი ვერაფერს ბედავს, მარჯვნივ ხარჭის ასუ-
ლი უბის. მან გვირგვინი მიხბადა მეფეს და ზვითონი დაიგდა თავზე,
მეფეს კი ყვრიმალში გაარგვია. ამის გამომ მეფე არ გამწყრალა, პი-
რიქით, დაალო პირი და აღტაცებული შესცქეროდა.

მეფემ და დიდებულებმა თანხმობის ნიშნად ურთმანეთს გადახე-
დეს.

გონივრებამა განაგრძო დაპარაკი ჭვიმარნიგების შესახებ: დი-
დის ქვეყანა, მალალია ცა, სწრაფად რბის მზის-ხვალის, რომელიც
ურთი დღის განმავლობაში მოიბრუნეს კამარის მსგავს ცის სივრცეს.
და განა დიდი არ არის ის, ვინც ეს ყველაფერი შექმნა?

ჭვიმარნიგება ყველაფერზე დიდია და ძლიერი, მას სიყრუე ახ-
ლოს ვერ გაგარება, მასთან მიკვრდება არ შეიძლება.

გონივრებელს ყველა პაუთანდმა. მეფემ მიმართა გონივრებელს:
რაკი შენ ყველაზე ბრძენი აღმოჩნდი, მთხოვე, რაც გინდოვს და
შეგისრულებო. გონივრებამა შეახსენა მეფეს გამეფების დროს და-
დებული აღქმის იჯრუსალიმის აშენების შესახებ. მეფე ეამბორა
გონივრებელს და "დაუნერა ნიგნები ყოველთა მიმართ სოფლის-მპყრო-
ბელთა და მიტრებელთა და ურისთავთა"... , რომ გაეგვანათ გონივრე-

ბელი და მასთან მყოფნი იერუსალიმის ასაშენებლად.

ბორბაბელია მაგლი მესწირა ღმერთს, წაიღო ეს "წიგნები" და წავიდა ბაბილონში თავის მოძებნად. ამის შემდეგ შეარჩიეს "ნახპეფნი და წინამძღუარნი" იერუსალიმში გასამცხავრებლად. ბორბაბელის მიერ სიბრძნის გამომჟღავნებას პარჯი მეფის წინაშე ადგილი ჰქონდა პარჯელს მეფობის მეორე წელს, "თუესა მას ნისანსა, თუესა მას პირველსა".

V₇₋₇₃ - ჭადრის აღდგენის მოწაწილეთა სია.

VI-VII - საკურთხეველის აღდგენა, ჭადრის საძირკველის ჩაყრა.

VIII-IX₃₆ - არტაშესის /არტაქსერქსეს/ დეკრეტი მისი მეფობის მე-7 წელს და ებრასი და მასთან ერთად დევნილთა დაბრუნება; უცხო ტომის ცოლებთან განმორება.

IX₃₇₋₅₅ - ებრას მიერ მოსეს სჯულის /კანონის/ წაკითხვა და ამასთან დაკავშირებული რიგი ნაყოფის გაყვება.¹

-----
1 ბრ. O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament, Entstehungsgeschichte des Alten Testaments von Otto Eissfeldt, Tübingen, 1964, გვ. 778; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament... Oxford, 1965, გვ. 1

ძველი აღმუშების ეს ნიგინი ებრაულ ენაზე არ დასტურდება. ის იმ შემდგენილია ბურძნულად და ამდენად ჩრტიგინაღსაყ ბურძნული ტველსტი წარმობადგენს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში არ არის გარკვეული, ებრა ბინიბა-ბღის არაკანონიკური ნიგინი მისმა ავტორმა მეთრე ნეშტას, კანონიკური ებრაისა და ნეემიას ებრაული ჩრტიგინაღებიდან გამორბობა, ლე მათი სუბტანტისული მარგმანების მიხედეიხ მუადგინა.¹

არაა ცნობილი აგრეთვე ამ ნაწარმობის შემდგენის ბუსტი რჩი /ვარაუბობენ ჩვენს ნჯეაჩრტიკვამბეე დაახლოებოხ 11 საუკუნეს/ ² და ავტორი.

ებრა ბორბაბღის არაკანონიკური ნიგინი ბურძნულად შემობნა-

1 იორ. П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги, выпуск первый, книги законоположительные, исторические и учительные, Казань, 1907. გვ. 191; R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament...* გვ. 3-5.

2 А л е к с е й Ш а р а п о в, Вторая книга Ездры /Историко-критическое введение в книгу/ Сергиев-Посад, 1912. 252; П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение... გვ. 192; Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии... перевод с последнего /12-го/ французского издания с дополнительными примечаниями и указателями русской библейской литературы С.К.Б.В.В. Воронцова, Москва, 1916, გვ. 94; O. Eissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament...* გვ. 781; R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...* გვ. 4-5.

ბული აქვს ვახუცაძე და აღუქსანდროვილი კოდექსებს, სინურში იგი არ არის. ამ წიგნის უძველესი ხარკმანები დაკურთხა ძველი ლათინურ-ბე /რომიელიც ჩასწორებული საბიბლიო გამოცემებულთა როგორც ვულგატა/,¹ სირიულბე,² ეთიოპურბე,³ არაბულბე,⁴ სომხურსა⁵ და ქართულ ენებბე. ქართული ფუძისტი ძველბე საგანგებო შენსავტის საგანი არ ყოფილა. ამიტომბა, რომ ბიბლიოლოგიურ ღიფრბეფრბეში მას არც იყნობენ.

ბ ე ს ბ ე ბ ი

ებრა ბორბობბელოს არაკანონიკური წიგნის ქართული ფუძისტი შეიბ ნუსხბამბა დაკურთ: მბეის ბიბლიბში /ათონის იებრბე მონასტრის ბიბლიოთეკის ქართული ბუნბბერი №1/,⁶ იებრუსალიბის ბობ-

1 გამოცემული აქვს *Sabatier*-ს: *Bibliorum sacrorum Latinae versiones antiquae*, Paris, 1751.

2 P. *Lagarde*, *Libri Veteris Testamenti apocryphi Syriace*, Leipzig, 1861.

3 *Willman*, *Biblia Veteris Testamenti aethiopica*, Berlin, 1894.

4 არაბული ხარკმანი შენსავტეობა.

5 გამოცემულია ე.წ. ვენბეიურ ბიბლიბში: *Ученъшъаზნეცე მსყრბსე ჰრბსე სე სერ ყრბყრბსეყ...* *ყბსეყრბყ*, 1805.

6 **А. Ц а г а р е и**, *Сведения о памятниках грузинской письменности*, вып. I. 1886, I-10; **Н. М а р р**, *Из поездки на Афон*, 1899; **А. Х а х а н а ш в и л и**, *Афонский список*

ლიამი /იერუსალიმის საპატრიარქო ბიბლიოთეკის ხელნაწერები № 7-11/,¹ მცხეთის ბიბლიამი /კ. კვეციანი სპ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ა ფონის № 51 ხელნაწერი/,² კ. კვეციანი სპ.

Грузинской Библии 978 г. и его значение для исправления печатного текста: Богословский вестник, 1903; R. P. Blake, *The Athos Codex of the Georgian Old Testament, The Harvard Theological Review*, Vol. xxii, XI, 1929; მისივე, *Catalogue des Manuscrits georgiens de la Bibliothèque de la Laure d' Iviron au mont Athos, Paris, 1932*; კ. კვეციანი სპ., *ძველი ქართული მწერლობის ისტორია*, I, 1951, გვ. 390-391.

- 1 А. Ц а г а р е л я, Памятники грузинской старины в Святой Земле и на Синае, СПб. 1888. გვ. 143-153; მისივე, *Сведения о памятниках грузинской письменности*, вып. II, СПб. 1889, I-II; А. Х а х а н о в, Очерки по истории Грузинской словесности, вып. I, Москва, 1895. გვ. 152; Р. Б л е й к, О древнегрузинских версиях Ветхого Завета: Известия Кавказского отделения Московского Археологического О-ва, вып. I, Тф., 1921, გვ. 39; კ. ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ, *ძველი ქართული მწერლობის ისტორიის მესამე მიმდინარეობა*, მხატვარი, 1939, 4; კ. კვეციანი სპ., *ძველი ქართული მწერლობის ისტორია*, I, 1951, გვ. 390; R. P. Blake, *Prolegomena to a critical edition of the prophetic in Old Georgian, Patrologia Orientalis*, t xxix, f. 2, 1961, გვ. 8.

2 Ф. Ж о р д а н и я, Описание рукописей церковного музея, 1902. გვ. 40-41.

ბელნაწერთა ინსტიტუტის A-570,¹ A-646,² H-885³ ბელნაწერებ-
სა და ბაქარის ბიბლიაში /ქარაჯული ბიბლიის 1743 წლის მოსკო-
ვის გამოცემა/.

რუმის ბიბლიაში /გაპაწერილია 978 წელს; ჩვენი ლიტერით
0/ "წიგნი ებრა ბორბაბელიანი" ანუ არაკანონიკური ებრა მ-
თავსებულია 428 v - 455 v -მე, ბელნაწერის იმ ნაწილში, რომე-
ლიც მიქელინს მიერაა გაპაწერილი /ცნობილია ამ ბელნაწერის კი-
დეც ორი გაპაწერილი: გიორგი და სტეფანე/. ჩვენი ტექსტი აქ
IX თავის 37-ე მუხლიდან ბოლომდე ნაკლებია. აღსანიშნავია,
რომ ბელნაწერს ამ ადგილას ფურცელი არ აკლია /455 v -მე პირ-
ველი სვეტის ორი სტრიქონი უჭირავს ჩვენს ტექსტს, მესამე
სტრიქონიდან კი იწყება ებრას კანონიკური წიგნი/. როგორც
ჩანს, რუმის ბელნაწერში ებრას არაკანონიკური წიგნი გაპაუწე-
რიათ ბელნაწერიდან, რომელშიც ამ წიგნს ბოლო ნაწილი აკლია.

იერუსალიმის ბიბლიაში /გაპაწერილია XI. საუკუნის მეორე
ნახევარში იერუსალიმში, ჯვრის მონასტერში; ჩვენი ლიტერით
ქ/, რომელიც ორ ნაწილადაა გაყოფილი და ორი ნომრილია ცნობილი
- 7-ითა და 11-ით - ებრას არაკანონიკური წიგნი მოთავსებულია
II 11-ში, 138 v - 158 v -მე. ჩვენი ტექსტის შემცველი ნაწილში
ბელნაწერს აკლია ერთი ფურცელი /ფ.140/. 152 v -მე, ბეზო კიდე-
ზე ბერძნული მიწაწერია ΕΣΔΡΑΣ Ἰστορικόν, აღმათ, ამ წიგნის
კანონიკური ებრასაგან /რომელიც ბელნაწერში მომდევნო ტექსტია/
-----

1 Ф. Ж о р д а н и я, რასაბ. ნაშრომი, გვ. 90.

2 იქვე, გვ. 129-131.

3 საქარაჯულის საბელმწიფო მუზეუმის ქარაჯული ბელნაწერთა აღწე-
რილობა, /H კოლექცია/, 11, თბილისი, 1951, გვ. 256-258.

გასარჩევად.

მცხეთურ ბიბლიაში /მეგვნილია XVIII საუკუნის 10-იანი წლების პასპარულს, ფაქსის რეაქტირებას მიახერხებ სულბან-საბას. ლიტერიი S/1 ებრას არაკანონიკურ წიგნს უჭირავს 296 v - 304 z . ნაწერია მეტად წერილი ნუსხურიი ირ სვეტად.

A-570 ხელნაწერი /ლიტერიი J / წარმოადგენს ნაკლებ ბიბლიას, მას აკლია თავშიი, შუაშიი და ბოლოშიი. გადწერილია 1460 წელს ნუსხურიი. გადმწერია გიორგი. ებრა ბორობაბულის არაკანონიკური წიგნი აქ მოთავსებულია 115 z - 129 z -ბე.

A-646 ხელნაწერი /ლიტერიი F / XV საუკუნის დამლევიი და XVI საუკუნის პასანყისიი თარიღებია. გადწერილია მხეგრული ხელიი ქართლბე, ჩვენს ფაქსს აქ უჭირავს 460 v - 496 v .

ჩ-885 ხელნაწერი /ლიტერიი D/ XVI საუკუნის ნუსხაა. ეს ხელნაწერიი /A-51 , A-179 და ჩ-1207 ხელნაწერების მსგავსად/ ² სულბან-საბას იქახიიპანაა გამოსული. გადმწერები არიან იოში და "ახალიმოსწავლე მწერალი" გამბრიელი. დამკვეთია მერივანბეგი ირბელი ირბელი /სულბან-საბას მამა/, ებრას არაკანონიკურ წიგნს აქ უჭირავს 57 v - 69 z , გადწერილია იოშის მიერ. ნაწერია ნუსხახუურიი ირ სვეტად.

-----

1 ვ. ი ნ გ თ რ თ ყ ვ ა , ქართული მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა, მნათობი, 1939, 4, გვ.125.

2 ხელნაწერთა აღწერილობა, /ჩ კოლეცია/ ვ. ვ ვ ვ ე ი - ძ ი ს საერთო რეაქტიი, ტომი III, მეგვნილია და პასაბეჭდად დამბადებული ქრისტიანი შ ა რ ა შ ი ძ ი ს ხელმძღვანელობი და რეაქტიი, თბ., 1948, გვ. VII.

ეზრა ბორბაბეციის არაკანონიკურ წიგნს ეზრას I წიგნი /I ეზრა/ ვუნოქთ, ზემოა ქართულ ხელნაწერებში იგი არსაა ამ სახელწოდებით არ შეგვეხვედრია. *077F* ნუსხებში მას სათაურად აქვს: "წიგნი ეზრა ბორბაბეციის", S-ში: "წიგნი ეზრა ბორბაბეციისა მესამე", ქართული ბიბლიის ბაქარისკურ გამოცემაში კი: "წიგნი მუორე ეზრასი".

აქ ორი საკითხი იღვინ: 1. რატომ იხსენიება ეს წიგნი ქართულ ხელნაწერებში საბი სხვადასხვა სათაურით? და 2. რამ განაპირობა ჩვენთან მისი "I ეზრა" მიწვევა?

დავინწყოთ პირველი საკითხი.

ეზრას წიგნი ბიბლიაში საშინა: ერთი კანონიკური და ორი არაკანონიკური. ლათინურ ვულგატაში ნვეშიას წიგნიც ეზრას წიგნად იწოდება, რის გამო მათი რაოდენობა ოთხიც გამოდის ხორბე. როგორც "ეზრას აპოკალიფსისის ქართულ რედაქციებშიც" აღვნიშნავთ, ეზრას წიგნებს ბიბლიაში ყოველთვის მყარ ადგილი არ ჰქონია; ერთი და იგივე წიგნი იწოდებოდა I, II, III და ა.შ. ეზრა იმის მიხედვით, თუ რა ადგილი ეჭირა მას ხელნაწერებში ეზრას სხვა წიგნებთან მიმართებით.¹

უძველეს ბერძნულ ხელნაწერებში ჩვენი "ეზრა" მოთავსებული ყოფილა კანონიკური "ეზრას" წინ სათაურით *ὁ Ἐραεὺς ἄ* ანდა *Ἐραεὺς ἄ*, ებვე სათაური /I/ ჰქონია ამ წიგნს სირიულსა და ძველ ლათინურ მარტომანებში.

-----

1 ც. ქ უ რ ც ი ვ ი ძ ე, ეზრას აპოკალიფსისის ქართული რედაქციებში, მრავალკაცი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, I, თბილისი, 1971, გვ. 93.

არაბული და ეთიოპურ ხელნაწერებში იგი მოხატულია ებრაის ანუ კალიგრაფიის /ანუ ებრა სუბიექტის წიგნის/ შემდეგ და კანონიკური "ებრაის" წინ და იწოდება "I¹ ებრაე".

V საუკუნეში დაიწყო ჩვენი "ებრა" "III ებრაე" იწოდება; "I ებრაე" აქ მიჩნეულია კანონიკური "ებრა", მეორე - ნეუმისა წიგნი.

ბიბლიის სრული და რუსული მარტინიანეში პირველი ადგილია კანონიკური "ებრა", მეორე - ჩვენი "ებრა", მესამე - ებრა საღვთის /იგივე ებრა სუბიექტის/ წიგნი შესაბამისი /I, II, III/ სახელწოდებით.¹

ამგვარად, ებრაის წიგნების დანამთხვევით არსებობს მხოლოდ სხვადასხვა რიგი:

1. ძველი ბერძნული /მასთანაა სინკრიტი, ძველი ლათინური და, როგორც გაირკვა, ძველი სომხურიც/,
2. არაბული-ეთიოპური,
3. V საუკუნის შემდეგ დაწერილი ლათინური ანუ ვულგატის - ული /მას მიჰყვება სომხური ვულგატაც/²,
4. სრული-რუსული.

1 ცნობები იმის შესახებ, თუ ებრაის წიგნები რამდენი ენაზე რა სა-
მართოაა დასერილი, აღებულია გვაქვს წიგნიდან: А. Шаповалов,
Вторая книга Ездры... Сергиев-Посад, 1912.

2 იტალიის მიერ 1666 წელს ამტკიცებში გამოცემული
სომხური ბიბლია, რომელიც ლათინური ვულგატის მიხედვითაა ნას-
წერილი: Աստուածաշունչի հայերէն և իտալ. Կրակարան-
այ... Ամսագիր-ը, 1666.

რაც შეეხება ბაქარის ბიბლიას, აქ ეჭრას წიგნების რიგი
და დასაბუთება სრულყოფილი ბიბლიაში მიღებული რიგისა და დასაბუ-
თების განხილვისა. ეს სრულიად გასაგები იქნება, თუ გავი-
თვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ ბაქარის ბიბლია ნახრობისა /მა-
სში დასული წიგნების გარკვეული რაოდენობა კი ნახრობისა/
სრულყოფის მიხედვით.

ამიტომ, ქართული ბიბლიკონტრუქციის ეჭრას წიგნები წარმო-
გენილია სამი სხვადასხვა თანრიგით:

1. ძველი ბერძენული - 0772F ნუსხებში,
2. ლათინური - 3 ნუსხაში,
3. სრულყოფილი - ბაქარის ბიბლიაში.

ესაა ბიბლიის ქართული ტექსტებში ეჭრას წიგნების სხვადა-
სხვა საბუთებით წარმოგენის მიზეზი.

რაც შეეხება მეორე საკითხს, რაგონი ვუწოდებთ ეჭრას ბიბლი-
ბიბლიის არაკანონიკური წიგნის ქართული ტექსტს "I ეჭრა?"

აქვე უნდა, რაგონი გაიყვანოს, ქართული უძველესი ბიბლიკონ-
ტრუქციის ეჭრას წიგნების თანამიმდევრობაში უძველეს ბერძენულ
ბიბლიკონტრუქციას, სადაც ამ წიგნს სწორედ "I ეჭრა" უწოდებ-
და; მეორეც, "I ეჭრა" უნდა ყოფილიყო ცნობილი იგი ძველი ქარ-
თული ბიბლიკონტრუქცია:

იერუსალიმის ბიბლიაში / 7^ლ -11, 158 v / კანონიკური
"ეჭრას" საბუთები - "ეჭრა ბიბლიკონტრუქციის" - უიპოვებ იმავე ბე-
ლით მიუხედავად: "ბიბლიკონტრუქცია". ცხადია, ჩვენი "ეჭრა" რომ "I ეჭრა"
არ ყოფილიყო მიხედვით, კანონიკური "ეჭრას" "ბიბლიკონტრუქცია" არ მია-
ხებოდა.

აგრეთვე, სინას მთის 1134 ბიბლიკონტრუქციაში, რომელიც X საუკუნე-
შია დასაბუთებული, 213-ე გვერდზე ჩამოთვლილი ძველი ალექსანდრის

წიგნებში ებრას წიგნებში ამკვარაპაა რასახველები: "ებრად ა" და "ებრად ბ".¹

რ ე პ ა ე ტ ი ე ბ ი

ებრას I წიგნის ქართულ ტექსტში ორი რედაქცია გამოიყონ: პირველი /აღიწიწიანი ასომთავრული Ⴀ -ით/ რაცუნა OႠႠႠႠႠ ႠႠ-ბებში, მეორე /აღიწიწიანი ასომთავრული Ⴁ -ით/ - ბაქარის ბიბლიაში.

ეს რედაქციები მიწარსისა და ტექსტის მოკულობის მიხედვით თხუთის არ სხვაობენ ერთმანეთისაგან, მათ შორის განსხვავება ძირითადად სტილისტური ხასიათისაა. ეს რწმ ასეა, ამის საბუთაპ I თავის პირველივე მუხლი გამოკვარკვებოა:

      Ⴀ
და ყრ იოსია მეფემან
ბატოკი უფლისად იერუსალი-
ებმს, და მენწირა მესანწი-
რავი იგი უფლისად მეთ-
ოთხმეფესა რღესა თჱვისა
მის პირველისასა.

      Ⴁ
ხოლო ქმნა იოსია პასუა
იერუსალიმს მინა უფლისა ჰჱ-
სისა, და მენწირა პასუქი
ათოთხმეფესა რღესა პირველისა
ჰვისასა.

სხვა მაგალითი:

არცაღა ყრველთა მეფეთა
იწარავლისათა ყვეს ბატოკი
ესვეთთარი, ვითარ-იგი ყრ
იოსია მეფემან, და მღებელ-
თა მათ, და ღვეთველთა, და

და ყრველთა მეფეთა იწარავ-
ლისათა არა ვეღესასწავლა ესე-
ვითარი პასუქი, ვითარი ქმნა
იოსია, და მღებელთა, და ღვე-
თველთა, და იუროანთა, და ყრ-

-----
1 იხ. აქვე, გვ. 19.

Յաթոն, 11₂₁; VI₂₀; VI₂₂ - Մաքուհի
Եղեղաձ, IV₆₃; V₂ - Նուագարան
Եղեղաձ (Յաթ), VIII₅; VIII₂₂; IX₂₄ - փառաբանություն
Եղեղաձ, IV₂₃ - առաջակերպ
Եղեղաձ, IV₆; IV₁₆ - Մշակ
Եղեղաձ, Եղեղաձ, V₅₃ - Նուա, Նուահանգիստ
Եղեղաձ, V₁; V₉; VIII₂₈; VIII₆₅ - Նուահանգիստ
Եղեղաձ, V₆ - Նուահանգիստ
Եղեղաձ, V₅₇ - Նուագարան
Եղեղաձ, III₃ - Վարդան
Եղեղաձ, V₃ - պար
Եղեղաձ, VIII₄ - պարիկ
Եղեղաձ, VI₃₁ - պարիկ
Եղեղաձ-Եղեղաձ, V₄₉; V₅₁ - ըստ ժամանակ-ժամանակ
Եղեղաձ, IV₅₅ - ընդիկ
Եղեղաձ, VIII₄₁ - Օրեկան
Եղեղաձ, III₄ - սեղանակապան
Եղեղաձ, III₁₄ - սպարապետ
Եղեղաձ, I₃₈; VIII₅₆ - պլիկ
Եղեղաձ, V₅₀ - քաղաքահար
Եղեղաձ, I₃₄; IV₅₁ - քաղաքահար
Եղեղաձ, I₃; IV₅₁ - քաղաքահար
Եղեղաձ, V₄ - քաղաքահար
Եղեղաձ, IV₅₀; IV₅₃ - սեղանակ
Եղեղաձ, I₂₃ - փարապետ
Եղեղաձ, II₂₃ - փարապետ

ხურის გზით შეიმოსულა ვარაუდობს ქარაუღში.¹ ეს რომ ვიპოვო ასე იყოს - ნ. მარის მიერ ნაგარაუდვენი სიტყვები სომხურის გზით რომ იყოს შეიმოსული ქარაუღში, - ეს საბუნებო მანერა ვერ იქნებოდა ჩვენი ძველის სომხურიდან მიმდინარეობის დასამტკიცებლად, რადგან ჯერ არ ვიცით, ესა თუ ის სიტყვა პირველად ამ ძველშია თუ არა ნაბმარი.² საერთოდ კი გზა ამ სიტყვების ქარაუღში შეიმოსვლისა კვლევის მიზნებისა და აღზახ ისე მარტოვად არ გააძეგვება, როგორც ეს ნიკო მარის ძიურაა წარმოდგენილი.

ძიუბეგავად გვიმოქმედებისა, ქარაუღ-სომხურ ტექსტებში ერთობაობავე ძირიდან ნაწარმოები ამჟენი სიტყვის ერთმანეთის შესაბამად ხმარება შეიმხვევითი მანერა არ უნდა იყოს. მიხ უმეტეს, რომ ამ მრჩე მარგმანის სიხბრველ ბევრი სხვა მიმდინარეობაჲ ჩანს.

-----
1 Ипполит, Толкование Песни песней, Грузинский текст по рукописи X века: Тексты и размыкания по армяно-грузинской филологии, III, С. Петербург, 1901, ст. LV - LVIII.

2 მარგმანში უცხო ელენიკის ხმარებასთან დაკავშირებით საინტერესოა ერთად გარკის ჯვალსაძრისი. მისი აზრით, მარგმანში ჩვეულებრივ ნაკლებად შეაქვთ ელენიკა იმ ენიდან, რომლიდანაც მარგმანში. თუ რომელიმე მარგმანში უცხო სიტყვები იხმარება, მაშინ იგი ამ ენის საკუთრებაჲა და არ შეიძლება ისინი მარგმანის მარგმანად მივიჩნიოთ: *G. G. Zitté, Traduttore traduttore di se stesso* *Extrait du Bulletin d'Académie royale de Belgique (Classe des Lettres) Séance du lundi 1er février, 1971, pp. 59-61.*

տը-դուր, 11, 17 - սպերդուս² (սուպ - երդուս²).
Եարյոս-մոմբըրո, 1V6 - հարկահա² (հարկ-ա-հա²).
Յըրոս-ժանթըմ, VI22 - շնեհարկեղ (շնեհ-արկեղ).

Ճըրժըր ուրճոնաղո մընաղըրոսը սն նընընըրո յոմոմոմ-
ղըմո, սնը յոմոմոմոցո սըրոոը սըն ճընըն. սընսնոմնընըն, ում յըրոը-սոմըր թընթըմն մեոըր հըմըրոնոմ յոմոմոմոցո սը-
մոհնընըն ճըրժըրոն յընընըրո:

ոըրո-սըրըրո, III6 - ոսկեսս², χρυσόχλινοσ.
Յըն-մոընըրըմ, VIII10 - յարդասեղ, ψιλάνθρακος.
Ճըր-մըրոմըր, VIII23 - վերակսըն, ἐπι-εταμένοσ.
ըրոնս-մըրոմըր, IX46 - սընհակաղ, παντοκρατορ.

4. յըրոը ժըրճոնոն ճընթըմ - յըն/-ոն սընթընոն ն-
նըրոնըն սըմոննոն սընըրոն:

ոն յ ո ո ս յ թ յ յ յ ս ն ո, V5; V8; VI2.

Ճըրճոնըն ս ս յ ո ո յ յ յ ս ն ո, V5; VI2.

ժըն ուրճոնսն յ յ յ ս թ յ ս ն ո ս ս ն ո, V56.

ըրընըն թ ո ն յ թ յ ս ն ո ը ոսնըրոն ո ս յ յ ս ն ո
ըն թըր ս ս յ յ յ ս ն ո, VIII62.¹

ըն թըրճըն, ումընըն "ըրո մոնսըրոնըն սընոմնընըն,
ժըմոմըրոնս /մոմնսըն/ ըն մըրըրընըն մոննընըն",²

1 ոմոնն ընսնըն ժըր - ոն ճընըն: ոսնըրըն, V5; VI2;
սըննըրոն VI2.

2 ոն. ո մ ն ս ո մ յ ո յ ո, սընըն ճընըն ըն ճընըն
ընթըրըն ժըր յըրոն, թ., 1957, ճը.391.

სომხურ ჭაქსაშიც ავადებს იმავთუ ხან(ყ) სუფიქსით:

ქესու ქოქსტეკქესანყ.

ყორაქარქეს სავაქიქესანყ.

იქქქ ქოქქქქესანყ.

ქესანყარ ყქსქესანყ ხე ქოქსაქქორ ქესოქესან
ხე ქქქორ სარქსქესან.

ქარხელი - ვ ა ნ და სომხური - ხან/- ხანყ ერთი და იგი-
ვე სუფიქსი და იგი მრავლად ენიხ ჭაქსაში ერთმანეთის შესაყვილა-
დაა გამოყენებული.

ამდგარი სუფიქსი ბრძანდება არ იყოს. შიქ. :

ՄԳԵՍԿ Ծ ԵՕԻ ՄԿԵԵԺԷՂ,

Հօրօթթթէլ ԵՕԻ Տալաճէղէլ და სხვ.

5. ა/ ქარხელი ჭაქსაში წვეულებიხ აქსანიშნავად მრავლად შეყვება
სიყვია "სიხარული":

"პარქი შეყვებან ყრ ს ი ბ ა რ უ ლ ი რიქი და მიქქორა ყრ-
ველა მავრებლა მქსლა", III, .

"ყვეს ს ი ბ ა რ უ ლ ი რიქი ყრვილი მენოაქიქორი მქპ რქმ",

IV ვ.

სომხურ ჭაქსაში მრავლად ავადებს იქსაქიქქესან, რაც სიყვია-
სიყვილი უქრის ქარხელი "სიხარული" და ქარხელის მსყავსად წვეულებ-
იხ აქმნიშენელიყა.

ბ/ სავთის კარდაპ წარმარებას ჩვენი ძველი სავთის "განმარ-
ქველი" გაქმიყვიხ:

ბევრია.

7. კიდევ ერთი საერთო ფაქტის მესახე: ქართულ ღარგმანს ექვსსავე ნუსხაში აქვია VI თავის მე-15 მუხლი, რაც ნიშნავს, რომ იგი უნდა ჰქონდოდა ამ ნუსხაში საერთო ეკვანსაც. ეს მუხლი არა ექვს არც სომხურს /სომხურში = მე-16 მუხლი/ ვარა კასპანის ბიბლიისა. კასპანის ბიბლიაში იგი აღბაჲ ლათინურისაგან ღარგმნეს.

აქ ჩამოთვლილი საერთო ფაქტები ამჟამად მინიშნებდენ, რომ ქართულ-სომხური ტექსტებიდან ერთი წარმოადგენს ეკვანსს, ხოლო მეორე - მის ღარგმანს. ამჟამად ქართულ ღარგმანში აღმოჩნდა ისეთი მთვლინებები, რომლებიც სომხური ენისა და სომხური მესაბამისი ტექსტის გათვალისწინებოხ მუიძლება აიხსნას:

1. ბეზოხ ჩამოთვლილი საერთო ხმარების ლექსიკიდან გურადღება მიიქცია სიტყვამ "ბრჭალამიისი" / "ბრჭალამიისი". იგი ჩვენს ძველი ირჯურ გვებეება:

"უკუა მათ ბ რ ჭ ა ლ ა მ ი ი ს ი ი გი" V57.

"უკუა მათ ბ რ ჭ ა ლ ა მ ი ი ს ი ი გი წინაშე უფლისა"

VIII.

ძველი ქართული ენის ძველებიდან ეს სიტყვა სხვაგან ვერ ვაპასტურთხ. სომხურში მის ბადეად მის ყაბუ¹საღი, იგი ხშირი ხმარების სიტყვაა, აღნიშნავს: ა/ სასულიერო პირთა სამოსელს, ბ/ ქალის წამოსახამს.¹ ამ წიგნში მას პირველი მინიშნელებოხ აქვს /= სასულიერო პირთა სამოსელი/, ნაწარმოებოხ ქართული "ბრჭალის" მესაფევისი სომხური ყაბუ¹ -იდან, რაც აგრეთვე ქუსლს, ტურფს... ნიშნავს.

1 Հայերէն բացարձակա՛ն բառարան. Կապու՛նց Ար. Մալխասեան՛ց, Երեւան, 1944.

საფიქრებელია, რომ "ბრჭალაბეძისი" წარმოადგენს სომხური ყაზუჩუასი -ის კაცის, მექმნილია ამ ძველის მხარეგმევის მიერ ბელოვნიარა /-მისი მანებეზილი ნაწარმოები სახელები არც ძველი და არც ახალი ქართული არ დასტურდება/ ყაზუჩუასი -ის ისეთი ტან-სამეღარი გააბრეზილი, რომელიც ბრჭალამე /ქუსლამე, ტურგამე/ სწეება კაცს.¹

2. ქართული მარგამანი სპარსეთის ურე-ურეი მეფე არტაშეს// არტაშეს -აი იწეება. ბერძნული მეგასტენისაი გუაქეს *Μεγαστένης* /არტაქსარქეს/, სომხურში *արქაქეს* /არტაშეს/. აი სა-ხელს ფუძეში *შ* აქეს მხოლოდ იმის ბიბლიაში, მანარტენ ხელნაწე-რებში კი, სადაც *შ*-ს ხმარებას საერთოდ არა აქეს ადგილი, არის "არტაშეს".

ეს გავიგვარინებთ, რომ სახელი არტაშეს / არტაშეს ძველ-მაცანე სომხურში უფრო იყო გავრეკლებული, ვიდრე ჩვენში /ქართული საისტორიო წყაროებში ამ სახელის მექმე პირფენება არ დასტურდება, სომხეთის ისტორიას კი ბევრი *არქაქეს* *მეგას*, და სომხური ამ სახელის სხვაგვარ მანერელობას არ იცნობს, ეს არა *არქაქეს*-ისა /ფუძეში გრძელი *ქ* -ი/, მაშინ უნდა ვიფიქროს, რომ ქართული ფუძე-ში "არტაშეს"-ის /ფუძეში *შ*-ი/ წყარო სწორედ სომხური *არქაქეს*-ისა აღსანიშნავია აგრევე, რომ ეს სახელი სხვადასხვა უნამე /ვებრული, სირიული, ძე. სპარსული, ფალიური, ბერძნული/ სხვადასხვა ფენეტი-

-----

1 საკურისხმისა ამ მხრე "გამოსტავას" XXXV მავის მე-9 მუხლი, სადაც სომხური ყაზუჩუასი -ის მეგასტენისაი ქართული ურე-ურეი ხელ-ნაწერში /*მ-1207*/ "კუარეი კოქოგენი" აღმობნდა. მაცალილი მოგვა-წედა *ც რ ტ ე ე ე ე ე ე ე ე ე ე*.

რისი სიმრავლის შეკრებაა აქ ლაპარაკი, არ ჩანს. ბერძნულ-
ში შესაფერისად გვაქვს: *εὐλαχία* *εὐλ.* . . . *ἡ ἀρχὴ ἁρπαγῶν*,
რაც ნიშნავს: შეიკრიბონ... ყოველი ნივთი ახალი / ვარგისი გაგ-
ბილ /, ¹ სომხურში კი: *Ժողովեսցեն* ... *լիմ ըսրուխիւն* - შეიკრი-
ბონ... ყოველი სიკვთე, / ანუ კვთილი, ანუ საშუაბელი /.²

საიდან გაჩნდა ქართულ მარგმანში "სიმრავლე" ნაცვლად "კ-
მეილია" ან "სამეუბელია"? ჩვენის აზრით, სომხური *լիմ* /*խիւն* /
/ სიკვთე / ან დედანშეიკვ იყო შეცვლილი გრაფიკულად მსგავსი სიტყვი
լիսի /*խი* / - იმ, / სიმრავლე /, ანდა იგი ამგვარად ქართულში
მხარგმნელმა წაკითხა.

6. VIII თავის 88-ე მუხლი ლაპარაკია იმის შესახებ, ან რე-
გორ გოგობა ებრა, რამხობილი "წინაშე ღმერთსა მას უფლისასა", რა
რეგორ შემოკრება მის გარშემო ერთ მრავალი რა "გოგობა რიგი იყო
სიმრავლისა მის ერთსა".

იმშეგვინ 89-ე მუხლი იწყება შეგარ უბრჩო ფრადი: "რა განა-
წესა იუქონია იერუსალიმს ძემა მათგან ისრაელისათა რა ლეუა: ებრა,
ეკოდე უფლისა ღმერთისა ჩუენისა"... რა სხვ. არ ჩანს, ვინ რა სარ
განაწესეს, იუქონია განაწესეს, ან იუქონიამ განაწესა. S ნუსხა
მეორე უფრო განსაგებ წაკითხვას გვანდობს: "რა განაწესა იუქონია
რა იერუსალიმსა მათგან ისრაელისათა. რა ლეუა ებრა"... მარამ კონტრასტს
ვარე მისი წაკითხვა შევიღის.

1 ო რეპაქია ბერძნულ წაკითხვას მისდევს, როგორ არასწორად:
"შეკრიბონ... ყოველი საქმე შეენიერი".

2 ამავე ფურცელში სხვა ადგილას /IV, 9/ სომხური *լիսի* /*խი* / - ის
ფარდა სწორედ "სამეუბელი" გვაქვს.

ბერძნულ და სომხურ ჭაქსჭაქსი სულ სხვა მონაპარსი გვაქვს:
καὶ φωνήσας ἔχοντες ἑαλοῦ τῶν υἱῶν ἱεραγὰ ἐλθεν ἔσθρα...
და ყარყაყ ქეჭიქი ქეჭი ქარქიყს ქეჭი, და ყარყაყ...
ეს ნიშნავს: და უმა-ყო იუქონია იუქონიბან, ძემა მახვან

ონსაჯონსა და პრქვა ვბრას...

საიდან ვარბა ვარბულეი ეს არასწორი ხარამანი? "განხვანებას" სომხურში ყარყაქ ძემა არნიშნავს, აქედან "განხვანა" - ყარყაქ-ყო; "უმა" / "უმა-ყო" უ - ყარყაქ, "უმა-ყო" - ყარყაყო. საფიქრებელია, რომ "უმა-ყო"-ს ადგილას "განხვანა" ვარბა სომხურ ყარყაყოფრმის ყარყაყო-თან ვარბიქი არიქი. ამ მუქონიბან განაპრობა არბა ვანარქიქი მუქონიბი ამ მუქონი.¹

-----

1 ათნბე მთავარმის ანვარნიშინ ბ.მარნი ნურა: В минувшую поездку на Афон я поставил себе задачей познакомиться с содержанием ветхозаветных текстов по грузинской рукописи 978 года, имея в виду главным образом связь грузинского текста с армянским. С этой целью были мною сделаны извлечения из книги Ездры, ставящие вне всякого сомнения армянское происхождение грузинского текста /Н.Я. М а р р, Из поездки на Афон, Журнал министерства народного просвещения, Март, 1899 года, т.13/ ჩვენ არ ვუბრა მესაძეებება მუქონიბიბან, ეს ვბრას რომელი ნიგნიდან ამიქიქა ბ.მარმა ვარქიქი ადგილები. ეს ეს ვბრას / ნიგნია, მაშინ ვარბული ხარამანის მთიქონარქიბასა და ვაქიქიბი ბ.მარს სწორი მისაბრება ვქონია

ფიქრის და ავითქრანფიქრის ძველებსი ღარგმინაში.¹

იმდროინდელი სოციალ-პოლიტიკური ვითარების გააქრობინინ-
ბის სომხეთ-საქართველოს შორის ყველაზე მჭიდრო კულტურულ-ლიტერ-
ატურულ ურთიერთობას VIII საუკუნის ნახევრამდე ვარაუდობენ.

ახასიათებს რა ძველი ქართული მწერლობის პირველი პერიოდის პირ-
ველი ნახევარს, რამელიც "გრძელდება პახლობით მერვე საუკუნის
ნახევრამდე", კ.კეკელიძე წერს: "ამ ხანაში უფრო მესამხრევი
ქრისტიანული სომხეთთან კულტურულ-ლიტერატურული კავშირი და ურთი-
ერთობა".²

VIII საუკუნის ნახევარი ის ხანაა, როდესაც ქართული და სომ-
ხური ეკლესიები საბოლოო გადმინინენ ურთიანეთს და მათ შორის
მტრული დამოკიდებულება დამყარდა; ამასთან დაკავშირებით ქარ-
თული-სომხეთა მჭიდრო კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობაც გა-
წყდა.³

უბრას I წიგნი რომ ნამდვილად IX საუკუნემდეა ღარგმინილი,
ეს ღვიმონ ძველიდან, პირველი რიგში მისი ექსპონიდან ჩანს: ამ
წიგნიში არ დასტურდება არცერთი მემხვევა ახალი სპარსული და
არაბული სიტყვების ხმარებისა. იგი რომ VIII საუკუნის მემდეგ
ღარგმინა, მოსალოდნელი იყო, მთელი გეგსტის მანძილზე სადმე
მინც მემხვევარდა:

-----

1 იქვე, გვ. 03-014.

2 კ. კ. ე. ე. ე. ე. ე. ე. ე. ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, I,
მბილინი, 1951, გვ. 40.

3 ეპისტოლეა წიგნი, სომხური გეგსტი ქართული ღარგმინით, გამო-
კვეთითა და კომენტარებით გამოსცა ღაბა აღქსიძემ, მბ.,
1968, გვ. 042.

"პასტორი"-ნაცვლარ ჩვენს ძველში არაერთგვარის ხმარებულ
სიტყვისა "ჭეშმარიტი",

• "პასუხი" - ნაცვლარ "მიგება"-სი,

"მინიტი" - ნაცვლარ "როჭიკი"-სა და "სამრეკელი"-სა /შპრ.

IV₅₅₋₅₆; V₅₉; VIII₇₈;

• "ხუარბალი" - ნაცვლარ "იფქლი"-სა /VI₂₉; VIII₂₀/,

"კოშკი" - ნაცვლარ "გოგოლი"-სა /I₅₂; IV₄ და სხვ.:

ბევრთ უკვე გვეჩვენა შეშხხვევა ალტერნატივა, რამ ამ ძველის
ქართულ და სომხურ ფაქტობრივი ბევრი საერთო ხმარების სიტყვა პას-
ტორება; მხოლოდ სომხური ფაქტობრივი-ის შესაფერისად ქართულში არსად
არ გვხვდება "განძი", ამ მნიშვნელობით ყველა შემხხვევაში "ფა-
სი" /I₄₃; I₅₁/ ან "საფასუა" /V₄₄/ ნახმარნი. მიზეზი განსაზღვრის:
სიტყვა "განძი" ქართულში მხოლოდ IX საუკუნეიდან ჩნდება.¹

V-VIII და IX-X საუკუნეების ქართული ენობრივი ნორმები ძი-
რიდად ურთხიანია, ასე რამ ამ საუკუნეებში გრამატიკული მასა-
ლის მიხედვით ხელნაწერების გამოჩნდა ჭირს. მიუხედავად ამისა,
მანამდე შეიძლება ურთხიანობა მიგვეჩინა შემდეგი გარემოებებისა:
IX-X საუკუნეობა ძველში აქა-იქ შეინიშნება სიხარული გრამატიკულ
წყობაში, რეგულარული უწყობის ხელშეშობის ფორმები, მიუხედავად-
თი გვარის ბმების -და სუფიქსით ნაწარმოები I ჟღერების
ფორმები და სხვ. ეჭრას I წიგნი საკმაოდ მძიმეობი ძველია, იგი
რამ VIII საუკუნის შემდეგპროინიციული მარტივი იყოს, ამ ენობრივ

I შპრ. მამათა სწავლანი, X და XI ს-თა ხელნაწერების მიხედვით
კამოსკა იღ. ა ბ უ რ ა ძ ე მ ა. მ ა ნ ი ძ ი ს რედაქციით;
თბ., 1925, გვ. XVI.

სიხბლევბზე თითო-ორილა მავალითი აქაც იჩენდა თავს.

ღუქსიკური და გრამატიკული ნიშნების მიხედვით კიდეც უფრო ძნელია ძველებიანი გამოჩენა V-VIII საუკუნეების შიგნით ქართული ენის ისტორიული გრამატიკისა და სიმეტონია-ღუქსიკონების უქონლობის გამო. ამგვარი გამოჩენის შესაძლებლობას ჩვენს მივითხვევამიყო მოკლებული ვარს. საერთოდ კი ბიბლიის წიგნების დათარგმნისას უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ ბიბლიის დათარგმნა ჩვეულებრივ ქართული მწერლობის განვიშარების ადრეულ ხანაში ივარაუდება, რადგან "პირველ რიგში ახლადმოქცეული ერისა და ახლად ჩამოყალიბებული ეკლესიისათვის აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენდა "საღმრთო წერილი", ესე იგი ძველი და ახალი აღმქმის წიგნები ანუ ბიბლია".¹

ტ რ ე პ ა ქ ე ი ი ს ნ უ ს ხ ა თ ა უ რ თ ი -
ე რ თ ი მ ი ა რ თ ე ბ ი ს ა თ ე ი ს

ტ რეპაქეიის ფქსტი, რომელიც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დაყუღია თქვის, იერუსალიმის, მცხეთის ბიბლიის კრებულებსა და A-570, A-646 და H-885 ხელნაწერებში, ჩამოთვლილი ექვსი ხელნაწერიდან არყერმით იმ სახით არაა მოღწეული ჩვენამდე, რა სახითაც იგი მთარგმნელის ხელიდან გამოვიდა. დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ ბიბლიის ამ წიგნს ბევრი ყვილიება განუყვია, სანამ მთარგმნელისული ფქსტიდან ჩვენს ხელნაწერებში მოხვედროდა. ეს ფქსტი სხვადასხვა პერიოდში სხვადასხვაგვარად უყვილიათ და უსწორებიათ:

1 კ. კ ვ ვ ე ლ ი ძ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია...
გვ. 41.

კვირებში ყველაზე ნაკლებად უწყობა იერუსალიმის ბიბლიისა და A-646 ხელნაწერის ტექსტებს. რაც შეეხება რანარჩენი ოთხ ხელნაწერს, მათში სამი ურთმანუგისაგან განსხვავებული ფენა გამოიყოფა: ომეის ბიბლიისეული, A-570 და H-885 ხელნაწერებისეული და მცხეთის ბიბლიისეული.

1. ომეის ბიბლიის ნუსხას მოუპოვება ნაკლებები, რომლებიც მათ იგი რანარჩენი ნუსხების საერთო ნაკლებებს უპირისპირდება:

სუჰფს

0

მათივე იგი ბ ა ლ ა რ ა -
ბ ა მ ა მ , 110

მათივე იგი უ ც მ მ -
ვ ბ ი ს ა მ .

მთავარნი იგი ნათესავთა და
მამამ-მთავართაებრ, 115

ნათესავთა მამამ-მთავართაებრ .

ქ ა ლ ა ქ ს ა განგომილ-
მასა, 114

ქ უ ვ ყ ა ნ ა ს ა გან-
გომილმასა .

ყ მ ს ი ბ ა რ უ ლ ი დიდი,
III,

ყ მ ს ი ყ უ ა რ უ ლ ი
დიდი .

ძენი ანანიაჲსნი ა ს პ ა
მ ც , V16

ძენი ანანიაჲსნი მ მ -
ბ ა ს მ ც პ ა ს ა მ .

მ რ პ ვ ლ მ - მ მ ძ რ უ -
ა რ მ ა მ ა მ , V54

მ რ პ ვ ლ მ ა მ ა მ -
მ ა .

მ ი რ ვ ვ ლ ს ა ნელსა
მეფობასა კვროსისსა, VI16

მ ი რ ვ ლ ს ა ნელსა
მეფობასა კვროსისსა .

სახლისა მისგან კერძთა
ბ ა ბ ი ლ ო ნ ვ ლ მ ა მ ს ა ,
VI17

სახლისა მისგან კერძთა
მ ვ ს მ ა მ ს ა .

მენსიწვენი... კ ვ ლ ი მ ა
ცეცხლისაჲთა, VI23

მენსიწვენი... კ მ ი მ ა
ცეცხლისაჲთა .

იყოს მ წ ე რ ა ლ მარჯვე,
VIII₇

ვ ე რ ძ ე ბ ი რეზიუმე-
რამა, VIII₆₃

ჟამსა მ რ ე ბ ი ს ა
ჩუენისასა, VIII₇₆

ვიხებენი ჩუენ ე რ ლ ი ნ ი,
VIII₈₉.

განვიყენნეთ ჩუენგან ე რ ლ -
ნი ჩუენნი, VIII₉₀

იყოს მ წ ი რ ა ვ მარ-
ჯვე .

ვ ი რ ე ბ ი რეზიუმე-
რამა .

ჟამსა მ რ ე ბ ი ს ა
ჩუენისასა .

ვიხებენი ჩუენ მ ვ ი ლ -
ნი .

განვიყენნეთ ჩუენგან ე რ -
ძ ვ ა ნ ი ჩ უ ე ნ ნ ი რ ა
ე რ ლ ი ნ ი ჩუენნი .

რევიზიის ნუსხაში ადგილი აქვს აგრეთვე ცალკეული სიტყვებისა
და მოკლე მთელი ფრაზების დაკლებას:

და ჭკრელი, ამონელი, II₁₂ - 0

უფალმან ჩუენმან, II₁₆ - 0

და გარდაჰქონან, IV₁₁ - 0 .

და ფინიკიანა, რომელი არიან ღებანი, IV₄₈ - 0

იერუსალიმ, IV₄₈ - 0

რომელია უნდა საბელი მისი, IV₆₃ - 0

ნათქვამს განსაკუთრებით და რვა, V₁₈ - 0

და ძმანი მისნი, V₄₇ - 0

და ისე იოსებეკუანმან, V₅₄ - 0

და ფინიკიანა, VI₇ - 0

სამეოც წყნა, VI₂₄ - 0

უბრძანა მიღება კვრის მეფემან სახიერ უფლისა, რომელი-იგი
იყოს იერუსალიმს, VI₂₅ - 0

და ვიხარება განმეორებს ღვთისმეტყველების იგი, ყვეს ზაფხული იგი უფ-
ლისადა ყოველთა მათ ძეგა ისრადილსათა, რეზიდენტი - იგი გამოსრულ
იყვინეს ღვთისმეტყველებანი, VII 11-12 - 0

ზუარაკი ათორმეტე ყოველისათვის ისრადილსა, VIII 63 - 0

და სიბიძენსა ყოველთა უცხოთესლათასა, VIII 66 - 0

ქუეფანისათა, VIII 74 - 0

და უკეთურებანი, VIII 87 - 0

და მიჯრბეს, IX 3 - 0.

რეისის ნუსხა ჩამოთვლილი ადგილებით სხვაობს რა განარჩენილ ხუ-
თი ნუსხისაგან, სხვაობს აგრეთვე სომხური წყაროსგანაც. მისი გან-
სხვავებები ვერ ამოვლენენ შესაფერისს ვერც სხვა უცხო წყაროებში
/ბერძენული, ლათინური, სლავური/. თვითონ ამ განსხვავებებზე დაკვი-
რება გვიჩვენებს, რომ მათ რამივე კანონმდებლებმა არა აქვთ, პირი-
ქით, ხშირ შემთხვევაში ისინი ეუბნის ცუდად ამოკითხვისა და ცუდად
გადათარგმნის შედეგად მიღებული შეცდომების მთავარად მიღებულსავე კი ტო-
ვებენ.

2. Ⴀ რედაქციის საერთო ფუნქციონირება ყველაზე მეტად A-570 და
B-885 ბერძენურების - Ⴁ და D ნუსხების - ფუნქციონირებას.

ჩვენ უკვე გვინდა შემთხვევა აღვყენოთ, რომ Ⴁ და D ნუს-
ხები ერთმანეთს თითქმის სიფერად-სიფერად მისდევნენ.¹ მართლაც, ყვე-
ლა განსხვავებულ ნაკითხვაში ეს ორი ნუსხა ერთად იქნას. მათ ერთნა-
ირი აქვთ ზუსტ შეცდომებებიც /ორი "და" კავშირი ერთმანეთის გვერდით ორ-
ივე ნუსხაში 1 თავის 32-ე მუხლში; "მანიაკი ოქროსადა ყელსა მისა

1 ძველი აღქმის ამოკრიფების უარყოფილი ვერსიები... ნიქნი 1, თბ.,
1970, გვ.5.

ბინსა", 116 - "ბინსა" ბეგრეგია მრევე ნუსხაში და სხვ./.

1 ნუსხა უფრო ადრინდელია 1-ზე, მაგრამ იგი 11 ნუსხისათვის
დგანს არ არის / 1 ნუსხა რამდენიმე შემთხვევაში 11 რედაქციის
საერთო ნაკითხვიდან უბევს, 11 ნუსხა კი იცავს 11 რედაქციის ნა-
კითხვას/, უფრო სწორი იქნება, თუ ვიფიქრობთ, რომ მრევე უნდა და
იმავე ბუნებრივი პირს წარმოადგენს.

1 და 11 ნუსხების განსხვავებული ნაკითხვების მორეკონსტრუქციის
მეტივერსისათვის საფუძველს ავადღევს ამ ნაკითხვების შედარება
ამავე ნივთის სომხურ თარგმანთან, რომელიც ჩვენ უნდა იყოს 11 რე-
დაქციის ნდრობი იგივე: 11 რედაქციის დანარჩენი ნუსხებისა-
დან განსხვავებული ნაკითხვებით მშენის ნუსხის მსგავსად 11 და 11
ნუსხები სომხურ ნდროსავე უპირისპირდებიან.

მშენის ნუსხისაგან განსხვავებით 11 და 11 ნუსხებში საქმე
ავადღევს ფუძის საგანგებო გადკვეთასთან, საგანგებო ცვლასთან
ფუძის უფრო მკლე რედაქციის მქმნისა. რედაქტორი ამას აღწევს
აზრის მქმნისა და ცალკეული ფრაზების დკვების გზით. ფუძის,
პირიქით, გარეობის შემთხვევები ამ ნუსხებში არა ავადღევს.

11 და 11 ნუსხებში აზრის უფრო მქმნისა და გარეგანად სხვა-
დასხვა საშუალებით ხდება.

ა/ რედაქტორი ახდენს ფუძის განვირგვას განმეორებებისა-
დან:

07FS

11

სამსახურებელი მქმნისა

სამსახურებელი მქმნისა-

ათას და ს ა მ ს ა ბ უ რ ე -

სადა ათას და ვეცხროსა

ბ ე რ ი ე ეცხროსა ათას, 119

ათას, .

მქმნის.: սպաս ոսկեղէն հայար եւ սպաս աքծախի էր
հայար .

მინერა მ ე ჟ ე მ ა ნ
კვროს, VI, 16

გარსაყ არქაყ ყილრნი

ა/ ცალკეული მრუნივის ფორმები თავისუფალია აგრეთვე ნაწე-
ვარშაგან:

ნ ა ლ ე ს ა ვ ი ს ა
მ ი ს ტ ა ნ მორეჯაანსა,
V 8

ჯაყყქ წაწაწაყიყნი.

მ ი ც ე ე მ ი ს ა
მ ი ს ტ ა ნ, VII, 13

ქ ყვბოღნი.

მ ე ჟ ი ს ა მ ი ს -
ტ ა ნ, VIII, 51

ქ ჭაფაღიქნი.

პ/ აღწერილი ნარმოვების ფორმები ორგანულიაა მკველილი:

რომელინი-იგი ი ვ ე ნ ე ს
რ ა მ ე ჯ ე რ ე მ ე ჯ ე რ ე, I, 9

ორ რწაკნაყ ქიწნი.

რომელინი რ ა მ ე ჯ ე რ ე -
მ ე ჯ ი ი ვ ე ნ ე ს სამარიალ
კერიძე, II, 9

ორ რწაკნაყ წნი.

ი მ ე ვ ე ს ბ ე რ ე ა რ, IV, 33

სყაწნი ზაყნი.

მინერა კვროს

რ ა ს ბ ე.

ნ ა ლ ე ს ა ვ ი ს ა -
ტ ა ნ მორეჯაანსა

მ ი ც ე ე მ ი ს ა ტ ა ნ

მ ე ჟ ი ს ა ტ ა ნ

რ ა ს ბ ე.

რომელინი მ ე ჯ ე რ -
ე რ ე მ ე

რომელინი ივენეს სამარია-
ალ

მ ე ბ ე რ ე ვ ი რ ე ს

Թ Ժ Ը Ե Մ Գ Ռ Պ Ա Ն
ցորենա, III 10

Մ Ժ Ը Ե Մ Գ Ռ Պ Ա Ն
րենա

ԿՈՐԱԼՈՐ Է ՔԱՆ ԿՄՄ.

Մ/ ԿՐԻՍ ԸՅՅՄԹԵՄԼԱՐ ԸԱԹԹՈՎՈՒՆ ԳՐԵՐԵՆՈՎ. ԿՅՅԱՐԱՐ
ՈՐԲԵՆԹԱ ԸՅԹԵՐԵՅ ԸՅԹՈՎՈՂԸԸԸԹԻՈՎ:

ՈՆԿՆ ԵՐԵՅԱՐ Ե Վ Գ -
Թ Վ Ն Թ Պ Գ Մ Ն Ո՛Ն Վ
Թ Ո Թ Վ Ռ Պ Պ Յ Ն Ո Ն Վ,

ԸՅԵՅԵՐԵՐԵՅ Մ Ռ Պ Ո -
Յ Ռ Պ Վ Ն .

IV 33.

ԱԿԱՄՆ ԽԱՅԵԼ ԿՅՐ ԸՄ ԸՆԿԵՐ ԻԼԵ.

Յ Ո Ն - Ը Ե Վ Ր Ո Վ Ն
Ո Ը Ո Ն Ո, Ռ Պ Ը Ե Ը Պ Վ
ՅՆԵԸՅՆ ՎՐԹԵՆԵԸՅԱՐ ԸՅԳՈՆՈՎ?

Յ Ո Ն ՅՆԵԸՅՆ ՎՐԹԵՆԵ-
ԸՅԱ ԸՅԳՈՆՈՎ?

VI 4

Ո՞՞ ԿՅՆՈՒՄԻՅԻԿ ԻՅԵՆՆ ԴՐՔ ԿԱՄՐԻՅԻՆ ԿՅՐԱ ԸԻՆԵԼ?

ԿՅՅՈ ԸՅԳՈՎՈ ՈՅՈ
Թ Ն Ը Վ Յ Ն Վ Ր Ը Ր Ը Վ -
Ե Ե Ը Ո Ն Վ Թ Ո Ն Մ Գ -
Ը Ո Ն Վ, Յ Ո Պ Վ Ր Վ -
- Ո Ը Ո Մ Ը Ր Ը Վ Ն Վ
ՅՐԸՈՊ ՈՄՆՅՆՈՊ, 16.

ԿՅՅՈ ԸՅԳՈՎՈ ՈՅՈ, Յ Ո -
Պ Վ Ր Վ Վ Մ Ը Ր Ը Վ Ն Վ
Մ Գ Վ Ը Թ Վ Ն ՅՐԸՈՊ ՈՄՆՅ-
ՆՈՊ .

ԱՐԱՐԷՔ ԿՅԱՐԻԿՆ ԸՅԱՐ
ԵՍՅ Ի ՅՆԵՆՆ ՄՈՎԱԻՍԻ.

ԿՐԱՄԱՆԻՒ ԿՅՆՆ, Ո՞՞ ԵՆ ԿՐԱՄՅ-

ՐՎ ԿՐ Յ Ե Ը Ն Ո Ն Վ Յ -
Ը Ե Ն Ո Գ Ե Ը Թ Վ Ր Ո Պ Ե -
Ը Ո Ն Վ Ն Ո Ն Վ Ր Վ Ն,

Վ ԵՐԸՈ Պ Ե Ե Ը Թ Վ Ր Ո -
Պ Ե Ը Վ Վ . Ն Վ Ր Ո Վ Ն .

IV 39.

იერუსალიმში და დავითკვდრნის ჰეროდიანის ტაძარს", V₇₋₈.

"...განამდებებს საკურთხეველი უფლისა ღმრთისა ისრაელიისა, რათადაცა შეწირეს მას ბედა საკურთხევი"... V₄₇₋₄₈.

"და მუა წარმოიღო ებრა მკურთხევი იგი წინამე უმოველთა მათ მა-
მათა და ეფრათა, და წინამე უმოველთა მათ მიღებულთა, და ისმინეს
მკურთხევი უფლისა..." IX₄₀

შე ნუსხებებს აკლიათ აგრეთვე IV₂₄, VI₁₁, VIII₁₅, VIII₃₃,
VIII₃₄ მუხლები მთლიანად.¹

I ცარკველი ფრამბინსა და მუხლების დაკლება მოგჯერ შეიძლება
ტექსტის შემოკლების მიზანს არც ემსახურებოდეს და შემთხვევითი
იყოს. რამელი აპგოლია ტექსტის შემოკლების მიზნით დაკლებული
და რამელი - შემთხვევითი გამოჩვენელი, ბუსტაო განსაზღვრა ძვე-
ლია, ლემუა მოგვირთისათვის ამ ღვალსაზრისით აპგოლის მიჩენა
მანცე შეიძლება:

ასე მაგ., I თავის მე-17 მუხლები - "და ყვეს ძედა ისრაე-
ლისათა, /რამელინი იპოვნეს მას ჟამსა შინა, მათივი უფლისა
და/ ელესანსაული იგი ბალარქობათა მცპო ელმ" - კავებში ჩასმუ-
ლი ფრამა ამჟამად ტექსტის შემოკლებისათვისა ამოგებული, ან
კიბევი VI₁₀-ში: "ეკითხეთ ჩუენ მოხუცებულთა მათ /და ვარქუთ/"
- "და ვარქუთ"-ის ამოგებდაც გამოიხველი ჩანს. მაგრამ VIII₁₀₋₁₁-ში:
"მოკლენან მენ თანა იერუსალიმი /და ვითარ სურის წაბიერებთ
მისღვარ ჰეროდიანს და იერუსალიმი/ უბრძანეთ მე და მცპოთ თა-
ნა-მბრადებლთა ჩემთა"... კავებში ჩასმული ფრამა "იერუსალიმი"
სიფყვირან "იერუსალიმი" სიფყვამევი მუქანაკურად უნდა იყოს გა-
მოკლებული.

როგორც მოგონილი მაგალითებიდან ჩანს, უმ ნუსხებში ჭექს-
ტის მიხედვით მუქანკურ შემოკლებასთან არა გვაქვს საქმე. ეს შე-
მოკლება ჭექსტის სტილისტურ სწორებას ემსახურება, კერძოდ, მისი
კამარტივების სურვილს.¹

უ და D ნუსხებში ასევევე ნუსხე ჩანს შემოკლებული კან-
ნიკური ეჭრასა და ტომის წიგნები,² "ივერთი" და ნემოთას პირვე-
ლი წიგნი.³

უ და D ნუსხების ბიბლიურ ჭექსებში რომ სწორე მერმინ-
ეჯე სწორებასთან გვაქვს საქმე, ამ განმეკეპებულ რასკვანას /
ეჭრასა და ტომის წიგნების მესწავლის მუქეკეპ ვაკეკებ: ამ რრი
წიგნის ძველი ქარხული მარემანების წყაროები მიკვლეულია /პირ-
ველისათვის სომხური, მუორისათვის ბერძნული ც რეპაქეია/ და
არკერმეში უმ ნუსხების წაკითხვა-სხვაობებს ატეილი არა აქვს.

უ და D ნუსხებში რომ ნასწორები ჭექსებში გვაქვს და არა
პირველადი, შემდეგეიდანაც ჩანს: ბიბლიის ის წიგნები, რომლებიც
-----

1 მერ. უ. ყ ნ ნ პ ე ლ ი ა ნ ი, მუქეკე პირველი რრი წიგნის
ქარხული რეპაქეიები, მრავალმავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიება-
ნი, 1, თბ., 1971, გვ.55.

2 ეჭრას კანონიკური წიგნის მავისებურებათა მესახებ უმ ნუსხებ-
ში იბ. ჩვენს მიერ ხელნაწერთა ინსტიტუტის 1970 წლის გეგმი
მომმეკებული ჭექსტი; ტომის წიგნის მავისებურებათა მესახებ
კი აქვე: "ტომის წიგნის ქარხული რეპაქეიები", გვ. 145-151.

3 გ. კ ი კ ნ ა ძ ე, "ნემოთა" I წიგნის ქარხული რეპაქეიები,
მრავალმავი, თბ., 1971, გვ. 68-70; მისივე, "ივერთის" წიგნის
ქარხული რეპაქეიები, იქვე, გვ. 113-114.

ՄԾ նუსხեծծից բասօրքըծա, թարգմնիւոն սնչաբասնչա բրոս, սնչա-
 բասնչա յնիբան; Միւթղըծըլիոն մաթ մթարգմնըլըծն մւչնաճըրոթ, իրոմ
 ոսոնո /սնչաբասնչա բրոս իրոմ յնոյրոթըմըն բա սնչաբասնչա յնաս
 Պրոթըմըն սաթարգմնըլըթ/ սագանըթթըր յթըծըմըն ამ ճիցընծին մոյ-
 լը իրքալչիըծն մաթթոնն սըլմինսանչըրոթ յնըծծը.

Իսչ Միցընըծա սաչոթն, իս ճըսրոս մոնչըրոթոն ճանճրըծո Մ
 բա Ծ նუსხեծծի բալչըլի ծոծըլոյրո ճիցընըծո? սնչա ճըսրոս / յծրասն
 բա Պրոծին ճիցընըծնսթոնն Քչըն յըր մոնչաթընոթ. սրս թո ոնչա ճըս-
 իրոս յըր մոնչալչըլոյթ, իրոմըլոյ Մ բա Ծ նუსხեծծին ջըլըլա թանննչա-
 ջըծըլ ճաչոթնչաս սնննոթա, սրսմըթ ոնչա ճըսրոսսալ, ამ նუსხեծծին
 թընբալ յրթըլըլ ճաչոթնչըծն իրոմ բալչըլոբասօրքըծըթա. ՄԾ նუსხեծծի-
 բալչըլո սնչա ճիցընըծին Միցնսնըծ յըրսաթըրն յոթըլոթ, / յծրս բա
 Պրոծին ճիցըն յո, Քչընի յարսըրոթ /թո, իս թըմա յնթա, յն յարսը-
 բո նաթըրչըր սր սրնո/, Քանճրոթըծըլի յնթա ոչոսն յարթըլըլ իրքալ-
 թրոնն մոյր յսնո ճըսրոյծնն թալթըլոննիցընըծըթ.

Յ. իսչ Միցընըծա Տ նუსոննըլըլ Պրնաս, սրնն Մըմթնչըլըծո, իր-
 քընսալ Սիրըլըլի իսթոն նუსնա սոմնըրո Միցնսծամննո Պրնոսոնսաթան բա-
 յոնըծնսն ճըրՔչընըծն, սնչա բրոս թոթըմնն ջրըլըլըծոն Տ նუსնա սոմ-
 նըր ճըսրոսն մոնչըլըծա բա մոնն ճաչոթնչըծն ոմըրոթըծն.

ՕլչնթԲ

Տ

մսթալնթ ճիցնանըլըլոնս մոն
 ճըլոնս, / 6

Սիրըլըլոնսալըծր ճըլոննս
 լսր սռսլչին կարգսլչն.

թմաթ մաթթալ լըլոթըլըլա,
 / 15

դոննոյս ոչընըն ժըթաթան
 լըլոնն.

Էին են նոթս ոյրչիթ

չնննսլչ.

Մ յ յ ի ռ ի ծ Ն ա ոռչալըլոմ
 ր ո թ ճ ո ի ծո, / յ 6 .

Մ յ յ ի ռ ա ոռալըլոմ թ ո ի -
 ր ճ ո ի ծո .

როგორც ვხედავთ, S ნუსხა სომხურ წყაროს მიხედვით ისეთ მემიხბველებშიც, როგვსაც ᄀ რედაქციის განარჩენი ნუსხები ამ წყაროსაგან სხვაობენ.

რა კვლითიკაცია უნდა მივცეთ S ნუსხის ამ ნაკითხვებს? თითქოს ბუნებრივი იყოს დაგვესკვნა, რომ S ნუსხაში 0799F ნუსხებშიაგან განსხვავებთი დასურთა უფრო ძველი, მთარგმნელინს- ურ ჭეშტთან უფრო ახლოს მივბოი ჭეშტო. პარაოქსია, მაგრამ სინამდვილეში ეს ასე არ არის. S ნუსხის ბემოთ ჩამოთვლილ გან- სხვავებულ ნაკითხვებზე დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ ისინი კლ- სიკური ქართლის ღვარსაბრისით ენობრივად საკმაო სკოდავენ:

ხური წყაროსაგან, იმ რთოს როგვსაც განარჩენი ნუსხები სწორე სომხურისებურ ნაკითხვებს გვიჩვენებენ:

S

0799F

ნუსთა მათებრ და ჭომთა
მათათებრ მსგავსად მამათა
მათათასა,

მსგავსად ჭომთა მკსთათასა
და ნუსთა მათებრ და დასთა
მათათასა, 111

1088. ღყო ყოჩის რქნასზე და ღყო ყარყაყ
ქასოლე ხარყენ რქნასზე).

ქვა და ძელი ყოველთა
ვბრძანა მიცემად სამეუფოთა

მოსამად სამეგრ ქვად თლი-
ლი და ძერი ერთი ძელთაგანი
ახალთად და საემარი ყოველი
ვბრძანა მიცემად სამეუფოთა,

V124

(რქნელ ყარყაუ ბრქა ჭარასიყრას და ყარყა 111
ქე ყარყაქ სოროყ და ყბასის სრასიყნასქ ღქე ყარყილ-
სილასყ ყასქ);

1. 115-ში "ძმათა მათხაყა ღვეთღელთა"-ს ნაყველარ S ნუსხაში.
გვაქვს: "იგინიყა იყვინენ ძეშაგან ღვეის" /სომხური $\text{Էի՛ն եւ Իոփս որդիքի զեւէսս}$ -ის მუსაფრეისი), V-X სა-
უკუნეებშის ქარაულის მიხედვით უნდა ყოფილიყო: იგინიყა იყვინეს
ძეშაგან ღვეისთა.

2. "შვერა იოაკიმ პიპ-პიპნი იგი" /136/ - უნდა იყოს
"შვერნა". 5-იან მრავლობითში დასმული ობიექტის მრავლობითობა
ბმნაში კლასიკურ ქართულშივე ბოგჯერ არ აღინიშნება და არც ეს
მაგალითი გამოჩნდება უჩვეულოდ, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ამ
ძველში მხოლოდ ეს ურთი მაგალითი გვაქვს და ისიც სწორედ S ნუ-
სხაში და სწორედ სხვა ნუსხებშიაგან განსხვავებულ ნაწილში.

3. იმავე 136-ში 0779F ნუსხების წაკითხვას "ბარა, ძმაჲ
მისი, გამოიყვანა ქუყვანით ეცკეით" S უმატებს: "და მოიყვან-
ნა ზავისა ჰვისისა თანა"; "მოიყვანნა"-ს ზემა ურთი კაცის მი-
მარტ შეკომბა, ეგრას 1 წიგნის C რედაქციით იგი სხვაგან არ
გვხვდება და არც შეიძლება, რომ შეგვხვედროდა.

4. კლასიკური ქართლის ზვარსაბრისით ასევე უმარტებლთა
"გაქუსთ" ფორმა /VIII₁₂/.

მარტალია, S ნუსხა მე-18 საუკუნის დამდგსაა გადარჩილი,
მაგრამ კლასიკური ქართლის ენობრივი ნორმების ამგვარი პარლევ-
ვა ზეშის სხვა ნაწილებში არ გვხვდება. ვფიქრობ, რომ ეს
ფაქტი S ნუსხის განსხვავებული წაკითხვების მეორეულობას მიანი-
შნებს.

ჩვენი აზრით, S ნუსხის რედაქტორმა C რედაქციის ზეშით
შეუპარა სომხურ წყაროს და ბოგინითი ადგილი ამ წყაროს მიხედვით
აბლიპან ჩაასწორა და გამოარტა.

სამეცნიერო ღივრანობაში, როგორც ბეზიშაყ აქვნიშნეთ, ჯარცა ხანია, შენიშნულია ჯარხული ბიბლიის S ნუსხის რედაქტორის მიერ სომხური ვულგატის გამოყენების ფაქტი. როგორც იღია აბუ-ლადმი გაარკვია, "სულხან-საბას მიერ ნარედაქციური ბიბლიის სა-ძიებელი მხლიანარ სომხური პირველი ბეჭდური ბიბლიის /ოსკანის ბიბლიის/ საძიებელი მარგმანს წარმთარგენს".¹ ჯარხული ბიბლიის ამ ხელნაწერში წიგნთა პასახაურების წყაროთაც სომხური ვულგატა მიიჩნევა.² საბას ბიბლიაში სომხური ვულგატის მიხედვით ჩანს ნაწორები მოციურთი ფქსტიყ. ასუ მაგალითად, მეფეთა პირველი ორი წიგნის მიმარტ გამოთქმულია მოსაბრება, რთმ S ნუსხაში აქ ამქარად გამოიყნოთ სომხური ვულგატისგული ფენა რა იგი მცხეხუ-რი ნუსხის რედაქტორის მიერ სომხური ვულგატის გამოვლიწინებთი შიიძლება აიხსნას.³

ამქარად წორების კვარი ამჩნევიან S ნუსხაში /₁ მუხლს. S ნუსხა აქ იძლევა ოქუბი ნუსხების წაკითხვისა რა სომხური წყაროს შენსაბამისი აგრეიის კრთამინაყიას:

ოქუბი ნუსხებშია:	სომხურშია:
რა ვსრთთ ოისკარსა მას	Էւ այսպէս ընդ արս-

-
- 1 ი ი ა ა ბ ჯ ი ა ძ ე, სულხან-საბა ორბელიანის სომხური წყაროები... გვ.261.
  - 2 მ. შ ა ნ ი ძ ე, მცხეთის ბიბლიის წიგნთა პასახაურებისაგვის... გვ. 351-357.
  - 3 ჯ. ც ი ნ ე ე ი ა ნ ი, მეფეთა პირველი ორი წიგნის ძველი ჯარხული რედაქციების მიმარტებისაგვის ბერძნულთან, მაცნე, 2, 1967, გვ.249.

ժողովարանը պայմանավորված չէ
միայն ժողովարանի հետ, բայց նաև
նաև ժողովարանի հետ կապված
միայն ժողովարանի հետ...

Երբևէ խորհրդակցել հրով պար
րասարկելին զգաստիկն Կն
և զայլ հուճն հանդիպ
անուշուճեամբ եփեցին ի
կախասյա և ի սահնա.

Ստեփանի ստեփան-ստեփան ժողովարանի ստեփան: Բայց յերջ
ունկարևա մաս ժողովարանի պայմանավորված ժողովարանի հետ շեղ-
ման բայց նաև ժողովարանի հետ շեղման /մոտաբերել/ ժողով-
արանի բայց նաև ժողովարանի հետ շեղման /ստեփանի/.

Տեղեկություն յստեփանի մոտեցումներին: "Բայց յերջ
ունկարևա մաս ժողովարանի պայմանավորված ժողովարանի հետ շեղ-
ման, ժողովարանի թաղի թաղի ստեփանի հետ շեղման
ստեփան-ժողովարանի հետ թաղի թաղի թաղի թաղի".

Տեղեկություն ժողովարանի մասին, իսկ ստեփան "Բայց
նշանակում"-նաև իսկ "Բայց ժողովարան"-ն համապատասխան ժողովարանի.
"Նշանակում"
"ժողովարանի" ձևերով թաղի, ժողովարանի մոտեցում, ստեփանի-
նշանակում ժողովարանի հետ շեղում; յոթնամյակ ժողովարանի հետ, ժողով
արանի ժողովարանի "Բայց ժողովարան" յոթնամյակ ժողովարանի հետ, ժողովարանի
"ժողովարանի" ձևերով ժողովարանի; "ժողովարան" իսկ "ժողովարան" յոթնամյակ ժողով-
արանի հետ ժողովարանի կախասյա -նաև իսկ սահնակ -նաև ժողովարանի հետ
հարցն ժողովարանի հետ. ժողովարանի, ժողովարանի հետ, "ժողովարան-
ժողովարանի ժողովարանի /ժողովարան/ ժողովարանի ժողովարանի, և իսկ սահնակ -նաև
ժողովարանի հետ ժողովարանի "Բայց ժողովարան".

-----

1 ժողովարան = կախասյա /ժողովարանի ժողովարան/, ժողովարան = սահնակ /ժողովարանի
ժողովարան/.

უბრას I ნიგინი S ნუსხაში სომხური ვულგატის ანუ ოსკანის
ბიბლიის მიხედვით რიმა ნაწიწები, იქიპანაჲ ხანს, რომ IX სა-
ვის 55-ე მუხლის პანაწი "და შეკრძეს ურბაძაპ იერუსალიმ
ძღუასანაჲულობა სიხარულით მუნუბისაჲბრ უფლისა, ღმრთისა ისრა-
ელისა", რომელიც C რედაქციის ქართული ნუსხებიდან მიხლო
S-შია დაუკლი, სომხურშიც მიხლო და მიხლო ოსკანის ბიბლიაში
გვაქვს.¹ არც სხვა ენებზე და არც სომხური ბიბლიის სხვა ნუს-
ხებში ეს ადგილი არ დასტურდება.

ნ ა ნ ა რ თ ე ბ ე , O J J 9 F ნ უ ს ხ ე ბ ი მ

O J J 9 F ნუსხებში რამდენიმე ადგილას ფაქტში ჩარეულია
ფრაგმენტი, რომლებიც ძირითადი ფაქტისაგან გასარკვევად ნიშნული
მეღნიშნა ნაწერი. ეს ჩანარები მიწარსის მიხედვით ფაქტის
ყალკული მიწარეუბის კომენტარებს უნდა წარმოადგენდნენ.

კვრის სპარსთა მეფის მიწოდება იერუსალიმში ტაძრის აშე-
ნების შესახებ II თავის მე-2 და მე-3 მუხლებს შორის განყვე-
თილია შემდეგი ფრაგმენტი:

"პირველსა ნელსა მეფობასა კვრისისსა, სამეფოდაათსა ნელ-
სა ფეფოთბითგან, აღასრულა იუდაძან და ბენიამენ. და ყოველთურთ
მეფობა კვრის მკვრელ".²

-----

1 შირ. եւ ժողովեցան ըովսեղակ յէկէ՛ր Կոնստն Կոնստն-
ուիւնն ըստ պատմիւրանայ Տն Այ ըստ յիւր.

? ჩანარებებს ვიმოწმებთ უბრა ბორბაბეჯის ნიგინის გამოცვიდან,
სადაც ისინი ძირითადი ფაქტისაგან გამოსავლად პეტროსიშა
ანგობილი /ძველი აღმშენის აპოკრიფების ქართული ვერსიები...
გვ. 13-109/. ყალკული ნუსხების წაკითხვა-სხვაობებს აქ არ
ვუჩვენებთ.

იმავე თავის მუ-10 მუხლიში, სადაც მოხსენიებულია ძვირფას საჭურჭლეზე, რომელიც კვროს მეფის ბრძანებში ბაბილონიდან იერუსალიმში წაიღეს, ჩართულია ფრაზა:

"ეს არს კამბივისუსი, რომელი მეფობდა ამ წელ, რომლისაა რომელიმე მეფის არტაშესის მოკლეობა".

იქვე მუ-12 მუხლიში ფაქტობრივად ბერძენული:

"ოცდაორსა არტაშესურვე!"

ფაქტობრივად ბერძენული და უაპრიორო აპრიორს ჩართული მსგავსი ფრაზები კვლავს აგრეთვე III თავის მუ-5 მუხლის ბოლოს:

"კვროს ოცდაათ წელი და სხვადასხვა წელი თორმეტი, კანისი - ცხრა, მოკლეს მათ - ერთი, პარტიკისი - ორ წელი. ესენი არიან წელნი მსხვერპლისა მისგან სახლისანი".

III თავის მუ-9 მუხლის ბოლოს:

"და ეს სურსი რიგი პარტიკი მეფემან პირველსა წელსა მეფობისა მისისასა".

V თავის 66-ე მუხლიში:

"სამარტოვანი იგი, რომელი მოიყვანეს მარტოგან და ქაღვეველია და პამბკვარსი გაცილესა აპრიორს მათ ჭრითა ისრაელითა, ესენი იყვნენ მებრ ნათესავსა მას იუდაისსა და ბენიამინისსა".

VII თავის მუ-6 მუხლიში:

"აღესრულა წმიდა იგი ტაძარი ღმერთსა მიჰრაცვისასა, ოცდახუთსა წელსა. და იგი მსხვერპლი მისი ორმოცდაათ წელი: ოცდაათი წელი - კვროსისი, კანისი - ცხრა, არტაშესისი - ერთი წელი, მოკლეს მათ - ექვსი წელი, პარტიკისი ორმოცდაათ წელი".

VIII თავის მუ-2 მუხლიში:

"ეს არს არტაშესი კელიტელი, რომელი მეფისა და განაპირობა

ს ა რა სპარაკვეთება".

როგორც ჩანს, ამ ტექსტის შემცველი ურთ-ურთ ხელნაწერში გრაფიკული ნიშანები "უფლებსა" "სოფლებსა"-რ შეცვლილა და ეს შეცვლია შემდეგ ყველა ნუსხას გაუმეორებია.

2. II რედაქციის ყველა ნუსხაში IV თავის მუ-11 მუხლით განსაზღვრებით ნაცვარსაბუღის "მკვ"-ის ნაცვარსა "მუ" კავ-შირი წერია: "და მ უ მუფსა რაფა უნებნ, უმინს: და გან-სუენებულად მინ საინავესა და უამინ და სუამინ და იძინის".

კერ ურთი სომხურ წყაროში შესაბამის ანგარიას "მკვ" ნა-ცვარსაბუღის შესატყვისი ჩუქჩუქ რასტორება /მეორ.: ხე ჩუქჩუქ
არჩუყ უჩუქ ხე ყაძი, დარაძე /, მუორე, ამ"მუ" კავ-შირიით კონტექსტი ამჟარაპ გაუმარბავია. "მკვ"-ის "მუ"-რ შე-ცვლია გადამწერის შეცვლია ჩანს.

3. V თავის 38-ე მუხლით კარმეკემულია შემდეგი ამბავი: იერუსალიმის აღმშენებელთა სიამი ვერ იმევეს სახელები მღვდელ-ისა, რომლებიც იყვნენ "ძენი ნობიანსნი, ძენი იაკობისნი, ძე-ნი იუდაისნი", ვერ იმევეს იმიტომ, რომ მათ ყოვლადპ ჰყავდათ ბეღბეღის ასულები და "სახე-ვრვა მათ სახელად". ფრამა "სა-ხე-ვრვა მათ სახელად" არაფერს გვეუბნება იმის გასარკვევად, მუ რაგომ რაკარაპ ამ მღვდელთა სახელები. სომხურში შესატყვი-სარ გვაქვს: ხე ყოფუყ:ანს უაყ მანოლანს ჩოყა, რაყ ნიშნავს: და იწორებენ /სახე-ვრვა/ მათ /ყოვლების/ სახელების მიხედვით. ე.ი. მემოთ რასახელებული მღვდლების სა-ხელები იმიტომ ვერ აღმოუჩინიათ იერუსალიმის აღმშენებელთა სიამი, რომ ისინი ყოვლების სახელებით ყოფილან მიხსენებულნი.

ქართული მარტივში ამ ფრამას ბოლოს აქვია: "მათგან" ან

"ცოლდაგან ზვსაჲ" ან ამათი შემიცვლილი რაღაც სხვა სიტყვები.

4. VI 7-8: "სისინე, მთავარი ასურკასტანელთაჲ და ფინიკელთაჲ და სახარბუზანე, რომელინი არიან მათ შანა, ასურკასტანელთა და ფინიკელთა კარანნი და მთავარნი პარჯე მიფესა ციკიხბავთ". OJMF ნუსხებში "სახარბუზანე"-ის მიმდევნო ჩავარდნილია "პა" კავშირი, რის გამოც მას უბრალოდ ვხვდებით მომდევნო ფრაზა: "რომელინი არიან მათ შანა"... /ძერ. სომხ.: սխիսիսի իշխան... եւ սսխարբուզան եւ որք ընդ նոսս.../.

აქსანიშნავია, რომ სახელი "სახარბუზანე" ამ მუხლში ჩამოვნიძე ვარიანტიშა ნარმოცვნილი: ღიოთნ "სახარბუზანე" /S/, "ხარბუზანე" /JF/, "ხარბუზანე" /O/, "ხარბუზანე" /JH/ - ყველგან -p პაბოლოვბიო. სწორი ფორმა კი, როგორც ბერძენი და სომხური ტექსტებიდან ჩანს / Σαβρουζανης, սսխարբուզան /, არის "სახარბუზანე". უარყოფითი ამ სახელის სხვა ცვლილებებზე ვერაფრის ვიყვიო, ურთი კი აშკარაა, რომელიცაჲ ხელინაწერი, რომელიც ჩვენი ნუსხებიშაფის საჭოო პეპანი იყო, გაბამწერი "პა" კავშირის "p" ამ უცხო, ძველად ნარმოსაქმელი სახელის ნაწილად გაიგო და მასვე მიუერთა.

ეს შეკომა "პა" კავშირის აღოცენი S ნუსხამ ნაწილობრივ გამოასწორა.

5. VI 20-21: სისინე და სხვა მთავრები სწერენ პარჯე მიფეს, უამოწმის "ნიგნთა მათიანთასა", ღუ მარტლ კვრის მიფის ბრძანებო შენეება ჭაძარი იერუსალიმში, და ღუ ეს მარტალი აღმოჩენება, აუწყოს ამის მივსაბებ მათ /სისინესა და სხვა მთავრებს/. 21-ე მუხლის ბოლო წინაპაება ასეოთა: "და ბეპამიინი ბრძანებასა კვრის მიფისასა, და ჭუაუწყე ჩუენ ამის

ბას, რომელიც სპარსთა მიერ /კვირისმა/ გაუნა ისრაელის ერს.

სწორი თარგმანიც ეს ადგილი ამცვარი იქნებოდა: "... არა
დაკუთხიენ ჩუენ ეკლესიან შენთა, არამედ კუედიენ ჩუენ შენ,
უფალი, შემენე და კუეე ჩუენ პოუნად მადრი წინაშე მიუფისა მის
სპარსთადსა: და პატიოსან კუეუნა ჩუენ და გვლუაწნა ჩუენ ყო-
ლითა განმბადებულბითა და დიდებულ ყო ჭადარი იგი უფლისა,
ღმრთისა ჩუენისაჲ" და სხვ.

დასასრული, ბოლოვრთი ენობრივი შუესაბამობის შესაბებ:

ა/ რამდენიმე შემთხვევაში მოსალეოდელი მოხბრბითი ბრუნ-
ვის ნაცვლად ქვემიდებარე საბელობით ბრუნვაში შეგვხვა:

"და იქუონისა და სამივა და ნ ა მ ა ნ ა ე ლ ძ მ ა მ
და საბუა და როდე და იორამ ა მ ა ს ი ს მ ა ვ მ ა მ ა მ
მ ი ს ე ე ს ე ე ე ე ე ე მ ა მ ბ ა გ ი კ ი ს მ ი ს მ ე ს ე ს ბ ე ა რ ი ხ მ
ა მ ა ს და ებობი ხუთას", I₉.

"მას უამსა ს ა მ ნ ი ი გ ი ს ე ნ ა ე ა მ ა ნ ნ
მ ი ს ნ ნ, ვიდეე მიუფისა უძინა და იგინი სასუენებელსა მას
შინა ექრძალეობეს და კუმილივიდეს, ს ი გ ე უ ა დ ი ნ -
ე ე ს უ რ მ ი ე რ მ ა ს და მქუეს", III₄.

"ი მ ნ ა მ ა ნ ა ბ ა ე ე ა ნ ი და ე ბ ე ე ი ა
მ ი ე ე ა ნ ი მ ა ვ ს ი ი ე ე ე ს ყოფად ამისა", I₁₄.

ჩუენი აბრიც, აქ საქმე კვაქუს მთარგმნიელის მიერ მარგმ-
ნის პრეკუსში ქარბულისაშვის დამახასისაებელი ერკაჭული კონს-
ტრუქციის უნებლიე გაუფვარიწინებლობასთან.

ბ/ მარედი მიუედი დანუერა და გააჭანა ბორწობებელს წიგნებში
"ყ ი ე ე ლ მ ა მ ი მ ა რ. მ სოფლის-მპერობელთა და მფლო-
ბელთა და ერისთავთა და უ ფ ე ე ბ ს ა /0-ში: უფლებსა ყო-
ვლისა/", IV₄₇.

"უფლებსა" არასწორი ფორმია, უნდა იყოს "უფლებინსა", რადგან ეს საბუღო დანარჩენ აქ ჩამოთვლილ საბუღებთან ერთად მარჯულია ბრუნვაში "მიმარხ" ღანდებულით, "მიმარხ" ღანდებულისანი მიუკბითი კი კლასიკურმა ქართულმა არ იყოს.

ა/ რადგან მისაღობნელი მესამე პირის ბრძანებულის ფორმების ნაცვლად მრავლობით რიგებში /"დაბავებ" და "მისცებ"/ ავაქვს ღბრობითი /"დაბავს", 15/ და კავშირებითი /"მისცებ", 1V51/ კილს ფორმები. ეს მონაცვლეობა, მესაძლთა, გადამწერილს იყოს.

ბ რ ვ დ ა ქ ც ი ნ ის ტ ვ ქ ს ტ ი ს
მ მ მ ი ნ ა რ ე მ ბ ი ს ა ღ ე ნ ის

ვბრას I წიგნის ბ რვაქცია, რთორც მემოთაყ აღნიშნებ, აქვს ღბრინვაპ სიფცვა-სიფცვიო მისბევს ბერძნული სუბტანტის აქვსტს. გარდა ამისა, მასში ბევრისა აგრეთვე ბერძნული იქვსიკის ნიმუშები, ბერძნულისებურად აგებული კომპოზიციები და წინადაბებები, ბერძნული ფრადეოლოგიის კაღკები, მიმღეობური და მასპარული კონსტრუქციები და ღვიო ვ.წ. 110x ბაზა - ბბიყ, ვ.ი. მყპარჩ ფორმები, რმბღლთა ასახს-ბნღლბაყ გასაღებს ბერძნული ენა და აქვსტის იძღვბ.

მიუბნევავაპ ამისა, ვბრას I წიგნის ბ რვაქცია ქართულში ღარტბინიღია არა ბერძნულიბან, არამბე სღავურიბან. ის მკვიღენები, რმბღლბმაყ ჩვენნი ყურბაღებბა მიიქცია, რთორც ვ.წ. "ბერძნობმბებბა", ღიქქმის ყვღა აღმობნბა სღავურ აქვსტბიყ:

1. ბერძნული იქვსიკა:

ბისონი, III₆ - βύσσοϛ   вѣссон
ვაარბი, VI₂₈ - ἑταρχος   етарх

ձերժնու ռոնդոնալժի ժլաճլլոնսր ճլլլլլ:

Մննն էՔ Βασιλαδων

Մննն էՔ Νετεβας/Νετω φας

Մննն էՔ Ένατου/Νασιωρ.

Արլլլրոն ծոծրոն 1751 Երոն ճառոլլլլլլլ ճա սրլլոնս ճլլլլլ: 07

Ветломонов, от Нетофли, от Анатота.

Մարժու ճարժմանի սրնոմնու կաղըլլն ձերժնու-Արլլլրոնսլլան ճանկնլլլլլլլ Նոն յլլլ ճլլ-ճլլլ- յրլլլլլլլլլլ, հրլ լննլ սրլլլրոնս, ճլլ սրլ ձերժնու Նոնրլլլլլ էՔ / էՂ / =ճան/. ոլլ ժլլլլլլլ կաղ-լլլլ ղա ժոլլլլ ժլլլլլլլլլլլլլ: ճլլլլլլլլլլլլլլլլ, ճլլլլլլլլլլլլլ-Նո ղա ճլլլանլլլլլլլլլլլ. սլլլլր ձերժնոմնոնս, ժաղրաժ ոլլ Մարժու ժաղրլլլլլլ ճր ճլլլլլլլ. ոլլլլ ժլլլլլլ ղանլլլրլլլ լրլլլրոն ծոծ-րոն 1667 Երոն ճառոլլլլլլլ. ժրր. сикове екветломонов... екнето-φασоовм, .. екσανавотом.

ձ/ յրլլլան ժրոնարոն կաղրլլրլլլլլ ճարժլլլլլլլ ձերժն-լլ ճրրմանլլլ - յլլլլլլլլ Նոման Մ:

"ժլլլրոնն ոլլոն ժրոնարոնս ժոմարլ, հրլլլլ յրլլրլլլ
ճ յ ղ ա Ն", №41.

ΒΥΥΨΥϣον αὐτοὺς ἐπὶ τὸν ἡερόμεινον
ՅԵՐԿՄ ղոժալլլլլ.

ձերժնու յլլլլլլլ ճր.լլլլ ճլլլլլ յլ կաղրոն Արլլլր ճար-ժմանոլլ: ... нарцается Θε ρ α η.

/ժրր. Ը -ն Նալլլլլլ: "...հրլլլլ կաղր-լլլլլ ճ յ ղ ա"/.

լլ հրլ ժլլլլլլլ Մարժու ճարժմանոն Ծ հրլլլլլլլ Ար-լլլրոն Ելլրոն ժլլլլլլլ ժլլլլլլլ յ.Ե. "ձերժնոմնոնս", ժլլլլլլլ

კვირება, რამე ო რედაქციის ფურცელს არც საკუთრივ "სტალინიზმი" აკლას.

კ. კვავილიძე, ახასიათებს რა ბაქარის ბიბლიას, წერს: "მიუხედავად იმისა, რამე გამოცემებიანი ყოველი ზონის ხმარობდნენ, გამოცემა უნაკლო ყოფილიყო, მანინე ვერ აიცილებს თავიდან ბოლოვრთი მსხვილი რედაქციით. ჯერ ერთი, ისინი მუცად მიწურად მისდევდნენ სტალინი ფურცელს და ქარბული ენის ბუნებას ხშირად ღალატობდნენ, მორჯ, რაც უფრო სატალაოა, მათ სტალინი ენა არც ისე ბედი-წვენილ იყობდნენ, ამიტომ ბოლოვრთი ადგილი ვერ გაუგიათ სინტაქსი!"

ებრას ! წიგნის ო რედაქციის ფურცელი ამგვარ მივნიშვნას სავსებოთ იმსახურებს. მასში ქარბული ენის ბუნება, ქარბული წინაპარების აცვების წესებში მდლიანად რამორჩილებულია სტალინი ღალატობის ენას. ამიტომ, რამე ჩვენს ძველითი ღიგობის ყოველი ნაბიჯბე აცვებობა ქარბული სინტაქსისაგვის უცხო და მიუგებობელი ღრადებო და წინაპარებობი.

მივნიშნოთ რჩიგობი ნიბუშის:
"და ამით ყოფილია კუ-
ღიღივნიერად რეგს მიღებნი
და ღვიგებნი,
"მიქნებებნი უცობნი
ღიღიგებნი.

и сии бывшим благо-
лепно сташа священникам и
левитам,
имеюще опресноки по
племенам
и по частеначальствам
отцев пред людьми приноси-
ти господу по писанным в
книге

"და ნაწილისაებრ უბუგს-
თა მათათა წინაბე ერთა მიწნი-
ვად უფალსა წერნიგებნი

1 კ. კ ვ კ ე ი ძ ე, ძველი ქარბული მიწნიგობის ისტორია, ღიღი
პირველი, ღიღიგობი, 1951, გვ. 399.

10-12.

ამგვარ მონურად შესრულდებოდა ღმრთიანების მისაღობნული იყო და
გვხვდება კიბევისა სდავურის კალკები:

როგორ-მეომღე / I 36, III₂; III₄... / შეესაბამება ბერძნულ ἑτερο-
τεχόν -სა და ἑτεροτεχνία -ს. ეს ღმრთიანი ძველი ქართული
ენის სხვა ძველებში არ შეგვხვდებიან: იგი აქ ნახმარია მრავალ-
ბოლოში:

"მეფე და როგორ-მეომღე", IV₃₃.

"მთარგობილია და როგორ-მეომღე", IV, 47.

ჩვენი აბრიშ, "როგორ-მეომღე" სდავური *вельможа* -ს კალკია
/მერ. დასახლებული მუხლები/.

"ნაქონსა-მეფეობა" უნდა გაიმოსებოდეს სდავურ *родословный*-ს:

"ნ ა ლ ე ს ა ვ - მ ე ფ ე უ ე ლ ე ბ ი ს წერილია", V₃₉.

მერ. *родословному писанию*,

/ბერძნულშია: ἑτεροτεχόν ἑτεροτεχόν/.

წიგნ-წერა / წიგნ-წერილი - летопись:

"წ ი გ ს - წ ე რ ა ს ა შ ი ნ ა", VI₂₂ - в летописце

"წ ე ლ ე ა - წ ე რ ი ლ ს ა შ ი ნ ა", II₁₇ - в летописцах

/ბერძნულშია: ἑτεροτεχόν ἑτεροτεχόν/.

კორცობნი მცვენი III₄ - телесни страхи და სხვ.

ნაქონსაში ბრუნვაში დასმული საკუთარი საბელები, რთობრივ
წესი, გაიმოსულია სდავური -*ев/-ов* სუფიქსებით:

"ძენი არიანვენი, ძენი ფახარეფინი... ძენი სარფიციანი,
ძენი მასსანი...". V₃₄.

сыны Агхаевы, сыны Фахарефовы... сыны Сарофовы, сыны
Маскасовы.

საკუთარი სახელები რომლებსაც სღავერში - მი დაბოლოება აქვთ, ქართულში ჩრი ღ'ნიშაა გადმოხული:

ს ი ს ი ნ ნ ი ი მკეპარა-მთავარი, VI₃ - Сисинний воевода

ს ი ს ი ნ ნ ი ი ეპარხმან, VII₁ - Сисинний епарх

ქართულ ღარგმანში ყურადღება მიიქცია ჟ კავშირის კიბვიზე ნაწილაკად გამომყვებათ:

"არა რიპ არსა ჟუ მუფუ საკელმწიფოსა შინა ზესსა?" IV₂₈

" კაცნო, არა ძლიერ არიან ჟუ მკეპანი?" IV₃₄

" კაცნო, არა რიპ ჟუ არსა მუფუ რა მრავალნი კაცნი რა ღვინო მთურვენი ჟუ?" IV₁₄ რა სხვ.

სღავერთან შედარებისას აღმოჩნდა, რომ ამ ჟ'თი გადმოცემულია სღავერი ლი ნაწილაკი: не велик ли и есть царь во власти своей?..

რაც შეეხება შეცდომებს, რომლებიც დაშვებული აქვს მთარგმნელს სღავერის ცური ცოტის გამო. ძველი ამტვარ შეცდომებზე არაუჭი მათგანში გვხვდება:

1. სღავერი священный მისალრობელი "წმიდას" ნაცვლად "მღვდელია" რა "სამღვდელია" ნათარგმნი:

священнопевцы	- მღვდელ-მგალობლები,
священные сосуды	- სამღვდელინი ჭურჭლები.

რამდენიმე შემთხვევაში კი священные сосуды მარტონი "მღვდელინი ჭურჭლები" /I₃₉; I₄₃; I₅₁/.

2. "ვიხილენ იგი რა აწამინის ასული ვარაჟა", IV₂₉.

ბერძენული წყაროს მიხედვით ვარაჟა მამია რა აწამინი მისი ასული / Ἐξείωρουσιν αὐτὸν καὶ ἱπάρχον τῆν ψύχ-

Σέρα Βαρτάκου/, ასევეა სწავრები: видех его и Апамию, дщерь Вартака. მთარგმნელმა, რეგორე ჩანს, სწავრნი ძეგრ ვარტაკა ნაკრძობა და გაიგო რეგორე "ასურნი ვარტაკა" და ასევე მთარგმნა.

3. 18 და 11₄ მუხლებში იქ, სადაც სიტყვა "გადარია" მისა-
ლმონდორ. ავან. "პატრუქი"/"პატრუქი":

"მისცა ხელს ანსა და გაქარიასა და სიღს, ნინამეგომეღა
3 ა ტ რ უ ქ მ ა ს ა... მუარაკი უქუსასი".

"... აქმეშისავერ ნინა-დადებულისა 3 ა ტ რ მ ქ ს ა მ ი -
ნ ა უფლისა, რმეღ ანს ივრუსაღემსა შინა".

ჩვენი აზრით, აქაც სწავრნი ტექსტის არასწორ გაგებასთან
კავაქვს საქმი. სწავრნი შვესტვისსაპ არის სვятилище, რაც ნიშ-
ნავს: სიწმიდე, საღმრთო, გადარი. მთარგმნელმა, რეგორე ჩანს,
святилище მიიჩნია светить სიტყვიდან ნანარმოდ სახელად და
ამიტომაც მთარგმნა "პატრუქად". ო რედაქციის ტექსტში სიტყვა
"პატრუქის" ასე უპოვოლად აგვიღას გამოჩენას სხვა ახსნა ზეგონს
არ უძებნება.

ქვემოთ გვხვდება საგანგებო მასალის ყუფი ამოკრძობის შვეგ-
გაპ დაშვებუნი შეგომებოც.

ᄀ რედაქციის მიხედვით VIII თავის 55-ე და 56-ე მუხლებში რა-
პარაკია რქრისა და ვარყბლის აწმნამე:

"ა რ ვ ნ მ ნ ე მ და მივუყი მამ რქრისა და ვეხბლი".

"ა რ ვ ნ მ ნ ე მ და მივუყ ვეხბლი იგი უქუსასურგასისი ტარან-
გონ".

"აწმნამე" ამ აგვიღას ბერძნულ და სომხურ ტექსტებშიც /შპრ./,
გაქარისულ რედაქციამი კი კავაქვს სურ სხვა მნიშვნელობის სიტყვები:

"უწყება", "უწყებული":

"ვ ა უ წ ყ ე მ ათ ვეხელი, ლერო", VIII₅₅.

"უ წ ყ ე ე უ ლ თ ა მივყე მათ ვეხელი, ჭიანჭი ვუსასო-
მიყოპაათი", VIII₅₆.

სლავურში შესაფერისად აღმოჩნდა известих და известив ფორ-
მები, /აღვნიწნე, აღნიწნი/. ამჟამად, რომ აქ საქმე ვაქვს из-
вестих, известив ფორმებისა და გრამატიკულად მსგავსი, известить
სიტყვიდან ნაწარმოები, ფორმების აღრევასთან.

სლავური ზა წინებული რამდენიმე შემთხვევაში საკუთარ სა-
ბეღებთან შეწყებულადაა გამოჩსული:

"ძენი ი ბ ვ ა ფ ი რ ი ს ნ ი და ვინოფისა შვპასსრმეყოპა-
სამი; ძენი ი ბ ვ ი რ ი ს ნ ი შვპასნი", V₁₉.

"ძენი იბვაფირისნი"-სა და "ძენი იბვინისნი"-ს ნაცვლად აქ
უნდა ვაქონდეს: "ძენი კაფირისგან" და "ძენი ვინისგან" /შპრ. ტ
რედაქციის ნაკობვა: "ქაფირისგან", ბერძნული: οἱ ἐκ Καφίρας,
სომხური: ի ֆափիրայ/,¹ ე.ი. ისე, როგორც ეს სლავურში ვაქვს:
ше на Кафира; ше на Пирн.

ჩვენი ფაქტის სლავურიდან მომდინარეობაზე მასალების გამოწმება
კიდევ შეიძლება, მაგრამ, ვფიქრობ, ესეც კმარა.

Ծ რ ე პ ა ქ ე ი ნ ს მ თ ა რ გ მ ნ ე ლ ი ს ა
და გ ა რ მ თ ა რ გ მ ნ ი ს რ რ ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ

მაქარის მიღობაზე პარალელ მაქარისავე წინასიტყვაობასა და უ-
ბუფის ბოლოსიტყვაობაში მოკლე და ნაბად გამოყოფილია მიღობის

1 "ძენი ვინისნი"-ს შესაფერისი ტ რედაქციაში არა ვაქვს.

/მათ შერახებდნენ. ქვემოთ, თავთავის ადგილას/, გარდა ამისა, ნუშ-
ტა 1,¹ ივერი², ნუშტა 11, კანონიკური ებრა, ესტერი და სხვ.³

როგორ შევუკეთოთ სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებულ აზრს,
ბაქარის ბიბლიაში სტატუსიდან მხარედა ნაკადუდა და ისლ-გირაქის
წიგნებია მარგმინილი, ბიბლიის ამდენი წიგნის სტატუსიდან მომდო-
ნარეობის ფაქტი?

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბაქარი და ვახუშტი
შეიძინათ წინასიტყვაობასა და ბოლოსიტყვაობაში ბიბლიის ტექსტის
შეკვირვებულ კვლევას კი არ იძლევიან, არამედ ძირითადად მის გამო-
ცემასთან დაკავშირებულ ორგანიზაციულ და ტექნიკურ საკითხებს გა-
ნიხილავენ. არჩილ მიფიძე ისინი ყურადღებას ამ ასპექტში ამბავი-
ლებენ: არჩილი ხომ ქართული ბიბლიის გამოსაყვამად მომზადების ინი-
ციატორი და წამომწყობი იყო.

აი რა არის ნათქვამი ამ წინასიტყვაობასა და ბოლოსიტყვაობა-
ში არჩილ მიფიძე და მის ღვაწიზე ქართული ბიბლიის გამოსაყვამად
მომზადების საქმეში:

ბაქარი: "პირველ ფრიადობა სასოებობა ნებებოდა ნუგარკსენე-
ბურსა მიფეს არჩილს, რათამცა შეეკრიბა და შეესრულებინა დაბადება,
რამდენი ქუყანათა ჩუენთა არღარა იპოვებოდა ურთად შეკრებულნი,
არამედ წიგნად-წიგნად იყო და რ რ მ ე ლ ნ ი მ ე ე ა ვ ა რ -

1 გ. კ. ვ. ნ. ა. დ. ე, "ნუშტა" | წიგნის ქართული რედაქციები...
გვ. 78.

2 გ. კიკნაძე, "ივერი" წიგნის ქართული რედაქციები... გვ. 120-
121.

3 დანარჩენი წიგნების შესახებ გამოკვლევები გამოქვეყნებული არ
არის.

სიბრძნე და უბრას ამაკადიფისიცი რამ იმინარუბენენ /როგორც ქვემოთ ვნახავთ, საქარხვეჯოში იმ პრინსაფვის ამ წიგნების ქარხული ზარ-გმანებოც არ არსებობდა/, მაგრამ ზე არ დასახელა, ვფიქრობთ, რომ მხოლოდ შემთხვევით - ნიმიუშაჲ ორის დასახელებაც კმაროდა. ასე რომ, როგვსაც არჩილის მესახებ წერდა "ნაკლუღვეანიცა იგი უმარტმინაო", არა გვჭონია, ბაქარს მხოლოდ და მხოლოდ ისო-ბირაქისა და მაკაბულ-ეა წიგნები ქვეროდა მხეღველობაში.

რაც შეეხება ვახუშტის ბოლოსიფვიკობას, აქედან ისეი დასკვ-ნის გაკუება შეიძლება, რომ ვახუშტის მხლარ ბუსტარ არც უნდა სყოფნოდა არჩილისული წიგნების ისტორია, სახეღობრ, რა მარტმინა არჩილა და რა გამარზა. იმ ადგილას, სადაც წერს, რომ არჩილს ბი-ბლიის წიგნები "განუმარზა და შეეწყო ზვნიერ მუკლთა, ზავ-ზავარ, ხოლო მაკაბული ზეიო უმარტმინეს და ბირაქი ვერჯევი", კავებში ურ-ზავს შემდეგ შენიშვნას: "მე ვგონებ ბირაქისაცა განმარზვასა, რა-მეზე ვერჯე ზინდეს". ეს ფრამა ისე უნდა გავიგოთ, რომ ვახუშტის ვჭვი უმარება არჩილის მიერ ბირაქის წიგნის მარტმინაში და ფიქრობს, რომ არჩილა სხვა წიგნების მსგავსად "ბირაქიცი" მხოლოდ შეაწყო და გამარზა.

არჩილა ბიბლიის წიგნებზე მუშაობა დაიწყო მოსკოვიში ვმიგრაცის პრის. იგი ვმიგრაციაში იმყოფებოდა 1699 წლიდან გარდაცვალებამდე - 1713 წლამდე.¹ მაშასადამე, მისი მარტმინელობიი მოღვა-

-----

1 კ. კ ვ კ ვ ღ ი ძ ვ, ძველი ქარხული მწერლობის ისტორია, 11, მბ., 1952, გვ. 463; ფრ. რ უ ბ ა ძ ვ, ქარხულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერობის ისტორიიდან XVI-XVIII სს., მბ., 1960, გვ.

წერბაჲ ამ წიგნბში ივარაუდება.¹

რაც შეეხება ბიბლიის ქარაჯი საარქმანისაჲს საფუძვლად
დაედებულ სლავურ ტექსტს, სლავურად ცნობილია ბიბლიის ორი ძირითა-
დი რედაქცია - პეტრი პირველის წინაპროინოვანი /გამოცემულია 1581
და 1663 წლებში/ და XVIII საუკუნის დამდეგს პეტრი პირველის ბრძა-
ნებში აღმოჩენილ ლათინურს კომისიის მიერ ნაწარმები რედაქ-
ცია.² მორე რედაქცია პირველად მიხილეს 1751 წელს გამოქვეყნდა,
ე.ი. ბაქარის ბიბლიის გამოცემიდან რვა წლის შემდეგ.

ეძრას I წიგნის სლავური ტექსტი ძველ გამოცემებში /1581 და
1663 წწ./ ლათინურიდან იყო სარგმნილი, ლათინურს კომისიაჲ
იგი ბერძნული სუბვანტის მიხედვით ჩაასწორა.³

ჩვენ ხელე გვქონდა ეძრას I წიგნის სლავური ტექსტის რეგორე
ძველი /1663 წ./, ისე ახალი /1751 წ./ რედაქცია. ქარაჯი სარგ-
მანი ძირითადად სწორედ ახალი რედაქციის მიმყოლი აღმოჩნდა.

რითი ანხსნება ამგვარი ანაქრონიზმი?

-----

1 მ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა ში ბიბლიაზე არჩილის მუშაობის ქრონოლოგია
უფრო დააზუსტა და 1704-1712 წლებში შემოსაბღერა. იბ. მისი:
სურბან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის ერიტ სყაროს შესახებ...
გვ.250.

2 И. Ч и с т о в и ч, История перевода Библии на русский язык,
СПб., 1899, გვ.15-17; Ф. В и г у р у, Руководство к чте-
нию и изучению Библии... გვ.195.

3 Ф. Вигуру, Руководство к чтению и изучению Библии... გვ. 194-
195.

გამორკვეულია, რომ არჩილი ბიბლიის ქართული ტექსტის გამარ-
თვა-განყობისას და, მაშასადამე, ღარგმინის ძროსაჲ ხელმძღვანელობ-
და სღავერნი ბიბლიის ძველი /1663 წ. გამოყვამა/ რედაქციით, ხოლო
ვახუშტი, რომელიც ბაქარის წინადაცემით ქართულ ბიბლიას სღავერის
მიხედვით ასწორებდა და მარჯვდა, იყენებდა დოკუმენტის კომისიის
წარუქმელებს ტექსტს, რომელიც მას ხელე უნდა ჰქონოდა ხელნაწერის
სახით.!

-----

1 კ. კ ვ კ ვ დ ი ძ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია... გვ. 399;
ს. ყ უ ბ ა ნ ე ი ვ ი დ ი, რუსულ-ქართული დიფერენციალური ურთი-
ერობის ისტორიიდან... გვ. 229.

უბრას I წიგნის არჩილისეულ ღარგმანს ჩვენამდე არ მიუღწე-
ვია, ამიტომ არ ვიცი, როგორი იყო ის და ბაქარის ბიბლიაში და-
ცულ ტექსტში რა არის ვახუშტის მიერ შექმნილი. სხვა მიხედვით
რამის ღქმა ძველია, ურთი კი ღაქტია, რომ ის "ბერძენიბედი",
რომლებიც აქ დავასახელებ /ბერძენული დექსიკა, ბერძენულიბეზრად
აქებული კომპოზიციები და წინადაცემები მიმღებური და მასდარ-
ლი კონსტრუქციები და ღვით non sens-ებიც/, ღიქტის ყველა
აღმთაჩნდა უბრას I წიგნის დღინურ ღარგმანს. მაშასადამე, უბ-
რას I წიგნის ჯ რედაქციის ტექსტში ჩვენს მიერ დასახელებული
ბერძენიბედიწყარო არის არა ახალი, ბერძენული მიხედვით ღაქ-
ებული რედაქცია სღავერნი ტექსტისა, არამეც ძველი, დღინური-
დან მიმდინარე, რედაქცია.

ში გამოყოფის 15 სხვადასხვა ხელს.¹

ხელნაწერის 57-ე, 58-ე, 82-ე და 87-ე გვერებზე, რომლებიც ერთი /Birdsall-ის მიხედვით მე-8/ ხელითაა გადწერილი,² მოთავსებული უფროა ხანმოკლე ფრაგმენტები ებრას I წიგნიდან. Birdsall-ის ამ ფრაგმენტებს ხელის მიხედვით VII საუკუნით ადარებულს: მისი დასასაბუთებლად პარიზის უნივერსიტეტის ეს ნაწილი ხელით დატანილი ა. მანინის მიერ გამოყვანილი ტრასის ხანმოკლე დეკრიფციის ხელს.³

ებრას I წიგნის ძველი, C რედაქცია, რომელიც ჩვენ გამოვსაქვეყნებთ, და რომელიც უარყოფითი მიხედვით უძველეს ხელნაწერში - მშენებლობითაა დაკავშირებული, სომხურიდანაა აღმოჩენილი. ამ წიგნის სომხური ვერსია პირველწარმოსადგინებელი - სუბსტანციური ბერძნული ფრაგმენტისაგან - რედაქციულად სხვაობს. როგორც სომხურიდანაა მომდინარე, მშენებლობითი სუბსტანციური უარყოფითი ფრაგმენტი სხვაობს ბერძნულიდან.

Birdsall-ის მიერ გამოქვეყნებული ფრაგმენტების ფრაგმენტი არაა ის, რაც ჩვენ C რედაქცია. Birdsall-ის შეფასებები ეს ფრაგმენტი ბერძნული პირველწარმოსადგინების და დასკვნის, რომ იგი ბერძნული ფრაგმენტისა და შეფასებით ახლოს იქნება ბერძნული სუბსტანციის იმ რედაქციასთან, რომელიც დღევანდელ რედაქციის სახელითაა ცნობილი.⁴

1 J. X. Birdsall, A Georgian Palimpsest ...
გვ. 109-111.
2 J. X. Birdsall, A Georgian Palimpsest... გვ. 110.
3 იქვე.
4 J. X. Birdsall, Palimpsest Fragments of a Khun-
meti Georgian Version of I Esdras... გვ. 98.

მოვიყვანთ ამ ღრატმევენებებს პარალელური აპტილების პარაფიქტ
რეპაქციის ტექსტოპან:

ბანმეფი ღრატმევენები:

ტ

და ტარდაკრა მქოვლსა ღწსა
იწილიასა, და მთავარაა ვრ-
სათა და მღვდელთაგანთა ღრინა
მეხეცოვს და მკვერთა ხიქმ-
ნენს ხმკფრთს არანმიკვებისა
ყოვრთა ღესლთა და მუაგინეს
ჭაძარნი რწ, ტანმევიკილი იწ-
ლმს. და მთხმკვირინა რწ,
146-48.

და ტარდაკრა მქოვლსა უფ-
ლისა, ღმრთისა ისრავილიასა.
და მთავარაა მათ ვრისათა და
მღვდელთა მრავალი უღმრთეობა
ყვეს და უმქოვთ იქმინეს და
ტანამრავლეს ბიღენობა მესი
უფრთას ყოვრთა ნარმარათა-
სა, და მუაგინეს ტაძარნი იგი
სინმიკილია ღმრთისა ისრავი-
ლად. და მიუვირინა ღმეგრამან...

მეხენობა მისა სახლი
იწმმს, რწ არს იმკვრას.
ვინ არს მქოვნი, ვრისა
მისილიაგან, რწნი კოვლს-მიკ-
ვინებს, აღსღვაპ ხიყავნი რწ
რწ მისი მანა, რწ რამეკვრ-
ბოვლი არს იწმმს, და აღვკვირნი
იწმმპ, რწ არს პოკვირისაგანს
და ხამეხენობინი სახელსა რწი-
ლასა, 112-3.

აღმეხენობა ტაძრისა მისი-
სა იგრესალეშისად პურნიტა-
რისასა. აწ ვინესა იყოს, რ-
მეღესა მანა იყოს ნამესალე-
ტანი პურნათა, და უფალი,
ღმეგრთი ისრავილიად, იყოს
მისი მანა, და აღვიკვირნი
სალეში პურნათა მათ მანა და
აღამეხენონ ტაძარნი იგი უფლი-
სა, ღმრთისა ისრავილიად.

კოვლს-მიკვირნი ხიქმინე-
იხ/1/ რწისა მიმარათ აპტილიათ
მესი იგრთათა პ(ა) ვეხხი-

და ყოვრთინივე, რმეღინი-
იგი მთხმკვირისა მესათა აპტილი-
ათ რამეკვირებულ იყვენეს, მე-

თა და ნიქითა, ცხენებინ-
თა და საცხენოვროთა სხვადასა
თანა აღსკვნიძინთ მიქციხენებ-
თა ცაძინისათჳს რწისა, რწ
არს იწმის. და აღდგეს ტო-
პინის-მთავ(ა)რნი მამულითა
იუდასნი, 11 4-5.

იანი, ძე თევრისნი
ჯამობარჩინნეს ამისათჳს და
მესოლამი და საბათოსს ღვე-
ტონი თანა-მეხედაღნეს/1/
მათ. და ყვეს ამის ყოვლითა-
ებრ ცყოვეთბისა მისგანთა.
და ჯამობარჩინნა ესერა თა-
ვისა მესისა მთავარნი ტოპ-
ითა მათთანნი ყოვედნივე სა-
ბერაპ-სახერაპ, 1X, 14-16.

მეფისა (ვა)მოკით(ბ-
ვაპ) საქმის(ა მეს). და
ბიქ(მნა ჯან)ჩინებ(ა) ქა-
ცთა (მათ)მეს, რწ(თა) ბი-
ყვან (ყოლ)ნი მკაც(ოთხელ)
ნი ვიქ(რე მეს) მთავ(ა)
მეს(ა) მისა პირ)ვერისა.

ვიწინებ მათ მოქმედთა და ვეცხვი-
თა, ცხენებითა და ყოვლითა სა-
ცხენოვროთა და ყოვლითა ჯანმბა-
რებულბითა მესისთა მიწინებრ ცა-
ძარსა რმრთისა იერუსალიმსა. და
დადგებ მთავარნი იგი ნათესავთა
და მამათ-მთავართაებრ ნათესა-
ვისაებრ იუდასისა.

... ებრეია მოქვანი მავს-იპ-
ვეს ყოფარ. ამისა, მოსოლამიოს
და ღვენი და საბათოსს, რომვენი-
იგი ვრთისცყუა იყვენეს მათ თა-
ნა. და ყვეს ყოვლითა მისებრ,
ვიმარქა-იგი უბრძანეს, რომვე-
ნი-იგი ჯამობარჩინნ იყვენეს ცყო-
ვბისა მისგან. და ჯამობარჩინნ
ებრა ქაქნი მიქციხენი და მიმ-
ბენი და მამათ-მთავარნი, მსგა-
ვსაპ სახვერისა მათისა.

... რათა აღასრულონ საქმე
იგი. და მოქმედნეს და მოიყვან-
ნეს მამანი და დეანი, რომვე-
თა ესხნეს ყოლნი უცხოთხელთა-
გან ვიქრე მთავებრ პირველარ. და
იპოვენეს მიქციხელთაგანნი, რომვენი
მიქციხელ იყვენეს, რომვეთა ესხ-

բա Եռնուցն(յն թո)բղտա
(Թառ Գան), Կրճա Ե(նցյան)
Երևոն ո(չքնո) ժըսը(նո),
1X16-18.

(Թասնո) բա (յըղաս)
ար բա(ոարդոծ) բա ոսրո(ս)
բա Գաղա)բանա,(բա յը)րո
Երգչըն (ճանն)Եմար Եր(ը-
թն Եստո ( )սա ըն
(Երծ)ար ոչ(Երյր)ընոնս
Եա(տոնա)ժըն յըր (Ժնա թ)ս
ԺղտաԳան (յըմր)ոնտա (ան-
ան)ոն բա (սծթ)ո բա Ժած-
(արոն) բա Եա(նը) բա Եաժը,
1X19-21.

Թասնո բա յըոն բա Ես-
ժըա բա րոյոնը բա ոժըա; բա
ԺղտաԳան Պարսկոչրոնտա յըո-
բոնոն բա Թասնոն բա ոնԵա-
նը բա ԵաժաԵանը բա ոժժաժա
բա Երանա; բա ԺղտաԳան ըր-
րոցըրտա - (ոո)ժաժար բա Եը-
մոն բա յրոնոն, ամանը Երժը-
ան բա Պղտոնոն բա ոյրոն բա
յըոնժար, 1X21-23.

նըն Երևոն յընոժընտանո.

Թաժըղանա բա յըոնժար բա
ոժրոնոն բա ոյրոնոն. բա ոժըն
ԳանԵրյըժար Երևոն Թառ ժընտա
Յընոցըրտա, բա Երճոնըն տոտո-
յըրոն յըրժընոն ԵրևոնՅըրյըրոն
Երթընտաժըն ՅըրյըրոնԵաժա. բա
Ժղտա Թաժըն յըրոնոնժառ - ան-
նոն բա Ժարրոնոն բա Թաննըն բա
Եաժընոն...

բա րըրոյըր բա անոնոն; բա
Ժղտա Թաժըն ԳանՅըրոնտառ - յըո-
ան բա Թասնոնոն, ոնԵաըր բա Եա-
ժանըր, Յըրոցըրոնոն բա Եաժոնոն;
բա Ժղտա Թաժըն ըրյըրոցըրտառ -
ոնժաժոնոն բա Եըմոնոն բա յրոնոնոն,
յըն ան Եաժըրոնոն, բա Պղտոնոն,
Կրճըրոն-ոցոյոն ոյրոն ոյրոն, բա ոո-
նան.

და მკვარეზთაგანნი სუ-
ლოვ(მ)და ჭვრემი და რ3-
რისა; და ნიღრიისაგანნი ძე-
თაგან ჭარბიგისთა - რამიხა
და ნაბი და მველქონა და ბა-
ნინა და მიქტა და მიხამიგვა
და უღვაბარ; და ძეშაგან
უღამისთა - მათგანინა და
ბაქარისა და იუბილი და აბრი
და იურიმიოთ, 1X₂₅₋₂₇.

უღამსო (33, მათგანინა
(ა), ი(არნიმიოთ), ბაბარ,
(რბევი); და ძეშა (ბან ბოქ)
ქსსთა (მი ს)ლამ, იო(ნან
და) ანანინა, (ბაბოქ) მველი;
რ(ა ძეშა)გან ბანე(ასა თა)-
მილოლა(მი, მა)ლოკ, ა(უა),
იასოკ, ა(საილი). არნიმიოთ;
(და ძე)შაგან ჭა(ათის)თა-
მიოა, (უან) და სხვი (და)
ქა (ლაბანე და), 1X₂₈₋₃₁.

(მა)ნასხ; ძე(ნი მიქ)არ-
ისნი -(უღიგ)ურ და (მველქ)-
ვა, იასი (და ს) მიენა,
(სიმი)ნი და ბე(ნიამ)ნი,
ნილო(ქ, ს)მარისა; (და ძე)
შაგან (ასამ)ისთა-მატ(თან);

მკვარეზთა მათგანნი - სარ-
მიოს და ჭოღბანეს; და ისრაელი-
ისაგანნი ძეშა მათგან ჭურისის-
თა - და იურამოს და იუბილი
და მველქონას და მალეს და უღა-
ბარის და საბინას და ბანეს;
და ძეშა მათგან უღამისთა -
მატგანინას, ბაქარისას, იუბილი-
ლიელს, იობილიოს და იურიმიოთს
და იუბილიოს.

... უღამისთა, იურიმიოს, არ-
მიოს და საბინას და ბარეს; და
ძეშა მათგან ბებინისთა - იუბი-
ნეს და ანანინას და იობილიოს და
უღამისთა; და ძეშა მათგან უღა-
მისთა - უღამისთა, მამულისთა, იუ-
ბილისთა, იასოლისთა, იასელიოს და ია-
რმიოსთა; და ძეშა მათგან აბრის-
თა - ნათის და მიოსისთა, ლაქ-
ნის, ნაიპას...

მანასეს; და ძეშა მათგან
ანანინასთა - უღამისთა და ასუ-
ას და მველქონას და საბინას და
სიმილისთა და უღამისთა; და ძეშა
მატგან ასამისთა - ანანინას
და მათგანინას და ბანეს და უღა-

սո՞ւ, մաթոյ (ս, ծածր)
սո, յըրոյ (լաթ), ոյրոյմո,
(ծած) սսէ, սըմո; (ժը) տա-
ժան ծա (նահա) տա - ոյրոյ-
մոս, (ծոռոյ) քոս, սծծ (համ),
1X31-34.

Պատկերի ըս մաթոյսըս ըս սըմոյս;
ըս ժըտա մաթոյսն ծալամոնտաթ -
յրոյմոս, մոմքոնոն, մաթոյս...

Սըլըմոյ ըս սըմոյ (ո) ըս
նաթոյ; ըս սքոս ըս նածա-
քոյ ըս սընոն ըս սարոյոս
ըս յծրոնը ըս սամոյս ըս
սամարոս ըս ոռոյք ըս սըլ-
ոյծ ըս սմարոս; ըս ժըտա-
ժան նածալոնտա-ոյնը ըս
մաթոյս ըս ծածք ըս ծը-
ծընո ըս ոսքոսքոս ըս ոռ-
նը ըս ծանո, 1X34-35.

Սըմոյս ըս սըլըմոյսն ըս նա-
տանոս; ըս ժըտա մաթոյսն յծրո-
նտաթ - յնոն, յծրոյը, սծոն,
սամաթոյն ըս ծամծրոն, ոռոյծն;
ըս ժըտա մաթոյսն նալմոնտաթ - ծա-
ծոյոսն, ծածքոսն, յքնոյոյն,
ծընընոսն.

Յս Պրոպոզիցիոն յարալոյ մնըրոյծոն ոսթրոնոն, յըրոյ յո
յարալոյ ծոծրոնոն Պրոպոզիցիոն ոսթրոնոն, ժըլոսածրոնոն մըթոյս Պրոպոզիցիոն.
Պրոպոզիցիոն ոռոյք, յարալոյ յնածը ժըլոյս յծրոն 1 ըոյնոն ոռոն սծոյս-
ըսնծոյս տարժմանոն սրոյծըլ.

Սըմոյս, ըս նալմոյս Պրոպոզիցիոն V-VII Սալոյնըմոն ոյմնը-
ծոյս. մարտոյս, ըս ըսքոնոն տարժմանոյ սըրոյսքոն ոյսարալոյս,
մաթոյսն նալմոյսն Պրոպոզիցիոն Պրոպոզիցիոն մաստան յըսարոյսն յըրոյս ժըլ-
ոն հան.

წაგომი მარტმინუს დაახლოებით ურთხა და იმავუ პურიოპეი უბრას
/ ნიგნი მრჯურ, ¹ წაგომი დანიარტა სუაჭანტის ტრადიციის ტუქსტი და
წაგომი მიმიოტერტა სომხურიდან მარტმინილი უტრსია, ეს სკიოთხევი
ჩვენითვის ამ უტამდე უტრჯურთმიო ღიად რჩება.

/ აღსანიშნავია, რომ იურემიასა და ესაიას ნიგნეების ხანძეტი
ტრადიციების ტუქსტები მუკის ბიბლიაში დაცული იმავუ ტუქს-
ტებისაგან რედაქციულად არ განსხვავდებიან.

შეზღის წიგნის ქარზალი რედაქციები

"წიგნი გობისი" ძველი აღმშენის ურთი ყველაზე პოპულარული წიგნთაგანია. შედგება 14 თავისაგან და მოგვითხრობს ნუგთაღმის გომისს ურთ-ურთი წარმოშობაგვინის გობისა და მისი ვაჟის გობისა თავგადასავალს.

თავის თანამედროვეობთან ურთაპ ნინევეში ემიგრირებული გობი ასურეთის მეფის ენემესარის ქარზე ვაჭრობით გამოდგრა, ხუროციუთის ქალაქ ჰრაგაში ფული, 10 ჭლანგის რაოქენობით, "ვეგრარა" მისუა ვაბაერს. ენემესარის სიკვდილის შემდეგ გამოეფა მისი ძე სენაქერიმი, რომლის დროსაც ასურეთში მფრთხიანობა დანიწყო და გობიმი ხუროციუთში წასვლა ვეღარ ვაბედა.

ენემესარის დროს გობი მასავით ემიგრირებული მომეგებს ებმარებოდა სასმელ-საჭმელითა და სამოსლით; დამოცილ თანამედროვეობს, რომელიც ნინევის დროის ვარუთ ვადაუდახებდნენ ხოლმე, მარბავდა. სენაქერიმის დროს ამას ყველაფერს მალულად აკრებდა. ურთხელ იგი ამგვარი საქმიანობის გამო სენაქერიმთან ვაბებულეს. გობის მოსაკლავად დაუწყოეს დევნა, მაგრამ მოასწრო ვამბაერსა.

სულ მალე სენაქერიმი მეფე მისმავე შვილებმა მოკლეს. ვამბეფა ურთ-ურთი ძე საკერძონ, რომელიც დინის მნეპ, სამეფო ბეჭდის ვამბებლად და მწერლად დანიშნა გობის ძმისწული აქიაქაოლს.

გობი დაუბრუნდა თავის ოჯახს ნინევეში. ურთხელ, სადოილს წინ, მას შვილიმა მოუგანა ამბავი, რომ ვილაც მათი მომევე ქუგამი ვეფო მკვდარი. გობი სასწრაფოდ წავიდა, მოიგანა ვამი სახლი-

ძენ და საღამოს დადარბა. იმ დამეხს ჭობი უმოს კუდეღოან მიხევა, სა-
ბედე 'არაფერი უფარა. მაღლა ჩივებინს ბუდე ყოფილიყო და ჭობის
თვალბეში ჩაუყვივდა მათი სკინტლი. ამის შედეგად ჭობის თვალბე-
დე თეორი გაპაუკრა და მხედეღომა დაკარგა. მკურნალბემა ვერა-
ფერი არცეს.

ამ დროს მისი ყოლი ანა ქალბის ნაფიქ ქსელს ამბაედეა -
"ნაფობა სადეგოსა" და ამით არჩენდა ოჯახს. ურთხედი მანი გამბა-
ედეღი ქსელი მიართვა ზავის "უფალს". მას ქსელში სასყიდედი
მისკეს და საჩუქრად ზიკანის გამოთგანეს. ჭობის ზიკანი მოპა-
რული უგონა და ყოლი გაუხედა. ამასთან დაკავშირებით ყოლ-ქმარს
უსიამოვნება მოუვიდა. ჭობი ტირილით შესახევა დეგრეს "გან-
ტევება... საუკუნესა მას ადეგოსა".

იმდეე დღეს ხუჭიკეხის ქალაქ ეკბათეში ჰრატულის ასულს
სარას უსიამოვნება შეხედა ზავისი მამის მხედეღისაგან იმის
გამო, რამ სარა შეიდეგრ გაახეხეხეს, მადრამ შეიდედეე საქმრო
ქორბინებინს დამეს ბოროგმა უმბაკმა ასმოდეგოსმა დაუხეცა. მხედე-
ღბმა საქმრობის დაღუპვა ნაყვედეღეს სარას. გამნარეღეღმა სა-
რამ დეგრეს შემნეობა სახევა.

დეგრეს ისმინა ჭობისა და სარას ვედეღება და მათ მკურნა-
ლად მოუვირინა ანტეღობი რაფაელი.

ამ დროს ჭობის მოატონდა გაბაეღისხევის მიბარბეღი ფული,
დაიბარა ჭობის, მისკეს კეხილი რჩევა-პარეგება და შემიდეე უხეხა,
რამ ნასულიყო ხუჭიკეხს და ნამიდეღო მის მიდეე გამარბეღი 10 ჭა-
ლანტი. ჭობი შეიღეს გაპასკა ხეღერილი და მან ურჩია, მიდეღბნა
კაცი, რამეღი მას შეგბურობას გაუხედედა. ჭობისი ნახა ასეღი
კაცი - ანტეღობი რაფაელი, რამეღმა მამა-შეიღეს ანანის ძეგ -
აბარედე - გაყენო ზავი. ჭობი დაულოცა გბა-შეიღესა და რაფაელი

ანველომს და განისჭვამრა.

ჭობიამ და რაფაელმა მიიწიარე გიჭრისხან მეისვენეს. ჭობია ჩავიდა მიიწიარევი პირის დასაბანაჲ. მას ფეხზე შემოხეხვია რა-
ლაც ლევი. ჭობია მეშინდა. რაფაელმა ურჩია მას, შეეპყრო ლევი,
გაეპო შეაბე, გამოელო მისხვის გური, ნაღველი და ფერიპი და ნამ-
ლაჲ შეენახა. შემდეგ რაფაელმა აუხსნა ჭობიას, რომ გური და
ფერიპი უნდა უკითო კაცს, რომელსაც ეშმაკი შემხვევთა და გან-
თავისუფლებათ, ხოლო ნაღველი უნდა ნაუბოო ღვალზე ბისტყაჲკ-
რულ კაცს და განიკურნებათ. რომელსაც უბატონს მიუახლოვებენ, რა-
ფაელმა გაანდო ჭობიას, რომ მას გაპანყვეთლო პქონდა ბინაჲ მე-
ჩერებულიყვენენ ჭობის ნახესაჲ—პრაგველხან და ჭობია დაეწო-
ნინებინა პრაგველის ასურზე - სარაზე.

ჭობია და რაფაელი ჩავიძენენ უბატონში და მივიძენენ პრაგ-
ველხან. პრაგველმა დიდაჲ განხარა მათი სჭვირთბით და სურნაჲ გა-
მარხა. ჭობიამ სხივთა პრაგველის სარა ცოლაჲ. პრაგველი დაეხან-
მა. გამარხეს დიდი ქორნილი. ქორნილის შემდეგ ჭობია შეიყვანეს
ქალის "სასუენებელი". მან განხსენა რაფაელის პარტება, და
ლევინს გური და ფერიპი დაჲ ნაკვერცხაღზე. ლევინს სურმა ასიმ-
ელოსი გააძევა. ჭობიამ და სარამ ლევი ალაველინეს დირთის მიძარხ

ჭობია 14 დღეს პარტა უბატონში, მან რაფაელს სხივთა ნა-
სურეყო პრაგაში გაბაჲლხან და ნამოელო ჭობის მიერ მიძარებული
ფული. მე-14 დღეს პრაგველმა მისკა ჭობიას და სარას თავისი ქ-
ნების ნახევარი და გამოსსჭვამრა ნინევიში.

ნინევის მახლობლაჲ ქალაქ კესარიაში რომ მივიძენენ, რაფაელ-
მა ურჩია ჭობიას, რომ მასთან ურთაჲ ნასურეყო ნინე და მიემიძაჲ-
ბინა სახლი სარას მისაღებაჲ. გზაზე დაარტა, რომ გაემიძაჲბინა

ბოგნი - ებრაული,¹ ბოგნი - არამეული.² აღსანიშნავია, რომ ამ ნიგ-
ნის ძველ ვერსიას არამეულ და ებრაულ ენებზე ჩვენამდე არ მოუღწე-
ვია. მისი პატარა ფრაგმენტები - ურთი ებრაული და სამი არამეული
- რძიმებიც ნაპოვნია ეუმრანში, კერძო გამოქვეყნებული არ არის.³

გობის ნიგნის წარმოშობას ბიბლიოლოგები ძველი ნელაპროცების
VI საუკუნის ბოლოდან ახალი ნელაპროცების III საუკუნის ნახევრამდე
სხვადასხვა დროს ვარაუდობენ.⁴ ავტორად ბოგნი პაღუსტინელი, ბოგნი კი-
რევი ეკვიპტურ ებრაელს მიიჩნევენ.⁵

1 H. G^ratz, Das Buch Tobias oder Tobit, seine Sprache,
seine Abfassungszeit und Tendenz, 1879; C. G^utberlet,
Das Buch Tobias, übersetzt und erklärt, Münster,
1877; Ed. K^uss, Die Geschichte der heiligen Schrif-
ten des A. T., Braunschweig, 1881.

ბერძნული და ებრაული პრობლემატიკის მძებრება მრძობის ვასაბე-
რებში ბ. პროცოვის ნიგნობი: О происхождении книги Товита, Би-
блиологическое исследование Н. Д р о з д о в а, Киев, 1901,
გვ. 36-86.

2 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Товита... გვ. 245-247;
C. E^usfeldt, Einleitung in das Alte Testament... გვ.
792-793; R. H. C^hurley, The Apocrypha and Pseudepigraph-
a of the Old Testament, I... გვ. 181.

3 C. E^usfeldt, Einleitung in das Alte Testament... გვ. 793;
И. А м у с и н, Тексты Кумрана... გვ. 56.

4 ამ საკვებზე რავერიტები იხ. Н. Д р о з д о в, О происхождении
книги Товита... გვ. 530-624.

5 იქვე, გვ. 624-637; П. Ю н г е р о в, Частное историко-крити-
ческое введение в священные ветхозаветные книги... გვ. 177.

საინტერესო მონაცემებს ეს მოახერხა ქრისტიანული მწერლობის მქონე მრავალ ენაზეა შეკრებილი. ყუმირანის ბედიხსენებულის ფრაგმენტების შედგომშია შესწავლამ მისი წარმოშობა-გავრცელების საკითხები შეიძლება სხვაგვარად დასვას და გააანალიზოს, როგორცაა უნდა იყოს წიგნის ევროპების საგანგებო შესწავლით სხვადასხვა ენებზე დატვირთვა, რომ მისი თავდაპირველი - არამედიკალური მენაქვეყნის - მარჯვნივ დასვლა ბუნებრივ ენაზე სამ რეაქციას: ვატიკანურ-აღმოსავლურ / აღმოსავლურ ღიჯრებში A და R^U ანუ რეკენბია ვატიკანურ /, ¹ სინური / B და R^S ანუ რეკენბია სინური / და ე.წ. C ან R^C / რეკენბია C ² და რომ ამ წიგნის მარჯვნივს ქრისტიანული მწერლობის მქონე ყველა პანარაზე ენაზე შეიკრებიან ან უშუალოდ საფუძვლად უდევს სწორედ ბუნებრივი ეს სამი რეაქცია.

ვატიკანურ-აღმოსავლურ რეაქციიდან /A, R^U/ მომდინარეობს აგრეთვე ე.წ. *Fağıl-ı* -ის ებრაული / *Fağıl-ı* Hebrew /, ³ კომპლექსი და უფროსი, ამ რეაქციისაა ძველი სომხური მარჯვნივ; სინური

- 1 ბუნებრივი ბიბლიის ვატიკანურ და აღმოსავლურ ნუსხებში დასვლითი ფრაგმენტები წიგნისა იმდენად უმნიშვნელო განსხვავებებს ატარებენ, რომ ისინი ერთ - ვატიკანურ-აღმოსავლურ, უფრო მუსულმანურ, ვატიკანურ - რეაქციააა მიჩნეული.
- 2 ღიჯრების ამ ორი კატეგორიდან პირველი /A, B, C/ კუთვნიან რეიშს, მას იყენებს რეიშისთვის, მეორე კი /R^U, R^S, R^C/ ნახმარია Charles -ის წიგნში. წინამდებარე გამოკვლევაში ხმარებაში იქნება ღიჯრების ორივე რიგი, როგორც A, B, C ისე R^U, R^S, R^C.
- 3 იტალიისებურად წიგნის წიგნის ებრაული მარჯვნივ, რომელიც *P. Fağıl-ı* -ისა დაბეჭდა 1542 წელს იმდენში.

ანუ B / R^S / რედაქციიდან მომდინარე მთარგმნელის, ¹ ე.წ. Münster -ის ებრაული / Münster Hebraew / ² და ძველი ლათინური, ამ უკანასკნელის გადამუშავება იხვედება ლათინური ვულგატის ტექსტს; C / R^C / რედაქციიდან მარტინილარ კი გლეზე სირიულს მიიჩნევენ.

ჭობის წიგნის ქარაული მარტმანები გლეზე შესწავლილი არ ყოფილა, ამიტომ, რომ ბიბლიოლოგიურ ლიტერატურაში მათ შესახებ ვერაფერს ვიცნობთ ვერ ვხედავთ.

რაც შეეხება ბერძნული რედაქციების ურთიერთმიმართებას, ამ საში რედაქციიდან ბოტი სინურ კოდექსს ზეის ყველაზე ძველ რედაქციად, ³ ბოტი კოდექს ვატიკანურ-ალექსანდრიულს პირველად, პანარკინი მის კი მის გადამუშავებად მიიჩნევენ, ამავე დროს უფრო გლეზე არაა დატოვებული ის ფაქტი, რომ C რედაქცია ხშირად უფრო ძველ ნაკლებებს იძლევა, ვიდრე სინური და ვატიკანურ-ალექსანდრიული. ⁴

ჭობის წიგნის ბერძნული რედაქციებიდან ყველაზე ვრცელია სინური ტექსტი, საგრძნობლად მოკლეა ვატიკანურ-ალექსანდრიული, ხო-

1 ჭობის წიგნის არამეულ ტექსტს ქალდეურსაც უწოდებენ. ეს განივი-ბა არამეულ-ქალდეურისა შიგნის ნეტარნი იერონიმეიდან /H. d p o z - d o v, O происхождении книги Товита... გვ. 85/.

2 იტალიისბმება ჭობის წიგნის ებრაული მარტმანი, გამოცემული *Jeб. Münster* -ის მიერ 1542 წ. ბაბელინი.

3 H. D p o z d o v, O происхождении книги Товита... გვ. 245-247; 637. *ბრძოლის მტკიცებობა ბერძნული საშივი რედაქცია გამოკვრებად მარტმანებია არამეული პირველმთარგმანს, იქვე.*

4 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...* გვ. 176.

ლო მათ შორის გვას C ანუ R^c რედაქცია. ჩვენამდე სრული სახითაა
მოღწეული მხოლოდ ვატიკანურ-ალექსანდრიული რედაქცია, სინური და
C რედაქციებში ნაცვლითა: სინურს აკლია IV თავის 7-19 მუხლები
და რამდენიმე მუხლი Xill თავიდან, C-ს კი დასაწყისი VI თავის
მე-5 მუხლამდე და ბოლო XIV თავი მთლიანად.

ს უ ს ბ ე ი

გობის წიგნის ქართული ვერსიები დაკვირვება მკვირს ბიბლიაში,
A-570, A-646, H-885, A-51 ხელნაწერებსა და ქართული ბიბლიის
დაქარისებულ გამოცემაში. გობის წიგნიდან /მისი პირველი თავიდან/
რამდენიმე ნაწივეტი ინახება აგრეთვე სომხეთში, მაგნიტარანში.
მაგნიტარანის №17125 ხელნაწერს გობის წიგნის მემკვიდრე ფურცელი
საკვავ ფურცლად შექონია გამოყენებული.¹

მკვირს ბიბლიაში გობის წიგნი ხელნაწერის ბოლოსაა პარტული,
უჭირავს 529 ა - 531 ა , ნაწერია ქალაქი, რომელიც დაზიანებულია;
-----

1 მაგნიტარანში გობის წიგნის ფრაგმენტის გარდა ქართული ბიბლიის
სხვა წიგნების ფრაგმენტებისაა დაცული /ივრიით, II მუჯუთა, I
ნეშტა , II ნეშტა/. მათ მიაკვლია პრეფ. ილია აბულაძე. ჩვენ
ვისარგებლეთ ილ. აბულაძის არქივის მასალებით. აღსანიშნავია, რომ
ქართული ბიბლიის, კერძოდ IV მუჯუთას, ფრაგმენტები ისევე სომხური
ერო-ერო ხელნაწერის საკვავი ფურცლებიდან გამოქვეყნებული აქვს
5. მარს. იბ. ნისი: Эчмядзинский фрагмент древнегрузинской вер-
сии Ветхого Завета, Христианский Восток, том II, вып. III,
C - Петербург, 1914, ст. 378-388.

ამის გამო ტექსტის ვარკვევები ნაწილი არც იკითხება. ტომის წიგნი აქ ნაკლებია, მუნიციპის ტექსტს V თავის პირველი მუხლიდან /მუხლის მთლიან ნაბეჭადი/ XII თავის პირველი მუხლის ჩათვლით.¹ ხელნაწერში ტექსტის სწორი თანავიწოდება კვრებების პავინაჟიის მიხედვით ასეთია: 529^ა, 529^ბ, 531^ა, 530^ბ-ს. ტომის წიგნი ხელნაწერში თავისუფალი, პანარკენი ნაწილისაგან განსხვავებული, ხელითა ნაწერი. იგი ყოფილი მთავრებით /არაუტვიანეს XI საუკუნისა/ უნდა გამოეწერათ და დაერქოს ოქვის ბიბლიისათვის.² ტექსტი ვადმწერილი ჩანს ნაკლები გენიდან.

პანარკენი ხელნაწერებში ტომის წიგნის ტექსტი სრულადაა შემონახული. მხოლოდ A-570 ხელნაწერში შიდა მხარეს /ყრისაკენ/ ნაწერი აღატ-აღატ გამოიღობა, რის გამოც მისი ამოკრახვა ჟირს, ბოგჯერ კი სრულიად შევსებულია.

რაც შეეხება მაგნიფარანის ტრადიციებს, რამდენადაც ტომის წიგნიდან მხოლოდ პირველი თავის 2,3,4; 6,7,8 და 14,15,16,17 მუხლებში გამოყრკენია, მას ილია აბულაძე ხელის მიხედვით XII-XIII საუკუნეებში ათარიღებს.³

რ ვ პ ა ე მ ი კ ბ ი

"ძველი აღთქმის ამოკრებიების ქართული ვერსიების" წინასიტყვაობაში აღვნიშნავთ, რომ "ტომის წიგნის ტექსტის ინტერია
-----

1 შპრ. ძველი აღთქმის ამოკრებიების ქართული ვერსიები... გვ.135-171.

2 შპრ. А.А. Ц а г а р е л я, Сведения о памятниках грузинской письменности... გვ.71.

3 ხელნაწერთა ინსტიტუტის იღ. ა ბ ე ლ ა ძ ი ს არქივი, რეკომენდიცია №55.

დაახლოებით 2000 წლის ბოლოდან ნიგინის ტექსტის ინტერნის მსგავსად: აქაც ორი ძირითადი მარტივი გვარს: პირველი /X საუკუნეში/ და მეორე აქვე მოვიხსნა და მესამის ბიბლიის კრებულებსა და A-570, H-885 და A-646 ხელნაწერებს, მეორე /XVIII საუკუნის დამკვეთსა/ - ბაქარის ბიბლიას".¹

ნუსხაში ურთიერთად და უცხოენოვან ნუსხებში შედარებაში ორივე ნიგინის ამ ორი მარტივი სახე რედაქცია გამოკვლევის: C, Q და D.

C რედაქცია აღინიშნა ორივე ნიგინის ის რედაქცია, რომელიც წარმოადგენდა მოვიხსნა ბიბლიასა და A-570, A-646 და H-885 ხელნაწერებს; ამავე რედაქციისაა მათგან პარალელური ფრაგმენტები.² Q - იმ აღინიშნა A-51 ხელნაწერის ტექსტი, ხოლო D - იმ - ბაქარის ბიბლიის ტექსტი.

პირველი ანუ ძველი მარტივი ორივე ნიგინისა ვ.წ. C /R^C/ რედაქციისა აღმოჩნდა, მარტივი ბერძენულიდან. მაგრამ მარტივი-ლის ტექსტი ხელნაწერებში უკვე და და ურთიერთად არაა დაკავშირებული: მოვიხსნა ბიბლიასა და A-570, A-646, H-885 ხელნაწერებს ძველი მარტივი მარტივი-ლის ტექსტთან მთავარი სიხშირით აქვე შედარებული, A-51 ხელნაწერის ტექსტი კი ძველი მარტივისა / C რედაქციისა/ და ლათინური ვერსიის ნაქვარი გამოგვა.

რაც შეეხება ბაქარის ბიბლიაში დაკავშირებული ტექსტის, იგი ლათინური

1 ძველი აღიქმის ამოკრებიანი ქართული ვერსიები... გვ. 6.

2 ეს ფრაგმენტები "ძველი აღიქმის ამოკრებიანი ქართული ვერსიები" გამოცემაში არ გამოკვლეულია. მას დამატების სახით ვურთავთ ნიშანდობარ ნაშრომს.

շըրժաթոն հըբաշյոռոնսա, մոնքըն սըւշըր 1653 Երոն ծոծըրոսի ժամո-
շըջընեծըր Պըյնթոն րա մոնցան մոմըրոնհարոժոն եոմեղեմալ սօհրըն.

ջանըոեոըր խմոշը հըբաշյոռոն սաըսաըր.

Շ հ ղ ր յ ց օ ռ օ

հոմ ջահընո, իշ համըրնար մոնքըն յարեշըր Շ հըբաշյոռոն
Պըյնթոն ծըրժեշըր Ը անշ R^C հըբաշյոռոն, մոշոցընե ձարհըղըր սըրո-
ընն յարեշըր-ծըրժեշըր Պըյնթըծոբան:¹

րա յոհարյա մոշոքըն ոթոն
ըծաթանար րա մոհոնընըն յհա-
սըրոնսա, յոշըն ոթո մքոմա-
հը յարեա Եոնաժը յծոհասա.
րա մոռըոեոնըն ոթո րա մանյա
մոռըոեոնա ոթոն. րա յհըշյա
մա: ժմանո, մժըրոծոե ժըմո-
եշըրոե սաերև սմոնև իշընո-
սև, VII₁.

Καὶ ὅτι ἦλθον εἰς Ἐκβάτα-
να καὶ παρεχόντο πρὸς
Ῥαχουὺλ, εὖρον αὐτὸν κα-
θήμενον παρὰ τὴν αὐΐαιαν θύραν.
καὶ ἤσπασατο αὐτοὺς καὶ εἶπεν.
Ἐν εἰρήνῃ, ἀδελφοὶ, εἰσελήθε-
τε εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀδελφοῦ
ὑμῶν.

1 Թոծոն Եոթոնն ծըրժեշըր հըբաշյոռոնն ժընյասոեո Fritzsche-ս,
Jlgen-ոն րա Rahlf-ոն ժամոյծըծոն մոնքըրո: O. Fritzsche,
Libri apocryphi Veteris Testamenti graece, Lipsius.
1871; Jlgen, Die Geschichte Tobis nach drei verschiedenen
Originalen, Jena, 1800; Septuaginta, ed. Alfred Rahlfs, Stuttgart 1952.
Fritzsche-ս ժամոյծըրո այն խմոշը հըբաշյոռոն /սոնշըրո,
սըլխանըրոշըր-ըթոյանըրոն րա Ը-ս/ Պըյնթըծո, Jlgen-ս րա
Rahlf-ս յո մոհոթըր յոհըղըր ոթո /սոնշըրո րա սըլխանըրոշըր-ըթո-
յանըրո/.

Պոծին Բոգնին մշրըղարս Ե. րրոծրոց, րոմըղոյ շրըլար մոմո-
ոնոըլս սմ Բոգնին րըրաշըղոծն ռոռըմոն զըղլս յնսծը,¹ րաճըրոըղ-
ծոռ սշըս Ձըրարծըղո ծըրժըղո Ը րըրաշըղոն թըղսթո սոնըր րս զս-
թոյանըր-սըղղսանըրոըր րըրաշըղոծնս րս թամոյոթոըր սշըս զըղլս
ժայնոծըրծն, րայ սնսոսսթոծն Ը-ս սընոմըղ րր րըրաշըղոսսնս
մոմարթոծոռ.²

Ը րըրաշըղոն սմ ժայնոծըրըծոծն յարթըրո Ը րըրաշըղոն թը-
ղսթո ժորոնսար րոըրոըծն:

1. VI ժայնո մը-10 մընըմ րսգըղոն մըսսնոծ Ը րըրաշըղոսմո
նսթըղսմոս:

Չսγατϋρ μ λ α ν α ρ χ ε ι α υ τ ω.

յարթըրո սոթըղս-սոթըրո թարմոսըղմոն ծըրժըղ սմ թրսծն:

"սսըրո յ ր ռ ո շընոն մս".

A րս B րըրաշըղոծմո մըսսթըրոն մընըմո սրսթըրոս նսթըղսմո
ոմոն մըսսնոծ, րոմ սարս րսգըղոն յրժարըրոն սսըրոս.

/Թր. $\xi \epsilon \tau \epsilon \nu$ $\alpha \upsilon \tau \omega$ $\nu \gamma \alpha \tau \rho$ $\delta \nu \acute{\omicron} \mu \alpha \tau \epsilon$ (μ λ α ν α ρ χ ϵ ι α υ τ ω B) $\Sigma \acute{\alpha} \rho \acute{\rho} \acute{\alpha}$ -AB/.

A րըրաշըղոս սարսն յրժարըրոն մոն մըսսնոծ սսըրոն րըմո, B
յո մըմըղս մընըմո զըսմըմոն: $\kappa \alpha \iota$ $\nu \acute{\iota} \delta \varsigma$ $\acute{\alpha} \rho \epsilon \gamma \nu$ $\sigma \upsilon \delta \acute{\epsilon}$ $\nu \gamma \alpha \tau \rho$ ν α ρ χ ϵ ι α υ τ ω η λ $\gamma \nu$ Σ $\acute{\alpha} \rho \acute{\rho} \acute{\alpha}$ μ $\acute{\omicron}$ ν γ ς / = րս ժը-զսըր, սրս սսըրո —
սրս ճըղս մսն թարս յրոն սարսո/.

2. սմսըղ ժայնո մը-12 մընըմ րսմոթըրոն րս սարսն սոյըղ-

1 Պոծին Բոգնին յարթըր ժարծմսն սնոս մշրըղըր րըծնոն մսթսղսար
սրս րրոծրոց ոյնոծն.

2 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Тобита...
Ճ. 163-174.

սօ՞՞՞ն եօտըյաժոնս:

Καὶ ἀπέστειλεν ἔλθαι τὴν παιδίεσκην, καὶ
ἀνέμψξε τὴν θύραν τοῦ κλιτῶνος καὶ ὁ λύχνος
ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς

Երևոյրը ճշնօթը զարժոկըժն Շ Իրըյալոոկ! սօ Եւյրոտեյասայ:

"ըս ժոյրըննս յընս ժըյըրոն, ըս զնարոո յարոն ևսնըյըժըրո-
ևսս ըս ևսնըրոն սըյըրս յըրոնս ժոնսս"; Օ՛, VIII 13.

A Իրըյալոոսօն ևսնըրոն ևսըրոտը սր սրոնն ևսնըյըյըն, B-ժո
յո ժեոըրո ոևսս եօտըյաժոն, Իրժ "ժըյըրոն" ևսնըրոն սսնոյ
(καὶ ἦψαν τὸν λύχνον).

5. XI տայժոն ժոտեռոժոնընս թրժոնսս ըս ևսրսն Բսժոկըրոն ժը-
ևսնըժ թրժոնս մթժժըլըժժսն եոնըյըն. ևսնըն Իրժ մոյսսնըրըրըն, թր-
ժոնս ըս Իսթայըրոն ըսԲոնսսըրըրըն. Շ Իրըյալոոնն ժոնըրըրոտ սժ ըրոն մստ
Բոնն ժարըրոն ժոյըրոտըս:

Καὶ ἐπορεύθησαν ἀμφοτέρω καὶ ὁ κύων προέτρε-
χεν ἔμπροσθεν αὐτῶν

ժարըրոն Իրժ Բոնն ժորժոտըս, յև տայոնն ժոնոնն Բոնն ժըրոժժս սս-
մսյ ըսննսս:

Καὶ ἦλθον εἰσετέκει ἐπιβλέπουσα ἐπὶ τὴν ὁρὸν
καὶ εἶδε τὸν κύνα προτρέχοντα.

Երևոյրը Բոնն մսզարոտեժոնս ըս սըսս ոժըրոնըժն Շ Իրըյալոոնն
թըյընթն:

"ըս Բսրըրըրըն որնոնըյ. ըս ժարըրոն ոժոն Իժոտըս յընոնսրըն մստև"

I ըսնսրհընն ճշնըյըժժոն ևոթըյստս Իրժոնս ժըյըրոնըրո: "ևսնըրոն սըյըրոն
յըրոնս ժոնսս ըս զնարոո յարոն ևսնըյըժըրոնևսս!"

- XI 4.

«Բա սնա թթա թարջ Բա Եղբորքա թմասա Բա Դոնուս Ժարլո Դոն, Եո-
նա Կառ Երծոթա մաթ», XI 7.

A Բա B Կրթաժյոյոյնն թոնեղբորքո յոնրջը մաթարոտիո /XI 4/ Ժարլո
Յյսն թոնըրքա թթմայրքնն /A: ԵՍՆՂԼՅԵՆ Ծ ԿՄԱՄ ԾՊԼԵՅԵՆ ԱՍ-
ԷՄՆ; B: ԵՍՆՂԼՅԵՆ ԱՆՏՕՆՏ Ծ ԿՄԱՄ ԷՔ ԷՄՆ ԾՊԼԵՆ
ԱՆՏՕՆ ԿΑΙ Դωβία /, Ժարլո Ժեթեղբորքաթո յո Ժարլո Լայրոթո Եր
Երոն Եանկեղծո, սժայը Բրոս սնա Ծոն Բա ոկը Ժակըրոն թմաս:
Ἄννα ἔκάθητο πειρβλεπομένη τὴν ὀδόν, AB.

6. C Կրթաժյոյոյնն:

ἔμψαλον τὴν χολὴν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ,
Ժարթըրո Լոթըրա-Լոթըրո Ժարթոնկըթն սժ ԺրաԾասայ:

«Ե Կ Կ 3 Ե Եղբորլո Դոն Ժարլոա Ծոնա», XI 6.

A Բա B Կրթաժյոյոյնն Թընաթըրոկար Լայնարայո Եարըրոն Եակը-
Ծածը: ἘΨΧΡΕΛΟΝ - A, ἔμψαλον - B.¹

7. XI Ժայոն Ծը-13 Ծըթըրո C Կրթաժյոյոյնն թոնեղբորքո Ժոն Լոպայն
Ծըրոկա Բա Լայրոկըրոթոթըր Լոթըրո, Կրթըրժայ Ծըրոկոն Եոն-

1 Բրոթորոյնն Յարայրո, ԹընաԺրոա C Կրթաժյոյոյնն ἔμψαλον Ծոթըրո
ոթոն B Կրթաժյոյոյնն ἔμψαλον - ոկաԾան սժ Կրո Լոթըրոն ԺրաԺոյրո
Ծնթայնընն Լաթըրըրոթը. Ծարամ ոթը, Ծը-11 Ծըթըրո, Եղբորոն «Թա-
սըրնա»-Ծը ոկըրա Լայնարայո, Ժանայ Ծեոթո Ը-Ծ-Ե-Եր Երա, Ծըրժը-
րոն Լաթըր Կրթաժյոյոյնն /Թր. C: ἔμψα; A: πρὸς ἔμψα; B: ἔνεψύς ԵՆ; Ժար. Թապայրո/, սկը Կրո, Ժը Եր ԺրաԺոյրո
Ծնթայնընն Ժարթըրըր ԹըրթոԾածը Թըրժըրժա Կարթըն Ժրժա, ոկըր B-Ծոն,
ԼԿրոն Եակըթը ԼԿրըր C Կրթաժյոյոյնն Կանն Բայրո.

չա սրորհա. սևցցա յարեշրժոց:

καὶ εἶπεν: εἶδόν σε τέκνον, εὐλογητὸς κύριος, ὅτι ἰδοὺ βλέπω τὸν υἱόν μου, εὐλογητὸν τὸ ὄνομα κυρίου, τοῦ Πατρὸς αἰῶνα αἰῶνα.

Երբ Երվանդ: Երբ թոճոճը ժոճ, ժոճոճ. Երբ թոճոճը արև շոճոճ, հաճոճ- թոճ թոճոճը ժոճ հոճոճ. Երբ սճա յևցցա յևցցա ժոճ հոճոճ. Երբ թոճոճը արև ևաճոճը շոճոճոճ ևս յևցցոճոճ- ժոճ ժոճոճոճա.

A Երբ B հոճոճոճոճոճ, ժոճոճ Թոճոճ, հոճ յև ժոճոճոճոճ ժոճևևև- յոճոճոճոճոճ ժոճոճոճոճոճ, ժոճաճոճոճոճ ժոճոճոճ ժոճոճոճ ևևճոճոճոճ- ևս, հոճոճոճոճ արև Ը-ժոճ Երբ արև յարեշր ժոճոճաևևժոճ ևևևևևցոճոճ ար սրոճոճ:

A

B

καὶ ἔκλαυσε καὶ εἶπεν: εὐλογητὸς εἶ, ὁ Θεὸς, καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ εὐ- λογημένοι πάντες οἱ ἄγγε- λοὶ σου ἄγγελοι.

καὶ ἔκλαυσεν καὶ εἶπεν αὐτῷ: εἶδόν σε, τέκνον, τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου. καὶ εἶπεν: εὐλογητὸς ὁ Θεός, καὶ εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τὸ μέ- γα αὐτοῦ, καὶ εὐλογημέ- νοι πάντες οἱ ἄγγελοι οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ.

Երբ թոճոճ ժոճոճաևևժոճ Ը-ժոճ ժոճոճոճոճ ժոճոճոճոճ ժոճոճ: "Երբ սճա յևցցա յևցցա ժոճ հոճոճ". սճա Երբ ևս յևցցոճոճ յևցցա ժոճոճոճոճոճոճ- ժոճ, հոճ հոճոճաևևժոճ յևցցաևևցոճ ևևև արև ժոճոճոճ Ը հոճոճոճոճոճ ժոճևևև ժոճոճոճոճոճ Երբ արև ժոճ յարեշր ժոճոճաևևև. սևց հոճ ժոճոճ- յոճ ժոճևևևևևցոճ յարեշր ժոճոճաևևևև Ը-ևսճոճ ժոճոճոճոճ յևցցա- յոճ ժոճևևևևցոճ ոճոճ. յևցաևևցոճ յևցցոճ ևևժոճոճ սճ ժոճոճ. ոճոճ յևցցոճևևև ժոճոճոճոճ ևևժոճոճ ժոճոճոճ հաևև, ոճոճոճոճ ևևև ևև- ևևևևցոճաևև ժոճոճ:

8. Եղբորդի C հրաշյուսնաքս քս յարժուր ժարձմանիմ X11 ժայրն մյ-7 մյերիմ յրժմանդեռն մյնաղցրնսար ճյայրն:

μυστήρια βασιλέως καλὸν   សարձուրդա մյշդոնսար յրժուր արն
κρύπτειν, τὰ δὲ ἔργα κυρίου   քսմարչար, երդա សայմյեռն յդրոնս
τοῦ θεοῦ — ἀναγγέλλειν ἐν-   րժիժոնսանի - միժերդար յաժոռնեար.
τίμῳս.

A քս B հրաշյուսնոմիմ C-սայան քս, մայանսարմյ, յարժուրոնսանսար ժանեյայրմիմ ամ միժանրննս մյմյայրո ճրաժա մյ-7 մյերիմյ քանղյր- քոժա քս ամայր ժայրն մյ-11 մյերիմյ մյորդոժա:

μυστήριον βασιλέως κα-   μυστήριον βασιλέως
λὸν κρύπτει (ἢ κρύπτει κα-   κρύπτειν καλὸν, τὰ δὲ
λὸν, 11), τὰ δὲ ἔργα τοῦ   ἔργα τοῦ θεοῦ ἐξομολο-
θεοῦ — ἀνακαλύπτειν ἐνδός-   γεῖσθαι καὶ ἀνακαλύπτειν,
ως — A, 7, 11; B 11.   καὶ ἐξομολογεῖσθε ἐν-
τίμῳս — B 7.

յարժուրո C հրաշյուսոն ճյայնժո միժյայրմա րա մյրժեյր C-ս հրա- յյուրար, ոմյորճոն մոն ոնյժ ժայրնեյրդոմյայ, հրժյրժայ մյոմժոմա մյմեյրյոննոն եանոան յյրեյրժո.

սնյ մայ. յարժուր ժարձմանիմ, ոնյայր հրճոհր յմյրժեյրիմ, X1 ժայրիմ մյ-3 մյերոքան մյ-8-մյոյ միմքյրդա արյուրոս /ոհրոյրյան ամ մյերլոմն հրճո սնյոա: 6, 7, 4, 5, 8/ քս հրոյրյն յրժեանրար այրոս V11 ժայրն մյ-13 քս X ժայրն մյ-3 մյերլոմ /մյր. մյնսժամոնսար արճոլոմն A քս B հրաշյուսնոքան/.

յարժուրո ժարձմանն ժոյոյրա եայրոեյան, հրժյրոյ մյրժեյր C հրաշյուսնայր ար քանղյրճո, սոհրոյրո ժարձմանի յքյրն եոլմյ մեան.

1 սոհրոյրո ճյայնժոն ռաժոնյրո ժարձմանի յամոյրյայրմյոյրո այրն *Այլոն-ե* եոյրիմ *Die Geschichte Jobi's...* սոհրոյրոյ մսյրոմոնսան յայրո- եոժոմ *Այլոն* - ոնյայր ռաժոնյր ժարձմանն.

ასე მაგ.

1. XI თავის მუ-9 მუხლიდან ფრაზა: "ან თუ მოვკვდებ, არ-
ღარა ვნახ, რამეთუ ვინიღუ პირი მენი" არ არის ბერძნულ ც-ში, მაგ-
რამ გვაქვს სირიულში: *non dolet michi si moriar, quoniam
eccce te vidi sir.*

2. იმავე XI თავის მუ-12 მუხლიში: "და შეახო მამასა მისსა"
არ არის ბერძნულ ც-ში, მაგრამ არის სირიულში: *et sustinuit
patrem suum.*

3. მხოლოდ ქართულსა და სირიულშია შემდეგი ფრაზა: "ყვეს
ქორნილი მრავლითა სიხარულითა" - *dimissae sunt nuptiae cum
gaudio, XI 19.*

სირიულის მხარაჟურა ამ მუხლებზეა იმას ნიშნავს, რომ ქარ-
თულ ღარგმანში რაჟური ზოგი, ბერძნული ც-საგან განსხვავებული, ნა-
კითხვაც ც რედაქციისგულად მივიჩნიოთ.

დემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ც რედაქცია ბერძნულში ლაკუნია,
აკუნია პასანგის VI თავის მუ-9 მუხლიდან და ბოლო XIV თავი მთლი-
ანად. ქართული ღარგმანი მისგან განსხვავებული სრულია. ამიტომ, რ-
ეგსაც ვლამარაკობთ ქართული ღარგმანის ც-სთან რედაქციულ ერთნაირ-
ობაზე, ვკვლისხმობთ ფქსტის სწორე იმ ნაწილს, რომელიც ბერძნულ
ენაზე ჩვენამდე უწებლად მოაღწია.

აქ უკვე ბუნებრივად იშინს კითხვა, რას ნარმოადგენს ქართულ
ღარგმანში ის ნაწილი, რომელიც ბერძნულს აკუნია?

შესაძლებელია მრე ვარაუდი: ქართული ღარგმანში ეს ნაწილი ან
რომელიღაც სხვა რედაქციითაა შევსებული, ანდა - რისი რაპასტურება
ქართული ღარგმანის საფოველთა მნიშვნელობას სიხარად გარდობა -
ქართული ღარგმანი' ე.წ. ც რედაქციის ფქსტის სრული სათით ჯადაურჩე-
ნია.

Մարտը թշվառի աղնիմեջուր նախնուս րառնա ժողովըծոթա սքոյուս
 զարկչալուցո, սորոյը ժարգմանս յս րքոսյուոս սրշուր սսնոո րոծ յքոն-
 քոս ժեմոնսնշուր. մսգրսմ ոգո սորոյըլոնց նսյուրոոս. սորոյը ժարգմանս
 սյուոս ժսյոքոն VII ժսյոնս մյ-10 մշեկսմքոյ ըս XIII ժսյոնս մյ-9 մշեկո-
 քոն սմսյո ժսյոնս ծոլոմքոյ.

Մեկսքարըծըրո թշվառոնս սրոնլոծոնս մոշեքքոսքոս Կչոն մսոնց մյ-
 յոյսքոյ ժսգչոյրկչոյոս, Ը րքոսյուոնս սրոնս ժո սրս Մարտը ժարգմանս
 ըսսնցոնս VI ժսյոնս մյ-9 մշեկսմքոյ ըս ծոլո XIV ժսյոն.

յս նսնրոն Ը րքոսյուոնս ժո սր սրոնս, մսթոն ոգո թոծոնս Բոցոնս
 ցնոծոն րքոսյուոնքոն /A, B ըս րսոնշոյրո յրոգսթո/ րոմըրոմոյս յոքոս
 մոնքոյքոյս, րսքոն սնոս, մշեքոյ, րքոսյուոնս սմ Բոցոնս սր սրսքոծոն.

րսոնշոյրո յրոգսթոքոն մոնս մոմքոննարոծս ժսյոքոնչոյ ժսմոոոնոյս
 /յրոգսթոնս ժսյոնսքոծոյրքոծս ժեկսնքոն ոն. յքոմոո, գո.153-158/, A ըս B
 րքոսյուոնքոնքոն ժքոնքոնքոն յո ժքոնքոն սրսոոն մոգչոյս:

Սորոյըրո ոոծոն ժսյոն ժոնրոժսքոս A րքոսյուոնս ժսգչոյս, ժոմոյս ժո-
 ժսքոնքոն ժքոնքոնքոն A-սսոյոնս սյոն ըս B-ս մոմցոլոն սքոնքոնքոն.

Մարտըրո մոնքոյս A-ս:

ըս րսոյսմս Բարոնթքոյոնչոյ Բոնչո-
 յոս, սրոյըրոն ժմոնն Կքոնն ըս
 նսոյկսյոնս Կքոննսգոննոս քոնքոն
 յրոնս Բարմարոժոնս, I 10.

καὶ ὅτε ἰχμαλιτῆσιν εἰς
 κίνευσί, πάντες οἱ ἀδελφοί
 μου καὶ οἱ ἐκ τοῦ γένους
 μου ἴεσθον ἐκ τῶν ἄρτων
 τῶν ἔσθων.

ժոն. ոգոյոյ սքոնրոն B-քոն:
 με εἰς Ἀβερύλους καὶ
 ὄμην εἰς κίνευσί, καὶ
 καὶ οἱ ἐκ τοῦ γένους
 των τῶν ἔσθων.

μετὰ τὸ ἀχμαλιτῆσιν εἰς
 ὅτε ἰχμαλιτῆσιν ἐπορευ-
 πάντες οἱ ἀδελφοί μου
 μου ἴεσθον ἐκ τῶν ἄρ-

მამანსადამე, ჭობის წიგნის პირველი თეხი თავი არ მთრის ჯარ-
 ლეოი ვაჭიკანურ-ალექსანდრიული ანუ A რედაქციიდან, რადგან მას
 მისკამიგ სინური ანუ B რედაქციის წაკითხვებზე აქვს. აქსანდრია-
 ვია, რომ სომხურ თარგმანში, რომელიც ვაჭიკანურ-ალექსანდრიული
 /A/ რედაქციისა, A-საგან განსხვავებულ ბეძმხსენებულ წაკითხვათა-
 გან /ქარლელი რომი დასტურდება/ და B-ს მსკავსი/ აკურთს აგრილი
 არა აქვს.

რაც შეეხება ჭექსის დანარჩენ ნაწილს, ე.ი. V თავსა და VI
 თავის პირველ რვა მუხრს, აქ კოფა განსხვავებული სურათი გვაქვს:
 ეს ნაწილი ბოვან /სოვათა მორის, უფრო ქარბაჲ/ მისკვედა სინური
 /B/ რედაქციისა, ბოვან /უფრო იშვიათაჲ/ - ვაჭიკანურ-ალექსანდრი-
 ულს /A/ და ამავე რჩის აქვს მრივსკან განსხვავებული, ე.ი. "თა-
 ვისი" წაკითხვებზე.

მაგალითად:

და ქრქვა მას ჭო-
ბი: ნუ გუთინი, ურ-
ცხლბით მივორეს და
კოვარბით მივორეს
სურება, ნუ გუთინი,
ოამ - V21 .

A

καὶ εἶπεν αὐτῷ
Ἰωβύτ: μὴ λόγον
ἔχε, ἀδελφὴ ὑγια-
ίνων ἐλεύσεται, καὶ
οὐ ὀφθαλμοὶ σου ὄψ-
ονταὶ αὐτόν.

B

καὶ εἶπεν αὐτῷ: μὴ
λόγον ἔχε, ὑγιαίνων πο-
ρεύσεται εἰς παίδιο:
ἡμῶν καὶ ὑγιαίνων
ἐλεύσεται πρὸς ἡμᾶς,
καὶ ὀφθαλμοὶ σὺ ὄψ-
ονταὶ ἐν ἡμῶν ἡμέρα ἡμῶν
ἔσθι πρὸς σε ὑγιαίνων:
μὴ λόγον ἔχε, μὴ φοβοῦ
πρὸς αὐτῶν, ἀδελφὴ.

ბაგასმური აგრილებით ქარლელი ჭექსის ბან B-ს წაკითხვებს
 გვიჩვენებს, ბან A-სას, დანარჩენ ნაწილში კი იგი მრივსკან
 სხვაობს.

B:

A:

Բա ջանքորս ցրմառ
ոտո Բա անճարոտո ոտո
Բա Բարեմահեղեց, Բա
Ժարոտ ոտո մա խաճա.
Բա Թոյորոյն յորոյ
Յոգրոնաթոյ Թրոնա-
րոյն. Բա Բարթրոյն
Յանշոյեյեմար Թոյն,
VI,

καὶ ἐξήλθεν τὸ πα-
δίον καὶ ὁ ἄγγελος
μετ' αὐτοῦ, καὶ ὁ κύ-
ων ἐξήλθεν μετ' αὐτοῦ.
καὶ ἐπορεύθη μετ' αὐ-
τῶν, καὶ ἐπορεύθησαν
ἀμφότεροι καὶ ἔτυχεν
αὐτοῖς νύξ μία, καὶ
ἠύλιός θησαν ἐπὶ τοῦ τί-
γρλόου ποταμοῦ.

οἱ δὲ πορευό-
μενοι τὴν ὁδὸν ἦλ-
θον ἐσπέρας ἐπὶ
τὸν τίγγρον ποτα-
μὸν, καὶ ἠύλιζον-
το ἐκεῖ.

Բա Թաւորս ցրմառ
ոտո Թրոնահոյն ման
Բաժանար Յորոնա. Բա
Թոյեյա Յոյեո Յոյոյա
Թոնա Բա յմա-ցո
ցրմաժաճ մաճ, VI,

καὶ κατέβη τὸ πα-
δίον περὶ νίψασθαι τὴν
πόδα εἰς τὸν τίγγρον
ποταμὸν, καὶ ἀναπηδή-
σας ἔχθρὸς μέγας ἐκ τοῦ
ύδατος, ἐβούλετο κατα-
πιεῖν τὸν πόδα τοῦ πα-
δαρίου, καὶ ἔκρυσεν.

τὸ δὲ παυάρι-
ον κατέβη περὶ κλύ-
σασθαι, καὶ ἀνεπή-
δησεν ἔχθρὸς ἀπὸ
τοῦ ποταμοῦ καὶ
ἐβουλήθη καταπιεῖν
τὸ παδαρίον.

Բ. Թրոթրոյո, Թրոյոնա Բաճրոտընո յոյն Յոյարոյեյոյո Ը Թոյա-
յոյոն Յոյոյո յաՅոյանոյր-ալոյոնաԹրոյո Բա Աոեյո Թոյոյոյոյոյո խ-
ոյոն Թոնոյոյո, Թոյո: "Յոյոյո Ը խոյոն Թոնաոնոնա Աոյոյոյո Յոյո-

საფუძვლიანად ჩვენს მიერ განხილულ ორ ბერძნულ ტექსტს, წარმოგვი-
გვინ მხროლერ მკვლევარ გაგებუებას წერილობრივში, რომლებსაც არ შე-
აქვთ არაფერი არსებობა ახალი შენაარსში და არ ცვლიან მის საერ-
თ ხასიათს".¹

ც რედაქციის ამგვარ დახასიათებას სხვაგანაც ვხვდებით:
" RC / = A / ფაქტურად არის საშუალო რედაქცია, რომელიც წარმოა-
გვინ კომპრომისს R^V-სა / = A / და R^S-ს / = B / შორის. აქ ტექსტი
დაცულია ნაწილობრივ ისე, როგორც პირველი, ნაწილობრივ კი გა-
კლებულია მეორის მიხედვით".² გამოკვლევის ავტორი R^C-ში შენი-
შნავს აგრეთვე ინტეგრირებულ ნაკრებებს, რომლებიც R^V-სა და
R^S-ში არ დასტურდება და გამოხატვამს ვარაუბს, შესაძლოა ეს ნა-
კრებები უფრო ძველიც იყოს, ვიდრე R^S-აჲ.³

ამგვარად, ც რედაქციას დახასიათებენ, როგორც ისეთ რედაქციას,
რომელიც შედგება A-სი / R^V /, B-სი / R^S / და ე.წ. "შავისი" ანუ

-----
1 Текст С по своему содержанию вполне соответствует рассмот-
ренным нами двум греческим текстам, и представляет лишь не-
которые отступления в частности, не вносящие ничего сущест-
венно нового в содержание, и не изменяющие общего характера
его. — Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Тобита...
გვ. 163.

2 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha
of the Old Testament*, I... გვ. 176.

3 დასაბუთებულ ნაშრომში სიხშირე ანუ R^S რედაქცია ბერძნულ ს-
ში რედაქციიდან ყველაზე ძველად მიჩნეული.

ინფორმაციის მიწოდების საშუალებად.

როგორც ზემოთ ნაჩვენებია, მთავარი მიზანია, ამგვარად სურათს გვიჩვენებს ზღვის ნივთის ქარხნის ფაქტობრივი VI თავის მ-9 მუხლამდ. ეს ნაწილი იმგვარადვე შედგენილი, როგორც პანარ-კენი ფაქტობრივი - A-სა და B-ს მსგავსი ნაწილები და მიგადასწავთ მათგან განსხვავებული, "თავისი" ნაწილები ჩაერთო.

რაც შეეხება XIV თავს /როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბრძენი და სირიული C რედაქციის ფაქტობრივი არც ეს თავი შემორჩენილია/, ქარხნის მარჯმანის XIV თავი მთლიანად სიგვრა-სიგვრით გაჰყვა ბრძენი A რედაქციის XIV თავს. მიუხედავად ამისა, ქარხნის ფაქტობრივი XIV თავი C რედაქციისა და მივინიშნეთ. გარდა იმისა, რომ ქარხნის მარჯმანს დასაწყისი VI თავის მ-9 მუხლამდ /C რედაქციისა აღმოჩნდა, ამ დასკვნას იხილეთ უფროს მხარეს, რომ C რედაქციის A რედაქციისა და XIII თავი ურთიერთი აქვს.¹

კენი აზრით, ზღვის ნივთის C რედაქცია, რომელიც ექვემდებარება ცნობილი იყო მხოლოდ ბრძენი და სირიული უნებზე ნაკლები სახით, ქარხნის მარჯმანმა სრულად შემოინახა.

ზღვის ნივთის სირიული მარჯმანი ბრძენიდანაა შესრულებული. ამის შესახებ ზემოთ სირიული მარჯმანის მინაწერიც ყოფილა ცნობა დაკლები.²

ქარხნის მარჯმანის წყარო არ შეიძლება სირიული იყოს, რადგან სირიული მარჯმანი ნაკლებია და, როგორც ირკვევა, იგი ნაკლები ყო-

1 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Товита... стр. 163

2 Н. Д р о з д о в, О происхождении книги Товита... стр. 215-216.

ფილა თავიდანვე: სიჩიურში ტომის წიგნის მარტმნა თავდაპირველად
ბერძნული ვატიკანურ-აღვსაწერული /A/ რედაქციიდან დაუწვიათ,
მაგრამ რაგან ედვანს VII თავის მე-10 მუხლიდან პელებია, იგი
ც რედაქციის ფესტიმ შვეუსიათ. ასე რომ VII თავის მე-10 მუხ-
ლიმეც ც რედაქციის ფესტიმ სიჩიურს არც არასდროს პეწნია.¹

ესეც რომ არ იყოს, ქართულ და სიჩიურ მარტმანებშს შორის
გარკვეული განსხვავებებლაც აქვს ადგილი. ასევე განსხვავებების
დროს ქართული ფესტიმ ბერძნულთან ეგანს ხლიმე:

1. „არა ეუთილი არს ურთად ე ა ც ი ს ა მარტმანსად, არამეც
ე ე მ ნ ე თ მან მემე, მსგავსი მისი,“ VIIIგ.

სიჩ. non est bonum, ut sit Adam solus; faciam
ei adiutorium simile ipsi.

სიჩიურში „კაცისას“ ნაცვლად არის „ადამ“ და „უქმნე“ ნა-
ცვლად - „უქმნე“.

ქართული აქ ბერძნულიმეძურია. შიჩ. οὐ καλὸν εἶναι τὸν
ἀνθρώπου μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν, ὁμοιον αὐτῷ.

2. „და მთავარ ფევეს ამენი,“ VIIIგ.

სიჩ. et dixit Iuxta amen / = და ფევა სარა
ამენ/.

შიჩ. ბერძნული: καὶ εἶπεν κοινῶς ἀμήν.

1 ამის მელახებ იბ. K. F. Keil, Lehrbuch der historisch-
kritischen Einleitung in den kanonischen und apokryphi-
schen Schriften des Alten Testaments, 1873, გვ. 736.

/Keil-ის შიჩმანს ეუთილებე დრომეწიის წიგნის მიხევევით: О про-
исхождении книги Товита... გვ. 216/. ატრევე: R. H.

Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha ... გვ. 180.

ՅՈՒԹ. ԾԳՈՏԾՆԸՆ: ԿԱՏՁՅԱ ԵՍ ԿԴՂԵԱՏ ԵՍԻ ՍԱՏՐՈՏ՝ ՄՈՒ
ԿԱՆ ԵԴՏ ՄԴՐՈՏ ՄՈՒ ՄԵՏ՝ ԾՕՆՈՒՆՅՏ ԷՆՏ ԵՍՆ ԵՂՔՈՆ
ԱՍՏՄՈՆ, ՕՏԵ ՄՈՆՈԿԵՆԴՏ ԷՆՄԻ ԿԱՆ ՆՆՈՏ ԷՏԵՐՈՏ
Դ՝ ՄՍԿԱՏԴԵ ԼՈՒԿ՝ ՆՍՔԱՐԿԷՆ ԲՍՏՈՅՏ.

ՅՅԵԾԻՆԵՆԻՍ ԵՊՁԱՐԵԱ ՐԱ

ՅՅԵԾԻՆԵՆԻՍ ԵՊՁԱՐԵԱ ՐԱ Թ Ռ -

Թ Ռ Ն Ս Ե Ե Ն ՅՅԻՆԵՆԻՍ

Թ Ս Ե Ն Թ Ս Ե ՅՅԻՆԵՆԻՍ.

Թ Ս Ն, ՎԼ, Թ.

ԸԵԴՅԴԵ ԵՍԻ ԿՍՐԵՍՄ ԿԱՆ ԸՕՅԴԵՏԱԼ ԿՍՏԴ՝ ԸՁԱՏՏ.

ԵՍՅՅԻՆԵՆԻՍ ԵՅՆ Ե Ս -

ԵՍՅՅԻՆԵՆԻՍ ԵՅՆ ԵՊՁԱՐԵՆ-

Ե Ռ Ր Ա ԵՊՁԱՐԵՆ ՐԱԾԱՐԵ-

ԵՆ ՐԱԾԱՐԵՆԻՍ ԵՅՆԵՆ.

ԵՅՐԵՆ ԵՅՆԵՆ, ՎՄ, Ե.

ԷՆԼՈԿԴԳՁԱՏԱՆ ԵՆ ՕՆ ՕՍՐԱՆՈՒ ԿԱՆ ՍԱՔԱ Դ
ԿԵՆԵՏ ԵՍ.

ՅՅԵԾԻՆԵՆ ԵՊՁԱՐԵՆ ԵՅՆԵՆ,

ՅՅԵԾԻՆԵՆ ԵՊՁԱՐԵՆ ԵՅՆԵՆ,

Ր Ա Ե Դ Ե Դ Ա ԵՅՆ ՐԱԾԵՅ... Ե

Ր Ա Դ Ե Դ Ա Ե ԵՅՆ ՐԱԾԵՅ... Ե

ԿԱՐԵԱ ԱԿԱ Ե Ռ Ե Ե Ե Ե

ԿԱՐԵԱ ԱԿԱ Ե Ռ Ե Ե Ե Ե Ե

ԵՅՅԵԾԻՆԵՆ ԵՍ ԵՅՆԵՆԵՆ, ՎՄ, Թ.

ԵՅՅԵԾԻՆԵՆ ԵՍ ԵՅՆԵՆԵՆ.

ԸՆԱ ԸՁՆ ԴՂ՝ ԵՅՅՆԴԿՈՅՏ, ԴՁՔԱ ԲՍՏՈՆ ՆՍԿՏՈՏ...
ԸՆԱ ՄԴ ԿԵՆՄԱԼ ԷՆՏ ՕՆԵԼԾԵՐՄՈՆ ԿԱՆ ԿԱՏԱԿԷԼԱՏԱ.

ԵՍՅՅԻՆ Ե Ռ Դ Ե Ա Ր Ա

ԵՍՅՅԻՆ Ե Ռ Ե Ե Ե Ր Ե Ա

ԵՅՅԻՆ ԿԱՊՁԱՐԵՆ, ՎԿ, Ե.

ԵՅՅԻՆ ԿԱՊՁԱՐԵՆ.

ԵՕՏԵ ԸԿՁԼԵՏԵ ԵՅՅԻՆՏ ԵՍՆ ՐԱՔԱԴԴԼ.

ԱՅՅԻՆԵՆ ԱՅՐԵՆԻՍ Ե Ա Ե.

ԱՅՅԻՆԵՆ ԱՅՐԵՆԻՍ Ե Ա Ե -

ՎԿ.

ԸՔԵՅԴԵՆ ԸՍԻ ԵՁՏ ԿԱՄԴԴԼՈՅՏ.

ԵՅՅԻՆԵՆԻՍ ԵՅՅԻՆԵՆԻՍ

გობისა... რა ვაუწყებთ თუ გ-
თ 3 ს, X მ.

...ვაუწყებთ მას ჩ უ მ -
თ 3 ს.

...ὕψιστος ἔσται αὐτῶν κερὶ σοφ.

ბერძენი, გ მ ა ს ა ,

ბერძენი გ მ ა მ ა .

XI 9.

Ἐκλυβένθουσα ἔπαι τῶν ὁσόν.

ვირთვა გობი ყოველითა და-
ლითა მკვთ , XI 16.

ვირთვა ს ა მ მ მ მ
ყოველითა ძალითა მკვთ გობი

δέβειεν τωβέντ κἄν ἔσται αὐτῶν.

ბიბის გამო, რომ გობის წიგნი, რომელიც მშენის ბიბლიაში, ისე
ბერძენულ ც რედაქციით, ნაკლებია, არ შევნიშნავთ ამ განსხვავებებს
მთელი ტექსტის მიხედვით განვსაზღვროთ ზედა.

მშენის ბიბლიისთვის ტექსტის კორექტი რომ შევიყვანო ბოლომდე მოვლენის
ჩვენამდე, საფუძვლი, რომ ბიბის ნაკლებია-სხვაობებში ამოვსოვნი რე-
დაქტორის მიზანდასახულება. ჩვენი ამოცანა, მშენის ბიბლიისთვის ყველა
განსხვავება აქამდე ისევე, რომელიც უბრა ბოლომდე ბიბლიაში, მშენ-
განილია შეიძლება, რამდენ წყაროს გამოვლინების გამოვე.

რაც შეეხება ნაკლებია-სხვაობებს A-570 და B-885 ბერძენულ-
ში, აქ ტექსტი, უბრალოდ ბიბლიის მაგალითისამებრ სხვადასხვა ხერ-
ხითა შემოკლებული: განვიხილოთ განვიხილოთ ბიბლიაში, გამოვსოვ-
ბულია სინონიმური წყვილები და შევიყვანოთ, აღწერილი ნარმოების
ფორმები შევსოვლითა რედაქციით და სხვ.

მშენის ბიბლიისთვის ნაკლებია-სხვაობების მსგავსად A-570 და
B-885 ნუსხების ნაკლებია-სხვაობების მთლიანობაში უბრალოდ მარტო-
ბის წყაროთი - ბერძენული ც რედაქციის ტექსტით-შემოწმება: A-570/B-
885 ბერძენულ-ბიბლიის ტექსტი თავისი განსხვავებული ნაკლებობით ურ-

ჩ ვ ბ ა მ მ ა თ ი წ ყ ა -
ღ მ ბ ა ს ა თ ა ნ ა სიხა-
რულით, VIII 17.

ხარულით.

... καὶ εὐτυτέλεσον τὴν γαλῆν αὐτῶν μετὰ
ἐλέους καὶ εὐφροσύνης.

ამავე გონილსა სხვა მატარითგონც, რთმელთა მემონებებდაც მუ-
საფყვის ბერძენურ ფუძსტთან არ ხერხებდა;

OF

ND

სადა არიან მოწყარებანი
მ ვ ნ ნ რა სიძარტლენი მენ-
ნი? II 14.

სადა არიან მოწყარებანი
რა სიძარტლენი მენნი?

ყოველნი საქმენი მ ვ ნ -
ნ რა ყ მ ვ ე ღ ნ ნ გზა-
ნი მენნი მოწყარება არიან, III 2.

ყოველნი საქმენი რა გზა-
ნი მენნი მოწყარება არიან.

არა მევსაგინე სახელი ჩემი
რა ა რ ყ ა ს ა ხ ე ღ ი
მამისა ჩემისაჲ, III 5.

არა მევსაგინე სახელი ჩე-
მი რა მამისა ჩემისაჲ.

ბ/ არის ასეთი პარალელუმი:

მევროპა გობია რა უხბრა გობის,
მ ა მ ა ს ა თ ვ ს ს ა, V 9.

მევროპა გობია რა უხბრა
გობის.

რამთა მევროწყარენთ ჩვენ,
უფარო, მ ვ რ ა ე ს ე, VIII 7.

რამთა მევროწყარენთ ჩვენ,
უფარო.

ἐλεησῶν ἡμᾶς, κύριε, ἐμέ τε καὶ αὐτὴν.

მი წარვავლინენ მოყიქურნი
გობისა, მ ა მ ი ს ა მ ვ -
ნ ი ს ა, X 8.

მი წარვავლინენ მოყიქურნი
წინამე გობისა.

Մինացրոնն ցրնն ձյցցարո
Ր ս ս ս ճ ճ ճ ճ ճ ճ -
Ն Ր ս յ յ ճ ճ ս թ ո ս ս ս ս,
VIII 13.

... και ὁ λύχνος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

յրոտոր ան յրոտոցցար
ըմրոտոտնն, XII 6.

ἀγαθὸν γὰρ τὸ εὐλογεῖν τὸν θεόν.

նառայցրն մրնցարոն մո-
ցրոտրոտնն սառչոննսռոցն յգրոնն
ըմրոտոտնն, ժ թ յ յ ճ ճ յ յ -
ճ ճ ճ ճ ս թ ո ս յ յ ճ ճ ճ ճ ս,
ժ թ յ յ ճ ճ թ յ յ գ ո ս ս
Ս ս ճ ս ճ ս ս ս, XIII 11.

... δῶρα ἐν χερσὶν ἔχοντες, καὶ δῶρα τῷ βασι-
λεῖ τοῦ οὐρανοῦ.

ամցարնար, տրոնն Նոգրոնն ժյցրո յարոտրո յրոնոնն / Ա յրոպյ-
ցոնն / ժյցսառչո յրոնն թայսնայցրնառ ժյցմրոցո:

1. տրոնն Նոգրոնն ժյցրո յարոտրո յրոննա Նարմոտարոցրնն սարոցմանն
Ը սնր R^G -տոնն յրոտոնոնն յրոպյցոննսսս, յրոտրոնն անրնոտոռայ թրոյմրոյ մոն-
ոտրոյ ժյցրմնրոյ թա սոնրոյրոյ յրոյմոյ ոյոտ յրոտոնոնն.

2. ժյցրմնրոյ թա սոնրոյրոյ տրոյստրոյնն տրոնն Նոգրոնն սմ յրոպյցո-
ննն Նայրոյրոյ սառոտաա յրոյննամրոյ մոտրմնրոյրոյ, յարոտրոյ սարոցմանն յո
սնրոյրոյ ոմոտաա սրոտանոմննայո թա տրոյստրոյրոյ, յրոյ մաս սմ յրոպյցոնն
սնրոյրոյ .տրոյստրոյրոյրոյ թայսրոյ.

3. տրոնն Նոգրոնն ժյցրո յարոտրոյ յրոննոնն թրոյանն ժյցրմնրոյ
ժարմոտարոցրնն.

Մինացրոնն ցրնն ձյցցարո
յրոտո ս ս ճ ճ ճ ճ ս.

յրոտոյրոյ անն յրոյրոտո.

նառայցրն մրնցարոն մո-
ցրոտրոտնն սառչոննսռոցն յգ-
րոննն յրոտոտննն ժ թ յ յ ճ ճ -
ռ ս.

4. $\mathcal{C}$ რეაქციის ნუსხებიდან ყველაზე ძველი ნაკითხვები პა-
კული აქვს F ნუსხას, 0 პა $\mathcal{C}$ ნუსხებში შეინიშნა შემდეგი ძროის
სწორებები, რაც ქარხული რეაქტორების ნახელავი ჩანს.

9 რ ე პ ა ქ ი ა

გობის წიგნის 9 რეაქციას, როგორც ბემოთ აღვნიშნეთ, ქმნის
A-51 ხელნაწერში ანუ მცხეთის ბიბლიაში /ჩვენი ღიჯერი S ნუსხა/
პაკული ფქსტი. ამ ნუსხის $\mathcal{C}$ რეაქციასთან შედარებამ გვიჩვენა,
რომ ფქსტის უმეტესი ნაწილი იგი $\mathcal{C}$ -ს მიმყოლი რეაქციაა, მაგ-
რამ მცხეთური ბიბლიის ფქსტს ამავე ძროს $\mathcal{C}$ -სთან შედარებით აღ-
მთაჩნდა მთელი რიგი განსხვავებებიც, რამაც მისი ცალკე რეაქცია
გამოყოფა განაპირბა.

მცხეთურ ბიბლიაში, $\mathcal{C}$ რეაქციისაგან განსხვავებით, გარკვე-
ული ამბავი პირველი პირის ნაცვლად მესამე პირშია მოხსრობილი, შე-
ცვლილია ხბზვლების ბოგიორთი მოქმედი პირის სახელი, ბოგი აბგილი
 $\mathcal{C}$ -სთან შედარებით უფრო ვრცლად, ბოგი კი უფრო მოკლეაა წარმოგენი-
ლი. $\mathcal{C}$ რეაქციის ბოგიორთი მუხლი აქ გამოგვებულია, ბოგჯერ კი, პი-
რიქით, ამ უკანასკნელში გამაგებულია მუხლები, რომლებიც $\mathcal{C}$ -ს არა
აქვს პა სხვ.

სანამ S ნუსხის პასახელებული თავისებურებებს ვაჩვენებდეთ,
წინასწარ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ყველა ეს თავისებურება, ე.ი. S ნუს-
ხის $\mathcal{C}$ რეაქციისაგან განსხვავებული ყველა ნაკითხვა, ლათინური
ვულგატის კუთვნილებაა აღმოჩნდა.

ასე მაგ., I თავის მე-3 მუხლიდან III თავის მე-2 მუხლამდე /პაახ-
ლოთით ორმოცდაათი მუხლის მანძილზე/ $\mathcal{C}$ რეაქციაში გობი პირველი

პირში მოკვითხრობს თავის თავგადასავალს, S ნუსხაში კი იგივე /თ-
ბის/ ამბავი მესამე პირშია მოთხრობილი; მესამე პირშია შესატყვისი
თხრობა ლათინურ ვერცხაშიც. ნიმუშად მოვიტანთ ერთ-ერთ მუხლს საში-
ვე ტექსტოვანი:

	S	ლთ.
პა ზრეს ვ ი ქ -	პა ზრეს იუმნა	<i>cum vero factus</i>
მ ვ ნ მამაკაჲ, რა	მამაკაჲ, მ ზ ი -	<i>esset vir, accepit</i>
მ ზ ვ ი ყ ვ ა ნ ვ	ყ ვ ა ნ ა ანნა	<i>uxorem Annam de</i>
ანნა ყოღარ, ნათე-	ყოღარ ნათესავისაგან	<i>tribu sua, genuit-</i>
სავი მამისა ზემისაჲ,	მამისა მისისა, რა	<i>que ex ea filium,</i>
რა მ ვ ს უ ა მის-	ვ ს ვ ა მისგან	<i>nomen suum imponens</i>
გან ჭობია, 19.	ჭობია.	<i>ei.</i>

ასურასტანის მეფის ენემესარს / C ზედაქუთის მიხედვით / S
ნუსხაში "სალმანასარ" ეწოდება, *Salmanassar* ჰქვია მას ლათინურ
ვერცხაშიც:

რომელი წარიტყუნა გლე-	რომელი წარიტყუნა გლეჯა
თა ვ ნ ვ მ ვ ს ა რ ი ს თ ა,	ს ა რ მ ა ნ ა ს ა რ, მეფისა
მეფისა ასურასტანისაჲ, 12.	ასურასტანისაჲ.

cum captus esset in diebus Salmanassar regis
Assyriorum.

მომცა მე ღმერთმან მარე	მისცა მას მარტმან მარ-
პა ხატი წინაშე ვ ნ ვ მ ვ -	ლი რა ყხოვნება წინაშე ს ა -
ს ა რ მეფისა, 113.	რ მ ა ნ ა ს ა რ მეფისა.

dedit ille Deus gratiam in conspectu Salma-
nassar regis.

მკვლეა ე ნ ე მ ე ს ა რ,

მკვლეა ს ა რ მ ა ნ ა -

115.

ს ა რ

mortuo Salmannasser.

ნაწარმოებინს ერთ-ერთი მოქმედი პირის პრაგუჯლის ყოღს ო
რედაქციის მიხედვით ერნა პქვია, S ნუსხაში კი იგი ანა/ანეპ იბ-
სენიება, "ანაა" იგი / *Anna* / ლათინურ ვულგატაშიც:

. პრქუა პრაგუჯი ე რ ნ ა ს,
ყოღსა ზვსსა... VII₂.

პრქუა პრაგუჯი ა ნ ე ს,
ყოღსა ზვსსა...

dixit Annae, uxori suae.

ე რ ნ ა, ყოღი მისი, რა
სარა, ასული მისი, ჭიროქს,
VII₇.

ა ნ ე ს ა, ყოღი მისი,
რა სარა, ასული მისი, ჭი-
როქს.

*Anna, uxor eius, et Sara, ipsorum filia,
laevumatae sunt.*

მაშის სახელი "ჭობი" S ნუსხაში შეცვლილია "ჭობია"-რ, ე.ი.
მაშასა რა შეიღს ამ ნუსხის მიხედვით ორივეს ჭობია პქვია. ასეა
ეს ლათინურ ვულგატაშიც:

წიგნი სიფუათა ჭ მ ბ ი ა ს ნ ი, I₁.

Folias ex tribu et civitate Nephtkali... I₁.

ჭ მ ბ ი ა იყო მოშიშ უფროსაპ რბრთისა, II₉.

Folias plus timens Deum ... 2_ს 3₃.

რაც შეეხება ო რედაქციასა რა S ნუსხას შორის ჭექსჭობრივ
განსხვავებებს, ეს განსხვავებები ზვარსაჩინოაა წარმოგვენიღი
ჭობის წიგნის გამოყვამაში.¹

1 ძველი აქოქმის ამოკრიგების ქაროული ვერსიები... გვ. 110-111.

მოვიტანთ ზოგიერთ მაგალითს მესაბამისი აპოკრიფის ჩვენებით
ლათინური ვერცხის ტექსტებიდან:

ა/ Ⴀ რეპაქიანაში სულ არ არის S ნუსხის 110 მუხლი, უცხომ
წყაროებიდან იგი აქვს მხოლოდ ლათინურ ვერცხას:

Ⴀ /-/ S: და სიყრმიზევე ას- quem ab infantia
წავლიდა მიშოა იმრთისაა timere Deum docuit,
და ყოველთა სოქვათა ტან- et abstinere ab omni
შორებასა. peccato.

Ⴀ რეპაქიანას არა აქვს აგრეთვე S ნუსხის 119, 1112-18;
1123; III₁₂ და სხვ. აქამ S ნუსხა ლათინური ვერცხის მიმყოლი
ჩანს:

Ⴀ /-/ S: ხოლო ტობია იყო sed Tobias plus
მომიმი უფრისაჲ იმრთისა, timens Deum, quam regem,
ვირეულა მუფუთასა, და rapiēbat corpora occiso-
იპარვიდა ტუამოა მუ- rum, et occultabat in domo
პარათას მუარამ და რაჟ- sua, et mediis noctibus
ფლიოდა, 119. sepeliebat ea.

ბ/ მთელი რიგი აპოკრიფი S ნუსხაში Ⴀ -საგან მიწნარ-
სობრნივარ სხვაობს და უფრო ვრცელია. ასეთი აპოკრიფითაჲ S ნუს-
ხა იმავე ლათინური ვერცხის ტექსტს განხვებოდა. ასე მაგ.: Ⴀ
რეპაქიანისსულ 114-ს S-ში მესაბამებოდა 114-17, უფრო ვრცელი და
მიწნარსობრნივარაჲ საკმაოდ განსხვავებული ტექსტი.

Ⴀ	S	ლაზ.
და მივიროქვ ხუ- ვიკეთა და რავვერჩე ტაბაერს, ძმასა ტა- ბრიაანსა, პრატას	და მივეა მას ვერმწიფებო, საპა- ცა ენებო წარსლვა და ზავისუფლებო,	et dedit illi potes- tatem, quocumque vel- let ire, habens liberta- tem, quaecumque fa-

შინა ბუჟიკუთისასა
ვუხბილსაჲ ათი ჭა-
ლანტი /რთმეღ არს
ათი ქანქარა/.

რადჲა ენება ქმნაჲ.
და მივირიც უმ-
ველთა ჭყვეთა თანა
და ნუგუშინი-სუემიის.

რთგულისა ქალ-
ქთა ბუარკუთისათა
ვაჭივსკეს და მის-
ყეს ათი ჭალანტი
ვუხბილი,

და მუნ კრებულთა
მორის გაბაჯი იხილა
დავრძომილი და ვერძი
დაპვა ვუხბილსა მის
თანა და მოუღო კუ-
ლით ნერვილი.

cere voluisset.

*Pergebat ergo ad om-
nes, qui erant in
captivitate, et monita
salutis dabat eis.*

*Cumque venisset in
Rages civitatem Medorum,
et ex his, qui honoratus
tuerat a rege, habuisset
decem talenta argenti,
et cum in multa tur-
ba generis sui Gala-
elium egyptum videret,
qui erat ex tribu
ejus, sub chirographo
dedit illi memora-
tum pondus argenti.¹*

-----
1 აქსანიშნავია, რომ S ნუსხის ვულგატისკენი წაკითხვები მძლავრ
სიტყვა-სიტყვით არ ემთხვევა ჩვენს ბუღთ არსებულ ვულგატის შუ-
საბამის აგრეღებს. ეს შეუსაბამობა ან ქარბველი მთარგმნეღს უნ-
და მივანერწოთ, ანდა მათი დეჲანი - ვულგატა სხვაგან უნდა ვუძე-
ბოთ.

ასეთივე აპტილებია: Ⴀ VI₁₇₋₁₈ - S VI₁₈₋₂₂; Ⴀ VII₉₋₁₂ -
 - S VII₁₀₋₁₅; Ⴀ VIII₄ - S VIII₄₋₆ და სხვ.

ა/ სხვა შემთხვევაში S ნუსხას არა აქვს Ⴀ რედაქციის
 მოტივით აპტილი, მოგვიწამ ამბავი Ⴀ რედაქციაში უფრო ვრცელ-
 დაა მოთხრობილი, ვიდრე S-ში. ასევე შემთხვევაშიც S ნუსხა დათ-
 ნური ვუტყაფის სურათის ამსახველი ჩანს. მაგალითად:

Ⴀ	S	ლათ.
<p>ვრძალე, ყრმაო, ყოველისაგან სიძვი- სა და ყოლი პირვე- ლად მოიყვანე ნაბე- სავისაგან მამათა შენთაჲსა. ნუ მოი- ყვანებ ყოლად უცხო- ჲესღსა, რომეღი არა იყოს ტომისაგან მა- მათა შენთაჲსა, რა- მეთუ ძენი წინაწარ- მუფყუღლანი ვარდ: ნოესი, აბრაამისი, ისაკისი, იაკობისი. მამანი ჩუენნი საუ- კუნითგან მოიკსუნე, შეილო, რამეთუ ამათ ყოველთა მიიყვანნეს ყოლნი ძმათაგან. 23-</p>	<p>ვრძალე, შვილო ჩემო, ყოველისაგან სიძვისა, და უწ- ლისა შენისაგან ვიდე ნურავინ იყო და ნუცა გამოუძიებ ესევეთაჲსა საუბე- თა, IV₁₃.</p>	<p><i>attende tibi fili mi, ab omni forni- catione, et praeter uxorem tuam nun- quam patiaris cri- men scire.</i></p>

სტა და იკურთხნეს
მევიწიე მორის მათ-
სა. და ნათესავიან
მათიან რაიმიკვირის
ქუეყანაჲ, IV₁₂.

დასასრულ, ჭობის ტექსტს 3 ნუსხაში ლათინურ ვულგატასთან სა-
ერთო აქვს ისიც, რომ იგი მუსტაპ ვულგატისებურადაა დაკვირ-
ვნილი და რამუხლული.¹

-----
1 საერთო აღსანიშნავია, რომ ვულგატის ტექსტი გამოიღობი მუტაპ,
ვიტრე რომელიმე სხვა, სხვაობს ჭობის წიგნის რანარკენი ტექსტებში-
საგან.

ჭობის წიგნის ვულგატისული რედაქცია ნუტარი იერონიმუს მარტ-
მანაპ იხვედობა არამეული რეპნიდან. ვულგატაში ჭობის წიგნს
წამძღვარებული აქვს იერონიმუს წინასიტყვაობა, რომელიდანაჲ ჩანს,
რომ იერონიმუს ბიბლიის ეს წიგნი ქალქურიდან /ქალქურს ღვიტონ
იერონიმე ხმარობს არამეულის მინიშნელებით/ უმარტმინა მიმდებნა-
ირაპ: ქალქური ვნის მყოფნე მას ქალქურ ტექსტს მუკირაპ უმარ-
ტმინა ებრაული ენაზე, იერონიმუს კი ებრაული მარტმინი გამომჰქუ-
ნდა ლათინურზე. სინამდვილეში კი, როგორც ჭობის წიგნის მკვლე-
ვარმა ნ. როტმანმა გაარკვია, ვულგატის ტექსტის მავსებურებობი-
დან მტვის წყარო ქალქური /იგივე არამეული/ ტექსტი ყოფილა, მ-
ტვისა - ამ წიგნის ძველი ლათინური მარტმინი, მტვი კი ღვიტონ ი-
ერონიმუს მიუტანია ტექსტში, როგორც მავსიტი რელიგიურ-მწებობრივი
ტენდენციების გამოხატულება /იხ. Н. Д р о з д о в, О проис-
хождении книги Товита... ტ. 194-215/.

რაც შეეუბნა S ნუსხის დანარჩენს /ანუ ძირითად/ ნაწილს, ამ ნაწილით S ნუსხა ლათინური ურტყავისაგან სხვაობს და, როგორც .
კვვე აღვნიშნეთ, C რედაქციის ფაქტს მიჰყვება.

ასე მაგ. C რედაქციის 121-22 მუხლებს S ნუსხაში შეესა-
ბამება 124-25 მუხლები. მათ შორის განსხვავებას უმინეს ის, რომ
S ნუსხაში ლათინურის მსგავსად თხრობა მუსამე პირშია გადგანი-
ლი და დამუდრავს ურტყავისებურია. სხვა მხრივ S ნუსხის ფაქტის
სავსებით უმხვევა C რედაქციისას, იმ დროს, როდესაც ურტყავა-
ში 124-25 მუხლებში განაწილებული მუსამეების აგრძელი გაყვლით
მოკლეა და შენაარსიდან განსხვავებული.

C S

და არა/რა/ ნარსურც იყვ-
ნეს ურტყავისნი იქნენ, მოკლეს
იგი მრთა ძეგა მისთა. და ნა-
რვიტეფეს იგინი და ნარვიტეს
მთადა არა/რა/ჭით კრძო. და
მეფობდა საკურპონ /ასარდან
S/, ძე მისი, მისნი. და
დაპგინა მან აქიაქაროს, ძე
ანაელინი, ძმისწული ზემი /მკ-
სი S/, ყოველთა ზედა რჩეულთა
სამეფოთა მისისადა და ყო-
ველთა ზედა განსაგებულთა მის-
თა.

და ევერთა აქიაქაროს ზემ-
მკს /მისმკს S/ მეფესა. და

ღა.

*post dies vero quadra-
ginta quinque occiderunt
regem filii ipsius;
et reversus est Tobias
in domum suam, omnis-
que facultas ejus resti-
tuta est ei.*

ნოველ /მოვიდა S/ ნინე-
 ვეპ, რამეთუ აქიაქაროს
 იყო ღვინს=მინე და ბეჭე-
 სა=ბედა განმკვებელ და
 სიხვას-მყოფელ, სამწიგ-
 ნობრესა მწერად. და და-
 ადგინა იგი საკერძონსორ
 შვიდგომარ ზვსა. ხოლო იყო
 იგი ძმინსული ჩემი /მისი S/.

ასეთი ადგილები ბევრია.

აღსანიშნავია, რომ $\mathcal{C}$ რეაქციასთან საერთო ნაწილი S
 ამ რეაქციის ოთხი ნუსხიდან ყველაზე ახლოს F -თან დადგა.
 ისევე შემთხვევებში, როგესაც F -ის წაკითხვებში დანარჩენი სამი
 ნუსხის წაკითხვებს უპირისპირდება, S ნუსხა თითქმის ყოველთვის
 F-ს უჭერს მხარს:

$\mathcal{C}$ / F-ის გამოკლებით/:

- ნათესავი, I 9
- თავი, I 11
- აქიაქაროს, I 21
- სამწიგნობროსა, I 22
- ურვილებიდან ჩემი-
- სა, III 6
- საფუფრელი არს ზავისა
- ჩემისა, III 10
- უფლისა, V 13
- მიტყე, V 13
- მთვითყე, V 16

F S:

- ნათესავისაგან.
- სული.
- აქიაქაროს.
- სამწიგნობრესა.
- ურვილებისა ამისგან.
- საფუფრელი არს მისა.
- უფლისა მიერ.
- მიტყე შენ.
- მთვითყით.

ნავთური, VI 7
მამისა, VI 15
წიგნისა, VII 14
აქასრუელს, VIII 1
უხბრა, VIII 14
მირბიოქა, VIII 19
დავანოქონთ, IX 4

ნავთური მეფისა.
მამისა ჩუმიხსა.
საქულისა.
დაასრუელს.
+ რამეთუ ცოცხალან.
განბიოქა.
დავანოქონთ და სხვ.

გაქსტის უმეტეს ნაწილში S ნუსხის C რედაქციასთან დამ-
ახვევა შემთხვევითი არ უნდა იყოს. ამჟამად, რომ ომის წიგნი S
ნუსხაში დამოუკიდებელი დარგმანი არ არის. როგორც ჩანს, ამ რე-
დაქციის შემდგენელს ხელთ ჰქონდა C რედაქციის რომელიღაც ნუსხა
/უხურო F-თან ახლოს მდგომი/, რომელიც მას ვულგატის გაქსტთან
უკუბრუნა და ვულგატისგან წაკითხვებიც ამ მიუკურობის დროს მუ-
შანია მასში.

ბუნებრივად ისინი კითხვები: როდის და ვინ დაასწრა ომის
წიგნის ძველი ქართული დარგმანი ვულგატის მიხედვით, და რომელი
უნაბე გამოიყენა ვულგატა მისმა რედაქტორმა?

ბიბლიის S ნუსხის დამარტვა-დასწორებისათვის ვულგატის გაქს-
ტის გამოყენება უცნაურად არ მოგვიჩვენება, თუ გავითვალისწინებთ
იმიტომ, რომ ბიბლიის ამ ნუსხის შემდგენელსა და რე-
დაქტორს სულბან-საბას დავისი კათოლიკისტური მიდრეკილებების გა-
მიმ ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიისაგან დევნაც კი განუწყობია.¹

ქართული ბიბლიის S ნუსხის შემდგენას, როგორც ადრეც აღვნიშ-

1 ურ. მ ა რ ა მ ი ძ ე, პირველი საბამა საქარაველოში; დიბლიისი,
1955, გვ. 172-177.

ქველი ქარხულის ზვალსაზრისით ყურს ეხამუძეება გამოხელები:

"სიყრმიხვე ახნავლიდა მიწითა ღმრთისათა", I 10.

"ანუ მი ანა ღირს ვიყავ ქმარ ყოფარ მათათა", III 19.

სწორად არა აკვებული შემდეგი ფრაზა: "ქე ხარ კაცისა კეთ-
ლისა და მიწითი ღმრთისა და მიწყალბის = მქველისა" /უნდა იყოს:
მიწითისა ღმრთისა/.

აქვე ლათინური ფუტსებიდან მიმდინარე ურთი უსწორობის შესა-
ხებ: ლათინურ ვულგატაში, როგორც ვიცი, პრაქტიკის ყოველი ანა /An-
na/ პქვია; ქარხუდ ფუტსში ეს სახელი გამოხსულია ანა//ანნა^რ
და ანუ^რ. საიდან გაჩნდა ეს მუორე ნაკითხვა? მისი წყარო ლათი-
ნური Annae უნდა იყოს, რომელიც ამ სახელის ნათესაობით-მიყვმი-
თის ფრმას წარმოადგენს და იკითხვის როგორც „ანუ“:

"პრქუა პრაქუელი ა ნ ე ს, ყოელსა ზესსა"... VII 2; VII 18.
ბერ. dixit Annae, uxori suae.

"ა ნ ე ს, ყოელსა ზესსა, პრქუა"... VIII 21.

"პრქუა ა ნ ე ტობისა"... X 12.

ლიარ რჩება საკითხი, რაჭომ მთელი ფუტსი არ განსწორდა ლათი-
ნური ვულგატის მიხედვით, ფუტსის უმეფესი ნაწილი ხომ უ რედაქ-
ციისუბური პარჩა?

ბ რ ვ ა ქ ე ი ა

ბაქარის ბიბლიაში დაკული ფუტსი ტობის წიგნისა ვულგატის რე-
დაქციისა აღმოჩნდა.

სამეცნიერო ღიჭრათვრამი გამოხელებული იყოს მისაზრება, რომ ტო-

ბის წიგნის ეს რედაქცია ივერთის წიგნთან ურთაპ ლაზიწერიდანაა თარ-
გმნილი.¹ ივერთის წიგნი, როგორც გ. კონაძემ გაარკვია, ლაზიწერი-
დან არ მომდინარეობს, იგი სლავურის თარგმანს წარმოადგენს.² იგივე
იჩვენება ობის წიგნის ო რედაქციის შესწავლიდანაც.

აღსანიშნავია, რომ სლავურში ობისა და ივერთის წიგნებს ურთ-
ნაირი ისტორია აქვთ. იგივე ეს წიგნი თავაპირველად ლაზიწერიდან
ითარგმნა. ეს თარგმანი შესულია სლავური ბიბლიის მოსკოვურ /1663 წ./
გამოცემაში.³ XVIII საუკუნეში ლაზიწერიდან კომისიამ ისი-
ნი ხელმოკრე თარგმნა ბერძნულიდან /ობის წიგნი - ვახუშტის რედა-
ქციიდან/. ამ დროდან სლავურში, როგორც სავალდებულო, ეს ბეორე რედაქ-
ცია გამოტონდა.⁴

ობის წიგნის ო რედაქციის გვესტო ივერთის წიგნის ო რედაქ-
ციის მსგავსად /და აღბათ მასთან ურთაპაც/ გამოქვეყნებული აღმოჩნდა
სლავური ბიბლიის ძველი, ვრცელავსული რედაქციიდან.

ობის წიგნის ბაქარის ბიბლიისული გვესტო მიხედვს სლავური
ბიბლიის მოსკოვურ გამოცემაში დაკული გვესტის და მისგან მომდინარე-
ბის ნიშნებს ყოველი მომენტი ამჟღავნებს:

1. სლავური 2-ს ო-დ ნაკობების შვედვად ქარული თარგმანში

1 კ. კ ვ კ ვ ღ ი ძ ვ, ძველი ქარული მიწერლობის ისტორია, I,
გვ. 193.

2 გ. კ ი ვ ა ძ ვ, „ივერთის“ წიგნის ქარული რედაქციები, მრავალ-
დავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, I, თბ., 1971, გვ. 119-121.

3 И.А. Ч и с т о в и ч, История перевода Библии на русский
язык... გვ. 12-13.

4 იქვე.

საკუთარი სახელგებულ რაგა, გავაილ, რაგუელ ვაძმოსულია "რარე", "რავაილ", "რარეილ" სახით.

2. რადიკალიზაციაში "რარეს" ნაცვლად შევხვდებით "ვრარე" შემდეგ კონტექსტებში:

"... ვ რ ა რ ე ს, ქალაქსა მიროსასა", IV₂₁, VI₆

"... რმელი სუხორვეს ვ რ ა რ ე ს, ქალაქსა მიროსასა",
V₁₄

აქ ვ სრავური წინდობული გ ჩანს, რმელიც სახელის დასაწყისს ასობ წაკითხვას. ძეგლ.: ... придут в Рагес, град медский.

3. ზოგან "რარეს" ნაცვლად ვხვდებით "რარესე":

"... რ ა რ ე ს ე, ქალაქსა შინა მიროსასა", III₇.

ამ სახელის ე დაბოლოებით წარმოგვანაც აგრეთვე სრავური ფაქტობრივ ვადასთან უნდა ავხსნათ: თანხმობის სიმბოლოს ნიშანი სიტყვის ბოლოს ე-და წაკითხული /в Рагес /.

4. -ез სუფიქსი, რმელიც ნათესაობით ბრუნვაში მოუპის საკუთარ სახელგებულს და ამა ზე ნი შიროს გენეალოგიას აღნიშნავს, ქარხელ მარგმანში შენარჩუნებულია:

"წიგნი სიტყუათა ჭობიასათა, ძისა ჭოვილუვისა, ანანილუვისა, აპილუვისა, რავაილუვისა, ლესლისაგან ასაილუვისა", I₁.

ძეგლ. სრავური: Книга словес Товиевы, сына Товилева, Ананилева, Адуилева, Гаваилева, от семени Асвилева.

5. იგივეთი წიგნის ბ რედაქციაში "სათარგმნი უნის წინდობული-თა ვადასთან თანდობული თანა სახელს დაწვრივს წინ, ზეშეა იმავე მნიშვნელობის ვადასაგებარ ქარხელში სავსებით საკმარისი იქნებოდა

სახეცის მიქმივებოთი ბრუნვა".¹ ასეთი მაგალითები გობის წიგნის 16
რედაქციონის ცვლილება:

"იქცა რუსთაშა ბედა, **თ ა ნ ა ე რ ე მ ი ნ ე ა** ვერებოდა
წმინდა", III₁.

"მითით ქალწული **თ ა ნ ა მ ი მ ი ნ ე ა** უფლისადა", VI₂₂.

"**თ ა ნ ა ვ ე მ ი ნ ე ა** მისწრებოდა მიწინა რძინისადა
აქვსრუდა", XIV₄.

ამ ტავთლოვით მიქმივსაც სრავური წყარო განაპირობებს /მძრ.:

со слезами полагался богу; со страхом; со благими успехом страха
божия сканчался/.

5. რასასრული, უფრველი საბუთები იმისა, რამ გობის წიგნის 16
რედაქციონი სრავურიდანაა მარჯმინი: რამეწინე მიმხვევათი სრავური
ერით სიტყვა მსგავსი რაწინილობის მიერე სიტყვაჲ რაწინობაჲ, რის
გამოც ქარხული მარჯმინი თავი უწინა კონტექსტისათვის მიულოებულ
და მიუსაბამო ფრაზებს. ამგვარი მიმხვევები არაერთი მიმინიშნა ებ-
რა ზორობადების წიგნის 16 რედაქციონის.

ასე მაგ. გობი / 16 რედაქციონის მიხედვით - გობი/ ნუგთაღების
გობის წარმომადგენელია: "წიგნი სიტყვათა გობისადა, ძისა გუიღვეისა...
გობისაგან ნუგთაღებისა", I₁. იმავე თავის მი-4 მიხედვით კი იგი ნუგ-
თაღების სიტყვა იხსენიება: "რქვს იყო ჭაბუკ, გოვრთა **გ ვ უ ე ა გ ა ნ**
ნ ე ჳ თ ა ლ ე მ ი ნ ს ა მ ა გარნა არარად ყრმებრივი საქმი ქმნა".

16 რედაქციონის სხვაგანაც და აქაც რასასრული გობი, რთორც
ნუგთაღების გობის წარმომადგენელია: "სიტყვაჲსა რემისა გოველი **გ მ-**
მ ი ნ ე ე ჳ თ ა ლ ე მ ი ნ ს ი, მამისა რემისადა, განიქცა საბრისაგან

1 გ. ვ. ვ. ნ. ა. ძ., „ივერის“ წიგნის ქარხული რედაქციები... გვ. 119.

დავითისა"... 6 ; "იქვე იყვნენ უფლებიანი ყრბათა მონის ნათესავთა ჭი-
ბისა და გუნდისა და, არა იქვე იყვნენ ვითარცა ჭა-
ბუნი"... 9 .

საიდან გაჩნდა ო რედაქციის ტექსტში ამ ადგილას „ფრენი“ ჩვენი
აზრით, ამ გაუგებრობის წყარო სლავური მესაბამისის ტექსტია, კერძო
კი, სლავური племени-ს /племени Нефѣалимля/
მეშობვეთи плен სიტყვაზე ნაკობება.

II თავის 6-5 მუხლი ო რედაქციის ტექსტში ასე იკითხვის:

"ბოლო იქვე დაკრძალა ჟამი მკურნისა საბოლო მინა ზუსტა, ჟამი
კური გონილია და ს ა ც ზ რ ი თ ა".

"საბოლოთა" ამ კონტექსტში ყოველად გაუმარტლებელი სიტყვაა და
სხვაგან არსად არ გვხვდება. სლავურშია ამ ადგილას გვაქვს: с плачем
и с боязнию - გონილია და მინილია. ვფიქრობთ, რომ მთარგმნელი
აქ с боязнию соблззнию-ზე ნაკობება.

III თავის 22-ე მუხლი იკითხება:

/რადღობა/... "იქი ბრება მობილი და მთხი ვერძი დაკრძალა უბრ-
ძანა და განმბადება საბინო ყოველთა მანა ჭურჭელთა ზუსტა და ყო-
ველთა მუგობართა".

საბინო სუფრასთან "ჭურჭელი" ხსენებაში უკვე უკან არაფერია, მა-
გრამ ამ კონტექსტში "ჭურჭელი" "მუგობართა" გვერდით და მისი რწმუნებ
იხსენება: სლავურში მესაბამისად გვაქვს: ... всем с о с е д а м
своим и всем у жиком.

ამ ადგილას "ჭურჭელთა" გაჩნდა ამჟამად с о с е д а м და
с о с у д а м - სიტყვების აღრევის შედეგი ჩანს.

რაც შეეხება მთარგმნელს, ვერა ბრძანებულის ო რედაქციის
მსგავსად მისი ნიშნის ო რედაქციის მთარგმნელიც არაა არჩილი მე-
ფე უნდა იყოს.

ნაფრთხასა და ახეუ [ღია]
ნაფრთხისათა და აწ ნა [ჩინება]
ვი გხვდარათა მისი [იღო და]
მივსუი გი [მეფეობა, ძეობა]
აპროტისათა სავრთ [ხეველსა]
და ყოველთა ნაფრთხა ახეუ [ღისა მი]
ვსუვიძე ძეობა ივეი [სათა]
ჩინი ვმსახურებდეს იწინს. [და მივე]
ჩუ ახეული პაფრთხი [და მივედი]
მევაშსახური იწინ [სა]
თითოეულსა წელიწ [აქსა].
ხილო მესამე ახეული მივს [გი, ვივე]
თა-იგი ჯერ-არნ, ვა... , 1, 6-8.

ჟარ. და მივედიძე ხუროკეთა.
და პავტვედრე ვაბაველს,
ქმასა ვაბრინამსსა, ვრაგველს
მე ხუროკეთისასა
ვევბინსამ ათი ჭალანტი,
ჩინ არს ათი ვანქარი.
და იქვეს მიკუპა ენემესარ, მეფე-
ბა სენაქერიმი, ძე მინი, მის წინ,
და გბანი მინსი შიგთ იყვენეს.
და ვერლარა ვიკადრე მინდ-
ვაპ ხუროკეთა. და იქეთა
ენემესარისათა მრწვალეობასა

Մրգավորն ընդհարի իմաստ
հղմառան. մյուսն հղմնս շնչքնիք
Թժոյրնա ըս նարկեղնս
Թոճիլնա. ըս շրճի նարս
Յոն յոնորո ճառցնազնս
հննս... 1, 14-17.

საღმთობის სიბრძნის უარყოფითი წარმოდგენა

საღმთობის სიბრძნე "იუდეურ-აღუქსანდრიული მწერლობის ძეგლია", იგი თავისი ფილოსოფიით წარმოდგენს იუდეურ და ბერძნულ რელიგიურ მრწამსთა შეჯიშვების უკან.¹ მიზნად ისახავს უღიგნობურ განახლებას დაბნელებით დაიკვას უბრალოდ სარწმუნოება წარმართობისაგან და მათგან, რომლებიც განუგებენ თავიანთ სარწმუნოებას.²

საღმთობის სიბრძნის წიგნი ცხარემოტი თავისაგან შედგება. შენაარსის მიხედვით მას სამ ნაწილად უნდა გავყოთ: პირველი ნაწილი ბაბილონის მონღმუნეო უპირატესობა ურწმუნოებთან შედარებით; მეორე ნაწილი შექმნილია დიდი ურწმუნობის სიბრძნე და მისი გამოვლინება ადამიანთა ცხოვრებაში, განსაკუთრებით კი უბრალო ხალხის ცხოვრებაში, იქვე მონიშნულია მუდმივი მიმართ ურწმუნობის იგი; მესამე ნაწილი ავტორის სიბრძნის სასწავლებელი.³

ამ წიგნის ავტორობას სხვადასხვა პირს მიანიჭებენ: ლეონტი სარგობის, ისრაელი, მონღმუნეობის, იუდეური ფილოსოფიის.⁴ დიდი სიბრძნის კი

1 Д. В. Поспехов, Книга Премудрости Соломона, её происхождение и отношение к иудейско-александрийской философии, Киев, 1873, стр. 242-500.

2 O. Lissfeldt, Einleitung in das Alte Testament... стр. 816.

3 O. Lissfeldt, დასახ. ნაწილი, стр. 817.

4 П. Юнгеров, Частное историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги... стр. 220.

ვარაუდობენ, რომ წიგნი დაწერილია ევრიპტული იუდეველის მიერ აღუქსანდროსიში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე დაახლოებით 11-1 საუკუნეებში ბერძნულად.¹

"სიბრძნე სოლომონისი" ქრისტიანული მწერლობის მქონე ბევრ ენაბუა დაკული. ბერძნულს გარდა ეს ძველი არსებობს ძველ ლათინურზე, სირიულზე, კოპტურზე, სომხურზე, მთავრიანო, XII საუკუნის, მარკმანის არაბულზე და ასევე გვიანდელი მარკმანის სლავურზე.² ქართული მარკმანის არსებობის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში არაფერია შეძული.

ბ უ ს ხ ე ბ ი

სოლომონის სიბრძნის ქართული მარკმანი დაკულია იშვინს, მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიის კრებულებში, S ფონის №1349 და A ფონის №1418 ხელნაწერებში. გარდა ამისა, გარკვეული ადგილები ამ წიგნიდან საკითხავებადაა შესული IX-XI საუკუნეების ექვითონარებასა და მთავრიანო ხანის სხვადასხვა ლიტურგიკულ /საძველსაწავ-ლოებასა და სხვ./ კრებულებში.

იშვინს ბიბლიაში /აჰონის №1 ხელნაწერი 978 წლისა/ ეს წიგ-

---

¹ Д. В. П о с п е х о в, Книга Премудрости Соломона... ст. 147-242.

П. Ю н г е р о в, Частное историко-критическое введение... ст. 219-221; O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament... ст. 815; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament, I... ст. 524-525.

² R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha... ст. 520.

მან ისუ - თრწივე ესე შივნი სახენ უკვლ არიან და კუთრი, არა-
მეპ არავე აღიროცხუვიან ბეშითქმეულთა მათ ღანა, არცა მდებარე
იყვინეს კიფობანსა მას შინა".¹

სათაურის შვიდეგ წერია: "ქუ შვილე იუ ზწეს" /ქრისთე, ე-
ინგალე იოანე-თორნიკ/. ეს არის ურთ-ურთ მიწაწერი, რომელიც ამ
ბუნაწერის მიმდებარე იხსენივბს. იოანე-თორნიკ სოლომონის სიბრ-
ძნის ტექსტის ბოლოს პარაფრაზ მიწაწერიშეკაა მიხსენივბული: "იგი-
ბაა ღმერთსა, პავსრუა სიბრძნე სოლომონისი, ღავი პ, ქუ, აგიგი
მაშაა იუ-თორნიკ მიძღუროთ, ძმიოთ და შვილითურთ, ან".²
ბუნაწერიში ტექსტი ღავებად პაუფვიათ, რა ღქმა უნდა, არა უპ-
რეს XII საუკუნისა.³

-----

1 ტექსტის ვიშიწმებოთ A-24 ბუნაწერიპან /გვ. 125-126/ მიწანილი
კონტექსტი შვიდეგ კითხვებს აღძრავს: 1. ღერიშინი "პანარეფო-
სი" ხომ არ ეკუთვინის იოანე პამასკელს? 2. ხომ არ მიხვდა იგი
სოლომონის სიბრძნის ქარაფი ღარგმანში იოანე პამასკელის პასა-
ბელებული ნაშირომიპან? 3. ხომ არ აღიწიწივბოდა "პანარეფოსით"თრ-
ივე "სიბრძნე" /სოლომონისაჲ და ისუ ბირაქისაჲ/? კონტექსტით
თითქოს ასე ჩანს: "ხოლო პანარეფოსი, რომელ არს სიბრძნე სოლომონ-
ისი და სიბრძნე ისუასი"... ისუ ბირაქის წიგნის სათაურთან თრ-
კის ბიბლიაში "პანარეფოსი" არ ჩანს. საკითხი უკლავ შიოთხობეს
შენწავლას.

2 ტექსტის ბოლოსვე გვაქვს სხვა მიწაწერიც, რომლითაც თქვის ნუს-
ხის ამ ნაწილის გაპამწერი გიორგი შენეობას თხოულობს: "თწ, მიო-
კუნევი გლახაკი თწ, გვლასის ძე, რწ პამეკოლს, შვიმიწევიოთ".

3 ბიბლია, როგორც ცნობილია, პირველად ღავებად პაიფო 1205 წელს.

ორისა - "პირსა მარჯდისასა გამოვადს სიბრ-
 ძნე" .../. აღნიშნული ნაწევრები "სიბრძნის"
 ტექსტის ცალკეულ მონაკვეთებს არ წარმოადგე-
 ნენ /პირველი გამოქვს თავებისა და მუხლებ-
 ის ამკვარი თანამიმდევრობა: IV 1; VI 18;
 VI 20; VII 15; VII 16; VII 21; VII 26;
 VII 27; VII 29; X 9-10; X 12; I 8; II 1;
 II 10; II 12-22; მეორეში კი ამკვარი:
 X 12; VI 13; VI 14-16; VII 30; VIII 2;
 VIII 3-4; VIII 7-8; VIII 17-18; VIII 21; IX 5;
 IX 10-11; IX 14/.

426x.II სვ. - 426x.II-I სვ. - სიბრძნე, თავი C ; წიგნი
 ანერის ბიბლიის ამ წიგნის სათაური: "წიგნი
 სიბრძნისა" / სამუხლებლიყაა, წარმოგვნილია
 პირველი თავი მთლიანად და მეორე თავის პირ-
 ველი ოთხი მუხლი; მუ-4 მუხლი ნახევრამდე/.

426x.II სვ. - /თავი არ არის მიხითებული, მხოლოდ სამუხ-
 ლლია, შეიკავს ტექსტს II თავის მუ-1? მუ-
 დიდან ბოლომდე/

სულ თერამეტი ნაწევრთა.

სოლომონის სიბრძნის აღნიშნული ნაწევრები ჯერ ჩაუკინძავე
 ბეღნიანში და შემდეგ დაუყვიათ თავებად და მუხლებად. ეს რამ ასე
 არ უნდა იყოს, ამ ნაწევრებს აღმათ ამკვარი არეული განლაგება არ
 უნდა იქონიებდეს. რამდენიმე ნაწევრისათვის ადგილი ვერ მიუჩვენიათ -
 "სიბრძნის მარჯდისასა"... და "პირსა მარჯდისასა"...

ეს უნდა იყოს მიზეზი, რამე მათთან არც თავებშია მიხითუ-

ბული და დაუმუხლებლად, ამიერიდან ადამ, რომ საბას მიერ შე-
ცნო სარკვეში არაა დასაბუღებული მუხლები რაფენოზა VII
ვიპან და სულ არ არის მიხსენიებული XIV თავი.

სოლომონის სიბრძნის ფესვიდან გამოვლენილი ყველა ეს ნაწ-
ვეთი საკითხავებში აღმოჩნდა: ისინი საკითხავებზე დადასტურდა
მეტი რიგ ღიფურები კრებულიში.

სამეცნიერო ღიფურებში გამოვლენილი ფაქტობრივი დადასტურ-
ება, მცხეთის ბიბლია XVIII საუკუნის ათიანი წლების დასაბუღ-
ებად, საბას ბიბლიის ამ კრების შემდგენელი და
რედაქტორი.¹ როგორც ჩანს, ბიბლიის მცხეთის ბიბლიის შედგ-
ვის პროცესში არ არსებობდა სოლომონის სიბრძნის ფესვი
და საბას ამიერიდან მუხლები მცხეთის ბიბლიის ხარვეზი საკითხავების
კრებულიში. ეს ფაქტი საყურადღებოა როგორც მცხეთის ბიბლიის
შედგენის ისტორიისთვის, ისე საბას მუხლების მთლიან, მისი ენ-
ობრივი და ძვირის დიდი უნარის დახასიათებისთვისაც.

აქსონომია, რომ მცხეთის ბიბლიაში სოლომონის სიბრძნე
ვიპან ადგილია /სოლომონის წიგნებში იგი რიგით მესამეა: "იგავნი",
"ქება ქებათა", "სიბრძნე", "ეკლესიასტა" / და სათაური "წიგ-
ნი სიბრძნისა" - *Liber Sapientia* / დადასტურდა დადასტურდა ბი-
ბლია.² დადასტურებული რიგი და სათაური აქვს სოლომონის სიბრძნის
წიგნს სომხურ მსჯელობის ბიბლიაშიც.

მცხეთის ბიბლიის შემდგენელს ან უნდა უნდა ჰქონოდა ნიმუში,

---

1 J. N. G. R. S. G. V. A., ქართული მწერლობის ისტორიის მკვლე მი-
მობილთა, მნათობი, 1979, 4, გვ. 125.

2 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...*
გვ. 519.

ან მთორე, ისე ვი ს. ზურის მიხედვით უნდა იყოს განმარტებული
მცხეთის ბიბლიის ფურცლები ჩრითი: 112-ში დაბანაბულია
საფევა "ბბბბბ" და ბავბე ანერია "ნაბრბბ" /ბბრ. სობბ. ყაბ-
ყაბ, რაბ. *adfectu* /, 1112-ში დაბანაბულია "სბბბბბსა"
და მის ნაბბბბ ბერია "სიბბბბსა" /ბბრ. სობბ. *discipline* /.

სობბბბბბს სობბბბბს ბუბბბბბბ სავობბბბბბ ბუბბბბბბ რა-
ბუბბბბ /კაბბს, IX-X სს./, ¹ რაბაბბბ² /X საბუ. / და ბარბბბბ³
/X-X; სს./ ბუბბბბბბბბ. რაბუბბბბ ბუბბბბბბბბ აბ ბბბბბბბ
ბბბბბბ ბრბბ სავობბბბბ ბუბბბბ /112-114/, რაბაბბბბბ - სობბ
/1112-18; VI¹ 21-29; XIV₁-7/, ბარბბბბბბბ ბბბბბ /11-114;
1112-25; III₁-8; IV₈-IV₁₂; V₁-16; VII₁₅-29; VIII₂-4; IX₁-18;
XIV₁-7; XIV₁₁-XV₃/.

სავობბბბბბს რაბბბბბბბ სავრბბბბბბბბ ბბბბბბბ ბრბბბბბ-
ბუბბბბ ბუბბბბბ ბუბბბბბ ბარბბბბ ბუბბბბბბბბ. ბარბბბბ ბუბბბ-
ბბბბბ, ბარბა ბბბბსა, რბბ ბაბბბბბბბბ აბბბ სავობბბბბბ, რა-
ბუბბბბსა და რაბაბბბბ ბასბბბბ ბუბბბ ბავრბბბბბბბბ ბუბბბბ.

რბბ ბუბბბბბ სავრბბბბბბბბბბბ და სბბა ბობბბბბბბ ბუბბბბბბ,

1 კ.ბარბბბს სავობბბბს სავრბბბბბბ სსრ სავობბბბბ რბსბბბბბბბ
ბიბბბბბბბბბ ბაბუბბ ბუბბბბბბბბბბ და სავრბბბბბ ბასბბბბბს კა-
ბაბბბ, ბუბბბბბ და ბასბბბბბბ ბობბბბბ კ. რ ბ კ ვ ა ბ ვ ბ -
რ ბ ა, ბბ., 1964, ბვ. 28.

2 К.К е к е л ж д з е, Иерусалимский канонарь УП века, Тиф-
лис, 1912, ბვ. 6-28.

3 ვ ბ ბ. ბ ა ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ ბ, ბარბბბბ ნაბბბბბბბ ბიბბბბბბბ
ბარბბბბ ბუბბბბბბბბ და რბბ ბარბბბბ სავობბბბ ბაბბბბბბბბ ბი-
ბბბ, ბარბბბ, 1933, 24-30. სობბბუ ბუბბბბბბბბ ბუბბბბბ ბ. *Zeigand*

მასში ძირითადად იტყვება საკითხავებზეა წარმოდგენილი, რაც იტყვი-
ნარეობში. ისინი თავის პირველ ნაწილზე სწორად ამ ძველ იტყვი-
რებას ვარაუდობენ.

ბაქარის ბიბლიაში /ქართული ბიბლიის 1743 წლის მოსკოვის
გამოცემა/ სოლომონის სიბრძნის ტექსტი სოლომონის წიგნების თანე-
ულში მეთხუთხუთა წარმოდგენილი შემოცენი სათაურით: "წიგნი სიბრძნისა
სოლომონისა": "იგავნი სოლომონისნი", "საუკუნისაო მღვთისა სოლომ-
ონისა", "წიგნი ქება ქებათა მღვთისა სოლომონისა", "წიგნი სიბრძნი-
სა სოლომონისა". ეს მიმდევრობა თანხვედრა სოლომონის წიგნების
მიმდევრობას (იხ. აქვე ბიბლიაში).

S - 1349 ხელნაწერი XViii საუკუნის მთლიან ნახევრობა
ამ ხელნაწერში ბიბლიის საში წიგნია დაკვირი: "წიგნი სიბრძნისა
ძისა ბირაქისა" /17 - 106 რ/, "წიგნი ვუღესიასებე" /107 რ - 127 რ /
და "წიგნი სიბრძნისა სოლომონისნი" /128 რ - 158 რ /.¹

A - 1418 ხელნაწერი XViii საუკუნის მთლიან ნახევარს განეკუთვნ-
ება. მასში ბიბლიის მრე წიგნია დაკვირი: "წიგნი ვუღესიასებე"
/გვ. 104-115/ და "წიგნი სიბრძნისა სოლომონისნი" /გვ. 115-136/.²
აღნიშნულ მრ ხელნაწერში სოლომონის სიბრძნის წიგნიდან

-----
*lectionnaire de l'église de Jérusalem, tome I, ed.
par Michel Tarchnischvili, Louvain, 1959, pp. v-xv.*

1 ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოველი ქართულია მორის წერა-
კობევის გამაყრველებელი საბჭოთაობების /S/ კოდექსისა, ტომი 11,
თბილისი, 1961, გვ. 159.

2 საქართულოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა,
/A კოდექსი/, IV, თბ., 1954, გვ. 513-514.

ფელსტები სიყვასიყვით იმეორებენ ურთიანეთს.

არც S-1349 და არც A-1418 ბუნაწერში ბიბლიის ნიჭები და მუხლები არ არის, მიხლოთ თავდაპირველად.

რ ე ზ ა ე ი ე ბ ი

სიღმის სიბრძნის უარყოფი ნუსხების შესწავლა და მათი ურთიერთმეჯერება ამ ძველის მრთი ძირითადი თარგმანი უამრავიანა. პირველი წარმოდგენილია მშენის ბიბლიის ფელსტით ბეშხსეწებულ ე-ქონწარებასა და მცხეთის ბიბლიაში დასულ საკითხავებთან ურთად, მეორე კი - ბაქარის ბიბლიისა და S-1349 და A-1418 ბუნაწერებთან ფელსტით. რაც შეეხება რედაქციებს, რედაქცია სამი გამოცემა: C ო და 7.

იშინ საბეწებლად, თუ რთორიკა მსცავსება-ვანსხვავება ექ-ცონწარების და მცხეთის ბიბლიის საკითხავებისა მშენის ბიბლიის შესაბამის ფელსტთან, დავიძინებთ ვარაღელურ ადგილებს:

O	P	S
რამეთუ სიბერისა	რამეთუ სიბერისა	რამეთუ სიბერისა
ვაჭონსწებამ არა მრავალი ჟამი, და არცა რიცხვ ელთად აღრამებო;	ვაჭონსწებამ არა მ რ ა ვ ა ლ ჟამი, არცა რიცხვ ელთად აღრამებო ა რ ს; ხილ;	ვაჭონსწებამ არა მრავალი ჟამი, არცა რიცხვ ე ლ თ ა აღრამთად აღრამებო ა რ ს; ხილ;
რამეთუ მკლავნებამ არს გონიერებამ კაცთად, და ჰასაკ სიბერის - ცხორებამ უბინო.	ხ მ ლ მ მ ჯ ე მ ვან ე ბ ა მ არს გონიერებამ კაცთად, და ა ს ა ვ ი ს ი ბ ე რ ი ს ა მ - ცხორებამ უბინო.	რამეთუ მკლავნებამ არს გონიერებამ კაცთად, და ჰასაკ სიბერისა - ცხორებამ უბინო.

სათნო ღმირთისა
იყმ, და საყუარჯღ
იქმინა, და ცხონდ-
ბოდა შორის ცოდ-
ვილთა, და გარდა-
იყვალა.

და წარნიჭაჲსა,
წადთა აწა უკუ-
თურქობამან ცვა-
ლის გულისხმის-
ყმთა მისი, ანუ
ბაკუვამან აყმ-
თის სუჯი მისი.

რამეთუ მუჳრი
სიხევემისად რ ა-
ა ბ ნ ე ლ ე ბ ს
კ ე მ ი ლ ს ა, და
გურობამან გულის-
თურქისამან ცვალის
გონებამ უმანკოთა.

სხვა ნიშნებები:

0

ნუ ჰბაძავთ სი-
კუპილსა ცხონებასა
შინა ს ა ც მ უ -

სათნო ღმირთისა
იყმ, და საყუარჯღ
იქმინა, და ცხონდ-
ბოდა შორის ცოდ-
ვილთა, და გარდა-
იყვალა.

და წარნიჭაჲსა,
წადთა აწა უკუ-
თურქობამან ცვალის
გულისხმის-
ყმთა მისი, ანუ
ბაკუვამან აყმ-
თის სუჯი მისი.

რამეთუ მუჳრი
ს ი ხ ე ჳ ნ ი -
ს ა მ რ ა ა ბ რ -
კ ი ლ ე ბ ს
ს უ ლ ს ა, და
გურობამან გულის-
თურქისამან ცვალის
გონებამ უმანკოთა.

ნუ ჰბაძავთ სი-
კუპილსა ცხონება-
სა შინა ს ა ც -

სათნო ღმირთისა
იყმ, და საყუარჯღ
იქმინა, და ცხონდ-
ბოდა შორის ცოდვილ-
თა, და გარდაიყვა-
ლა.

და წარნიჭაჲსა,
წადთა აწა უკუთურქ-
ობამან ცვალის გუ-
ლისხმის-
ყმთა მისი, ანუ
ბაკუვამან აყმ-
თის სუჯი მისი.

რამეთუ მუჳრი სი-
ხევემისად რაბბე-
ღებს კუთილსა, და
გურობამან გულის-
თურქისამან ცვალის
გონებამ უმანკოთა.

IV 8-12.

PS

ნუ ჰბაძავთ
/ჰბრძავ P / სიკუ-
პილსა ცხონებასა

რ ი ს ა თ ე უ -
ე ნ ი ს ა ს ა ,
ნ უ ც ა მ ი რ ო ვ ე ბ ი
მ ი ს რ ვ ა ს ა ს ა -
ე მ ი მ ა კ ვ ე რ თ ა
თ ე უ ე ნ თ ა მ -
თ ა .

რამდენი რძიერ-
თმან სიკეთეობი
არა დაჰბადა რ ა
არცა ჰენებავს
წარწყებდა გბი-
ვრეობა .

რამდენი დაჰ-
ბადა გ რ თ ა რ
გ რ ე ე რ თ ა რ ა
ე ბ ი რ ე რ ე ბ ა რ
მ ე ს ა ე მ ი ს ს რ
რ ა რ ა არ ს მ ა თ
მ ი ნ ა წ ა მ ა რ ი მ ი მ -
ს რ ე ე რ ი , ა რ ც ა ჯ რ -
ჯ რ ბ ე თ ი ს ა ს უ თ ე ვ ა მ
ე უ ე ვ ა ნ ა ს ა .

თ ე რ ი ს ა
თ ე უ ე ნ ი ს ა -
ს ა , ნ უ ც ა მ ი რ ო ვ ე -
ე ბ ი მ ი ს რ ვ ა ს ა
ს ა ე მ ი მ ა
კ ვ ე რ თ ა თ ე უ -
ე ნ თ ა მ თ ა .

რამდენი რძიერ-
თმან სიკეთეობი
არა დაჰბადა, არ-
ცა ჰენებავს წარ-
წყებდა გბიკვერ-
თა .

რამდენი დაჰბა-
და გ რ თ -
ა რ გ რ ე ე -
რ ი რ ა ე ბ ი რ -
რ ე ბ ა რ მ ე ს ა -
ე მ ი ს ს რ ე ე რ ი , რ ა
არ ა რ ს მ ა ს
მ ი ნ ა წ ა მ ა რ ი მ ი მ -
ს რ ე ე რ ი , ა რ ც ა ჯ რ -
ჯ რ ბ ე თ ი ს ა ს უ თ ე ვ ა მ
ე უ ე ვ ა ნ ა ს ა მ ე -
რ ა .

მ ი ნ ა / მ ე ნ ს ა ს / ს ა -
ე თ ე რ ს ა თ ე უ -
ე ნ ს ა , ნ უ ც ა მ ი რ ო ვ ე -
ე ბ ი მ ი ს რ ვ ა ს ა ს ა -
ე მ ე ე ს ა კ ვ ე რ თ ა თ ე უ -
ე ნ თ ა ს ა / თ ე უ ე ნ -
ს ა ს /

რამდენი რძიერთმან სი-
კეთეობი არა დაჰბადა,
არცა ჰენებავს წარწყ-
ებდა გბიკვერთა .

რამდენი დაჰბადა ს ა -
გ რ თ რ ა რ გ რ ე ე -
რ ი რ ა ე ბ ი რ ე -
ბ ა მ მ ე ს ა ე მ ი ს ს რ
ს ა მ , რ ა არ ა რ ს მ ა ს
მ ი ნ ა წ ა მ ა რ ი მ ი მ ს რ ე ე რ ი ,
არ ც ა ჯ რ ჯ რ ბ ე თ ი ს ა ს უ თ ე -
ვ ა მ ე უ ე ვ ა ნ ა ს ა მ ე ე ვ ა .

! 12-14.

კუპალაპ სიძვირ-
რისადაჲს წ ა რ -
ს რ უ ლ ს ა რ ა
ვანსკვიტუღა რეღ-
ვათა ბედა ვარს,
რამეღისა ძველსა იგო
მიანქუს, მიხსა უგა-
ფრუხსა ძველსა
უ ზ ა ზ ა პ ე ბ ს .

რამეღე იგო ვა-
ლისაქუმიანი რეღვი-
სამანი მიოპოვა,
არამეღე ბ უ რ მ -
ე ბ ა მ ა ნ ე ე
სიბრძენისამანი ქვიანა:

ბიღო მ ე ე ნ ი ,
მ ა მ ა მ , წინადას-
წარ ვანბრახვარ
იღუწის მას, რამე-
ღე მ ი ე ე ბ ლუ-
ასა ბედა გზად რა
აღაყნი კრძალუღნი
აჩუენენ.

კუპალაპ სიძვირ-
რისადაჲს წ ა რ -
ს რ უ ლ ს ა რ ა
ვანსკვიტუღა რეღ-
ვათა ბედა ვარს,
რამეღისა ძველსა იგო
მიანქუს, მიხსა
უგაფრუხსა ძველსა
უ ზ ა ზ ა პ ე ბ ს .

რამეღე იგო ვა-
ლისა-ქუმიანი რე-
ღვისამანი მიოპოვა,
არამეღე ბ უ რ მ -
ე ე ბ ა მ ა ნ ე ე
სიბრძენისამანი ქვიანა.

ბიღო, მ ა -
მ ა მ , მ ე ე ნ ი
წინადაწარ ვანბრა-
ხვარ იღუწის მას,
რამეღე მ ი ე ე
ბედასა ბედა გზად
რა ზ ე ლ ე ა თ ა
ბ ე პ ა აღაყნი
კრძალუღნი აჩუენენ.

კუპალაპ ს ი ბ -
პ ი პ რ ე ს ა თ ე ს
წ ა რ ს რ უ ლ ს ა
რა ვანძვინებულა რეღ-
ვათა ბედა ვარს, რა-
მეღისა ძველსა იგო მი-
ქუს, მიხსა უგაფრუხსა
ძველსა უ ზ ა ზ ა -
პ ე ბ პ ე ს .

რამეღე იგო ვაღის-
ქუმიანი რეღვისამანი
მიოპოვა, არამეღე ბ უ -
რ მ ე ე ბ ა მ ა ნ ე -
ე ე სიბრძენისამანი
ქვიანა.

ბიღო, მ ა მ ა მ ,
მ ე ე ნ ი წინადაწარ
ვანბრახვარ იღუწის
მას, რამეღე მ ი -
ე ე ბ ლუასა ბედა
გზად რა ზ ე ლ ე ა -
თ ა ბ ე პ ა აღაყ-
ნი კრძალუღნი აჩუენენ.

რამეთუ ძალ-გ ი ც	რამეთუ ძალ-	რამეთუ ძალ-გ ი ც ს
გოვლით კერძოვე ცხორ-	გ ი ც ს გოვლით	გოვლით კერძოვე ცხორე-
რებდაჲ, რ ა მ თ ა	კერძოვე ცხორებდაჲ,	ბაჲ, დაღაძუ ბ უ რ თ -
დაღაძუ მ ვ ნ ი ე რ	დაღაძუ ბ უ რ თ -	ე ბ ი ს ა მ ვ ნ ი ე რ
ვ ი ნ ი ე ბ უ რ თ -	ე ბ ი ს ა მ ვ -	ვ ი ნ ი ე შვევიდეს.
ე ბ ი ს ა შვევიდეს.	ნ ი უ რ ვ ი ნ -	XIV ₁₋₄ .
	მ ე შვევიდეს.	

ქართული ლექსითწარუბში პატრიოტი ბიბლიის საკითხავებშია და ბიბლიის წიგნების იმავე ქართული შარავნიანების ურთიერთმიმართების შესახებ კ.კვავილიძე წერდა: "ამ კრებულში /ლექსითწარუბში - ც.ქ./ იშვი-ახაჲ ვეკუთნებათ მბამბარული შარავნიანად აგრძელები, უფრო ხშირად მათ ხელახლა, სამოუკიდებელი შარავნიანებენ ხელში, მთავრებულ ნაწილად ბერძნული ენიდან. ასეთ კრებულს ბიბლიის ფუძესტის ისტორიისათვის დიდი მნიშვნელობა არა აქვს".¹

როგორც შეგარებაში გვიჩვენა, სტალინის სიბრძნის საკითხავებში ლექსითწარუბში ცალკე შარავნილი ფუძესტებს არ წარმოადგენენ, ისინი სწორედ ბიბლიის ამ წიგნის მბამბარული შარავნიანად უნდა იყოს გა-ფანდოლი სალექსითწარუბ მასალად.

რძის ბიბლია და ლექსითწარუბის გემოაღწერილობითი კრებულები /კალის ლექსითწარუბ გარდა/ დაახლოებით ერთი ხანის ხელნაწერებს წარმოადგენენ. საკითხის იმის შესახებ, ხომ არ არის წყარო ლექსითწარუბის საკითხავებისათვის სწორედ რძის ბიბლია, უარყოფითად უნდა ვუპასუხოთ. ამის საბუთად გამოგვბოძდა ტყუილი ის, რომ რძის ბიბლიის ფუძესტში ძალზე ბევრია გადამწერის ჩვეულება და პამახინ-ჯუბული წაკითხვა, რომელიც დიდი ნაწილის განსწორება გამოუცემამი

1 კ. კ ვ კ ე ე ი ძ ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, 1, 1951, გვ. 397.

სწორედ ლექსიონარებში დაყუდი სწორი ნაკრებების მიხედვით მიხვრ-
ბდა.

რაც შეეხება მცხეთის ბიბლიაში დაყუდი ნაწევრების მიმარ-
ტებას ლექსიონარებში-მასალასთან, აღნიშნული ლექსიონარებში არ
ჩანან მცხეთის ბიბლიის ნაწევრების უმჯაღო წყარო.

გარდა იმისა, რომ მცხეთის ბიბლიაში შეგანრილია ორი ისეთი
ნაწევრები, რომლებშიც ზედაც სრულ პარტიის ლექსიონარშიც არ
დასტურდება /"ქებას მარტლისასა"... და "პირსა მარტლისასა".../,
საერთო საკრებავებთანაც მისი მცხეთის ბიბლიაში უფრო ვრცელია.

მაგ. საკრებავი, რომელიც პარტიის ლექსიონარში I₁-დან
II₄-მდე გრძელდება, მცხეთის ბიბლიაში შეიცავს მთხ ფრანგს: "და
წარვლევან ყნბა ჩუენი, ვითარცა კვარი ზრუბელა"; აგრეთვე, სა-
კრებავი, რომელიც პარტიის ლექსიონარში V₁-დან V₁₆-მდე გრძელდ-
ბა, მცხეთის ბიბლიაში რამდენიმე მუხლით მეტია /VI₃-მდე/ და
სხვ.

საერთოდა აღსანიშნავია, რომ დიფერენციული კრებულებიდან, რომ-
ლებშიც ჩვენ შევამჩნიებთ, მცხეთის ბიბლიაში დამოწმებული ყველა სა-
კრებავი ერთად არც ერთში არ აღმოჩნდა. ეს კი გარკვეული ვარაუ-
დის დამტკიცების უფლებას იძლევა, საბედობრ, რომ საბას ბელე უნდა
ჰქონოდა საკრებავების ერთზე მეტი კრებული.

რაც შეეხება ბაქარის ბიბლიასა და S-1349 და A-1418 ბელნა-
წერებში დაყუდი ტექსტებს, მათ შორის ძირითადად ამ რიგის განსხვა-
ვებში გვაქვს:

B

სს

დაიყუდი უკუე დრტვი-
საგან უსარგებლოდა

Յոգժա սըրն զանհրցոյնց զան-
լայնիտա, / րանցեալ մեջսնս-
րաբ մառ Երևոյրոքըմբելի թիթի
Յոյրթա.

Սառչն, / րոմեղձապա սըրնի մո-
սյրըքըթթա զանցեմըրի/, րամը-
եք մեջսնսրաբ մառ մոյրոքըքը-
րի թիթի մոյրթա.

XVII 12-14.

Ճախրնն Յոճըրննա թա S-1349/A-1418 եղընաճըրձա Յըլլեթըմնն
յրձեթանցեթձան Յըթարըթա մառ թորնն Յըթըթը Յոմնառըթնն ճըթառաթըթ-
Յոնըթն: յրձ-յրձո յըթա ինրձոթթըթըթըթ Յորըթանըթը ձարթմանն, մըր-
րը յո մոն իրթաթըթըր ճարթմըթըթան.

Շ ի յ թ ա ղ յ ո ի ն Յ յ լ Ս Յ ի ն
Յ թ թ թ թ Ն ա ի յ թ թ թ Ն ա ճ յ թ Ն

Սոլոթոթննն Սոճըրննն ժըրըր յրձեթըր ձարթմանն / թՅոյնն Յոճըր-
ննսըրըր Յըլլեթըր/ թաճըրըրըթնո Յըթըթարըթա Յըրձըրըր թա ՍոմԵթըր Յըլ-
ձաթնն Յըլլեթըթա.¹

ՍոմԵթըրձան Յըթարըթնննն ճըթըր Սայթմի ոյր ոն, րոմ յրձեթըր
թա ՍոմԵթըր ձարթմանըթննն սըմոթթթա ճըթըր Սայրձո Յմնաթըթնն Սոճըթա,

1 Յըրձըրձան Յըթարըթնննն ճարթըրըթըթ Յըրձըրըր Յըլլեթըրն Յըթըթ-
թո ճարթըրըթըթ: O. Fritzsche. *Libri apocryphi Veteris Testa-*
menti graece, Lipsias, 1871, թ. 522-565; *Septuaginta*
id est Velus Testamentum, ed. Alfred Rahlfs, Stuttgart,
1952. ՍոմԵթըրձան Յըթարըթնննն յո - ՍոմԵթըրնն Յոճըրննն ճըթըրըթըր
ճարթըրըթա: *Ասորու ծաշուննց Մասրեանն ի ինն եւ նոր կրակա-*
բանսայ... Մեննեթթթ, 1805.

რია "საფურცელი"; ყსყ.†ბ₁ /XII,20/ და ყსყ.†ბ /XIX,4/ -
"განმარტვება" / "მ ა ტ ვ ი თ", მატრამ გვაღვს "განგვა";
ა^სნ^ან^ან^ა /XIII,4/ - "სინგურნი", გვაქვს კი "ძონი"; ჭ^აღ^აყ
/XVI,10/ - "ვემანი", გვაქვს "ბევი". გარდა ამისა, სომხური
ყსყ.†ბ -ის შესაფუძვლისაჲ ქართულში ვრთგან რთმ "სასტვიკი"
გვაქვს, სხვაგან "მძვინარე" /XI,7/ და "თუარუხუავი" /XVIII,5/
დასტურდება; ყსყ.†ბყსყ.†ბ^ან^ან^ან^ა -ის შესაფუძვლისაჲ "ამპარგა-
ვანის" გვერძით არის "სიღარეჲ" /V,8/; ჭ^აღ^აყსყ.†ბ -ის შესაფუძვი-
საჲ კი "გამოქანდაკებულთან" ვრთაჲ - "გამოსახვა" /XIV,7/.

რაც შეეხება ქართულ და სომხურ ეჭვისიგებს შორის არსებულ
სხვა განსხვავებებს, განსხვავება ბევრია და ყველა ასევე შემთხვე-
ვაში ქართული ღარგმანი ბერძნული ეგვანთან ეგება.

1. ბერძნული ეგვანს მთელი გუქსტის მანძილზე სტრიქონტორ ღა-
ვისებურებებაჲ განეგვს ნომინალი ნინაპაეებები და ნინაპაეებები,
სადაჲ მსაბღერდე-საბღერდე შემასმენელითაჲ გათიშული.

სომხურ გუქსტში ნომინალი ნინაპაეებები აქა-იქ გვეგება,
ბოლო მატალიებში შემასმენლით გათიშულ მსაბღერდე-საბღერდე ს-
ერთჲ არ შეგვეგვრია.

რაც შეეხება ქართულ ღარგმანს, აქ ბერძნული ეგვანის ეს ღავი-
სებურებები, ორიოდე შემთხვევის გარდა, თითქმის ყვეგვან მერეგ-
ბა. მხვეგვილბაში გვაქვს შემეგვი მატალიებები:

-----
1 შერ. G Garitte, Traduttore traditore di se stesso,
Bulletin de la classe des lettres et des sciences
morales et politiques, 5^e serie - tome LVII, 1-3,
Bruxelles, 1971, გვ. 59-61.

თანა-უვიგობრე - ხუ-ობესა - შორ. აღსაყბე ღღ ზსა, VI 24.
 გოვილი-საფურვილი - ხან-ოპლია - შორ. აყმალაყბი-ნიქილი, V 17.
 კოვილი-სომხვილითა - ეს-კიკლეს - შორ. ლაქსაღი, V 21.
 თანა-ქვივა - ხუ-ანაფეფი - შორ. ყსაყვილი, VIII 6.
 თანა-ხუთა - ხუ-ყვიმასა - შორ. ყრბილი, VIII 8.
 როგვასა ქართლისა და სომხურში ვრდნობისა შერევილი კომპოზიციები
 გვიან ვაქვს, ბერძნულ დიდიშვილ უთუთი იმავი ფაქტის კომპოზიციები
 დასტურდება.

ბორცის-მთებში - ღარბილი - შორ. კაკ-ტეხოს, 14.
 კახ-მთხვარე - სარკასი - შორ. ჭი-ანჭროსი, 16.
 მრავალ-ნაშობი - რაყმაჭილი - შორ. პოლ-ხონი, IV 3.
 გოვილი-მსხვილი - ამსაყბი - შორ. ხან-ენიკოსი, VII 27.

მრავალ-მხრევილი - რაყმაჭილი - შორ. პოლ-ჰრონისი, IX 15.
 საქვილი-მთხვარი - სარკასი - შორ. ჯენეს-აქი, XII 3.

5. ბოლო ქართულ და სომხურ ფურცლებში ვრდნობის შვსაფვილისა
 ნაბმარისა სხვადასხვა მნიშვილიშის სიფვიები. ბერძნულთა შერევილი-
 სის კი ირკვივა, რომ შვსაფვიის სიფვიას ბერძნულში ვრდნი მნიშვილი-
 ბაი აქვს და მორევი. ასე, მაგ.:

"რომელია ღირსად რაიღვიან ს ი ღ ი რ ს ზ, ღირსად ღირს იფვი-
 ნენ", VI 11.

"სიღირსის" შვსაფვიისად სომხურშია სარბილი /სიღირსი/,
 ბერძნულში ოსა; ბერძნული ოსა ნიშნავს ღირსება/სიღირსი-
 სავ და სიღირსი. ქართულში იგი ვრდნი მნიშვილიშითა გარბოსილი,
 სომხურში მორევი.

ქართულ ღარბილში ვაქვს:

1. ურთიან ბერძნული **წმლის** უარული ჭეჟსჭი გამოხსულია "სახე"-რ:

"ყუბრთა რუმილითა მიკუვილი იყრ ყოველი, რა რამისა ს ა - ბ ბ იგი მსწრადი განიბოკებოა", XV:1, 14.

ბერძნულითა: ... Καὶ ὕστερὸς ἐν ἰδέῳ τὰ ἄλλα
μετὰ τὸν ἕξ.

სიფყვას **წმლის** რამდენიმე მინიშნელოდა აქვს: ღაგისი, ს-
კუთარი, განსაკუთრებული, საგანკებო, უყნაური რა სხვ. "სახის"
მინიშნელობით ბერძნულითი კვაქვს **იძ'ა**, **ი** - სახე, კარკენ-
ბა, სახეობა, იგვა რა სხვ. ჩვენი აბრით, აქ "სახე" სიფყვის წყა-
რო სწორე **წმლის** რა **იძ'ა** სიფყვებინს კრადიკული მსკავსე-
ბა რა მათი აორკვა უნრა იყოს.

2. ბერძნული **წმლის** იმავე "სახე" სიფყვითაა გამოიღებული
XIX ღაგისი მე-ბ მუხლითი:

"რამიჭე ყოველი რაბაქებული უ რ თ ი თ ა ს ა ბ ი თ ა
ყ რ ღ ა რ კუბარ მემოხევა გამოისახებოა რა მისახურებო
შენსა ბრძანებასა".

შესაფყვისარ ბერძნულითა:

ὁ ἄνθρωπος ἰς κτίσεως ἐν ἰδέῳ γένεσθαι
ἀναγεννηθῆναι ὁμοιωθεὶς τῷ θεῷ
ἐκ τῆς ἰδέας.

Յարժա սմգլարի "Եղրժնիժմըձոնս" յարժըր ժարձմանժի ճընըըձա յ.Բ. յարձընը. սնը ժաձ., իրժըրնիժը ժըմժնըրըձաժի յրժիժժիժի իս-
նըըձոն ոնը: ճարժըրըձըր, իրժ ժաժի ճարձըձա յղրժըրնի ըըրնիս ճ-
ժըրնիժնըձոն ճարձըձը ժըրըրըձըրնը յր արնի:

"Կրըրնի/Կրըրնար - իսճըրըրնի" յարժըրնի ժըրնիժիս /V₁/ յղր-
ժըրնի իս-օրնիս - սնը յարձըր իսն, իրժըրնի իրժըր ժըրնարըձան,
ժիժիժը ժըրնարըձան արնիժնըրն.

"Յրժարն յրժիժի իրժիժըրնի ժիժըրնիսնը" - V₂₁ ճարժիժնըձոն
յղրժըրնի $\omega \dot{\nu} \dot{\alpha} \pi \theta \epsilon \dot{\nu} \dot{\kappa} \dot{\iota} \kappa \lambda \omicron \varsigma \tau \acute{\omicron} \acute{\nu} \omicron \upsilon$ -ս. "Յրժիժի իրժիժըրնի" իս-
նիժարն յղրժըրնի $\epsilon \dot{\nu} \dot{\kappa} \dot{\iota} \kappa \lambda \omicron \varsigma$ -ն ժըրնիժըրնիսն. $\epsilon \dot{\nu} \dot{\kappa} \dot{\iota} \kappa \lambda \omicron \varsigma$ ի-
ժնըրն: յարձըր ժիժիժըրնը, իսնըձիժ ժիժըրնի. ժըրըձա $\epsilon \dot{\nu}$ -յարձը,
ժըրնի յարժըրնի: յրժիժի ըս $\kappa \dot{\iota} \kappa \lambda \omicron \varsigma$ - իրժիժըրնի /իժիժի, իրժ/
"Յրժիժի իրժիժըրնի" ժիժըրնի իրժիժըրնի $\epsilon \dot{\nu}$ - $\kappa \dot{\iota} \kappa \lambda \omicron \varsigma$ -ն ժըրնարը-
ձըրնի իրժիժըրնիս $\epsilon \dot{\nu}$ ըս $\kappa \dot{\iota} \kappa \lambda \omicron \varsigma$ -ն յար-յարձը ժարձիժիժի /ժըր. իրժ-
նըրն: $\iota \lambda \alpha \gamma \acute{\iota} \nu \alpha \iota \iota \lambda \iota \beta \alpha \nu \nu \alpha \nu \iota \iota$ /.

ժիժըրնի ժըրնիժի յղրժըրնի $\pi \epsilon \tau \rho \beta \acute{\omicron} \lambda \omicron \varsigma$ -ն ժարձըր յարժըր
ժըրնիժի ճըրնի "յրնիսնի-սանիժը" /"յրնիս սանիժը" Զ/:

"ըս յր ը ո ս ս ճ ս ի ս ս ո ն ի ո ժ ս /յրնիս սանիժ-
ժի Զ/ յրնիս իրժիժի իսնը ըս յըրնիժի իսնըրնի", V₂₂.

յղրժըրնի: $\kappa \alpha \dot{\iota} \epsilon \dot{\kappa} \pi \epsilon \tau \rho \beta \acute{\omicron} \lambda \omicron \varsigma \tau \upsilon \rho \omicron \upsilon \dot{\iota} \pi \lambda \acute{\eta} \rho \epsilon \varsigma$
 $\rho \acute{\iota} \phi \acute{\eta} \varsigma \omicron \nu \tau \alpha \iota \chi \acute{\alpha} \lambda \alpha \gamma \alpha \iota$.

$\pi \epsilon \tau \rho \beta \acute{\omicron} \lambda \omicron \varsigma$ իրժնըրնի յրնի իսնըրնի իսնըրնի, ժըրնըրն
/права, каменетательное орудие/. յրժիժիժի իսնըրնի ըս ժըր-
նըձա $\pi \acute{\epsilon} \tau \rho \omicron \varsigma$ /1. յրն, 2. յրն/ ըս $\beta \acute{\omicron} \lambda \omicron \varsigma$ /սնըրն/ իրժիժըրնիս-
նի. /ժըրնիժի ժըրնիժըրնի յրժիժիժի ըսնըրնըձա ժըրնիժըրնիսն
սնըրնի ժըրնիժի, ժըր. $\phi \alpha \rho \acute{\iota} \nu \iota \gamma \gamma$ /.

ძველი ლათინური, იერონიმეს სწორება დას არ შეხებია.¹ ძველი
 ქართული ლათინური ბერძნულია და სომხურთან შედარების დროს ხელს
 ვაძლევს. ლათინური ვერსიის ფუნქციონირება. ქართული ლათინური იმ
 პერიოდში, რომელიც ბერძნული ეგვიპტის ჩანა და ანსახებობა,
 ლათინური არსად ქართულის გვერდით არ აღმოჩნდება.

ამჟამად, სოციალისტური სისტემის ძველი ქართული ლათინური
 ფუნქციონირება ბერძნულიდან მისდევს ბერძნულ ეგვიპტის, ამავე დროს
 დასწრე ბერძნული ბერძნული ეგვიპტის დამახასიათებელი თავისებურებ-
 ბები, ბერძნული აგრეთვე შედარებით და კარგად, რომელიც შედარება
 მხოლოდ ბერძნული შესაბამისი ფუნქციონირება ვიცავს. ამ
 კ.5. "ბერძნული" შემოქმედება ქართული ლათინური რომელიც შესაბამის
 ვინა არ არის კლასიკური /რამის ვფიქროვებ/, მათი უნ-
 და დასაბუთება, რომ სოციალისტური სისტემის ძველი ქართული ლათინური
 ამ ფუნქციონირების მნიშვნელობა - ბერძნულიდანაა შესრულებული.

ო რ ე პ ა რ ა ტ ი ს ო რ ა ტ ი ს ო რ ა ტ ი ს ო რ ა ტ ი ს
 ო რ ა ტ ი ს ო რ ა ტ ი ს ო რ ა ტ ი ს ო რ ა ტ ი ს

სოციალისტური სისტემის ძველი ქართული ლათინური არც დროსა და
 არც მთარგმნელების ვინაობის შესახებ არაფერი ვიცით.

ერთი ცხადია, რომ მათი ბიბლიაში ამ ძველის ახლად შესრულ-
 ბული ლათინური არაა შეტანილი. იგი მათი ბიბლიის გადარჩევაში
 კარგა ხნით აგრეთვე არსებული ქართულია. ეგვიპტის ბერძნული საკი-

1 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...* გვ.520;

П. К и р о в, Частное историко-критическое введение...
 გვ. 220.

წაწარმოებინ სიტყვა.

თბილისი: "ძ ღ ე ვ ა რ მტერთა მისთა", V₁₇,

ჟ - ში: "ა რ გ ი ღ თ ა შინა მტერთა" / ႁ - ში სწორადაა: "ძღუვარ"/.

სლავურში: в мeсть врагам.

აქაც, როგორც ჩანს, мeсть, мeсти ამოკითხულია როგორც мe-
то /აპოლი/.

თბილისი: მახლობლნი, XI₁₁.

ჟ - ში: მემსახურებულნი.

სლავურში: присутствующи.

გვგონია, რომ присутствующи გატებულია присудить სიტ-
ყვიდან წაწარმოებ ფორმად.

თბილისი: "ერითთა მობერითა სულისადაა შემძღებელ იფო რა-
ცემად", XI₂₀.

ჟ - ში: "ერითთა სულითა მ ბ ყ ს ა რ შეუძლებად". / ႁ - ში
სწორადაა: "რაცემად შეუძლებად"/.

სლავურში: единым духом п а с т и могоша.

აქ უი იმავე სლავურის მიხედვით აღრეულია пастн /მწყემსვა/
ра пасть, падеть /რაცემა, რავარენა/.

ასეთი მაგალითები თითო-ორიოა არაა, მაგი რიცხვი როგორა.

წარმოუგონელია რავეშვათ, რომ ქართული ბიბლიის მოსკოვური
გამოცემის მესვეურთ არჩილს ან ვახუშტის ხელთ ჰქონოდათ რაიმე ძვე-
ლი თარგმანი ამ ძველია რა მათ იგი რედაქტირების დროს სლავურის
მიხედვით ასე შეერყვნათ რა რაემახინჯებინათ.¹

-----
¹ შპრ. ც. ქ უ რ ც ი ვ ი ძ ე, უბრას ამკვლევების ქართული რედაქ-
ციები, მრავალჯევი, I, თბილისი, 1971, გვ. 106-109.

սմարտա, ինչն արտօղոս Երոյր ճնկոյրն յարժեքն Ծոծրոնն ճամո-
նալլմաք Ենալլմոնն յերոհրոննաժոնն Սալթաթալլոյրն Սալթաթոննն Սոճոճոնն
ճալլմանն յլլոյր սլոսն արնոճոճոքա. Եմ ըրոս, իրոքնալլ Եմ ժլլոյրնն ժլլո-
յլլոյր յրոճալլոյրնն Ելլոննոյրն - Եմոյրն Ծոծրոն - Երոյրն սոսննոյր ոյր
քա յլլոնն-Սաճա Սալթաթոննն Սոճոճոննն յարժեքն ճարճոննն յլլոննոնն
ճամո մլլոյրնն Ծոծրոնն Եարճոյրնն Սալթաթալլոյրնն Եմոյրնոյրն ժրոյր-
մլլոյրնն յլլոյրնն, Ենալլոյր, իրոյրնն Երոյրնն արտօղո Սալթաթալլոյրնն Սա-
մոյրնն յարճոյրնն Եմ Երոյրնն յլլոյր մոնոյրնն քա Ծոնն ճարճոնննոյրնն
նոննոյրնն Եմոյրնն.

յնոնոյրնն, ինչն Սալթաթոնն Ծոծրոնն 1663 քա 1751 Երոյրնն ճամոյրն-
նոյրնն Սալթաթոննն Սոճոճոննն Սալթաթոնն ճարճոննոյր ար արնն յրոն քա ոյր-
ոյր. 1663 Երոն ճամոյրնննն յարճոյրնն յլլոյրնն Եմ ժլլոյրննն յլլոյրնն ճարճոննն,
մլլոյրննոյրնն յարճոյրնննն, 1751 Երոն ճամոյրնննն յո մլլոյրննն ոյրոյր
ժլլոյրնն, Երոյրնն յարճոյրննոյրնն յարճոննննն Երոյրնն Երոյրնննն
Ենալլոյրնն ճարճոնննն քա ճարճոյրննոյրնն.¹

Ծ իրոյրննն /Յալթարնն Ծոծրոննոյրնն ժլլոյրնն/ Սոճոյրնն-Սոճոյրնն
ճարճոյրնն Սալթաթոնն Ծոծրոնն 1751 Երոն ճամոյրնննն յարճոյրնն ժլլոյրնն,
Երոյրննն յո /Յ-1349 քա Ա-1418 Երոյրնննոյրննոյրնն ժլլոյրնն/ Սալթաթոն-
նոյրնն Ծոծրոնն 1663 Երոն ճամոյրնննն մոնոյրնն յարճոննն.

-----
1 В.А. Ч и с т о в и ч, История перевода Библии на русский
язык, С.-Петербург, 1899, ст. 14-17; Ф. В и г у р у, Руко-
водство к чтению и изучению Библии... Москва, 1916,
ст. 194.

იღმის კოხტა:

რა მიმართებაშია სტავურ წყაროებთან ის განსხვავებები, რომლებიც ო და ႁ რედაქციებში შორის არსებობს?

ო და ႁ რედაქციები პირველ რიგში ასახავენ იმ განსხვავებებს, რაც გვაქვს სოლომონის სიბრძნის ტექსტში სტავური ბიბლიის 1663 და 1751 წლების გამოცემებს შორის.

ო და ႁ რედაქციების ერთმანეთთან და შესაბამის სტავურ წყაროებთან მიმართებაზე ნიშნები წიგნის I, II, IX და X თავებში განვიხილო.

ო რედაქციაში გვაქვს ასეთი ფრაზა:

"ამისთვის მიმხებვევლჳა უსამართლჳა ა რ ა ვ ი ს ვ ვ რ ა -
ვ ჳ ა რ ვ ი ს", 18.

ႁ რედაქციაში ამ ადგილას "არავისვე რაფარვის" შესაფერისად ბის: "ა რ ა ძ ა ც - უ ც რ ა ჳ ა რ ვ ა რ". პირველი ნაკოხტა შეესაბამება სტავური ბიბლიის 1751 წლის გამოცემაში რაცულ ნაკოხტას: **никтоже утаится,** მეორე კი 1663 წლის გამოცემისას: **не может утати.**

ო რედაქციაში იკოხტება: "მ ჳ რ ჳ ი, რჭვწვა არა რაიფაროს",
110.

ႁ რედაქციაში: "მ წ ა რ ვ რ რ ჳ ვ ვ ა არა რაიფაროს".

შესაბამისად სტავური ბიბლიის 1751 წლის გამოცემაშია: **М о л в а
роптанне не крнется,** 1663 წლის გამოცემაში კი: **г о р ь -
к о роптанне не крнется.**

სხვა მაგალიტები:

ო : "გ ა ვ ა ს ა ვ მ ა რ ჳ მ მსაგებელი", 116.

ႁ : "მ ვ ვ ი ჳ ვ ბ ჳ მ მსაგებელი".

1751 წ. ბიბლიაში: **употребимъ зданием.**

в преподавании и правде, IXa.

Ծ: "ըրևցեմա թոնա ըս սոմարեղտա".

Դ: "ըրևցեմա ըս սոմարեղտա".

во славе своей, IXII.

Ծ: "ըրըմա թոնա թշսա".

Դ: "ըրըմա թշսոա".

в чудесах, XIб.

Ծ: "սանհալտա թոնա".

Դ: "սանհալտեմա" ըս սեց.

ԼճԱՅՄՐԻ ՌՐԻՅՅ ԳԱՄԻՍՅԵՆԻՍԱԹՅԻՆ ՍԱՅՐԹՈՒ ՅՐԹՈՒ ըս ՈՅԻՅՅ ՍՈՇԿՅԱ
Ծ -ԹԻ ՅՐԹՈՒ ՄԵՍԱՇԿՅԵՆԻՍԻԹԱԱ ԳԱՐԺՈՂԵԾՅՐԸ, Դ -ԹԻ ՅԻ - ԹԻՆԻ ՍԻՆԵ-
ԵՆԹԻՈՒ:

ԼճԱՅՄՐԻ ՇՅՄՍԹԻՆ ՌՐԻՅՅ ԳԱՄԻՍՅԵՄԱԹԻԱ: МУДРСТВУЙТЕ, I I,
ՅԱՐԹՅՐԻ ՔՅՐԱՅՄԻՅԵԾԻՐԱՆ Ծ -ԹԻԱ: "ԾՐԸՆԹՐՈՒ", Դ -ԹԻ: "ԱՅՐԻՆ-
ԵՄԱ-ԿՅԱՅՈՒ".

ԼճԱՅՄՐԹԻԱ: вещание, Ծ -ԹԻ: "ԹԻՈՒԵՐՈՒ", Դ -ԹԻ: "ՍՈՇ-
ԿՅԱ", I I I.

Լճ.: муков, Ծ: "ՇԱՆԿՅԻՈՒ", Դ: "ՅՆԵՄԻՈՒ", I I Գ.

ԼճԱՅՄՐԹԻԱ: ... седня многолетних, II I Գ.

Ծ: "... ԵՅՄՈՅՆԻՍԱ ԵՐ Ա Յ Ա Ը - Ե Ը Ո Յ Ա Ե Ո Ա".

Դ: "... ԵՅՄՈՅՆԻՍԱ ԵՐ Ա Յ Ա Ը - Յ Ա Ե Ո Յ Ը Ո Ս Ա".

ԼճԱՅՄՐԻ ՆԵՇԵՍԻՎԻՅԻ Ծ-ԹԻ ԳԱՐԺՈՍՅՐԻԱ ԿՐՅՅԸՅՅԻՆ ՐՈՅՐՈՐԿ
"ԱՐԱՆԹԻՐԱ", Դ -ԹԻ - "ՅՐԺՐԹՈՒ"; ԼճԱՅՄՐԻ ԿՐՅՅ ՅԻ - Ծ -ԹԻ:
"ԹՐՈՒԹԱՐ", Դ -ԹԻ: "ՍԱՐԺՈՒՅԱՐ".

ՍԱՅՐԹՈՒ ԹՅՅՐԻ ՇՅՄՍԹԻՆ ԹԱՆԸՈՂԵՅ ՈՅՐԸՆԹՈՒ Դ -ՍԱԳԱՆ ԳԱՆ-
ՍԵՅԱՅԵԾՅՐԻ ՇՅՆԵՅՆԵՅԻԱ Ծ -ՍԻ, ՔԱՅ ՄԵՅԻԸԸԵՄԱ ԹԱՅՍԻՆԹԱԼՅՐԱՐ ՔԱՅԱԵԸԸ-
ՅՐԵՍ ԵՅՐԱՆՍ. ՅՍ ՅՅՅՅ ԲԱՄԻՆԹԵՅՐԻ ԹԱԳԱՐԻՅԵԾԻՐԱՆԱՅ ԿԱՆՍ, ԲԱՅԻՄԻՆ-

მუშა სხუებლაც:

სლავურშია: в злохудожну душу, I₄.

Ծ : "სურსა ბორთვ-კეროვანსა შინა".

Ⴄ : "სურსა ბორთვინასა".

სლავურშია: плодоносяща древеся, X₇.

Ծ : "ნაყოვ-გამომღებნი ნერვინა".

Ⴄ : "ნაყოვთიერი ნერვი".

სლავურშია: в воста противу царей, XI₁₆.

Ծ : "და აღუბდა წინააღმდეგობი მუფთა".

Ⴄ : "და წინა-აღუბდა მუფთა".

სლავურშია: единодушие, X₂₀.

Ծ : "ერთსურაჲ".

Ⴄ : "ერთბაძაჲ" და სხვ.

რაც შეეხება საკითხს ჩვენს მიერ Ծ და Ⴄ რედაქციებზე მი-
ჩნეული შექსტებიდან რთულია პირვანდელი ზარგმანი და რთული მისი
გაჲამუშავება?

ბაქარის ბიბლიაზე პარტული ვახუშტის წინასიტყვაობიდან ცნობი-
ლია, რომ არჩილის შიერ ზარგმინი და გამარტული შექსტები გამოცუ-
მის წინ ვახუშტის კიდე შეუპარება სლავურისათვის, შეუსწორება,
ჲაუშუბლავს და ისე შეუტანია გამოცუმაში.¹ ჩვენი აზრით, ბაქარის
ბიბლიაში პაცული უნდა იყოს სოლომონის სიბრძნის ვახუშტის

---

1 ბაქარის ბიბლია, ვახუშტის წინასიტყვაობა; შერ. კ. კავკელიძე,
ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. I, ზბ., 1951, გვ. 399.

მიიღონ ნაწილად ქვემოთ მოცემული, S-1349 და A-1418 ხელნაწერებში კი - არჩილის მარცხენი, ვახუშტის მიერ კერძო ჩანაწერებში და დაუმუშავებელი.

სხვაგვარი დასკვნა შეუძლებელია: იმ დროს, როდესაც არჩილია ქართული ბიბლიის გამოცემის მიზნით მისი მისიონერი, სტავროპოლის მიხეილ 1553 წლის ბიბლია არსებობდა და იგი სტავროპოლის სხვა წყაროს, გარდა 1563 წლის ბიბლიისა, ვერ გამოიყენებდა. როგორც უკვე ვთქვით, მეფისგან დასრულებული ქართული ბიბლიის 1663 წლის გამოცემის შემდგომ სტავროპოლის მიხეილ 1724 წელს /არჩილი 1713 წელს გარდაიცვალა/. შემდეგ პირველი გარდაცვალების /1725 წ./ შემდეგ ეს განხორციელებული იქნა 1751 წელს გამოცემული იგი.¹ ასე რომ ვახუშტის, თავის მიხედვით, ქართული ბიბლიის 1747 წლის გამოცემისას მისი დასრულებული ქართული ბიბლიის გამოცემის მიზნით გამოიყენებულ.²

-----

1 Ф. В и т у р у, Руководство к чтению и изучению Библии...
გვ.194.

2 შპრ. სტ. გ უ ბ ა ნ ე ე ი ბ ი ი, რუსულ-ქართული კვლევითი უნივერსიტეტის ინტერნაციონალური საკვლევითი, ლიტერატურული ძიებანი:
X, 1956, გვ. 229.

საქართველოს სსრ-ის გარდა არსებობს ისე ბირაქის წიგნის არჩილისგან მარცხენი. იგი მიკვლეულია A-529 და H-19 ხელნაწერებში /იხ. ჭრიჭინი რუსულ, ქართულ-რუსული ლიტერატურული უნივერსიტეტის ინტერნაციონალური საკვლევითი, 1950, გვ.150/. აღსანიშნავია, რომ ისე ბირაქის წიგნის არჩილისგან მარცხენი S-1349 ხელნაწერის მიხედვით. საერთო კი არჩილისგან აღმა დასრულებული იქნა იგი ამ ხელნაწერებში /კვლევისას S-1349 და A-1418 ხელნაწერებ-

სოლომონის სიბრძნის სტატუტიდან თარგმნილ ტექსტს ძველი თარგმანისაგან საჭკუნივეები ამოწმებს, გარდა ამისა, ეს თარგმანები სხვადასხვა წყაროებიდანაც მომდინარეობენ. ამიტომაც, რომ მათ ცირის დიდიანაგა ვანსტავებმა ტექსტობრივი თუ სტილიზტური თვარსაზრისით. მესაპარებლარ მოვიტანთ ერთ პატარა მონაკვეთს C და 7 რედაქციებიდან:

C

7

რამეთუ მესა კაცნი ვარ მოკვდავი, სწორი ყოველთა და ქუეყანით მუქმინულისა, ნამოზი პირველ-დაბადებულსა.

მუგელსა დევისასა გამოვიდალუ კორყნი და ათისა თხვისა ჟამთა დავჰყინდო სისხლისაგან მამაკაცისა და გულის-მუქმიოთა ძილისა მოსტვიოთა.

მი რა დიმივე, მოვილუ მოგადო აური, და მსტავსა ვნებასა კუარარ გამოკვარდო ქუეყანად, პირველი კმად, მსტავსი ყოველთა, სწორი აღუტავე ტირილი.

მი და 1 და 11 მაკაბელთა-H-19 ხელნაწერი/.

რამეთუ ვარ მესა კაცნი მოკვდავი, მსტავს ყოველთა და მყოფი მთობელთაგან პირველ დაბადებულისა.

და მუგელსა მინა დევისასა მივილენ კორყნი მეთესა თვესა, სიბრძე სისხლიოთა თვსტისაგან მამაკაცისა გულის-მუქმინა ძილისათა მესტვიოთა.

და მი მობად მოვილუ საბოგადო პავრისა, და მსტავს ჩემინა ვნებულისა დავევი ქუეყანასა, და პირველი კმინა მსტავსად ყოველთასა ვსტორ.

VII 1-3.

ასეთი სხვაობა **ც** და **ქ** რედაქციებს შორის მხოლოდ ტექსტის მანძილზე. მაგრამ მთავრად ნაწილში არჩილის მარჯვნივ მხარეს სიტყვა-სიტყვით გაშვება ძველ მარჯვნივ. ასეთი ადგილებია: III თავის 1-9 მუხლები, IV თავის 8-15 მუხლები, IX თავი.

საილუსტრაციო რევიზიებში მარჯვლედ ადგილებს IV თავიდან:

ც

რამდენ სიბერისა ვაჭოხს-
ნებად არა მრავალი /მრავალი
P / ჟამი და /და - P3/ არცა
რცხვ პრეზად /წედა S/ აღ-
რაცხი;

რამდენ/ხორი P / მკვრ-
ნებად /მკვრებად P / არს
გონიერებად კაცად, და ჰა-
სა სიბერის /ასაკი სიბერის-
სად P / - ცხვრებად /ცხ-
რებად P / უბნად.

საინო ღმრთისა იყრ და
საფარვი იქმნა, და ცხრ-
ეპოდა შორის ცოცხლად, და
გარდაიცვალა.

და წარტყა, რადა არა
უკვლურებადმან ცვარს გულის-
ხმის-ცოცხად მისი, ანუ მკვ-
რებად აცხენოს სული მისი.

რევიზიებში გვიჩვენა, რომ **ქ** რედაქცია / უპ. **ც** / ძველ

ქ

რამდენ სიბერისა ვაჭოხს-
ნებად არა მრავალი წედა, არ-
ცა რცხვ წედად აღრცხვ;

ხორი მკვრებად არს მ-
კვრებად კაცად, და ასაკი
სიბერისა - ცხვრებად უბ-
ნად.

საინო ღმრთისა იყრ და მ-
კვრად /მკვრებად იქმნა **ც** /
და ცხრეპოდა შორის ცოც-
ხლად, და გარდაიცვალა.

და წარტყა, რადა არა
უკვლურებადმან ცვარს გულის-
ხმისცოცხად მისი, ანუ მკვ-
რებად აცხენოს სული მისი.

არჩილ მეფე რუსეთში გაპასახლდა საბოლოოდ 1699 წელს, 1713 წელს იქვე გარდაიცვალა. მაშასადამე, არჩილის ძიებრივი გამოსავლემად მზადებასა და მისი მთარგმნელობითი მოქმედებაც ამ წლებს ვანუკრუტვება.¹ ვახუშტის მუშაობა კი, როგორც რედაქტორისა, ქართული ბიბლიის ფქსტზე საეროდ 1717-1743 წლებში ივარაუდება.²

x
x x

სოლომონის სიბრძნის არჩილისეული თარგმანი აგრევე უნდა შემოთვალიათ საქარველეში. უკვე ოცნანი წლებისათვის ეს ფქსტი საქარველეში ჩაწს.

ბეშთ აღვნიშნუთ, რთმ მესუთის ბიბლიის შედგენის დროს საბას სოლომონის სიბრძნის ქარველი თარგმანი არ ქქონდა, და მან ეს ბარველი საკითხბვების ფქსტებით შეავსო. მაგრამ საბას ლქსიკონის ბოლო ორ ნუსხაში, A-75-სა /გადაწერილია 1721-1723 წლებში/ და H-1429-ში /გადაწერილია 1723-1725 წლებში/³ "სიბრძნე" წყა-

ბ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა, სუბან-საბა ორბელიანის ლქსიკონის ურთი წყაროს შვსახებ, მაცნე, 1, 1950, გვ.249-256.

1 შერ. ბ. ქ ა ვ თ ა რ ი ა, სუბან-საბა ორბელიანის ლქსიკონის ურთი წყაროს შვსახებ... გვ. 256.

2 სოლ ყ უ ბ ა ნ ვ ი შ ვ ი ღ ი, რუსულ-ქარველი კვლევური ურთიგრობის ისტორიიდან... გვ.225.

3 სუბან-საბა ორბელიანის ლქსიკონის ილია აბულაძისეული გამოცემაში ეს ბელნაწერებში აღნიშნულია Aa/A-75/ და Z/H-1429/ დიფერენცია.

როდ დადასტურდა 24 სიჭყვასთან. ეს სიჭყვებობა: დიდი, კბენა, მკუთრ, მონვა, მოკამსე, მძღვეარი, ნარტიბი, სანსრე, სესბებუ-ლი, სიმიჯლი, სურვილი, უდიდებულეს, უდიტონესი, უპატიოესი, უქველისმთქმე, უცვათი, ქერქი, წამალი, წამი სასწორისა, წმი-და სული, ჭავლი წყლისა, ხორა, კელოვნება, ჭვიეს.

კამოხვილი სიჭყვათაგან ექვსთან /დიდი, კბენა, მკუთრ, ნარტიბი, ქერქი, ხორა/ წყარო მერბა მიწერილი, დანარჩენები კი წყაროს დასახელებასთან ურთადაა კამოხვილი A-75 ბენნარქრში. ის ჭაქტი, რომ ეს სიჭყვები H-1429 ბენნარქრში /A-75-ის მიმდევნო-ში/ დეუსიკონის რიგშია შეტანილი, ნიშნავს, რომ ისინი კამოხვი-ბითა A-75 ბენნარქრში 1722-23 წლებში /A-75 ბენნარქრის გადა-წერის დამთავრების უმდებ და H-1429 ბენნარქრის გადწერის და-წყებამდე/.

ოკოთხი სიჭყვიდან არკურთან არაა დამოწმებული ციტატი წყაროდან. მიხლორ სამ სიჭყვასთან კვებება მიხიჯება "სიბრძნის" თავება და მუბლებზე - სანსრე 6,22 სიბრძნე; უცვათი 6,20 სიბრ-ძნე; წმიდა სული 1,5 სიბრძნე, დანარჩენებთან კი მარტო თავებია მიხიჯებული: დიდი 18 სიბრძნე, კბენა 16 სიბრძნე, მკუთრ 7 სიბრძნე, მონვა 16 სიბრძნე, მოკამსე 13 სიბრძნე, მძღვეარი 14 სიბრძნე, ნარტიბი 2 სიბრძნე, სესბებული 15 სიბრძნე, სიმიჯლი 13 სიბრძნე, სურვილი 15 სიბრძნე, უდიდებულეს 16 სიბრძნე, უდიტონესი 15 სიბრძნე, უპატიოესი 13 სიბრძნე, უქველის-მთქმე 13 სიბრძნე, ქერქი 13 სიბრძნე, წამალი 16 სიბრძნე, წამი სასწორი-სა 11 სიბრძნე, ჭავლი წყლისა 17 სიბრძნე, ხორა 18 სიბრძნე, კელოვნება 14 სიბრძნე, ჭვიეს 11 სიბრძნე.

მომწმობისას აღმოჩნდა, რომ „სანსრე“, „უცვათი“, და „წმიდა სუ-

მეფემეფებში, „მწვანე“, „წამი სასწორთა“.

საბას ღუქსიკონიში სოლომონის სიბრძნის წიგნის დაბრუნებულ-
თან დაკავშირებში ისუფივე სურათი შეინიშნა, როგორც დადასტუ-
რდა მ. შ ა ვ თ ა რ ი ა მ ი სუ ბირაქის წიგნის მიმართ: საბა იფე-
ნებს თავისი ღუქსიკონისათვის სოლომონის სიბრძნის არჩილისეუ
მარტმანს, რომელიც საბას ღუქსიკონის ბოლო კალეზის ჭაბაწერის
ფრთისათვის /1721 წ./ საქართველოში უკვე არსებობდა.¹

-----

1 შერ. მ. შ ა ვ თ ა რ ი ა, სურბან-საბა მრბელიანის ღუქსიკონის
ნის ურთი წყაროს შესახებ... გვ. 253.

ბარუქის წიგნის ქართული რედაქციები

ბარუქის წიგნი მიუჩნეობა იმ ბარუქს, რომელიც ბიბლიის მიხედვით იერემია წინასწარმეტყველების მეტოქეა და მისი ბერის თანამოძიარე იყო. ბარუქი იერემიასთან ერთად ქალდეველთა მიერ იერუსალიმის განადგურების /587 წ. ძვ.წ. აღ-იწ/ მომხდარებთან ერთდარდნი ყრფილა, რომელსაც წერილობითი ცნობები რაუტყუებია. ამიტომაც ჩათვალეს იგი იმ ნაწერების ავტორად, რომლებიც ამ შემთხვევას ეხებოდა.

ბარუქის წიგნი ხუთი თავისაგან შედგება. მინაარსისა და სტილის მიხედვით მას სამ ნაწილად ყოფენ: I₁₋₁₄; I₁₅ - III₆; III₉ - V₉.

პირველი ნაწილი /I₁₋₁₄/ მოხსენობილია შემდეგი ამბავი: მუხუჯე წელს იმის შემდეგ, რაც "წარიღეს ქალდეველთა იერუსალიმი და მტრულს ეცხილია", ბარუქმა რაწერა წიგნი და წაუკითხა ებრაელთა მუჯეს იუქონიას და მის ხაღბს, რომლებიც იმ დროს ბაბილონში, მდინარე სუფთან, იყვნენ გაპასხლებულნი. ბარუქის წიგნმა ააჭირა მსმენელები. მათ სასწრაფო შეკრიბეს "ეცხილი" და წიგნთან ერთად გატანეს იერუსალიმში იოაკიმი მღვდელმძღვანელთან. ისინი ხელოვნდენ, რომ ფილით შესწირავი უყრათ და შეწირათ მათი ყოვეტების რახნისათვის, გარდა ამისა, უწყათ ნაბუქოქონოსორისა და მისი ძის ბაღსარის "ეხობებისათვის" და იმისათვის, რომ უფალი ძალი მისყეს ებრაელებს, რათა ნაბუქოქონოსორისა და ბაღსარის "საგრილა ქუეში" იყბოქონ და კმონონ მათ "მრავალ დღე". რაც შეეხება წიგნს, იგი დღესასწაულის დღეებში იკითხონ ჭაძარში.

მორე ნაწილი /I₁₅ - III₆/ წარმთადგენს მონანიების დეყვას,

დაწერილია გოგობის სტილით: უფალი, ღმერთი ჩვენნი, სამარადიანი ჩვენს მიმართ, ჩვენ ვი მის წინამძე მტრუბუნეილუბი ვართ. "ურჩვეუმიწინი" ღმერთს ბრძანებუბს, ამიგომაც მოგვივიწინა "ძარი დიდი". უფალი, ღმერთი ისრაელისათ, მარადილი, შევყოფთ, მაგრამ აწ უკუ-აქვე "გულიწყრომია შენი ჩუენგან", რადგან მცირეპენი დავრჩით მრავლისაგან. ისინი ჩვენნი, უფალი, და გადგვარჩინე შენი ვრი. ნუ განიხლები მაშინა ჩუენთა უმეჯულებას, რადგან ჩვენ ის უმეჯულებანი გულიდან ამოვიგვეთ.

მესამე ნაწილი Allg- Vg/ მათეოვიური სტილითაა დაწერილი. იწყუბა მიმარადიით ისრაელისაჲში, რომეღმაც დაგვთა სიბრძენის წყარო და შვირაცხა მათთან, "რომეღნი არიან ჯოჯობეოს", ხოლო ღმერთს გბით რბი ველო, მიშვირობიანაჲ იუხოვრებდა. იერუსალიმი მიმარადის შვილუბს - ღვიის ვრს: მე არ ძალიმძს ჰქვენი შეწვენა, ვინც მოგივირწინაჲ ძვირი, ისევე მან უნდა "განგარინნეს ჰქუენ კელიაგან მტერთა ჰქუენდასა". იერუსალიმი გოგობს ღვიისი და ღვიისი შვილუბის უმიწო მიგომარუბობის გამო და სხეოვს ისრაელს, ვევეროს ღმერთს, რბი მან შენიწყაროს იგი და მტერთა მიძავერუბისაგან დანიხნას. მეც ვილოცებ "საუკუნოდას" მიმარად ჰქუენ გადასარჩუნაჲ. იერუსალიმი ურჩევს ღვიის შვილუბს, მოთმინწნი ღმერთს რისხვა, რადგან "რომეღმიან მოგივილინა ჰქუენ ძარი, მანვე მოგივილინოს ჰქუენ საუკუნოდა სიხარული". შემივეტ უკვე ღმერთი მიმარადის ღვიით იერუსალიმს: "ნუ გეშინნი, იერუსალიმი". "საწყარობეი არიან" შენი ბორთის მყოფეღნი და, რომეღმაც გაუბარდაჲ შენი დაცემა, "საწყარობეი არიან" ის ქალაქუბი, რბიველაც მინებუენ შენი შვილუბი, რადგან მე მათ სიხარულს გლოვაჲ მივევი. დამბრუნებნიან ძენი შენი მხიარულინი. განიძარცვე გლოვის საძისელი და შვიმისე "ჩუეკევი", ღვიევი დიდი "ხიორი" საუკუნო დიდი დიდას. ღმერთს ბრძანებუბი გათანაბრებუბა მთუბი და ხევეუბი;

რათა "კრძალულად ვიფიქროს ისრაელი". მაშინაის ზიზიუელი ხუ რაუტრიღებს მას რა რმერზი რაუტრევა სიხარულით.

ძველი აღმშენის სხვა არაკანონიკური წიგნების მსგავსად ვბრულ ვნაზე არც ბარუქის წიგნი არსებობს. ამიტომ ამ წიგნის რწიგნილის ვნაშან რაკავშირებიზაყ სამეცნიერო რიგრაჭურაში სხვადასხვა ღვალ-საბრისებია მექმნილი: ზოგი რწიგნილის ვნაპ ვბრულს ასახელებს,¹ ზოგი - ბერძნულს,² ზოგი კოვე ამ რწი ღვალსაბრისის მორიგებას აბ-რენს იბ მხრივ, რამ წიგნის ვრწ ნაწილს ვბრულის ზარგმანაპ მიიზ-ნეუს, ხოლო მეორე ნაწილს ბერძნულ ვნაზე რანერლია ღვლის.³

1 F. H. Reusch, Erklärung des Buchs Baruch, Freiburg in Breisgau, 1853; Kneucker, Das Buch Baruch, Geschichte und Kritik, Übersetzung und Erklärung, Leipzig, 1879; Архимандрит Антонин, книга пророка Варуха, репродукция, С-Петербург, 1902, გვ. 38-48.

ზოგიერწ ავტორს ცრავ კი აქვს რაკარგულაპ მიზნული ვბრული რწი-გნილის აღრენისა. ამ მხრივ აღსანიშნავია Kneucker -ისა რა არუიზანერით ანწონინის ბემოპასახელებული ნაბრმებოყ.

2 K. F. Keil, Einleitung in die kanonischen und apokryphischen Schriften des A. T., Frankfurt, 1859, გვ. 729.

3 O. F. Fritzsche, Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zu den Apocryphen des A. T., Leipzig, 1851, გვ. 171; A. Hilgenfeld, Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie, 1879, გვ. 449; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha... გვ. 571-573.

სხვადასხვა მოსაზრებები არსებობს ბარუქის წიგნის დათარიღებასთან დაკავშირებითაც: ერთნი მას ძველი ნელაპორობების IV საუკუნით ათარიღებენ,¹ სხვები მაკაბეა ეპოქას /ძველი ნელაპორობების II საუკუნის შუა წლებს/ აკუთნებენ,² სხვები კიძვე - ძველი ნელაპორობების I საუკუნეს /63 წელს პომპეუსის მიერ იერუსალიმის აღების პერიოდს/,³ დანარჩუნების აზრით, ისტორიული მოვლენები, რომლებიც ბარუქის წიგნის შინაარსის უკან იმალება, ასახავენ ებრაელთა ბრძოლას რომის იმპერიის წინააღმდეგ 66-70 წწ. ახალი ნელაპორობებით.⁴

ქრისტიანული მწერლობის მეშვე ძველი ენებიდან ბარუქის წიგნი დაუყოლია ბერძნულ, ლათინურ, სირიულ, ეთიოპურ, კამბუურ, სომხურ და ქარხულ ენებზე.

საგანგის უძველესი კოპეუსებიდან ბარუქის წიგნის ბერძნულ ტექსტს შეიყავენ ვატიკანური /IV ს./ და აღეუსანდრიული /V ს./

1 H. Ewald, Geschichte des Volkes Israel, iv, Göttin-gen, 1864, st. 231.

2 O. F. Fritzsche, Kurzgefasstes exegetisches Handbuch... st. 173; K. F. Keil, Einleitung in die kanonischen und apokryphischen Schriften... st. 729.

3 H. Hilgenfeld, Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie... st. 453; O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament... st. 804.

4 Krenker, Das Buch Baruch... st. 46; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha... st. 574-576.

კოდექსები, სინურში /V ს./ ეს წიგნი არ ჩანს.¹

ბარუქის წიგნის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფურცლი ბერძნულს შებ-
რეჭ სირიულს ჰქონია რაკული.² სირიული თარგმანი არ წარმოადგენს
ბერძნულის მუსჭ გადმოცემას, იგი ბერძნულისაგან განსხვავებულ ბევრ
წაკითხვას შეიცავს. როგორც ამ წიგნის ებრაული მრავალნაირი არსებო-
ბის მომხრენი თვლიან, სირიული თარგმანი ბერძნული, სეპტუანტიის ფურც-
ლთან ერთად ებრაულ რეპანსაც უნდა იყონობე.³ სირიული ვერსიის წარ-
მოქმენის რჩობ ახალი *Excerpta* იყვის 1.30-1.32 წწ. ვარაუდობენ.⁴

ამ წიგნის ბოლო სირიული თარგმანი რაკული ა ე.წ. სირი-ჰეგმა-
პლეში. იგი ეკუთვნის მონოთეოლოგი ეპისკოპოსს პ. ელეუს /გნამა ალექ-
სანდრიამი 517 წ./, სირი-ჰეგმაპლეშის ფურცლი წარმოადგენს მრიგე-
ნის ჰეგმაპლეშის სიფყვა-სიფყვით თარგმანს ბე რძნულიდან.⁵

1 ბარუქის წიგნის ბერძნული ფურცლი VI საუკუნეიდან მოყოლებული სხვა-
რასხვა საუკუნეებში რათარილებული კოდექს 25 ხელნაწერში ყოფილა შე-
მონახული. იხ. *Архимандрит Антонин*, Книга пророка Варуха... გვ. 98-102; R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*... გვ. 577.

2 P. Lagarde, *Libri Veteris Testamenti apocryphi syriace*, Leipzig, 1861.

3 *Архимандрит Антонин*, Книга пророка Варуха... გვ. 104; R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*. გვ. 578.

4 R. H. Charles, *op. cit.*, გვ. 579.

5 გამოცემულია A. M. Ceriani-ის მიერ *Monumenta sacra et profana*, vol. VII, Mediolani, 1874.

ღისა და ლაზიკურნი ვურცაჟის მიხედვით.¹

ბარუქის წიგნის ქარაჯი ღარგმანზე, კერძო მის გულაჯურ რე-
დაქციანზე, მსჯელობას ვხვდებით მხოლოდ არქიმანდრიტ ანტონინის ბე-
მით არაქრებზე გამოწმებზე ნაშრომში.² ანტონინის აზრით, ქარაჯი
ღარგმანზე ბერძნულიდანაა შესრულიებული, უფრო გულმოდგინე, ვიდრე
სხვები, მასში არაა მღარგმნელობითი რამაგებები. მღარგმნელს ხელე
უნდა ჰქონოდა ისეთი ბერძნული რედაქცი, რომელიც ჩვენამდე არ შენა-
ხულა.³

ბარუქის წიგნის ძველ ქარაჯი ღარგმანს, რომელიც იშვილა და
იერუსალიმის ბიბლიის ნუსხებშია რაცული, ბიბლიოლოგიურ ღიგრაფურა-
ში არაქრე შეხვდება. ეს გვესტე ამ წრე ხელნაწერის მიხედვით ჩვენს
გამოცემამდე ცხრა წლით აგრე /1961 წ./ წინასწარმეგვერღა სხვა
წიგნებთან ერთად გამოსცეს რ. ბელიკია და მ. ბრეგმა.⁴

1 **А р х и м а н д р и т А н т о н и н**, Книга пророка Варуха...
გვ. 144-148.

2 უნდა აღვნიშნოთ, რომ გველა უცხო ავტორს / *Fritzsche* -ს, *Lisa-
feldt* -ისა და *Charles* -ის გარდა/ და მათ ღვარსაბრისებს, აგრე-
გვე ბარუქის წიგნის გამოცემებს ლაზიკურ, კოპტურ, უფიკურ და
არაბურ ენებზე უმომწებზე არქიმანდრიტ ანტონინისა და *Charles* -ის
ბემოქმასახელებული წიგნებთან. ამათე იმ ღვარსაბრისთან რაკვეთი-
რებთ ამ წიგნებში სხვა უცხო ავტორებიც არიან რასახელებული,
გვერას ჩამოგვე მიმანშენწილარ არ მივიჩნივთ.

3 **А р х и м а н д р и т А н т о н и н**, რასახ. ნაშრ., გვ. 148-151.

4 *The Old Georgian Version of the prophet's critical
edition with a Latin translation by R. Blake and
Canon Maurice Briere, Patrologia Orientalis, t. xxix,
f. 2, Paris, 1961.*

რომელიც აქ არის წარმოდგენილი. ბარუქის წიგნის პავლეობა, მას აკ-
ლია IV თავის 27-18 მუხლიდან მოლოდინი.¹

წ ვ პ ა ქ ე ი ე ბ ი

"ძველი აღთქმის ამოკრიფების ქართული ვერსიები" გამოცემაში
/I წიგნი/ ბარუქის წიგნის ქართული ტექსტი სამ რედაქციად წარმოვა-
ცინეთ: C, Q და R.²

C რედაქციას უმნიან მკისა და იერუსალიმის ბიბლია ტექსტე-
ბი, Q -ს - პარიზის ექვსიწიფისეული საკითხავები, ხოლო R -ს -
ბელაჰის, მუხრანისა და ბაქარის ბიბლიათა კრებულებში დაკვირ ტექსტები.

წ რ ე პ ა ქ ე ი ა

წ რედაქციის ტექსტი, რომელიც, როგორც ვევე აღვნიშნეთ, იწი-
სა და იერუსალიმის ბიბლიის კრებულებშია დაკვირ, სუბსტანციის ნიშნული
აღმოჩნდა. იმის საჩვენებლად, თუ როგორ შეგვიძინოთ დადრისეუბნ უარ-
თული ბარტმანი სუბსტანციისეული ტექსტის, დაუბრძობთ რამდენივე მესაბა-
ბის ადგილს ქართულ-ბერძნული ტექსტებიდან:

1 დანარჩენი ბერძნულრების მესაბებ ღიკვრატრია ამომწვრავაბა ბინი-
თებული აქვე იბ. "ებრა ბორბაბელის წიგნის ქართული რედაქციები",
ავ. 36-38.

2 ძველი აღთქმის ამოკრიფების ქართული ვერსიები, წიგნი I. 33.277-
307.

բա յևց սոցցչանո Յոս
հոգնուսանո, հոմար բաճրհն
Յաբչ, ժշման հրոնսման
տոս մասնսման, ժոս սը-
բչոսանսման, ժոս սևարու-
ժան, ժոս շրչոսանսման
ձածորոն Յոնա.

հրոս մշնշոցս, մշնշ-
բոս ժոցս, շամս ման,
հոմարոս հարորոս շարբ-
չրոս ողոսնաղոմո բա մո-
հոցս ողո սշոսնոս, I, 2.

հո մոոյսցնոմ շրհրոց-
ձանս մամոս հոցնոս, սրա-
ժոմ մոոյսցնո յրոնս Յոնուս
բա սանրոնս Յոնուս շամս
սման, III 5

սըմոսոն սըշսանրոնո բա շոթոյանրո յորբոյնոն ժրոնոն
Յոնոն ժաննոյնոն մոյրոյ, շարոնոնոն. սրոնոնոնոն, հոմ սնոն
ժաննոյնոնոն ըրոն շարոնոն հոյրոնոնոն սըշսանրոնոն յորբոյնոն
թոսն ոնոյն:

մոսնոն ոնոն... Յոնոն
սրոնոն յրոն, ժարոնոնոն
հ շ շ Ն ժ ս, II 4

ոնոն ոնոն... Յոնոն-
ոյնոն Յ Ո Ր ս ը, II 29

καὶ οὕτοι οἱ λόγοι τοῦ
βιβλίου, οὓς ἔγραψε
βαρούχ, υἱὸς Νηρηίου. υἱοῦ
Μααθαίου, υἱοῦ Σεδεκίου,
υἱοῦ Ἀσαθίου, υἱοῦ Χελ-
κίου ἐν Βαβυλῶνι.

ἐν τῷ ἔτει τῷ πέμπτῳ
ἐξδόμενῳ τοῦ μηνός, ἐν τῷ
χειρῶν, ᾧ ἔλαβον οἱ Χαλδαῖ-
οι τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐνέ-
πρησαν αὐτὴν ἐν ἡβρί
μὴ μηνος ἑβδικῶν
πατέρων ἡμῶν, ἀλλὰ μνη-
στῆτι χειρὸς σου καὶ
ὀνόματός σου ἐν τῷ
καίρῳ τούτῳ,

բա սնո.

ἔδωκεν αὐτοῦς... ἐν πᾶ-
σι τοῖς λαοῖς τοῖς κύκ-
λῳ (+ ἡμῶν Α).

ἡ βόμβησις ἡ μεγάλη...
ἀποστρέψει εἰς μικρὰν
(μακρὰν Β).

ისმინე, უფალ, რა მიხ-
ვალენ ჩვენ, რ ა მ ე ჯ
რ მ ე რ თ ი მ მ გ ყ ა -
რ ე ბ ა რ რ ა მ ე გ -
ვ გ ყ ა რ ე ნ, III₂

ἀκουσον, κύριε, καὶ ἐλέ-
γησον, (+ ὅτι θεὸς ἐλεῖ γῶων
εἶ καὶ ἐλέγησον Α).

მუნდია იყავ მძვრობი
საუკუნეთა შ ა მ თ ა, III₁₃

κατάκεις ἂν ἐν ἐρηγῆν
τὸν αἰῶνα (+ χρόνον Α).

გარკვეული ვარიანტები განსხვავებებს ქართულ - მძვირს რა იერუსა-
ლიმის - ნუსხებს შორისაც აქვს ადგილი. ამ განსხვავებული ნაკითხვე-
ბით მოგჯერ ერთი უბევს სუპრანტის ტექსტისაგან, მოგჯერ - მუორე:

1. სუპრანტის ნაკითხვებისაგან უბევს იერუსალიმის ნუსხა:

0
ნელს მ ე ბ უ თ ე ს ა,

ჴ
ნელს მ ა ს მ ე მ თ -

12.
ἐν τῷ ἔτετι τῷ ἡέριαι.

ბ ე ს ა.

ბოლო ჩვენ სირცვლი პი-
რითა ჩუენითა, I₁₅.

ბოლო პირთა ჩუენთა სირც-
ვლი.

ἦμῖν ὅτι ἡ ἀεχύνη

τῶν ἡροεῶται.

იხილონ მსოუპ რმრთისა-
გან მუენი განრინებამ,

იხილონ განრინებამ მუენი
მსოუპ რმრთისაგან მუენისა.

IV₂₄.

ὄψοντα ἐν τάχελ τῆν ἡαρά τοῦ θεοῦ ἡμῶν
ნათერაან.

2. სუპრანტისული ნაკითხვებისაგან უბევს მძვირს ნუსხა:

ჴ

გადრისა მისგან, I₈.

0

საბრისა მისგან გადრისა
უფრისაასა.

სუპრანთის ძეგლადგონს არგონს, მძიკისა უნ სუპრანთს მისგან:

μετά τὸ ἀποικίσει Νάβουχοδονόσορ βασιλέα Βαβυ-
λῶνος τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ
τοὺς δέσποτας καὶ τοὺς δυνατοὺς καὶ τὸν λαὸν τῆς
γῆς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἦγαγεν αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα
καὶ οὐκ ἐδέξθηεν τοῦ προσώπου κυρίου
τοῦ ἀποστρέψαι ἕκαστον ἀπὸ τῶν νοημάτων
τῆς καρδίας αὐτῶν τῆς πονηρίας.

მძიკისა რა იერუსალიმის ნუსხებში სუპრანთასთან მიმართებით რა-
ბასტურებური განსხვავებები, ჩვენი აზრით, მეთორველია რა ქართულ მარ-
ჯმანში შემოტანა დაჩენილი.

ქართული **Ե** რედაქციის ფუძის აშკარად იმ ტრადიციისაა, რომე-
ლიც სუპრანთის აღქმანდრეული კოდექსშია რაყული. მემოთ უკვე აღვნი-
შნეთ, რომ ბერძნული "ბარუქის" აღქმანდრეული ვარიატორიდან მიმდინა-
რეო იხველება უთოპური, კოპტური, არაბული რა სომხური მარჯმანებიც.
დასარკვევია, რომელი ენიდანაა შესრულებული ქართული მარჯმანი?

უთოპური რა კოპტური ფუძისების გამოყვებზე ხელი არ მიგვიწე-
რა; იმ უკრითში, რომელსაც ბარუქის ნიგნის **Ե** რე აქციის მარჯმანი
ივარაუდებ, არაბულიდან ქართულზე არ მარჯმინდენ;² რაც შევებდა

1 მეთორ მატალიმში მძიკისა რა იერუსალიმის ნუსხებს მორის შინაარსობ-
რითი შესაბამისობაც რარღვეულია.

2 სირიული მარჯმანი ურეღარაა რახასიათებული Charles -ის ნიგნში
The Apocrypha and Pseudepigrapha... /გვ.577-579/, ნარვენე-
ბია ის განსხვავებები, რაც აქვს სირიულ მარჯმანს ბერძნულ ნყაროს-
თან მიმართებით, ქართული მარჯმანი ასევე შემთხვევებში სირიულისაგან
მორს რგას.

ბერძნულ და სომხურ წყაროებს, ქართული ლიტურჯიკის მათთან შედარებით
შეშორებული სურათი გამოავლინა: ა/ ქართული მთელი რიგი წაკითხვები
მისდევს ბერძნულს და სხვაობს სომხურისაგან, ბ/ სხვაობს ორივესა-
გან, გ/ იშვიათად, მაგრამ მაინც სომხურს მისდევს და ბერძნულისა-
გან განსხვავებულია.

ა/ ა ზ ს ა ა რ ე ბ ა რ სახელს მინა უფლისას, 114.

Ἐξ ἁγιοφεισῶν ἐν ὀψῆ κურსού.

ჟინქ ჟიჟინჟი ჟინ.

ქართული "აღსარება" ფორმითა და მნიშვნელობითა შეესაბამე-
ბა ბერძნულ Ἐξ ἁγιοφεισῶν -ს, რომელიც ბმინის ინფინიტივის ფორმაა:
ἔξ-ἁγιοφεισῶν / =მთვეობრობ, ვარდობ.../, სომხური ჟინქ
კი მასპარული ფორმაა სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობის ბმინსა,
ნიშნავს: რებას, პარებას.

განაბნინა ი გ ი ნ ი უფარბან, 114.

ὀψῆ κურსού αὐτὸς κურსού.

ჟრინსაჟ ჟინქ ჟინქ.

ბერძნულ-ქართული "ჟინი"-ს ნაყვარ სომხურში გვაქვს "ჟინ"

/ ჟინქ /.

თორვირს ნინაშე უ ფ რ ი ს ა, 113.

... ἔσαντες κურსού.

... առաջի իմ.

ბერძნულ-ქართული "ნინაშე უფლისას" სომხურში შეესაბამება "ნი-
ნაშე ჟინსა".

რომელიც ვახტანგ ა ბ მ კ ჯ ა ნ რ ა ვ ე ბ ე ე ს, 1118.

ὄν τὸ ἀρχύριον τεκταίνοντες.

სომხურში "გამოქვანდაკებებს" ნაყვარ გვაქვს ბოგარი მნიშვნე-
ლობის ბმნა ვარქინქ / =იქმან, აკადებენ/, გარდა ამისა აქ

მსგავსი აპოკრიფი:

შვიდნო, ρ α ν ο θ ο ν γ ο ς, IV₂₅.

Τέκνα, μακροβυμῆσατε.

იერუსალიმ, იერუსალიმი იერუსალიმ.

"დაიბნეო" ბინიო გარემოებებითა ბერძნული მაკრობუმიῆσατε - სიფრვა-სიფრვით: "ისუღრძელეთ" და სომხური იერუსალიმი იერუსალიმი - "სუღრძელ იქმენით". აღსანიშნავია, რომ ამ აპოკრიფს და ო რედაქციებში გვაქვს სწორედ "სუღრძელ იქმენით/იქმენით".

ა/ მოიხრწეს იფინი... მახვილია და ც ყ უ ე მ ბ ი თ ა,

1125-

"ფრუთობიშას" შვსაფრვისი ხ ფეროლქელს დასფურძვამ სომხურ თარგმანში, ბერძნულში კი გვაქვს ἔν ἀποσταλῆ, რაც ნიშნავს: ვაგბავნიო, ვანვილინებო /შორ. ო: ვანვილინებოა/.

ἔπι-χαίρω ნიშნავს სიხარულს, მიხარულებას. ἔπιχαίρετε /IV₁₂/ ბრალთურ რედაქციამი თარგმნილია: "ნუ ვინ მ მ ბ ე ბ რ ე ბ ი ნ", ო -ში კი: "ნუ ვინ ფ ე რ ე /სა/ - მ ი - ე ე მ ნ" /"ნუ ვინ ფერე-მიცემენ მე, ქურვისა და პავრეობილისა".../. სომხურში ეს აპოკრიფი ქართული ო რედაქციის მსგავსია: იქ იქ იერუსალიმი ქელი - ნუ ვინ ფერეობიშას იქმს / იერუსალიმი - ფეხი, ხარ ← ხარკანსელ - ცემა, რფემა/.

ქართული თარგმანის სომხურთან, მრევსი კი ბერძნულთან შვსა-რემა, ჩვენის აძრით, უფლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ქართული თარ-

ցման, մարտադրա, სომხურად ურთავ სუპრანტი ს დეჟსანდრირი უარ-
 ანტის ტრადიციისა, მადრამ სომხურიდან არ მიმდინარეობს. საუარა-
 რთა, რომ ქართული და სომხური მარტმანებში მიმდინარეობენ ადეჟსან-
 დრირი უარინანტის მრი სხვადასხვა ხელნაწერიდან, რომელიც მიკვლე-
 ვაჟ ჯერჯერობით არ ხერხდება.

მიეძღება რავიმიწმით ურთი ადგილი, საიდანაც აშუარაჟ ჩანს,
 რომ ქართული მარტმანი სხვა რეგანს ასახავს, ხოლო სომხური სხვას:

ქართული მარტმანშია: "უფალო... განჯუარინენ ჩუენ შ ე ნ -
 • 3 ს", 11, 14; სომხურში შესაფუთისად გვაქვს: ყ~რ ... ყ~რ~ყსა
 ყ~რ~ყ ყ~რ უს~რსაჲს ყ~რ - განჯუარინენ ჩუენ ს ა ბ ე რ ი -
 ს ა შ ე ნ ი ს ა • ე ი ს. ბერძნულში გვერგანა... ΕΨΕΚΕΥ ΕΩΪ
 /შენთვის, შენს გამო/, მხლოჟ ურთ-ურთი ხელნაწერი იძლევა სომ-
 ხურისებურ ნაკითხვას: εωΪ ὁΨματου εωΪ.¹

ჩაჟ შევხება საკითხს, მიმდინარეობს ჟუ არა ქართული მარტმანი
 ბერძნულიდან, მიუხედავად იმისა, რომ Ⴀ რედაქციის ფუესტი ბერძნ-
 ბეენით მისრეეს ბერძნულს, ხელშესახებში ფაქტი, რომელიც ბერძნულიდან
 მის მიმდინარეობას რავიგანსტრება, არ რაიძებნა.

9 რ ე პ ა რ ტ ი

9 რედაქციად გამოიყოს საკითხავების ფუესტი. აწინშენი საკი-
 თხავების სახით ჩვენს წინაშეა "ბარუქის" მთელი ფუესტის მრჩესამე-
 ბე მუტი, რომელიც სოლომონის სიბრძნისა და ებრა სუთიჯის წიგნების სა-
 კითხავებისაგან განსხვავებით ცალკე, რამოკვირებულ მარტმანს ნარმი-

¹ Septuaginta ... ed. A. Rahlfs, vol. II ... ძვ. 750.

აბგენს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საკითხავებს ბარუქის წიგნიდან მხოლოდ პარტიის ღვთაობის მიხედვით. სულ ცხრა საკითხავია და ცხრავს საბა-
ურაპ აქვს "საკითხავი იერემია წინასწარმეტყველისაჲ".

"ბარუქის" საკითხავების იერემიასავე მინერა შემთხვევითი არ
არის. ძველად, როგორც ჩანს, ღვიძინენ, რომ ბარუქი მარტოა მისივე
იგი იერემიასი, რომელიც იერემიას მიერ წარმოქმნილ სიტყვებს წერდა
და რომ ბარუქის წიგნიც იერემიას გამოწვევებზეა შეიქმნა. ამით აი-
ხსნება, რომ ძველი საბერძნეთი მამები /კრიმინალი აღვსაწარმოებო, იპო-
ლიტი რომაელი, იოანე ლუკანი/ ბარუქის წიგნიდან გამოწვევებზე სიტყ-
ვებს იერემიას სიტყვებს უწოდებენ.¹ ამითვე აიხსნება, რომ უკვე IV
საუკუნეში, როგორც არაკანონიკური წიგნები კანონიკურად პირველად
გამოყვეს, ბარუქის წიგნი გამოწვევის იგი: იგი "გოგებასა" და "უი-
სტოღესთან" უწოდებ იერემიას წინასწარმეტყველების განმარტად, მის გა-
მატება იქნა მიჩნეული.²

"ბარუქი" რომ "გოგებასა" და "უისტოღესთან" უწოდებ იერემიას წი-
ნასწარმეტყველების შემადგენელ ნაწილად მიჩნეა, ეს ფაქტი ძველ ქრ-
ისტიანულ მწერლობაშიც იგი ცნობილი. ასე მაგ.: იგი სკვილისკანონში, იქ, სა-
დაც ძველი აღმშენის კანონიკური წიგნებია ჩამოთვლილი, იერემიას წინას-
წარმეტყველება ამგვარადაა დასახელებული: "იერემია და მათი სანა ბარუქი

1 П. Ю н т е р о в, Частное историко-критическое введение...

33. 242; R. H. Charles, The Apocrypha and Pseud-
epigrapha... 33. 580.

2 R. H. Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha ...
1733.

ჟოღებანი და ეპისტოლე".¹ ან კიდევ: კანონიკური წიგნების სიძვე
 "იერემია" მიუკავა: "წ იერემიას, ბარუქსა, ჟოღებათა და ეპისტოლე-
 ზა".² იერუსალიმის ბიბლიათი "ეპისტოლის" ბოლოს ასეთი შენიშვნაა
 ვაკრებული: "ფიქრებად მებნა, წმინათ, ოლიერო და ცაოველო, ამენ.
 დაესრულა წინაწარმეტყველებად იერემიასის ბარუქით, ჟოღებთ და ეპი-
 სტოლით".³

იმის საყვერუბლად, რამე ო რედაქციის ვერსიი სხვა თარგმანთა
 და სავითარებთა - საკა, მაჟიმონებთ რამდენიმე მარალელურ აპოკრიფს:

ბ

და წ ა რ ი ვ ი მ მ თ თ
 მისინი ესე, რამდელ მიჰოძღუა-
 ნე თ ქ უ ე ნ ა რ ს ა ა-
 რ ე ბ ა რ საბრსა მ ი ნ ა
 უფლისასა მ რ ე ხ ა უ ქ -
 მ ე ე ე ბ ი ს ა ს ა და
 მრეა მ ი ნ ა აამებას,

114

არამეო ს უ რ ი ქ -
 ე ნ ე რ ს. სიძვირქვასა ბე-
 და, რამდელ ვადე ი რ უ ნ -
 ა რ და უ ძ ე უ რ ე ბ ი თ,
 თ უ ა რ თ ა მ ი ვ ე ე ბ უ რ -

-----

1 k-76, 197 ო.

2 იქვე, 62 რ.

3 მკ.-11, 56 ო.

გ

და ა რ მ ი თ ი ვ ი მ მ -
 ბ ე თ წიგნი ესე, რამდელი
 მიჰოძღუანეთ ჩ უ ე ნ მ ი -
 თ ბ რ მ ბ ა რ საბრსა,
 წ ი ნ ა მ ე ე უფლისა
 მ რ ე თ ა მ რ ე ს ა ს -
 წ ა უ რ ი ს ა თ ა და მრე-
 თა აამებას.

არამეო ს უ რ მ ა ნ,
 რ მ მ ე რ ი მ ე წ უ ბ ე -
 ბ უ რ ა რ ს სიძვირქვასა
 ჰედა, რამდელი ვადს მ ა რ მ -
 მ ე ბ უ რ ა მ და უ ძ -

მ ა რ ა ს ს უ რ მ ა ნ მ ი შ ი გ რ მ ა ნ
მ ი გ ე ე ე ნ მ ე ნ მ ი გ ე მ ა მ
მ ა ს ა მ ა რ მ ა ღ ი
უ ჭ ა ღ ს ა , 1118 .

ი ს მ ი ნ ე ნ , ი ს რ ა ჯ რ , მ ი ნ ე -
მ ა ნ ი ე ბ მ რ ე მ ი ს ა -
ნ ი მ ა გ რ ა მ - ი ლ ე მ ე უ -
ღ ი ს ბ მ ი ს - გ რ მ ა მ
ს ი მ რ მ ე . ი ს ა , 119 .

ს ა რ გ ა ღ მ მ ე ე
ა რ ი ა ნ მ ი მ რ მ მ ი ს
- მ ი გ რ მ ე ე ღ ი ნ ი მ ე ე -
ნ ი მ ა რ მ ი ე ლ ა მ ი მ ს -
ე ბ რ ა მ ა ე ე მ ა მ მ ე ნ ი ,
1431 .

ბ ა რ ე ე ი ს ნ ი გ ი ნ მ ი მ ე ე ლ მ ი მ ა მ რ ა მ ა , უ ჭ რ მ ა მ რ ა მ ა ს ა ე ი მ მ ა ე ე მ ი ს
მ ე ე ს მ ი . მ ი მ ე მ ა ე მ ა მ ი ს ა , ა მ მ რ რ ე მ ა ე ე ი მ ა შ ი ე რ მ მ ა ნ ე მ ი ს მ ე ს ა მ ე ე ი -
ს ა მ ი მ ე ე ნ ი ს ი ნ მ ი მ ი მ ი მ ა მ ა ს მ ე რ მ ა , რ მ ი ე რ მ ი მ ა რ მ ა მ ა ნ ი ს მ რ ე რ ი მ ა ნ -
მ ი , რ ა ე ა რ ე ნ მ ა ე ე ლ ი ი ე ე ე ნ ე ე ე ე რ ი მ ა ნ ე ე მ ი , ა რ მ ე ი მ ი ე ე მ ა მ ა მ
ა ს ე მ ი ს ი მ ე ე ე ე ე ე მ ი მ ა მ .

მ ა მ ი მ ე ე ლ ი მ ს ი ნ მ ი მ ი მ ე მ ა მ ა ნ ი ს რ ი მ ი მ . ს ი ნ მ ი მ ი მ ე მ ი ს ე ს ს ი ა ს ა -
ი ნ მ ე რ ე ს ა , რ მ ი მ რ ე ა მ მ რ ი მ ე ე ს მ ი ს მ ა მ ი რ ი ს ა მ ი რ ე მ ი ს ა მ ა ე ი ს , ი ს ე მ ე ე ე
ე რ მ ე ე ე ს ი ნ მ ი მ ი მ ე მ ი ს მ ე ს მ ა ე ე ი ს მ ე ე ს ა მ ი მ ი მ ა მ .

- ა ღ ა მ - მ მ ა , 1121
- ა ლ მ ე რ მ ა - მ ი მ ე რ მ ა , 1416
- ა რ ს - მ ი მ ე ს , 141
- ა ზ ს ა მ რ მ ა - მ ი მ მ მ რ მ ა , 114

მ ე ე ე ა რ ს , მ ა მ ე ე ა ღ -
ნ ი მ ი მ ე ე ე ე ე ე ე ა რ ი -
ა ნ , მ ა ს უ რ მ ა ნ მ ი შ ი გ რ მ ა ნ მ ი -
მ ი გ ე ე ე ს მ ე ნ მ ი გ ე მ ა მ მ ა ს ი -
მ ა რ მ ე ღ მ , უ ჭ ა ღ მ .

ი ს მ ი ნ ე ნ , ი ს რ ა ჯ რ , მ ი ნ ე მ ა ნ ი
მ ი მ რ მ ი ს ა ნ ი მ ა გ რ ა მ -
ი ლ ე ე ნ მ მ ა მ ე მ ი ნ ე ე -
ე რ ე მ ა მ .

ე მ ა მ რ ე ე ა რ ი ა ნ ,
მ ი მ ე ე ე მ ა მ მ რ მ მ ი
მ ი გ ე ე ე ს მ ე ე მ ა რ მ -
მ ე ლ ა მ ა ნ ი მ ა რ ე ს
მ ა ე ე მ ა მ მ ე ნ ი .

აღსასრული - დასასრული, III₁₇
აღბუშია - ადგილი, II₁₇
აღიკრები - ადგილი, III₂₉
გამიქანდაკება - ხურგება, III₁₈
განმწევა - განმეცვა, III₈
განკაფა - ძუჯღება, III₁₀
განრინება - ცხორება, IV₂₉; IV₂₂; IV₂₄
განწორება - მოსაზება, IV₃₄
განცხადება - გამიქძიება, III₃₇
გარდაქცევა - მიქცევა, IV₁₂
გარე-ზარქცევა - მიქცევა, III₇
გულისხმის-ცოფა - ცნობა, III₂₃; III₂₁; III₁₄; III₉; II₁₅
გულის-სიფუა - მრუნვა, III₁₈ /გულის-გეგოქეს - მრუნვიოქეს/.
განერობილი - დაშეშობილი, IV₁₂
გამმენა - სულცრძღე-ქმნა, IV₂₅
გამარება - დაკვა, IV₁₃
გამყრება - მიქცება, III₂₉
გამშენება - დაშეკვრება, III₂₀; IV₃₅
გამეშელები - გამდაშლები, IV₃₃
გეჭება - /სი/ფუა, II₂₀ /საქუ-ნიფოქე/.
გეჭნაი - დალოქეშელო, II₁₈
გეჭილი - უმეჭმხსი, IV₃
გეჭება - სწავება, III₁₄ /ნიქეჭება - ისწავება/
გეჭება - მიქცება, III₁₇
გვალაპ-გება - გვალაპ-მიცება, IV₂₃
გეჭება - მიქცება, III₂₃
გეჭილი - მიცემა - გეჭილი - მიცემა, III₄; III₁

- საკუნო - ძირი, IV₉
 საფასე - საუნჯე, III₁₅
 საზღალობელი - უბაძრკვი, IV₃₁; IV₃₂
 საბეღის-ღება - სასეღ-ღება, IV₃₀
 სწორება - შერაცება, III₆
 უბოძი - განუბოძელი, III₂₅
 უკუდური - ბორთვი, II₈
 უკუნისამეღე - საკუნო, III₂
 უკუნ-ქცევა - გარე-მიქცევა, I₁₃
 ურეიღება - ძვრის-ბიღვა, V₁
 ურიძი - ურცხვო, IV₁₅
 ურჯლოება, უმჯლოება - სიბრუე, III₅; III₈; III₇
 უქმეღება - ძღესასწავლი, I₁₄
 უღმრთი - უსჯლო, II₁₂
 უწყებელი - ცხადი, IV₄
 ფურც/სა/-ცემა - მოცხროძი, IV₁₂
 შვილი - ძე, III₂₁
 შთაკრძი - შთაცვანება /შთაკრძს - შთაცვანენ/, III₁₉
 შეძრუნება - შეწუნება, IV₂₇
 შეწყნარება - შეკრძაღვა, III₂₁
 შეჭუნება - შეწუნება, IV₈
 ჩუბკვი - სამკაული, V₂
 ცნობა - გულისხმის-წყობა, III₂₀
 ძვრი - ბორთვი, IV₁₈; II₇; III₄
 წარკიხება - აღმკიხება, I₁₄
 წარქცული - წარცვანებელი, V₆
 ჭუნეიერი - შეწუნებელი, II₁₈

იწმ, და იხილვ სიხა-
რული მითავაღთაგან
შენდა.

აჲ, იწმ, და იხილვ
შენდა მოსრული სი-
ხარული უჯლისა მი-
ჯრი.

ვალაჲ, იწმ, და იხი-
ლვ სიხარული, რომელი
მოვარს ღმრთისაგან
შენდა.

აჲა ვსურა მოვ-
ლენან შენდა, რომელ-
ნი განივლინენს შენ-
გან, მოვიდვენ შვეკრ-
ბულინი აღმოსავალით-
გან უწი დასავალიაჲ-
რე სიგჳჳთა წმიდოი-
სადათა, უხაროის
ღმრთისა გიგებითა.

აჲა ვსურა მოვლ-
ნან შენდა ძენი შენ-
ნი, რომელინი განივ-
ლინენს, მოვლენან
მკურბულინი აღმოსავა-
ლითგან უწი დასავა-
ლაძიჲ სიგჳჳთა
წმიდოისადათა, უხარის
ღმრთისა გიგებითა.

აჲა ვსურა მოვლენ
შვილინი შენნი, რწ
განავლინენ, მოვლენ
ჟრებულაჲ აღმოსავა-
ლითგან მიმოსავალიაჲ-
ძიჲ სიგჳჳთა წმიდოი-
სადათა, მხიარულინი
ღმრთისა გიგებითა
IV 26-27

ქ რ ე ზ ა ჟ ე ი ა

ბარუქის წიგნის გელათური რედაქცია, რეგორე უკვე აღვნიშნეთ, და-
ყულია გელათის /A-1108/ მცხეთისა /A-51/ და ბაქარის ბიბლიის კრებუ-
ლებში.

A-1108 ხელნაწერში ბარუქის წიგნი ნაკლებია, მას აქლია IV თა-
ვის მე-18 მუხლიდან მოლომდე.

მცხეთურ ბიბლიაში წინასწარმეფეველთა წიგნებში და, მათ შორის,
ბარუქის წიგნიჲ ბევრად სახითაა შეჴანილი. ეს წიგნებში აქ, რეგორე
უკვე ვაარკვიან ე.ინგორევეამ, ჩაუკონძათ წინასწარმეფეველთა წიგნე-
ბის 1,710 წლის თბილისური გამოცემიდან, რომელიჲ, თავის მხრივ, მელია-
ნაჲ A-1108 ხელნაწერს ეფრენობოა.¹

-----

1 ე. ი. ნ. გ. მ. რ. მ. ვ. ა., ქართული მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმო-

რაც შეეხება ბაქარის ბიბლიას, წინასწარმეტყველთა წიგნები აქაყ 1710 წლის თბილისური გამოცემიდანაა გადამღეჭილი.

A-51 ხელნაწერში /ასევე ბაქარის ბიბლიაშიც/ ბარუქის წიგნი სრულია, როგორც ჩანს, A-1108 ხელნაწერს ფრეცღობი დაჰყვებოდა მას შემდეგ, რაც აქედან ეს წიგნი წინასწარმეტყველთა წიგნების თბილისურ გამოცემაში გადმოუბეჭდავთ.

A-51 ხელნაწერში ბარუქის წიგნს VI თავად ერთვის "უპისტოლე იერემიასი". VI თავადაა ძველი აღთქმის ეს ერთთავიანი წიგნი შეტანილი ბაქარის ბიბლიაში.¹

სამეცნიერო ღიფრატურაში გავრცელებული იყო ზვალსაზრისი, რომ ბიბლიის გუდალური ვერსია წარმოადგენს ახად, გამოუკიდებელ თარგმანს, რომელიც შესრულებულია XII საუკუნეში ბერძნული სტამბანტიდან.²

იერემიასა და ებრაელების წიგნების ქართული ვერსიების შესწავლი-

ბილა, მნათობი, 1939, №4 გვ. 125 ; 1710 წ. თბილისში წინასწარმეტყველთა წიგნების გამოცემასთან დაკავშირებით იხ. ქრ. მ. ა. რ. ა. - თ. ი. ძ. ე, პირველი სტამბა საქართველოში, /1709-1722/, თბ., 1955, გვ. 166-177.

1 ამ საკითხზე განვირცობთ იხ. ქვემოთ: "უპისტოლის წიგნის ქართული რედაქციები" გვ. 262.

2 P. П. Б л е й к, О древнегрузинских версиях Ветхого завета: Известия Кавказского Отделения Московского Археологического Общества, вып. VI, Тифлис, 1921, გვ. 23; ე. ი. ბ. მ. რ. მ. გ. ვ. ა., ქართული მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა, გვ. 124, ვ. ვ. ვ. - ვ. ვ. ვ. ი. ძ. ე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, I, გვ. 192.

სას. ვაიკვა, რომ ამ წიგნების კვლახური რედაქცია არ წარმოადგენს ახალ და სამოუკიდებელ თარგმანს, არამედ არის მათი ძველი თარგმანების /ოციისა და იერუსალიმის ბიბლიის ხელნაწერებში დაყვანი რედაქციის/ ბერძნული სუბტანტის ფუძისგან შეჯერების შედეგად მიღებული რედაქცია,¹

რაც შეეხება ბარუქის წიგნის კვლახურ რედაქციას, აქაც იგივე სურათი გვაქვს. კვლახურ რედაქციამ იმავე ფუძისგან მანძილზე იგრძნობა ძველი თარგმანის უამრებების კვალი.

ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული მუხლები სურათი, როგორცაა:

Ե

Դ

ნუ გვიჩინ, შვილი, და ღა-
ლაგებოთ ღმერთისა მიმართ, რა-
მეთუ იყოს აღუენთჳს კსუნებაჲ,
რომელმან მოავლინა ესე აღუენ
ბება, 1V₂₇,

მინოზი იყუენით, შვილი,
და კმობოთ ღმერთისა მიმართ,
რამეთუ იყოს აღუენდა მომწუ-
ნელისა მიერ კსუნებაჲ,

გვხვდება ერთმანეთთან ძალიან ახლოს მყოფი მუხლები:

აჲა ესერა მოვლენ შვილი
შენი, რომელ განავლინენ, მო-

აჲა მოვლენ შვილი შენი,
რომელი განავლინენ, მოვლენ

1 ვ. პ ა ნ ე ლ ი ა, იერუსალიმის წინასწარმეფუძეულების ძველი ქარტული
კვლახები, ძველი ქარტული ენის კატეგორიის შრომები, 9, თბ., 1964,
გვ. 171; Т.К. Ц к и т и ш в и л и, Древнегрузинские версии про-
рочества Езекииля, Автореферат диссертации на соискание ученой
степени кандидата филологических наук, Тб., 1970, გვ. 7.

"ყ მ ზ ა ო მ ე მ ა მ რ ა რ მ რ მ ა რ", 1135 - εἰνάκι με αὐτοῦς εἰς
Ζέον, Ἦ: "რადგან ვინც მ ე მ ა მ რ მ რ მ ა რ".

"მ მ ვ ნ ი ო ა მ ა მ ა ნ ა", 17 - τοὺς εὐρεθέντας μετ'
αὐτοῦ, Ἦ: "რომელიც იპოვიეს მ ა მ ა ნ ა".

"ქუჯყანა, მ ო ნ ნ ა რ ი ს ძ ე ს ა მ ა ზ ე ს", 120 - ἡγῆ
ῥέουσεν γάλα καὶ μέλι, Ἦ: "ქუჯყანა, რომელიც გამოსდის ს ძ ე ს ა მ ა ზ ე ს
მ ა ზ ე ს".

მეფეველი, 1128 - λέγων, Ἦ: "და სძევე".

მეფეველი, III7 - ἡμαρτηκότων, Ἦ: "რომელიც ვეფრე".

5. ბერძნული სიტყვა:

მითრა, V₂ - მიტრა, Ἦ: "ხორი".

6. ისეთი სინტაქსური ბერძნობები, როგორცაა:

"არა მუ ისმინოთ ვ მ ი ს ა უ ზ ო ო ს ა მ", 1122.

μη ἀκούσθε τῆς φωνῆς κυρῆου.

Ἦ: "არა ისმინოთ ვ მ ა მ უ ზ ო ო ს ა მ".

მეფეა უნდა შევნიშნოთ, რომ ამგვარი სინტაქსური ბერძნობები Ἦ
რედაქციისასაც არაა უცხად, იქნა. იქვე: "არა ვისმინოთ ვ მ ი ს ა
მ ე ვ ნ ი ო ს ა მ", Ἦ 1124.¹

ქარაული ბიბლიის გვარაუთი რედაქცია XI საუკუნის ძველია. ძვე-
ლი ქარაული მარცხანების ბერძნული წყაროების მიხედვით გამოდრეკილია
და ამის საფუძველზე ახალი რედაქციების ჩამოყალიბება სწორედ XI-XII
საუკუნეების სარიტორიკული სკოლებსავე უნდა დაეკავშირებოდეს. ამ

1 ბერძნული წყაროს გავლენის მანიშნებელი ამგვარი შეშინებულობის შე-
საბუთ იერქობის წინასწარმეფეველები წიგნი იხ. ვ. ო ა ნ ე ო ო ა,
იერქობის წინასწარმეფეველები ძველი ქარაული ვერსიები... გვ. 171-
175.

მეორეს ღვინაზე მხარგრეველობით პრაქტიკაში ღარდოდ მიმარტავდნენ ექვ-
თმზე და გიორგი მხანმიძველები, უფრემ მცირე, არსენ ნყარდოელი, იოანე
პეტრონი.¹

ეპიკურის წიგნის გულაფური რედაქციის შენაწავლისას ლ.ქუთი-
შვილია წამოაყენა მისაბრება, რომ ბიბლიის გულაფური ვერსია რედაქცი-
რებულია იმ მეორეების მიხედვით, რომელიც დამახასიათებელი იყო იოანე
პეტრონის ღიჭრაჭურული სკოლისაგვის. განსხვავებულ 3.323-ედიონის ვარა-
უდისაგან, რომელიც იოანე პეტრონის ასახველები ქარაფული ბიბლიის ამ
ვერსიის მხარგრეველად,² ლ.ქუთიშვილია იოანე პეტრონი გულაფური ბიბლიის
რედაქტორად ივარაუდა.³

---

1 ში. ტ.კ. ცკითიშვილი, Древнегрузинские версии пророче-
ства Езекииля... გვ. 8.

2 3. 3 2 3 2 9 0 8 2, ძველი ქარაფული მხარგრეობის ისტორია, 1... გვ. 392.

3 ტ.კ. ცკითიშვილი, Древнегрузинские версии пророчества
Езекииля... გვ. 11.

რულ შეესაბინარავს ქურუმები ღვითონ მინრმვევენ, ქურუმთა ცოლები ამა-
რილებენ და ინახავენ, ლარობსა და გაჭირვებულს, რა ზქმა უნდა, არ
ურჩებენ.

ჯანა შეიძლება მათ ღმერთები ვუნოოთ, როდესაც შეესაბინარავს ქა-
ლები სწირავენ? ქურუმები კი სხვადან ჭანსაცმელქიმობუენი, ზაუნვერ-
გაპარსუნენ. ამ ღმერთებს, ბოროგს ექამთხვევ, ზუ კუთიღს, სამაგი-
როს გადახდა არ შეუძლიათ. მათ მეფის არც კურთხევა ძალუძთ და არც
გადაყენება, სიძიოძრეს ვერავის მისკემენ, ზუ ვინმე პაპირებულს არ
მისკემს, ვერ გააახბევენებენ. სიკვეთილისაგან ვერავის პაიხსნიან,
ძლიერიისაგან სუსტს ვერ პაიყავენ, ბრმას ზვალს ვერ აუხვეენ, ქვრივს
და ობოლს ვერ აწუგებებენ.

ჯანა შეიძლება მათ ღმერთები ვუნოოთ, როდესაც ღვითონ ქაღე-
ვენიც აჭინებენ მათ?

ზუროთა და ოქრომჭედელთაგან არიან ძვემნიღი, როცა მემოქმედი
არ არის დღეგრძელი, მისი ძვემნიღიც ღმერთი ვერ იქნება.

როდესაც მათ სამეოფელს ცუცხლი პაუცება, ქურუმები გარბიან და
გაპარჩებიან ხოლმე, მათი ღმერთები კი იწვიან. ეს ღმერთები არა ზუ
მეფეებსა და მეომრებს ვერ აღუგებიან წინ, ქურდებისგანაც კი ვერ
იყავენ ზავს.

ამ ღმერთებს სჯობს მხნე მეფე, მახზე უკუთესია ღვით ჭურჭელი,
რომელსაც ოჯახში იყენებენ, სახლის კარიც კი სჯობს მათ, იგი ქონე-
ბას იყავს, ჭაძრის სვეტიც მათზე უკუთესი და სასარგებლოა.

მგეს, მთვარეს, ვარსკვლავებს, ეღვას, ღრუბელს, ცუცხლს წარმარ-
თა ღმერთები ზავნიანთსიძიოძითა და ძალით საეროთ ვერ შეეძებნიან.

წარმაროთა ღმერთები ჰგვანან სახიღეში საფრთხობელას, რომელიც
ვენაფერს იყავს, ბოსტნის ბლუპე პაპებულ ძედეს, ბნელში პაგებულ

მკვარს. ძონჯულის მსგავსად, რომელიც მათ შემოადგებათ ხოლმე, ისინიც დაკლებიან და შეიჭმებიან. ამიტომ უკეთესია, კაცს არ ჰყავდეს კერპები, იგი შორს იქნება ყვედრებიასგან.

ჯერაჯერ ენაზე არც ეს წიგნი არსებობს. სხვა არაკანონიკური წიგნების მსგავსად ამ წიგნის მრჩინის წინადაც ზოგი ბიბლიოლოგი ვერა-ვლს ასახელებს, ზოგი კიძვე ბერძნულს.

ფიქსიაა და არავის სჯერა, თიქვის ეს წიგნი იერემია წინასწარ-მეფეველს ეკუთვნოქეს და 598 წელს /ძვ. წელთაღრიცხვით/ ბაბილონში გაქაასხილებული იუდეველებიასაქმი იყოს მიმარბული.

წიგნის დაწერის თარიღად ზოგი ძველი წელთაღრიცხვის IV საუკუნის დასასრულს ვარაუბობს, ზოგიც - ძველივე წელთაღრიცხვის II საუკუნის ბოლოს.¹

იერემიას უპისტოლის ყველაზე ძველი თქსტი სუბტანტანია დაჯული, კერძოდ, მის აღქსწინარული და უთიკანურ ნუსხებში, სინურში ბარუქის წიგნის მსგავსად არც ეს წიგნი ჩანს. მარბალია, "უპისტოლის" ბერძნული თქსტის უფრო ძველი ფრაქმენტი /პაპირუსზე ნაწერი/ აღმიჩნდა კუმრანში, მაქრამ იგი მთკულიბით იმქენად მქინრ და ისე დაბიანებული ყოფილა, რომ მისი სუბტანტის ნუსხებთან შედარება არც ხერხქება.²

-----
1 ამ საკითხებზე იხ. П. И н г е р о в, Частное историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги... გვ. 25I-254; O. Lissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament*... გვ. 806; R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*... გვ. 596-597.

2 *Тексты Кумрана*, выпуск I, Перевод с древнееврейского и арамейского, введение и комментарии И.Д. А м у с м а... გვ. 56.

ბერძნულს გარდა ძველი ქრისტიანული ბერძნული მუკნე ენებშიდან იერებშიან ეპისტოლე ანსუბოზს აგრევე ლათინურ, სირიულ,¹ არაბულ² და ქარხულ ენებზე. სობზურად ამ წიგნის ძველი ღარგმანი რაგომილაც არ რასტურება. ამსტურამული ბიბლიის /1666 წ./ გამომცემელს რს-კანს იგი ლათინურიდან უღარგმინა და ლათინურილავე მსტავსარ ბარუქის წიგნისლავის VI ღავარ რაურღავს.³

ბ ე ლ ნ ა წ ე რ ე ბ ი რ ა რ ე რ ა ქ ე ი ე ბ ი

იერებშიან ეპისტოლის ქარხული ღარგმანი რახი ნუსხიღაა ჩვენამდე მიღწეული. იგი რაყული აქე რხიის, იერუსალიმის, მცხეიისა და ბაქარის ბიბლიის კრებულღებს.⁴

ჩედაქეიან რრია: რხიისა და იერუსალიმის ნუსხებში Ⴀ ჩედაქეიანს ქმნიან, მცხეიისა და ბაქარის ბიბლიაღა ტექსტებში კ - ტვლავურ ანუ Ⴁ ჩედაქეიანს.

Ⴀ რ ე რ ა ქ ე ი ა

ბარუქის წიგნის Ⴀ ჩედაქეიის მსტავსარ იერებშიან ეპისტოლის Ⴀ

1 P. Lagarde, Libri Veteris Testamenti apocryphi syruce, Leipzig, 1861.

2 Walton's Polyglot.

3 შერ. Աստուածաշունչ ինոյ եւ նորոյ Կրակարանայ... Յամսպերգամ, 1666.

4 ამ ბერძნულერების მესახებ იბ. აქვე, ტვ. 36-37.

համբարեցից եղևնաճերրոս մոնեքցոտ այցս ցամուցեմուրի.¹ Եւ ցամուկցեմաստան
ժըբարդծոնսսս ետիրար ոցո ժըմեեղեղեքծոն, որոմ յարեղլո ժարցեմաննն հոմեղո-
մը ճարոտեղս սեղաոծբա սըմթանցոն ցարկըղլոն ըստեղծոն ճարոտեղլոսկան,
մաքրամ մեարս յշղրբա սըմթանցոնսկը սեղս ըստեղծոն ճարոտեղսսս.

սը մաթ.:

Յարեղլո ժարցեմաննո ԵԾ-ը մըեղլոն ցըսղլոս: "Յըրըմնն սեղոնն". ժո-
սո ժըսկեղլոնն ոն ևբբևն հաճնլոսսս սըմթանցոն մեղոոք ցար-
կըղլոն եղևնաճերդծոն բասթըրբըծա. սեղսկաննա: ոն ևբբևն ճևբբևն-
ոսսս, հայ նոմեղս: Յըրըմնն յթոոտ ցարկոնն, սն: ոն
ևբբևն ճևբբևն - Յըրըմնն սնքըղլոն, սնքըղլոն...

ԵԾ-ը մըեղլոն ցըսղլոս հոցո: "Եղսեղոտ-մոնոնն բա ողրոտ մոնո-
նն", ժըսկեղլոնսք ժըրմեղլոն ժոցաննա տն յբբևն
հաև տն յբբևն, ժոցան յո: ոն յբբևն
հաև յբբևն.

ԿԾ-ը մըեղլոն: "սն սնոնն ոցոնն ըմըոտ, սնամըք յմեղլոն կըոտ
կսկանն" "սնամըք յմեղլոն կըոտ կսկանն" ժըսկեղլոնն սքըղլոն -
նն իբբևն (ևբբևն - սըմեղլոն/ իբբևն նն յբբևն -
մեղոոք ժոք ժըրմեղլոն եղևնաճերմոն ցըղլոնըղլոն.

յն մաթոնոքն ոմաթ մոցանոմեղլոն, հոմ Յարեղլո ժարցեմաննն
ժոցո ցանեղսկըղլոն ճարոտեղլոն ժըսկեղլոնն ժըրմեղլոն սըմ-
թանցոն հըղեղլոնն սըոտ ըստեղծոնն բասթըրբըծոք.

սըմթանցոն ցըղլոնսկան Յարեղլո ժարցեմաննն ժոցո ցանեղսկըղլոն
ոմոտայ սոնեղս, հոմ ոժոնս բա ողրոտնոնն ըստեղծոն մոարցեմեղլոն
եղլոնն ցամոսըղլոն ցըղլոն սննս բսկըղլոն. ցարբա ոմոնս, հոմ յն ըստեղ-
-----

1 O. F. Fritzsche, Libri Veteris Testamenti, Lipsius, 1871, զզ. 102-107.

ქვეყნი : „იგი თავადნი მემოსილ არიან ოქროდითა და ვეყბილითა“ /7/ არ მუ-
ნდებდა მორიგეებს ბერძნული წყაროს „αὐτὰ εἰς πλείχλους καὶ
πλείεργους“ -დან, ზუმიან ორივე ფრაზაში ურთიერთი მინიშნული ძვეს
/მპრ. ო. რედაქციის: "იგიანი გარე-მოქურცილი და გარე-მოვეყბილი"/.

"ქარბული მ ნ მ ე ა უ რ ა" /8/ არ უნდა იყოს ბერძნული
παραίτης φιλολόγος -ს თარგმანი, ზუმიან "მომკაული" და
φιλολόγος -ის ორივე ურთ ადრს გადმოსცემს /მპრ. ო. : "ქარბული მკო-
ბის-მოყუარე"/.

"მისიანი მისგან ს ა ს ყ ი პ ე რ ა რ ოსანიკა"-ში /10/
"სასყიდელო" არაა ბერძნული ἔτις τοῦ ετεΐχους -ის თარგმა-
ნი / ετεΐχους - სახურავი, სარხული/.

"საბრნი მათნი განადმენიან... კლიტეობითა და მოქლონებითა"
/17/. ამ ფრაზაში სახეობის "კლიტეობითა და მოქლონებითა" გამაგრება-
და ლაპარაკი, ბერძნულში მესაფყვისად გვაქვს: τοῦς οἰκους αὐτῶν
ὄχουσι... καὶ πλοῦσι. "განადმენიან" ὄχουσι-
სე -ის /=გამაგრება, გაძლიერება/ მესაფყვისად და არა მისი თარგმანი.

"კუარადავებულნი" /30/ ცოცხ უფრო სხვაგვარადაა წაქვედნი, ვი-
რთუ ἔχοντες τοῦς χεῖρας ἑλεῖν ἡγούτας -ის მთარგმნელი გადმო-
სყემდა ამ მინიშნულს, და სხვ.

ქარბულ თარგმანში ყურადღება მიიქცია ურთუად ადგილი: ?9-ე და
მე-40 მუხლები აქ ამგვარად იკითხება:

"უიშარ საგნებულ არს რქუმიად მათა ომითად, რამეხუ იგიინიკა ქალ-
გვედნი აგივებუ-ვე მათ?".

"რომელთა რაჭამს იხილნიან იგიინი, განიკავებულნი და სიფყუად ვერ
მემძლებულნი, რომელთამე მიარაჰან ემთა და ვევერებნიერ, ვითარცა მუი-
ძლებულთა კომბარ".

ამ მუხლებში ასევე მინიშნულია გადმოსცემლი: რომელი უნდა ვუწოდოთ

მათ /ქალღვთა კერპებს/ ღმერთები, რომელთა შვიტონ ქალღვთებში აგინებენ მათ, ისინი /ქალღვთებში/ რომ ხედავენ, რომ კერპებს ლაპარაკი არ შეუძლიათ, მიარხმევენ ეზოს და ევერებშიან, რომელი მუტყველი /მეშქვებელი კომბა/ და სხვ.

ფქუსტში საუქყო გვერენა ეზოს შირხმევა - "მინარხვან ეზოა".¹ ზედაქყინაში გვაქვს: "მომხმეღელი ეზოასათა პოოასათა" /აქ თითქოს ეზოს ზმრთოსათვის მოხმევაბვა ლაპარაკი/. ბერძნული სიტყვა "ეზო" საერთო არ დასტურება, მის აპტილას ბის *Βήλος*. *Βήλος* არის სირია-ბაბილონის მთავარი ღმერთის სახელი. მსუველი კონტექსტში ლაპარაკია სწორე მასზე, რომელი უტყვე ღმერთი. კერპის სახელის შესატყვისაპ ქართული ზარგმაში "ეზოს" ხმარება შეუსაბამობაა. საქმი ისაა, რომ ბერძნული *βήλος* (მუვეთრი მახვილით) სატოგაპო სახელია და ნიშნავს კარიბჭეს, ბურბილს. ძველი ქართული "ეზოს" ამ მნიშვნელობით ხმარება ჩვეულებრივია. ფაქტია, რომ აქ საქმი გვაქვს ბერძნულიდან ზარგმნის პრის დაშვებულ შეცომაასთან: მზარგმნეღმა წარმარხათ ღმერთის სახელი ნიკოთხა რომელი *βήλος* /ბურბილი, ეზო/ და ამ მნიშვნელობითვე ზარგმნა.

ეს შეცომა ქარხველი მზარგმნელს რომ ეკუთვნოდა, ქარხული ზარგმანის ბერძნულიდან მომპინარეობა უცილობელი იქნებოდა. მაგრამ ამ აპტილას *Βήλος* -ის ნაცვლად ძველი ქართული "ეზოს" აღმნიშვნელი სიტყვა *ბურბი* დასტურება სირიულით.¹ ამან კი უქვი აპტილადრა, ქარხველი მზარგმნელი ხომ არ იბურბებს აქ სირიული ფქუსტის მზარგმნელის შეცომაას? ამ უქვს აძლიერებს ქარხული და სირიული ზარგმანებში სექსტობრი-

-----
1 სირიული ზარგმაში *Βήλος* -ის *ბურბი* -თი შენაცვლება სხვების მიერადაა შენიშნული: R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha* ... გვ. 605-606.

30 სიბერევეთ.¹

აღსანიშნავია, რომ სირიულში ამოკლებს მესაფრევისს ქართული ღარ-
გმანის ზოგიერთი გამოხატვავე ბერძნული სუბსტანტივად. მხვერველთაში
გვაქვს ამგვარი აგებულები:

ქართული და სირიული ფუძეებებს ერთნაირად აკლია 51-ე მუხლის 11
ნაწილი /შპრ. ეს აგებელი Ἡ რედაქციიდან: "არამივე საქმენი ჯღათა
კაცთანი და არა არს საქმენი ღმრთესანი მათ შორის"/.

ქართული ფუძეების "მედიოსილი არიან ღმრთეთა და ვეცხილითა", რომე-
ლიც, ჩვენი აზრით, არ უნდა იყოს ბერძნული *ἁξιχρηστα καὶ περιεχρηστα*
ღარგმანი, ახლოს ოვას სირიული მესაფრევის ფრაზასთან / *qṛmīn*
ḅ-daḵvā u ḅ-šimā/.

სირიულთანაა უფრო ახლოს ქართულის მედივეგი აგებელიც: "მისკიან
მისკანი ს ა ს ყ ი პ ე ლ ა პ როსპიკთა" /10/. სირიულშიც: მისკე-
მენ სარგებელია როსპიკთა — *meḥ vāḏā ḅ-znīta*
/შპრ. ბერძნული: *ὄνειοι... ἐπὶ τοῦ ετέριουσ πρόβου, Ἡ:*
"მისკემენ ... სარგულიმინათაჲა მეძათა"/.

გვიმთ მონმობილი ერთი აგებელიც: "ქურუმენი სხვიან" /30/, რომე-
ლიც სუბსტანტის მხლოდ გარკვეული ხელნაწერებში ნაკითხვას მუქსადამე-
და, სირიული ღარგმანის კუთვნილებაჲა ადმინისტრატორს /*kūmre mutvīn*
ḅ-kon/.²

Ἡ რ ე პ ა ო ო ო

მიუთხისა და დაქარის ბიბლიებში რაცული ფუძეები იურემიას ეპის-

1 ძველი აღმჯმის ამოკრიფების სირიული ღარგმანების P. Zagarde -ს-
ული გამოკემის მიკროფილი ხელნაწერთა ინსტიტუტის რირქტორს ელ.

მ ე ო რ ე ე ე ს გამოკემათა დატონმა B. Outier -მ.

2 ქართული ფუძეები სირიულთან მეგვაპარებინა აღმოსავლეთმეკრეფობის
ინსტიტუტის მეკნიერმა თანამშრომელია ა. გ ა მ რ ი ე ლ ი ვ ა მ.

გაიღისა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გულაშური რედაქციისაა. ღვიძონ გულაშის ბიბლიის /A-1108 ხელნაწერი/ ეს ტექსტი მთლიანად აკლია. "უპისტოლის" შემცველი ფურცლები გულაშის ბიბლიაში ბარუქის წიგნის ბოლო ნაწილთან ერთად 1710 წლის შემდეგ უნდა დაკარგულიყო - ე.ი. მას შემდეგ, რაც ვახტანგის სტამბაში A-1108 ხელნაწერიდან წინასწარმეფეველთა წიგნები გამოიბეჭდეს.¹

მცხეთისა და ბაქარის ბიბლიებში იერემიას უპისტოლად ბარუქის წიგნს VI თავად ვრთვით. რადგან გულაშის ბიბლიაში ბიბლიის ტექსტი ბერძნული სუბტანტის მიხედვითაა ნაკეთები, სუბტანტა კი ბარუქისა და იერემიას უპისტოლის წიგნებს მხოლოდ ცალკეად იყენებს, ამიტომ ვფიქრობთ, რომ გულაშის ნუსხაში იერემიას უპისტოლად ცალკე წიგნად უნდა ყოფილიყო შეტანილი. როგორც ჩანს, იერემიას უპისტოლად ბარუქის წიგნის VI თავად პირველად წინასწარმეფეველთა წიგნების 1710 წლის გამოცემაში შეიტანეს. ქართული ბიბლიის 1710 წლის გამოცემის რედაქტორად სამეცნიერო ლიტერატურაში სულხან-საბა ორბელიანია მიჩნეული.² ასე რომ ბარუქისა და უპისტოლის წიგნების ლათინური სუბურნი დაკავშირება კათოლიკობის მიმართ საბას სიმპათიების ერთ-ერთ გამოხატულებად შეიძლება მივიჩნიოთ.

იერემიას უპისტოლის ო რედაქცია ენობრივად იმავე სურათს გვიჩვენებს, რაც გულაშური ბიბლიისათვისაა საერთოდ დაშვებულია

1 ამ საკითხებზე იხ. ვ. ი. ნ. გ. მ. მ. გ. ვ. ა., ქართული მწერლობის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა... გვ. 125; ქრ. თ. ა. რ. ა. თ. ი. ძ. ე, პირველი სტამბა საქართველოში, გვ. 166-177.

2 ვ. ი. ნ. გ. მ. მ. გ. ვ. ა., პასახ. ნაშრომი, გვ. 125; ქრ. თ. ა. რ. ა. თ. ი. ძ. ე, პასახ. ნაშრომი, გვ. 172.

რაც შეეხება "უპისტიმის" Ⴀ და Ⴁ რედაქციებს შორის მიმართუ-
ბას, მართალია, ამ წიგნის ძველი და ძველთუნი ვერსია Ⴁრთვე სუპთან-
თის რედაქციისაა, მაგრამ სუპთანისგული გვესტო ამ ვერსიებში სტი-
ლისგურად იმდენად ჯანსბავებულა, რომ აშკარად Ⴁრი სბვაპასბვა
შარგმანის შბბბ
ბბბ
ბბბ

არცა Ⴁდეს ბაიფენიბან
ქურუბბა მბ Ⴁმერბბა მბბბ-
ბბ Ⴁქრბბ და ვეუბბი და ბა-
ბბა ბვსსა ბიბბბბბბბბბ, 9.

უფრკონი ბკარბა ბბბა
ბბბბბბბბბბ და ბბბბბბბბბბ
ბბბბბა ბბბბბა ბბბბბბბბბა
ბბბბ, 25.

რამბბუ ბბბ და ბბბბბბ
და ბბბბბბბბბბბბბბბბბბბ
ბბბბ და ბბბბბბბბბბბ ბბ-
ბბ სბბბბბ და ბბბბბბ ბბ-
ბბ, 59.

ბბბბბბბბბა ბბბსა, "უპისტიმის" Ⴁ რედაქციის გვესტბი "ბბბ-
ბბბ" Ⴁ რედაქციის ბსბბბბბ ბბბბ ბბბბბბბ Ⴀ აბუ Ⴁბბბბ-ბბბ-
ბბბბბბბ რედაქციის ბბბბბბბბბბ ბბბბ. ბს ბბბბ, Ⴁბბბბ Ⴁბბ
ბბბბბბბბბ, ბბ

არს Ⴁდეს ბა ბბბბბბბბბბბ
ბბბბბბბ ბბბბბბბბბბ ბბბბ ბ-
ბბბბ და ვეუბბბბბ ბბბბ
•ბვსბბბბ ბბბბბბბბ.

ბვბბბბ ბბბბბბბ ბბბბბ ბი-
ბბ ბბბბბბბბ ბბბბბბბბბბ ბბ-
ბბბბბბბა ბვსბბბბ ბბბბბბ.

რამბბუ ბბბ და ბბბბბბ და
ბბბბბბბბბბ ბბბბბ ბბბბბბ-
ბბ და ბბბბბბბბბბბ სბბბბბბ,
ბბბბბბბბბბ ბბბბბ.

და სბბ.

ური:!

1. ქალიწველია ღმერთის სახელის Βῆλος -ის შესახებვისაჲ ᄀ
რედაქციისაჲ არსებული "ეჭო" /იხ. გვ.260/ გულაჲურ რედაქციისაჲ
გვაქვს. ეს შევერძა გულაჲური რედაქციის მთარგმნელს ძველი / ᄀ /
რედაქციისაჲგან რამოუკირობლაჲ რომ დაუშვა, მის გვერდით "რიოასთა"
აჲარ გვექნებოდა. შიჲრ.:

"რმბელია ზრეს იხილნიან განიღებული, ვერ შემდებელი სიფჲსაჲ,
მიმრმელია ე ბ კ მ ს ა ლ ა პ ი კ მ ს ლ ა, და ვვერდობივე ვმა-
-ყოფაჲ"... (40) და სხვ.

"რიოს" ძველ ბერძნულში ჯესჲ -ის /გვესი/ ნახვსაჲობითი ბრუნ-
ვაჲ, ქარჲულ მარგმანებში ნარმარჲთა ღმერთის ზოგაჲ სახელაჲ ეს სიფ-
ჲვა /"რიოს"/ არაურჲებელ გვხვდება. რმგორჲ ჩანს, ქარჲველია მთარგ-
მნელია აქჲჲ Βῆλος -ს ეს სახელი შეუფარდა, "ეჭო" კი ᄀ რედა-
ქციისაჲგან გარმოგანა.

2. "რამაჲობგინ" ნიშნავს: რამარნიღებენ, ღორაჲ აქჲვევენ /სა-
სავისჲჲ აქჲვა/. ჯერ "აჲობგინ" და მერჲ მისგან ნარმარმეობი "რამაჲობგ-
ბა" ძველ ქარჲულში იშვილსაჲ იხმარება /რველებობივა "რამარნიღება"/.
ᄀ რედაქციის გვერდით ᄀ -ში მისი ხმარებაჲჲ /"ეჲრჲა მასჲა მისგა-
ბი რ ა ი ა მ კ ბ გ ი ა ნ", 27/ არ უნდა იყოს შემხვევიჲი.

3. უნებური არ ჩანს შემდეგი რამხვევაჲჲ: ბერძნულში რჩერაჲა
ნახმარნი πόλιμος και κικά /47, 48/. ᄀ რედაქციისაჲ ეს
შესიფჲებაჲ ურგან ნარმარმენი რმგორჲ "ბრძოლა და ძ ვ რ ნ ი"
/47/, მერჲგან - "ბრძოლა და ბ მ რ მ გ ი" /უფრ ღჲსჲაჲ: "არჲა

-----

1 იხ. აქჲვა, გვ. 246-248.

ბრძოლისაგან, არცა მ მ რ მ ჭ ი ს ა ტ ა ნ", 48/, ასევეა შესაბამისად ო რედაქციისთვის.

4. ო რედაქციისთვის მრავალნაირი ნახარის სიტყვა "მოსული":

"არინი იგინი, ვითარცა მ მ ს უ ღ ნ ი ს ა ბ ღ ი ს ა ნ ი", 19.

"ხოლო იგინი პაიჭუნინი სავითად, ვითარცა მ მ ს უ ღ ნ ი", 54.

"მოსული" აღნიშნავს სახლის დირს /სახლის ურთავ სავითად პაიჭუნის მორი/. ო რედაქციისთვის პირველი შემთხვევაში ნახარისა "პუ-რე" /"დუღუნის სახლისაგანნი"/, მეორე შემთხვევაში კი - "მოსული" /"ვითარცა მ მ ს უ ღ ნ ი სავითად პაიჭუნანი"/. ჩვენი აზრით, ო რედაქციის "მოსულის" ნაწარმ ო რედაქცია უნდა იყოს.

რაც შეეხება იერემიას უნისტორის ო რედაქციის ნარმოქმნის დროსა და ავტორს, მიუხედავად იმისა, რომ "უნიტორის" ო რედაქცია გულახდის ბიბლიის ურთი ყველაზე უაღრესი ნაწილთაგანია, იგი ყველა იმ ღაუბრებურებებს ითავებს, რომლებშიც გულახდის ბიბლიის პანარაფენი ნიჭებში ხასიათდება, ამიტომ მისი ნარმოქმნის დრო და ავტორი /სხვა-ნაირად რედაქტორი/ ყალბი საკვლევი აღარ არის.¹

1 იმ. აქვე "ბარუქის ნიჭის უარყოფი რედაქციები", გვ. 245-251.

უბრას საბელიი ცნიბილი მუორე არაკანონიკური წიგნი, ე.წ. უბრას აპოკალიფსისის, ძველი აღთქმის აპოკრიფებს შორის ურთ-ურთ წირსმესანნი-ნავ წიგნაპაა აღიარებული.²

ეს წიგნი ირი რეპაქიკით არსებობს - მოკლეი და ვრცელიი. მოკლე რეპაქიკა შეგება თორმეტი თავისაგან, ვრცელი კი - თექვსმეტი თავისაგან. ვრცელს მოკლესთან შეპარებით მეტი აქვს პირველი ირი და ბოლო ირი თავები.

წიგნს /ვრცელ რეპაქიკას/ სამ წაწილარ ყოფენ: პრლოგი, ძირითადი წაწილი და ეპილოგი. პრლოგში/1-11 თავები/ წმინთი უბრძანებს უბრას, მიუთხილს უბრად ხაღბს მათს ცოფებზე და ამავე რროს ანუკვემოს ისინი მომავლის იმეკით. ძირითად წაწილი III-XIV თავები/ შეიფ ჩვენებაში უბრას წინამე გაპაიშლება კაცობრიობის მომავალი: მესიის მოსვლა, მისი აღსრულება და აღფგობა, საფრველთაო განსუა, პოლიტიკური და ფიზიკური კატასტროფები. მოხბრობილია წმინდა წიგნების კაკარკვისა და უბრას ჩვენებათა შეგება მათი აღფკვისის შესახებ. ეპილოგში/XV-XVI თავები/ უბრას ეუწყება ის ჭანკვა, რაც მოელიი ცოფიცი აპამიანებს მომავალიში, აგრევე ბაბილონის, ასიისა და ევროპის განკრვის შესახებ. წაწარმოები მთავრება უბრადი ხაღბის მიმარხ მოწოფებით, მხნე შეეკებონ მომავალი უბეპურებებს.³ ავთორი სავრთო შეძრულია და შეძრწუნე-

1 ჩვენი ეს შრომა ურთბელ უკვე გამოქვეყნდა /იბ. ც. ე უ რ ც ი - კ ი ძ ე, უბრას აპოკალიფსისის ქარბული რეპაქიკიბი, მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, 1, თბ., 1971, გვ. 93-109/, აქ იგი ბოგიურთი ევლილებით და შესწორებით იბეჭდება.

2 შირ. Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии, Москва, 1916, გვ. 94.

3 შირ. П. Ю и г е р о в, Частное историко-критическое введение в

ბული იმ უბეჭურვებში, რაც იუდეველებს თავს დააფუძნა. რატომ არ ასრულებს დიურთი თავის დაპირებებს? ისრაელი ხომ რჩეული ხალხია? განა ისინი უკეთესნი არ არიან წარმარებთან შედარებით, მიუხედავად ღაყონიანი ცოდვებისა და დანაშაულისა?

ამ წიგნის მკლე რედაქცია მიჩნეულია უფრო ძველად და პირველად. მკვლევართა უმეტესობის აზრით, იგი თავდაპირველად ებრაულ ენაზე უნდა დაეწერათ, შემდეგ კი უარგებნათ ბერძნულად. აქ დაურთავთ მისთვის პირველი თრი და ბოლო თრი თავები.¹ ბოგი მკვლევარი ამ წიგნის თრიგინაის ენაზე ბერძნულს ასახელებს.²

ქვეყნისათვის ძველი აღმშენის ეს არაკანონიკური წიგნი არც ებრაულად და არც ბერძნულად არ არსებობს, არც ისაა ცნობილი, ღუ რაგონს დაიკარგა იგი ამ ენებზე. ამ საკითხთან დაკავშირებით საკულისხმთა ქართული ცნობარტრული ცნობა, სახელობრ, ითანე დაბასკულის "გარდამოცემის" ქარტულ თარგმანზე დარტული უფრემ მიიწრის კომენტარი, რომლის მიხედეგისაყ ირკვე-

-----
священные ветхозаветные книги, Казань, 1907, ст. 256.

1 М. Ш а в р о в, О третьей книге Ездры /опыт исследования о книгах апокрифических/, СПб., 1861, ст. 32; E. Kautzsch, Die Apokryphen des Alten Testaments, Tübingen, 1900, 2, ст.

233 /ამ წიგნს უთქმობთ იუდეურების ბემა დასახელებული წიგნის მიხედვით: Частное историко-критическое введение... ст.257/; O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament... 1964, ст. 847.

2 Ф. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии... ст. 94; ურ-ურე მკვლევარს ცდაყ პტონია ამ წიგნის ბერძნული თრიგინაის აღგედნისა: A. Hilgenfeld, Messias Judaeorum, Lipsiae, 1869, ст. 35-100. /Hilgenfeld-ის თრმბასაყ იუდეურების იბავე წიგნის მიხედვით უთქმობთ, ст. 257/.

პურ,¹ არაბული / ეს უკანასკნელი მრთი სხვადასხვა რედაქციით/,² სომხურ³
და ქართულ⁴ ენებზე. ვრცელი რედაქცია კი ლათინურმა მემორი-

- 1 ეთიოპური ძარგმანი /არსებობს რამდენიმე ბერნაწერი/ გამოცემულია A. Dillman -ის მიერ: *Veteris Testamenti Aethiopicici, V, Libi apocryphi, Berolini, 1894.*
- 2 არაბული ერთ-ერთი ვერსია გამოცემულია H. Ewald -ის მიერ: *Das vierte Esrabuch nach seinem Zeitalter, seinen arabischen Übersetzungen und einer neuen Wiederherstellung, Göttin-gen, 1863; მთლიან ვერსია გამოცემულია.*
- 3 სომხური ძარგმანი პირველად სომხური ბიბლიის ენციკლოპედიით გამოცემაში მკვირ: Ասորեստաշունչ մարեսն ինն եւ նոր Կրակարանայ, Վենեդիկ, 1805; მორტი რაბიჯრა 1896-Տ. ისევ ენციკლოპედიით ძველი სომხების არაკანონიკური ნიგნებინს კრებულში: Բանգարան ինն եւ նոր նախնեայ, Ա, անկանին գիրք ին Կրակարանայ, Վենեդիկ, 1896; მესამე გამოცემა ეკუმენის M. Stone -ს. მან 16 ბერნაწერის მიხედვით გამოსცა ეს ჭაქსტი რა რაერთი კონკრეტული /ჭაქსტი რაბე-ჭილია მრ სვეტარ, ღოთნ მრ რედაქციას არ ნარმარავენს; სვეტანს განასხვავებინს ნაკიბევენის მთ-ნაკლებობა/; *Concordance and Texts of the Armenian Version of IV Ezra, ed. by M. E. Stone, Jerusalem, 1971.*
- 4 ქართული მთლიან რედაქციის ჭაქსტი იერუსალიმური ბერნაწერის მიხედ-ვით გამოთქვევენა რ. ბლეკმა: R. Blake *The Georgian Version of Fourth Esdras from the Jerusalem Manuscript, The Harvard Theological Review, t. XIX, 4, 1926.* იმავე ბლეკმა 1929 წელს რა-ბევენა ამ ჭაქსტის ვარინაგებინს სომხური ბიბლიიდან: *The Georgian Text of Fourth Esdras from the Athos MS, The Harvard Theological Review, t. xii, 1, 1929.*

ნახა.¹ ლათინურიდანაა იგი მარტინილი ყველა ევროპულ ენაზე, მათ შორის, სლავურსა და სომხურზეც.² ქართულად ვრცელი რედაქციის მარტინიცი არსებობს, მხოლოდ იგი უშუალოდ ლათინურიდან არ მომდინარეობს.³

ეჭრას ამოკალიფსიისის მკვლე რედაქცია V თავის /ვრცელის მიხედვით VII/ 35-ე მუხლის შემდეგ შეიყავს ფაქტის ტარკვეულ მონაკვეთს, რომელიც არა აქვს ვრცელ რედაქციას. ზვირდენ, რომ ეს ნაწილი ამოღებული უნდა ყოფილიყო ვრცელი რედაქციიდან ჯერ კიდევ ეჭრას ამოკალიფსიისის ლათინური მარტინის შესრულებიდან დროს იმ მიზნით, რომ ნიციიდან ამოკვეთილ ვრცელის რედაქციისაგან შეუთავსებელი და მიუღებელი სტრიქონები

-----

1 ლათინური მარტინის ბევრი გამოცემა არსებობს. ყველაზე უკეთესად ითვლება Bensly - James -ის გამოცემა. იგი Bensly -მ მოამზადა და, რაგან სიკვირიდა უნდრო, გამოსცა James -მა: *The fourth Book of Ezra, the latin version ed from the MSS, by the late R. L. Bensly, M. A., with an introduction by Montague Rhodes James, Cambridge, 1895*; ლათინური ფაქტის ბერძენ კრიტიკული გამოცემა ავთენის Bruno Violet -ს: *Die Ezra Apokalypse (IV Ezra), erster Teil: Die Überlieferung, herausg. von Lic. Dr. Bruno Violet, Leipzig, 1910.*

2 ს ლ ა ვ უ რ ი მარტინი ცალკე გამოცემული არ ყოფილა. იგი ბერძენ სლავური ბიბლიის გამოცემებში; ს ლ ა ვ უ რ ი მარტინი კი პირველად ამსტერდამის ბიბლიაში გამოცემა 1666 წელს /სლავურული-გულსე ჯეიცი და სლავური ყრასყრასსე... სლავურული, 1666/.

3 ქართული მარტინი გამოქვეყნებულია ქართული ბიბლიის მოსკოვურ გამოცემაში 1743 წელს.

ღებნი.¹

ინგლისელმა მკვლევარმა Bensly -მ ამიერში IX საუკუნის ლათინურ ხელნაწერში აღმოაჩინა ვრცელი რედაქციის სრული ფაქსი. მან 1875 წელს გამოაქვეყნა ლაკუნაპ ჩაბედილი მონაკვეთი ფაქსილსა.² გაირკვა, რომ ვრცელი რედაქციის ეს ლაკუნა მთლიანად პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ერთ-ერთი ლათინური ხელნაწერიდან, სადაც ამ ნაწილის შიგნითი ფურცელი ამოხეული ყოფილა ყოველგვარი წინასწარი განმარტების გარეშე, შემთხვევით. გაირკვა აგრეთვე, რომ ხელნაწერები, რომლებიც არ შეიცავენ ფაქსილს ამ მონაკვეთს, სწორედ აღნიშნული პარიზული ხელნაწერიდან მომდინარეობენ.³

ბ ე ს ბ ე ბ ი

ქართულ ენაზე, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დაგმინილია ებრას აპოკალიფსისის როგორც მოკლე, ისე ვრცელი რედაქციის ფაქსილები.

მოკლე რედაქციის ფაქსილი აქვთ ოშკისა და იერუსალიმის ბიბლიის კრებულებს. ოშკის ბიბლიაში მას საბაურაპ აქვს "წიგნი ებრა სუთიელი" და უჭირავს ხელნაწერის 479^v-495^r, იერუსალიმის ბიბლია-

1 შპრ. ფ. В и г у р у, Руководство к чтению и изучению Библии...
გვ. 95.

2 R. Z. Bensly, *The missing Fragment of the Latin translation of the fourth Book of Esra, discovered and edited with an Introduction and Notes, by Robert Z. Bensly, M. A. Cambridge, 1875.*

3 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha...*
vol. 11, გვ. 543.

ცო კი საბაურჩო "ეზრა სუბიელი, რუმელი იყო ბაბილოვსა" მოხატვსებუ-
ლია 193 ს, -213 ს-87.

ვრცელი რედაქციის ფაქტობრივ ქართული ბიბლიის მოსკოვურ გამოცე-
მაშია რაცხელი განსხვავებული საბაურჩო: "წიგნი მესამე ეზრასანი".

ვარდა ამისა, ორი ნაწილად ამ წიგნიდან /III 22-III 30; VI 6-VI 36/
საკითხავებამაა შეტანილი მარტინის დევილიანობა. ორივე საკითხავს
ერსნაირი საბაური აქვს: "საკითხავი ეზრა წინაწარმეფეველისაჲ" /გვ.
344 რ ; 381 რ /.

ოციკისა და იერუსალიმის ნუსხებში ფაქტობრივ ნაკლებია.

ოციკის ნუსხაში მას აქლია შემდეგი ადგილები:

III თავის 45-ე მუხლიდან ამავე თავის 56-ე მუხლამდე,

V თავის 29-ე მუხლიდან ამავე თავის 35-ე მუხლის მომდევნო 36
/83/ მუხლიანი ფაქტობრივ 5 /50-ე/ მუხლამდე,¹

-----

1 "ძველი აღმწიხს აპოკრიფების ქართული ვერსიების" I წიგნის გამო-
ცემისას ვერ გავიგვარებინებო R. Beza-ს ცნობილი აღმოჩენა
/იხ. აქვე, გვ. /, ამიტომ ეზრას აპოკალიფსისის მოკლე რედაქცი-
აში V თავის 35-ე მუხლის მომდევნო ფაქტობრივ რა R. Be-
za-ს რამუხლის მიხედვით /72 მუხლად/ არამდე ეთიოპური ფაქტ-
ობრივ რუსული მარტინის მიხედვით, რუმელი მ. მ ა ვ რ მ ვ ი ს
მოწიგრაფიაში /О третьей книге Ездры.../ იყო რაბეჭდილი. R.
Beza-ს ხსენებული აღმოჩენა რომ გაგვგვარებინებინა, მოკლე
რედაქციის ფაქტობრივ ეს მოწიგვრით გამოცემაში I სვეტი მოთავსე-
ბოა.

V სავის 45-ე მუხლიდან VI სავის მე-20 მუხლამდე,
VI სავის 63-ე მუხლიდან XII სავის მე-18 მუხლამდე,
XII სავის 24-ე მუხლიდან ამავე სავის 27-ე მუხლამდე.

აღსანიშნავია, რომ ვინაიდან ჩვენი ხელნაწერის იქ, სადაც უბრალოდ ნიშნულია მითითებული, ფურცლები არ აკლია. როგორც ჩანს, ჩვენი ბიბლიის გამომცემის ეს ნიშნი რომელიმე ნაკლები ხელნაწერიდან შეიძლება გამოწერილი.

აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ დაკლებული სტრიქონებიდან პირველი შემთხვევაში გამოყოფილია ფურცლის მონაკვეთი "უკუთხე" სიტყვიდან "უკუთხე" სიტყვამდე, მეორე შემთხვევაში "მიუხე და ვარქუ"-დან "ბი-უხე და ვარქუ"-მდე, მესამე შემთხვევაში კი - "ინფე წერაპ"-დან "ინფე წერაპ"-მდე, რაც იმავე მიანიშნებს, რომ აქ საქმე ფურცლის გამომცემის დაუფრთხილ გამოწერილ შედეგებზეა.

იერუსალიმის ნუსხას აკლია:

V სავის 35-ე მუხლის მიმდევრო ფურცლის მე მუხლიდან მე მუხ-
ლიამდე,

V სავის 38 მუხლიდან ამავე სავის 55-ე მუხლამდე,

VII სავის მე-20 მუხლიდან ბოლომდე.

გარდა ამისა, 211 ლ -დან /VI სავის 23-ე მუხლი/ ხელნაწერის დაბრუნებულია გამო მერე სტრიქონი არ იკითხება.

იერუსალიმის ნუსხაში ფურცლის ნაკლებობა უმეტესად ვინაიდან ხელ-
ნაწერის დაბრუნების ბრალი ჩანს /მხოლოდ პირველი შემთხვევაში ხელნა-
წერის 208 ლ-ზე მე მუხლებზე დაბრუნებული ფურცლი იქვე უშუალოდ მე
მუხლის ფურცლია გრძელდება, ეს კი იმავე მიანიშნებს, რომ ამ სტრი-
ქონის ნაკლები უფრთხილ ხელნაწერი, რომელიდანაც იერუსალიმის ბიბლიაში
ჩვენი ფურცლი გამოწერილია/

მიუხედავად იმისა, რომ მშენებლობა და იერუსალიმის ნუსხებშია ერთ-
მანეთის ბევრი დაკლებული ადგილი შეავსეს, მოკლე რედაქციით შევს-
ვის ზოგიერთი ნახევარი შეუვსებული დარჩა.

მოკლე რედაქციის ფურცლით ყარბული აღმოჩნდა შემდეგი ადგილები:

V თავის 1-ე მუხლიდან 6 მუხლამდე,

V თავის 45-ე მუხლიდან ამავე თავის 55-ე მუხლამდე,

იერუსალიმური ხელნაწერის დაბიანების გამო VII თავის ბევრი
მუხლი,

VII თავის 20-ე მუხლიდან XII თავის 18-ე მუხლამდე.

ფურცლით მიგაძაბიდა სხვა რეკონსტრუქცია:

I თავის 15-ე მუხლის ნახევრიდან 17-ე მუხლამდე /მუხლანახე-
ვარი/

III თავის 6-ე მუხლის ნახევრიდან 7-ე მუხლის ნახევრამდე /გა-
მორჩენილი ჩანს ფურცლის მონაკვეთი "არა პრემიანა"-დან "არა პრემი-
ანა"-მდე/.

IV თავის 8-ე მუხლის ნახევრიდან 9-ე მუხლის ნახევრამდე გა-
მორჩენილია "ესავი" სახელიდან "ესავი"-მდე/.

ს ა ლ ფ რ ი ს მ ე ს ა ბ ე ბ

ბიბლიაში ებრას წიგნებს ყოველთვის მყარ ადგილი არ ჰქონდა. ერთი და იგივე წიგნი იწოდებოდა პირველ, მეორე, მესამე და ა.შ. ებრაე იმის მიხედვით, თუ რა ადგილი ეჭირა მას ხელნაწერებში ებრას სხვა წიგნებთან მიმართებით.

ებრას ამოკალიფსიის დახილურ გამოცემებში IV ებრაე იწოდება /აქ ებრას წიგნებში ნეემიას წიგნიცაა ჩათვლილი და ამიტომ/, უილი-

3-ურ და I არაბული ჭარბიანი იგი I ებრას სახელწოდებით უყვარდა ცნობილი, სირიულსა და II არაბულში კი საბაურს რიცხვი არა აქვს.¹ სომხურ ვრცელი რედაქციის ფაქტს მსკანისა და მისგან მიმდინარე გამოცემებში ღაბინურის მსგავსად IV ებრა ეწოდება, ხოლო მთელი რედაქციის ფაქტს /სომხური ბიბლიის ვენეციურ გამოცემაში დაკვლ/- III ებრა. III ებრას სახელითაა ეს ნიგნი შეგანილი სლავურ ბიბლიაშიც.

ჩაც შევება ქარხელ რედაქციებს, ვრცელი რედაქციის ფაქტს /ბაქარის ბიბლიისას/ სლავურის მიხედვით ეწოდება "ნიგნი მესამე ებრასი", მთელი რედაქციის ფაქტს კი მშენისა და იერუსალიმის ბიბლიის ნუსხებში ჩამოე წმინის ქვეშ არ მის /"ნიგნი ებრა სუთელი"; "ებრა სუთელი, რამელი იყო ბაბილონს"/. ძველი რედაქციის ქარხელ ნუსხებში სხვა ენებისაგან განსხვავებით, რეგორც ვიცი, არც ებრა ბორბადელის კანონიკური და არაკანონიკური ნიგნებია განმარტივი. მიმანშენწმინელი ჩანს ამ ფაქტის შემდგენიანი ახსნა: ებრას ნიგნების ძველი ქარხელი რედაქციები უნდა ასახავდნენ არქაურ ვითარებას, რედაქციას კი უნდა არ არსებობდა მათი I, II, III და ა.შ. ნიგნებად დაყვანა.² ქარხელში დაკვლ სურათს წინამდებარე ნიგნის შემხვევვაში სირიული და I! არაბული ჭარბიანი ეხმარება.

მ თ ვ ლ ე რ ე პ ა ქ ე ი ი ს ნ უ ს ხ ე ბ ი ს
 უ რ ზ ი რ ზ ი მ ა რ ზ ე ბ ი ს ა ე ვ ი ს

მშენისა და იერუსალიმის ნუსხათა ურთიერთმარება, სახელითა,

1 R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha*, II... 33. 543.

2 ამგვარ ახსნაზე ბ. გ ი გ ნ ე ი შ ვ ი ლ მ ა მიცვილია.

მთავლინე.

რ მ ბ ე ლ ს ა ს ა -
ბ ე ლ ი ე რ ე შ ა აბრა-
ჰამი.

რთხთა ბ ე ე ზ ა ე ი -
ს ა ზ ა .

მ ი რ ე ე ლ ა რ ი ზ ა -
ე ე შ ა აჰამს .

ე ე ზ ა ბ ე ე რ ზ ა ი ე ე -
ზ ა ს ა .

ე ე ზ ს ა მ ი ნ ე ე ლ ი ა რ ს .

ა ე ე ნ რ ე ე ე ნ . . . რ ა
რ ა მ ე ნ რ ე ე .

ე ა რ ე შ ა : მ ე , ე ზ ა ე ლ .

მ ი რ ე ლ ი ე ე ბ ე ე ლ
ე ა რ ი ე ე რ ა .

რ მ ბ ე ლ ზ ა მ ა ზ ე ა ნ ი
ბ ე ე მ ა ე ე ე ლ .

მ ი - მ ე ა - მ ი ე ე რ ა მ ა რ -
ე ე .

სადა მთავლინე, 19.

რ მ ბ ე ლ ი ს ა ს ა ბ ე ე ლ ი
აბრაჰამი, 119.

რთხთა ე ი რ ე ზ ა
ე ბ რ ე ე ე ლ ზ ა , 119 .

ბ ზ ა ე ე ე შ ა მ ი რ ე ე ე -
ე ა რ ა ჰ ა მ ს ა , 121 .

ე ე ზ ა ბ ე ე რ ზ ა მ ა ზ ზ ა -
ს ა , 127 .

ე ე ზ ს ა მ ა ს ი ნ ე ე ლ ი
ა რ ს , 129 .

ა ე ს ნ რ ე ე ე ნ რ ა რ ა -
ს / d / ე ლ ს , 134 .

ე ზ ე შ ა : მ ე ე ზ ა ე ლ , 119 .

მ ი მ ა ე ლ ი ე ე ბ ე ე
ბ ე ე რ ა , 119 .

ე ი ზ ა რ - რ ა ე მ ა ზ ე ა ნ ი
ბ ე ე მ ა ე ე ე ლ , 114 .

მ ი - მ ე ა - მ ი ე ე რ ა ს ზ ე შ ა ,
118 .

ვინაა-მე უძღვს
მ ა ვ ბ ა ნ მ ე ვ ნ -
ბ ა ნ რ ა ტ ვ ე ნ ა რ
ტბათა მათ მადრიისათა?

ვერ მ ე ვ უ ძ ღ ვ ს
ტ ა ნ ე რ ბ ნ ა რ ბ ა ნ
ტ ვ ღ ი ს ხ ბ ი ი ს - გ რ -
ფ ა რ უ ე რ ბ ნ ა რ ი -
ს ა ტბათა .

მიუჯე რა ვ ა რ ე უ .

რად-მე ვრს სახელი მი-
სი, რამდენ წოდებულ არს
ჩვენ ბერა?

ჩ რ მ ე ღ ბ ა რ ს ღ -
ვ ა რ ა რ ი ა ნ .

ასეა მთელი ტექსტის მანძილზე.

მვალევი საკვამია სინონიმებისა რა მახლობელი მინიშნულებების მქონ-
ებ სიფრთხილის მოწყვეტლობა ურთიანეთის პარალელურად:

ქ
მესტევი, 112
სოფელი, 118
ნაშობა, 126.
თომბან, 135
უმრჩოლებიანი, 1131
მიტოვებისა, 11 40; 1V21

ვინაა-მე უძღვს რ ა ტ ვ ე ვ -
ნ ა რ ტ ვ უ რ ტ ვ რ მ ა ნ მ ე ვ ნ -
ბ ა ნ ტბათა მათ მადრიისათა? 1111 .

ვერ უ ძ ღ ვ ს ტ ა ნ ე რ ბ -
ნ ა რ ბ ა ნ ტ ვ ღ ი ს ხ ბ ი ი ს -
გ რ ფ ა მ ა ნ უ ე რ ბ ნ ე ღ ი -
ს ა ტბათა, 1111 .

მიუჯე რა ვ მ ე უ , 1119 .

რად მივრს ჩვენ სახელი მისი
რიგი, რამდენ წოდებულ არს ჩვენ
ბერა? 1125 .

ბ ა რ ს ღ ვ ა რ ი , 1145 .

0
ნათესავეები
ქუეყანა
ნათესავეთა
ნათესავემან
უკუეურებისანი
მიუჯელებიანი

საკუთარი, III²⁷; IV⁵⁸

სამეპურრო

კრწინილება, IV²⁸

ბორბოტი

ვათოცემაძე, IV⁵³

ვათოცემაძე

ვათობრწყინელება, V⁷⁵თა

ვათობრწყინელება

ქვემდარიცვება, IV²⁸; V³⁵თ

სარწმუნოება

მეგობარმან, V⁷⁵ ვ

საყუარელიმან

დაპნერგის, VI⁴¹

დასტვისის და სხვ.

რ. ბელიკიძევე ვაარკვია, რომ იმისა და იერუსალიმის ნუსხებში არქეოპისი ტექსტი ნაწილობრივ, მისი ადრით სწორება უფრო მეტად იმის ნუსხაში დაკვირვებული ტექსტს შეეხება.¹

რაც შეეხება იმ ორ ნაწილს, რომლებიც პარტიის ლექსიონარს შეეხება, ეს ნაწილები მთლიან რედაქციისა ადრითა და ვერა სუბიექტის გამოცემაში იმისა და იერუსალიმის ნუსხების ტექსტს შეუერთდა, როგორც მათი საერთო არქეოპისიონი მიმდინარე მუსაზე უარინ-ტი.

პარტიის ლექსიონარისგული ტექსტი ისევე სხვაობს იმისა და იერუსალიმის ტექსტებისაგან, როგორც ეს უკანასკნელნი ერთმანეთისაგან. სამივე ნუსხაში ერთნაირად დაკვირვებული მუხლები აქვთ ერთმანეთისაგან ცოტად მეტად განსხვავებული მუხლებიც.

ასე მაგალითად:

0

ჟ

P

რომლისა საყდარი-
უძღვევი და დიდება-
მიუწოდებელი, რომლისა
წინაშე გვანან ურნი

რომლისა საყდარი-
რო-უძღვევი და დიდება-
ბა-მიუწოდებელი, რომ-
ლისა წინაშე გვანან

რომლისა საყ-
დარი-უძღვევი და
დიდება-მიუწოდებელი,
რომლისა წინაშე

1 R. Blake, The Georgian Text of Fourth Esdras... pp. 58.

ანტელობიანი შიშინი,
რომლისა-ეკე სიფუ-
ანი სულად და ცეცხ-
ლად გარდაიქცვიან,
რომლისა სიფუად-
და მისი ანტი-
და ლეონიკი პიტი-
სკინისაში, VI 21.

მეწ. იქვე:

ისმინე, უფალ,
კმა. მონისა მენი-
სად და ყური მოყავ
ქ მ ნ უ რ ს ა
კ ვ რ მ ა მ ე ნ-
მ ა ს ა და მიხებე
ს ი ტ ვ უ ა მ ა
ჩ ვ მ მ ა,

რამეხუ ვიძრე
ვარდა ცხორებასა
ამას, გლოვირე. ნუ
მიჰხებდავ ღოც-
ვ ა მ ა ა მ ა მ
ერისა მენისადა, არა-
მეო მიხებე მ ს ა -
ბ უ რ ვ მ ა მ ა
ვ რ ნ ს ა მ ე ნ ნ -

ერნი ანტელობიანი
შიშინი, რომლისა-
ე კ ე ს ი ფ უ ა ნ ი
ს უ ლ ა დ და ც ე ც ხ-
ლ ა დ გ ა რ დ ა ი ქ-
ც ვ ი ა ნ ,
რომლისა სიფუად
და მისი ანტი-
და ლეონიკი პიტი-
სკინისაში.

ისმინე, უფალ,
კმა მონისა მენისადა
და ყური მოყავ
მ ქ უ მ ი უ რ მ ა
მ ე ნ მ ა ს ა , და
მიხებე ს ი ტ -
ვ უ ა მ ა ჩ ვ მ -
მ ა .

რამეხუ ვიძრე
ვარ ცხორებასა
ამას, ვ ი ტ ვ მ -
რ ი , და ვ ი რ -
რ ვ ვ რ მ ა
ტ მ ნ ვ მ ა ს ა
ა მ ა ს , გლოვირე.
ნუ მიჰხებდავ ოც-
რ ვ ა მ ა ა მ ა მ

დავანე ერნი ანტელ-
ობიანი შიშინი და
ქ მ ნ რ ი მ , რომლი-
სა- ი ტ ი ს ი ფ უ ა ნ ი
ს უ ლ ა დ და ც ე ც ხ-
ლ ა დ გ ა რ დ ა ი ქ-
ც ვ ი ა ნ , რ მ -
ლისა სიფუად -
და მისი ანტი-
და ლეონიკი პიტი-
სკინისაში.

ისმინე, უფალ,
კმა მონისა მენისადა
და ყური მოყავ ღოც-
ვ ა ს ა ქ მ ნ უ -
რ მ ა მ ე ნ მ ა ს ა
და მიხებე ვ ვ რ -
რ ვ მ ა ს ა ჩ ვ მ -
ს ა .

რამეხუ ვიძრე ვარ-
და ცხორებასა ჩ ვ მ -
ს ა , ვიფიქრი, და
ვ ი რ რ ვ ვ ა რ -
- რ ა ტ მ ნ ვ მ ა -
ს ა ა მ ა ს , გლო-
ვირე. ნუ მიჰხებდავ,
უფალ, ოც ვ ა მ ა მ
ერისა მენისადა, არა-

ს ა ლ ა.   ურისა მუნისათა, არა-   მერ მონებეც მ ს ა -
   მერ მონებეც მ ს ა -   ბ უ რ ე ბ ა ს ა
   ბ უ რ ე ბ ა ს ა   მ ნ ნ ა ლ ა მ ე ე ნ -
   მ ნ ნ ა ლ ა მ ე ე ნ -   ლ ა ს ა VI 23-24.
   ლ ა ს ა.

წყაროს უქონლობის გამო ძველია გარკვევა, ამ საშინ ნუსხიდან სა-
 ვრთო არქეოლოგის ფაქტის სარ უფრო უკეთაა დაუკლი.

მ ნ ე ლ ე რ ე პ ა ე ი ი ს ტ ე ე ს ტ ი ს მ ნ მ -
 ე ნ ნ ა რ ე მ ბ ი ს ა ე ი ლ ბ ი ს ა ლ ე ი ს

ებრას ამკალიფისის მკლე რეპაქცია ნ.მარმა სომხურიდან ღარემ-
 ნილარ მიიჩნია. 1902 წელს სინას მთასა და იერუსალიმში მკვლავრობის
 წინასწარ ანგარიში იგი წერდა: "სომხური ებრას ამკალიფისი წიგნი
 გვიანდელ ღარემანარ ითვლებოდა, რადგან აქამდე მისი ფაქტის ცნობილი
 იყო მხოლოდ XVI-XVII საუკუნეების ბიბლიის ბუნებრივობიდან. ამჟამ-
 ით რიგწარმოებულ განიხილავდნენ სწორედ ამ გვიანდელ სომხურ ფაქტს,
 ამოიკნობდნენ რა მისი აქა-იქ არქაული ნიშნებს და მათზე აფუძნებდნენ
 სხვადასხვა მებედალებებს. ამ მებედალებათა უმრავლესობას ებრა უნდა
 გამოეკვებოდა, რადგან ეარმულია ღარემანმა, რომელიც წარმოგვნილია
 XI საუკუნის ბუნებრივი /იგულისხმება იერუსალიმის ბიბლია ქს.-II,
 ე.წ./, მემოგვინახა ზეენ ძველი სომხური ევროსა, სრულიად ვანსხვაე-
 ბული, უფუძვლარ არქაული ღარესი მინარსილადა".¹

-----
 1 Н. М а р р, Предварительный отчет о работах на Синае веденных
 в сотрудничестве с И.А. Д ж а в а х о в ы м, и в Иерусалиме, в
 поездку 1902 г., Из Сообщения Императорского Православного Палес-
 тинского общества, т. XIV, ч. II, 1903, ст. 14-15.

6. მარს რაიმე რამდამტვიცებელი საბუთი ქართული ტექსტის სომხურ-
რიდან მომდინარეობაზე არ მოუტანია.

1926 წელს ეზრა სუთიელის წიგნის იერუსალიმური ტექსტის გამო-
ცემის წინასასიკვამობაში ეტყვევ აზრი ვარაუდის სახით რ. ბლეიკმაყ გა-
ნიშორა.

ბლეიკის აზრით, ჩვენამდე მოღწეულ სომხურ ტექსტს საერთო ბევრი
არაფერი აქვს ქართულ თარგმანთან, მაგრამ მანვე უფრო შესაძლებელია,
რომ ქართულ თარგმანს სომხური ეროს საფუძვლა.¹

ქართულ-სომხური ტექსტები ჩვენე შევეუძარეთ ერთმანეთს, მათ სა-
ერთო აღმოაჩინათ მხოლოდ ის, რომ ორივენი მოკლე რედაქციისანი არიან,
სხვა მხრივ ეს ორი თარგმანი მარტლა ძალიან სხვაობს ერთმანეთისაგან.
რაც მთავარია, ისინი ტექსტობრივად არ ფარავენ ერთმანეთს: ზოგიერთი
აპრილი ქართულს აქვს წარმოგებნილი უფრო ვრცლად, ზოგი კი - სომხურს.

სომხურში საერთოდ არ ჩანს ტექსტის ის მონაკვეთები, რომლებიც
ქართულში I 18-22; II 31-32, 42, 46; IV 6-10, 23, 49-52; VI 17-30
და ა.შ. მუხლებშია დაცული.

მეორე მხრივ, მთელ რიგ აპრილებს ქართულთან შედარებით სომხურ-
რი გაუმოსყვამს უფრო ვრცლად. ასე მაგ., ქართულ თარგმანში ერთი წი-
ნადაპებთ წარმოგებნილი III თავის მე-14 მუხლს სომხურში საკმაოდ ვრცე-
ლი თხრობა შეესაბამება:

"და ვითარცა ვანვირძვთ, კორცნი ჩემნი ძრძროვს ფრიად და სული
ჩემი მოაკლებოდა მრთმითა".

ძერ. შესაფუვისი სომხური: *და ჯერეს ყაპილეს და ლელეს
ყაყა ჯე სჳსი ილსქი, და ქერკნეღსნი ნეჭანსი კერყ-*
-----

¹ R. Blake, *The Georgian Version of Fourth Esdras*... 33-306.

სომხური სიჯვრე-სიჯვრითი ღირსება ანუ: ჩემი გადარჩევა-
ღებინ /განმარების/ შედეგად მიიღონ ჩემი ანგელოზი ურთი, რომლის
სახელი მისი იყო ურთი. სიჯვრე იწყო ჩემი და მრეუა: განკურნე-
ბურ არს გური შენი ცხოვრებასა ამას შინა, შენ გეუბრის, რათა მი-
აღწიო გმასა მადლილასა.

ეს შედეგება სრულიად აშკარას ხეის, რომ ჩვენთვის ცნობილი
სომხური ფესტი სხვა ღირსება და ქართული - სხვა.

რამდენად მიმანიშნებელია, რომ ქართული ღირსებასთვის წყა-
რად ვინააურობ სომხური ანარსებული ფესტი, როგორც ამას ნ.მარი
ფიქრობდა? მაშინ ქართული ფესტი უნდა გვეჩვენოს ამის მიმანიშნებუ-
ლი ფაქტები, ე.წ. არმენიზმები.

არმენიზმებს ქართული ღირსებაში ვერც რ.ბელიძე მიაგნო. მას
არმენიზმებზე მთარგმნის ქართული ფესტი ნახმარი მთარგმნის გამო-
ქვეყნება, როგორცაა "წმინდებულ ხარ" სომხური ზეპირსიტყვილი ხუ-
შისაჯვრისა; "საფრსა დავის" - ქიო ზეპირსიტყვილი -ის გამოქვეყ-
ნება... სომხურის გმიმ შემოსული ჰქონია სიჯვრე "ძარი" /ჯარ/
და სხვ.

"წმინდებულ ხარ" შედეგითი შემახვეტილია ქართული /"არა ურ-
თი, რამეთუ რ ბ მ უ ნ ე ბ უ რ ხ ა რ ი სრავლასა, ქუჯანასა მას
მწირობისასა"? III, 7/ და ისევე უფლებითა ქართული მივიღე, როგორ-
მთავ სომხური. "საფრსა დავის" / ქიო ზეპირსიტყვილი ირანული
იპოვია,² იგი რომ ვიხილო სომხურის გმიმ ჰქონდეს ქართულს შეთვი-
სებულ, ამ ფესტის სომხურიდან მიმინარეობისთვის საბუთად მინი

1 R. Blake, The Georgian Version of Fourth Esdras...

გვ. 306.

2 იქვე.

ვერც გამოცვალებულა, რადგან ღვიძლს სომხურ მარჯმანში იგი არ დას-
ტურებდა. ეკვეცი იმ შემთხვევაში "მარის" მესახე: მის შემოტანასთან დაკავ-
შირდებიან ქართველთაგანის სომხურის წყაროებას ეჭვის ქვეშ აყენებს,
ჯერ ერთი, ის, რომ ეს სიტყვა სომხურ ფესვში მესახეებისაა არა
კვამქს, მხოლოდ, მისი ხმარება ქართველი მრეცხვისადაც მწერლობის ქ-
ვერც - "ამო ტვირთის მარტვილობაში".

ქართველ ფესვში სურ რამდენიმე შემთხვევაში ადგილი აქვს სომ-
ხურთან საერთო სიტყვების ხმარებას:

- ქვემარტვა, I₁₉ - ზღაპრული ქალი
- აბოხება, III₄ - ახლო ხელ
- ჰასაკი, III₅₂ - ჰასაკი
- ტომი, I₇ - ყიზი.

ქართველ და სომხურ ფესვებში საერთო სიტყვების ერთმანეთის და-
რღვევით ხმარება აქაც იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ ეს სიტყვები
ორივე ენაში მკვიდრი სიტყვები ყოფილა და ერთმანეთისაგან დამოუკი-
რებლად სომხურსავე გამოყენებია და ქართულსავე.¹ მითუმეტეს, რომ
აქაც არის ისეთი შემთხვევები, როდესაც სომხურ ფესვში ქართველთან
საერთო ხმარების სიტყვა კვამქს, ქართველში კი მის მესახეებისადაც რ-
მელოდაც სინონიმია გამოყენებული:

ქაყალი	- საფუძველი	/ნაცვლად "იასაკისა"/
გოლი	- ვარი, IV ₃	/ნაცვლად "გუნისა"/
ზღაპ	- სასწავლო, IV ₁₂	/ნაცვლად "ნიშანისა"/
სასაქი	- მძაფრი, II ₄₉	/ნაცვლად "სასტიკისა"/.

ამდგარად, ქართველი ფესვის სომხურიდან მომდინარეობის მკვიცი-
ბისათვის საფუძველი არ ჩანს: 1. სომხურში არ არსებობს ქართველი მარ-
-----

1 შირ. სოლომონის სიბრძნის ქართველი რედაქციები, გვ. 189-192.

գմանկաճցուն բըրնաբ մոկահըրցի զլիստի, 2. յարաշըր զլիստի մարա զնալիս
արմընիճիմըմի.¹

Յժնա կոճուրցիկ Յոցնիկ յարաշըր թարգմանիկ Յքարոթ ծըրույմա կոշ-
րուար զամթոհույնա ծըրժնըրու. մոկո աճրոճ, չըր յրճո, ՎոհրնաՎոհրո թարգմա-

1 Յժնան աՎոյալուճոկոկոկո կոմիշըրի յըրկոնա զլըրա կնիկ թարգմանըմ-
ուան /կոհուրու, յոհոկոշըրի, արաճըրու, յարաշըրու/ ժըրնոհոկոկոկո ժըր-
կնալըրուա M. Stone -ս. մոկո ըակըրցոհ, կոմիշըրի թարգմանիկ զլըրա
մաճգանկաթան կնիկոճն ըա զարըր ըթան. Stone կոմիշըր յըրկոնան
ծըրժնըրու ըալարճըրու բըրնոթան մոմթոհոհըրթ յարաշըրոճն ըա զանկնիկալը-
ծաճա ժըրկանըմ կարոճնն ոհրճըրար ըլան: յն զանկնիկալըմըմի կոմիշըր
զլիստի մն ծըրժնըրութանա զարմոկըրու, մնթա կոմիշոն մաարճմնըրուկ
կոճոցնուրըման Յարմոթարճըրցոհ: Michael E Stone, Some Fea-
tures of the Armenian Version of 1̄ Ezra,
Muséon, XXIX, 3-4, 1966.

յարաշըրի թարգմանիկ մոմթոհոհըրթանճաճ ըալարճիկոկոկո Stone ոյ-
նոճն ծըրույրոկ զլըրակաճրոկոկո ըա ժըրնոճնալիկ: յարաշըրի յըրկոնա, մոկո
ճամթոմըլըմիկոկո հ.ծըրույրոկ աճրոճ, կոմիշըրիթան մոմթոհոհըրթոճ. թը յն
մարաճուրա, մաճոհն կոմիշըրի զլիստի, հոմիշըրու կաճըրժըրու զամթոթարա
յարաշըրի յըրկոնկաճոցոկ. ըա հոմիշըրու ժարճը զանկնիկալըմըրու ըլըլն ար-
կնալըրու կոմիշըրի կըրնահըրթոնկաթան, ժըրկաճուրա մկոճուրոճի կարճը ար-
կնալըրոթըրոկ: M. E Stone, The Apocryphal Literature
in the Armenian Tradition, Proceedings of the Is-
rael Academy of Sciences and Humanities, Vol. 1̄,
No 4, Jerusalem, 1969, թթ. 64

ნი ამ ენიდან აგრეული, ჭარ-კლარჯული პერიოპინსათვის სავარაუდო არ არის... მუორე, ტექსტის ენა ბერძნობა არ გვიჩვენებს.¹

ჩვენი აზრით, ქართული ზარბანის წყარო ბერძნულის მიხედვას შესაძლოა მესამე ხელსაწილელი მიზეზიყ ჰქონდეს: საფიქრებელია, რომ ქართული ენაზე გაბოლბების დროისათვის ეს ნიგნი ბერძნულად უკვე დაკარგული იყო და აღარ არსებობდა. უფრემ მიკრის ცნობილ კომენტარში, რომელიც, როგორც ვიცი, ებრა სუთილის ნიგნის ბერძნული ზარბანის დაკარგვის ფაქტს ებმარება,² ავტორი საგანგებო მიგვაქვავინებს ყურადღებას იმაზე, რომ ეს ნიგნი "არავისგან აღრაცხილ არს ნიგნთა ზანა" და „მრავალთა წმიდათა ესრე სახედეე / იოანე ღამასკელის მსგავსად, ე.წ. / აღურციხოვან ნიგნნი და არცა ურთი ავსენებს სახელსა მისსა". რაკ იოანე დამასკელის გარდა არც სხვა საველენო მამები იხსენიებენ ებრა სუთილის ნიგნს, გაბოლის, რომ მისი დაკარგვა ბერძნული ენაზე მუგად აგრეული ფაქტი ყოფილა.

ამგვარად, ებრა სუთილის ნიგნის ქართული ტექსტი არ ჩანს ზარბანილი არც სომხური, არც ბერძნული ენებიდან.

ებრას ამკალიფსისის მოკლე რედაქცია, როგორც ვიცი, დაკარგა აგრედეე სირიული, უთომურ და არაბული / ეს უკანასკნელი ირი რედაქციით / ენებზე.

1 R. Blake, *The Georgian Version of Fourth Esdras...* გვ. 305.

2 ამ კომენტარის შესახებ იხ. ჩვენი გამოკვლევა: ებრას ამკალიფსისის ქართული რედაქციები, მრავალთა, 1, გვ. 102-103; აგრედეე ამ ძრომის შესავალი, გვ. 22. კომენტარის ტექსტის გამეორება საჭიროდ აღარ ჩავთვალეთ.

ბუნებრივად ისმის კითხვა: ხომ არ მომდინარეობს იგი რომელიმე სემიტური ენიდან?

ამ მიმართებით რაიმე დადებითი დასკვნის გაკეთება, როგორც ხსენებული ენების ფაქტობრივ ხელი არ მიგვიწვდება, ვერს. საერთოდაც არ შეიძლება ანგარიში არ გაუწიოთ თქვენთვის: 1. ებრა სუბიექტის წიგნის ქართულ თარგმანში სემიტური ენებისათვის დამახასიათებელი ენობრივი მხედრების სიმრავლეს და 2. ქართული ფაქტის სიბრძნის უთიანურ თარგმანთან.

სემიტური ენებისათვის დამახასიათებელი ენობრივი მხედრებიდან ძველიმე დევნდება და თანაც ძალიან ხშირად:

ა/ მაგალითები პარონომასიისთვის:

ვ ა ნ ს ღ ვ ი თ ვ ა ნ მ ი ვ ღ ი ა ნ წარმართნი, I₃₃
პ ა ვ ვ რ ვ ე ბ ი თ პ ა ვ ვ რ ვ ე ბ უ ღ ა რ ს გური
კემი, II₂.

მ ი ს ღ ვ ი თ მ ი ვ ი პ ე ს, II₁₃.

ს ი ძ უ ღ ი ღ ი თ მ ი ი ძ უ ღ ე, III₃₀.

ა ზ პ გ მ მ ი თ ა ზ ა პ გ ი ნ თ, III₄₅.

ე ბ მ ვ რ ე ბ ი თ ა ე ბ მ ვ ნ თ, III₄₅.

ძ რ ვ ი თ ი ძ რ ა ს, IV₁₄.

ს მ ე ნ ი თ ი ს მ ა, IV₃₂.

ს ი თ ვ ვ თ ი თ ვ მ პ ე, IV₃₈.

ბ რ ა ბ ვ ი თ ი ბ რ ა ბ მ ს, V₅.

მ თ ე ე მ ი თ მ თ ე ე ს, V₉.

მ ე ნ ე ბ ი თ ა მ ე ნ თ, V₂₁.

ბ მ მ ი თ ვ ა ნ ბ მ მ ე, VII₁.

მ ნ რ მ მ ი თ მ ნ ი რ ი ვ ვ ნ ე ს, XII₂₉¹.

ბ/ ხშირია მუხლები "და იყო"/"და იყოს"-ით რაზედა. მხე-
დველთაში გვაქვს ამგვარი მაგალითები:

"რ ა ი გ მ ოგს იწყეს განმრავლება რუგანასა ღედა მკვირთა
რუგანასათა... იწყეს უმბრთება რუგანას პირველთა მათ", 1₁₂.

"რ ა ი გ მ ს მას ჟამსა ესეიგივე კაცნი პოვნად რა ვერ მუ-
მბხვენ", 1₁₂.

იხ. აგრეთვე: 1₁₃; 1₂₅; 1₂₉; 1₁₆; 1₂₁; 1₂₁; 1₁₄; 1₁₇;
1₁₈; 1₂₅; 1₂₉; 1₃₅; 1₃₆; 1₁; 1₃₁; 1₃₅; 1₆; 1₁₁; 1₁₁; 1₃₈;
1₄₅.²

ბ/ ხშირად გვხვდება აგრეთვე ე.წ. ნომინალი წინადადება-
ბი, ეს ღართო გავრცელებული ენობრივი მოვლენა სუბიექტურ ენებში:³

"და გამოსკა ადამის გუმი მკუპარი, რა ი გ ი ე ა ქ მ ხ უ -
ღ ი კ ე ღ თ ა მ ე ნ თ ა რ", 1₅.

1/ იპრ. წ: "და ესე იყო ქმნილი კელთა მენთა"/.

"და წარვალ სოფლის ამისგან, ვითარცა მკალინი, რა ე ბ მ რ ე -
ბ ა რ ჩ უ ე ნ ი, ვ ი თ ა რ ე ა კ უ ა მ ი ღ ი", 1₂₄.

"ვ ი თ ა რ ე ა ნ ა წ უ ე თ ი კ ა ს რ ი ს ა რ, ს ი მ ი რ ი -

1 კ. წ ე რ ე თ ე ღ ი, პარონომასია ქართულში, იბერიულ-კავკასიური
ენათმეცნიერება, ტ. VI, თბ., 1954, გვ. 461-502.

2 ე. ქ უ რ ე ი კ ი ძ ე, ერთი სტილისტური თავისებურებებისათვის ძველ
ქართულში, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შიამბე,
XXVI, 1, 1964, გვ. 249-256.

3 Б.М. Гранде, Курс арабской грамматики в сравнительно-
историческом освещении, Москва, 1963, гв. 475.

პ რ შ ი გ ი მ ა ლ ი", IV₅₆.

"იყო იგი სავსე წყლითა და ფეხის მისი ეკუთვნის ს ა ბ შ მსგავსებითა", XI₃₉ და სხვ.

საყურადღებოა ამ მხრივ ქართულ ლიტერატურაში დადასტურებული სუ-
მიტური ექსპლიციტი ნიშნუბები:

ნაკვები. ეს სიტყვა ფაქტობრივად ორჯერ გვხვდება. IV თავის 42-ე
მუხრში ნათქვამია, რომ ღმერთმა შექმნა რა მიწა და წყალი: "მესა-
მესა ძეგსა უბრძანე / მიმარჯვანა ღმერთსაჲმ, ე.წ. / წყალთა შეკრე-
ბაჲ შეშვიკსა ნაწილსა ქუთაისისასა, ხოლო ექუსი ნაწილი ეშვიკაჲ
დასაქვე წინაშე შენსა სამსახურებულაჲ და სახესტეულაჲ და სამკალაჲ".

47-ე მუხრში მხრობა ამგვარად გრძელდება: "ხოლო მუხუთსა ძეგ-
სა უბრძანე შეშვიკსა მას ნაწილსა, სადა იყვნეს წყარონი, რომელსა
ჰქვანს ნ ა გ ე ბ, გამოეკნებად საცხორებაჲ, მფრინველთა და ბე-
ბთა".

50-ე მუხრში კი: "ვერ უძლო შეშვიკმან ნაწილმან ნ ა გ ე ბ -
ბ ა ნ, სადა ძეგს წყარონი, დაგვიწად რათა".

კონფესიის მიხედვით "ნაკვები" ჰქვია ძეგამიწის მუხვიძე ნა-
წილს, სადაც "იყვნეს" ან "ძეგს წყარონი".

ერეკ რეპაქციითი ყველა ენაზე ამ ადგილას ლათინურად მთხო-
ნავ "წყალთა შესაქრებელი" ანუ /შპრ. ლათინური: aquacongrega-
ta, სომხური ოსკანისული ბიბლია: ջուրն հասაփենալ, სლავური:
дѣше вода собрана, ბაქარის ბიბლია: "შესაქრებელი წყლისა"/.

სომხურ მთავრე რეპაქციითი ფაქტობრივად IV თავის 47-ე მუხრის ქართუ-
ლითგან განსხვავებულია /შპრ.: ჩასქ ჩ ჩქსგსქორქნლქს ას-
ნლქ ასასყსქ სქსქსქ რქსქსქ ყსქნლსს ქსყქასქ ჯნსქ
ქსსქასქსქ სქ ქორქნლსს - მუხუთსა ძეგსა ანუ ქუთაისსა

აღმოცენებაჲ ქუენარმაჲაღა, ჟეგბა, ცხოველთა და ფრინველთა/, 50-ე მუხლი კი სომხურს საგრძობ არა აქვს.

რაც შეეხება პანარკენ აღმოსავლურ წყაროებს: სირიულს, უიო-პურსა და არაბულს, ჩვენ შესაძლებლობა გვქონდა მათ გავყნობოიო. მხოლოდ გერმანული ლექსი, Bruno Violet -ის გამოცემის მიხედვით.¹

როგორც B. Violet -ის გერმანული ლექსიდან ჩანს, სირიული და არაბული ტექსტებში 47-ე მუხლი "ნაგები" ან ამ მნიშვნელობის მქონე რაიმე სხვა სიტყვა არ უნდა დასტურდებოდეს /მარ. სირიული: *am fünften Tage aber hast du dem Siebentel, wo das Wasser war, gesagt...*; არაბული: *am fünften Tage hast du gesagt: daß die sieben Teile des Wassers, welche...* და სხვ./, 50-ე მუხლის შესაფუძნის კი სომხურის მსგავსად არც სირიულსა და არაბულს ვაჩნიათ.

1 Bruno Violet, *Die Esra Apokalypse...* Leipzig, 1910.

ამ ნიგნის Bruno Violet -ს გამოქვეყნებული აქვს ებრაის ანბან-კალიგონის დათარგმნის, სირიული, უიოპურის, არაბული /ორივე რედაქცია/ და სომხური რედაქციები, მხოლოდ აღნიშნული ენებზე კი არა, სირიული, უიოპური და არაბული ლექსებიც აქვს გერმანული ენაზე, სომხური კი - დათარგმნებული.

აღსანიშნავია, რომ Bruno Violet -ს ცნობა ვქონდა ამ ნიგნის ქართულ ენაზე არსებობის შესახებ, მაგრამ მიუხედავად ბევრი ცდისა /იგი იერუსალიმში და საგანგებოდ ეძებდა იერუსალიმურ ნუსხას, შეტყობურებში მისწერა ნიკო მარსს მან ვერ მოახერხა ქართული ტექსტის მიღება /იხ. Bruno Violet, დასახ. ნაშრომი, გვ. XLI-XLIV/.

რაც შეეხება უთიკაურს, აღნიშნული ადგილები B. Violet -ს აქ ამგვარად უმარტმნია: am fünften (!) sprachst du zu dem siebenten Teile, wo die Wasseransammlung (?) war ... ; den jenes Siebentel, wo die Wasseransammlung (?) war ...

Wasseransammlung -თან კიბვიის ნიშანი B. Violet -ს ეკუთვნის. ჩვენი აზრით, მას აქ რაღაც უცნობი სიტყვა შეხვდა, რომელიც აღბათ ლათინურის მიხედვით მარტმნა Wasseransammlung -ად და კიბვიის ნიშანის ამიტომი რაუსდა.

სიტყვა აღმოჩნდა ებრაული regel , რომელსაც ორი მნიშვნელობა აქვს: 1. ხმელი ადგილი, სამხრეთი, 2. ბიბლიის მიხედვით, ტარკვეული ქვეყნის საბჯრეობა.¹

ებრაული regel . როგორც ქვეყნის საბჯი, ბიბლიის რამდენიმე ნიგნში გვხვდება /იხუ-ნავე, 1 ნეშთა, იერემია, ებეკიელი/, როგორც საბჯარო საბჯი კი /სამხრეთის მნიშვნელობით/ უმარტმნელად მიხორე ჩვენს ძველი რაბასტურა.

რარი:

"განვიტძოს მოსტვაა ვიბრე შვპარ ნლაპ ოგენ, რომელი ვრს შვპი რ ა რ ი", V₃₅ ივ.

სიტყვა სემიტურია, ძველი ნახმარია სირიული ფორმიტ / dūr / , აღნიშნავს საუკუნეს, ეპოქას და ნელსაც. ძველი ქარტული მწერლობის სხვა ძველებიდან მისი ხმარება, როგორც ბეობთ აღვნიშნეთ, იმავე სირიული ფორმიტ აბო მბილეის ნამებამი რასტურება /"მეშვპესა რ ა რ - ს ა ბეპა ვრტაჟ"/.²

1 სიტყვა ებრაული რაგვიძებნა მ ბ ე ქ ა რ ა მ ა ნ ი ძ ე მ .

2 ძველი ქარტული აგოგრაფიული რიგრაგურის ძველები, ნიგნი 1, /V-X სს./ მბ., 1963, გვ. 49.

მესაძლოა აგრეთვე სემიოტიკური ნარმომომზის იდოს სიფყვა "იასწავარ", რომღის სადაურმობის მიგნვბაყ ჯურჯურმობთ ვერ მობურბა.¹ ზევნს ძველ-მე იგი სამჯერ გვხვებდა, ერმმანეთის მიმყორ მუხიღებში, სამივეჯერ ვითარებობით ბრუნვის ჭრმით. მისრევს ჭვესტს, სადაყ ლამარაკია იმის მესაბებ, რომ ქვეყნად "უმრავლეს არს ვეყბილისა რკინად და უმრავლეს რვარისა - ბრპენი და უმრავლეს რკინისა - კყვი", V₂₅ ლ-ლ.

ამასთან დაკავშირებოთ უფალი ვკითხვბა ებრას:

"განწონე მენ, რომელი უმადოოსნეს და სანადელი არს: უმრავლესი იგი, ანუ რომელი ი ა ჰ რ ა ვ ა რ იპოვებინა?", ლბ.

ებრა უმასუხებბს:

"და ეტყუ: უფალო, რომელი-იგი უფრომს იპოვის, უადვილად იყიდე-ბინ, ხოლო რომელი-იგი ი ა ჰ რ ა ვ ა რ იპოვის, იგი იიიის მადე-ვის არნ", ლგ.

და მესამე:

"მიმიგო და მრქუა მე: მენ ზჳე აღწონე, რამეჳე, რომელი-ეგე გუ-ლიხბმა-ჰყავ, რამეჳე რომელი-იგი ი ა ჰ რ ა ვ ა რ იპოვის, უფრომს უხარინ, რომელსა-იგი უყნ ფრიად", ლდ.

ეს ადგილი მხლორ იერუსალიმურ ნუსხამი გვაქვს, რმკის ხელნაწერს იგი აკლია. კონტექსტობაყ და სომხური და ეთიოპური მესაფყვისებობაყ /ვის უკანასკნელი რუსული მარგმანის მიხებეგობ/ იასწავი /იასწავარ/ ნიშნავს: ცოტა, იშვიათი, ძნელად მისამკვებელი /მერ. სომხური:

ишкуч, ეთიოპური: редкий, реже, редко.¹

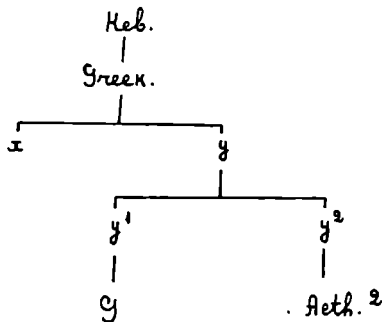
1 ამ სიფყვას რ.ბელიკიყ ეძებბა, მადრამ ვერ მიადნო /მერ. The Georgian Version... ძვ. 308/.

2 М. Ш а в р о в, О третьей книге Ездры ... ძვ. 57.

აქ ჩამოთვლილი გრამატიკული და ლექსიკური სემიოტიკები სხვა შემთხვევაში შეიძლება რომელიმე არასემიოტიკური ენის / ჩვეულებრივ, სომხურის ან ბერძნულის / მიუხედავად მიიყვანოს, მაგრამ ამ ძველის ქართული საარგმანის ძველნაში სომხურისა და ბერძნულის მიზანმიმართული გამოჩენილება.

სირიული, უიკოპური და არაბული ფუნქციების აღნიშნული გრამატიკული საარგმანთან ქართული საარგმანის შედარებისას აღმოჩნდა, რომ ქართული ფუნქციის განსაკუთრებული სიახლეებს ამჟღავნებს უიკოპურთან.¹

ქართული ფუნქციის უიკოპურთან სიახლეზე პირველად რ. ბლეიკმა შენიშნა და სქემატურად ამგვარად გამოხატა:

1 რ. ბლეიკის დაკვირვებით, ქართული საარგმანში სირიული და არაბული რედაქციების კვალი არ ჩანს; არაბული საარგმანი მიიღო უფრო არ შეიძლება იყოს ქართულის წყარო, რადგან ბიძლიის საარგმანო არაბულიდან საერთო გამოჩენილება / *The Georgian Version ...* გვ. 306/.

2 R. Blau, *The Georgian Version of Fourth Esdras...* გვ. 310

საფიქრებელია, რომ ქართული და უიოპური ფეხსეები უფრო ახლოს იყვნენ ერთმანეთთან, ვიდრე ბლეიკის სქემის მიხედვით ჩანს.

პირველი რიტმი აქსანონიანია ამ ორი ფეხსეის სიხარული ვერას ბეჭეოებების მიხედვით: სხვა უნების ფეხსეებში ვერა ყველაზე "სალ-თივლაძე" იწოდება, ქართულ ორივე ნუსხაში - ოპერშიც და იერუსალი-მურშიც - იგი "სუთივლაძე" მოხსენიებული: "ნოცნი ვერა ს უ მ ი - ვ ე ო ი" /0/, "ვერა ს უ მ ი ვ ე ო ი, რომელი იყო ბაბილონის" / 7 /, ქართულის მსგავსაა ვერას ბეჭეოება უიოპურშიც: *Esra Suteil /ვერმანელი მარტმანიქ/*.¹

რაც შეეხება ფეხსეობრივ სიხარულს, რამდენადაც უიოპური ფეხსეის ვერმანელი მარტმანის მიხედვით შეიძლება მსჯელობა, ქართული და უიოპური ფეხსეები ერთმანეთთან ფეხსეობრივადაც უფრო ახლოს არიან. ამ სიხარულის საჩვენებლად I თავის პირველივე მუხლი გამოიკვეთება:

შემდგომად სამისა წლისა
დაუვითიდან ქალაქისადა ვიყავ
ბაბილონს მე, სუთივ, რომელ

*Im jahre 30, nachdem un-
sere Stadt gefallen war, war
ich in Babylon, ich Suteil, der*

¹ გამოკვეთვასი "ვერას ანკაროფსისის ქართული ჩეპაქიები" /მრავალთავი, I, მბ., 1971, გვ. 105, სქოლიოში/ ჩვენ ვწერით: "ბლეიკის ქართულ ფეხსეში "სუთივლის" ნაცვლად "სულვილი" ნაუკიხებას, ამიტომ ქართული და უიოპური ფეხსეების მსგავსება ამ მიხრივ მისთვის შეუძლებელი პარაა"-ექვ, ეს არ შეეხება მება სინამდვილეს, გაუკვებრობის შედეგია და ჩვენ ისრა დავერჩენია, რომ ამ უმუსტობისათვის განსვენებული მკვლევარისა და მკიხებელის წინაშე ბოროტი მოვიხარებო.

არს ებრა. დასულებული ვი-
რვე საჩუქარსა ჩემსა ბერა,
და მე აღმებიძინეს ჟუარნი და
გული-სიგუვანი მიმივიძოძოეს
გურსა ჩემსა".

ich Esra heiße, und ich war
hingestreckt [ich] aufen meinem
lager, und mein gesicht [war]
geöffnet, und meine Gedanken
stiegen auf in meinem Herzen.

/ძარ. სომხური: ես Սաղաթիւէլ, որ եւ էყր կոչեցալ,
եւ ի Բարեկէն յամին երեսներորդի կայի յանկոչնի
իմում: Եւ սաւառուր, որովոց յմր/ա/բայ շոնորդութի, և ծածո-
րանքի ճըրսա թքամշառցա շորք յարչայրսա իմսա/.

ამ ჩრჩი გუქსთის სიხარლვე უარგარ ჩანს აგრევე V თავის 35-ე
მუხლის მიმდევნო გუქსტიდან /ჩვენი გამოკვების მიხედვით V 35, ა-36/
ჩრჩის მუსტი რუსული მარტმანი უთიკურნიდან გამოქვეყნებული აქვს
მ. მ ა ვ რ მ ვ ს.!

მე არ მივიღებ მიხედველობითი ღაკუნებს, რაც უარჯერ და უთი-
კურ გუქსტებში სხვადასხვა ადგილას გვხვდება და ჩრჩივეში გვიანდელი
ფაქტი ჩანს, უარჯერი გუქსტი მთელი მუხლის მიანძირებ თიქუმის
სიგუვა-სიგუვი გადმოსკვების შესაბამის უთიკურს.

ნიმუშაპ აქედანაც პირველ ჩრ მუხლს რავიმოწმებებ:

"და განეროს მივამ სათ-
ჯერისა და ესე ნინაში ა-
ტირსა მას განსასუენებერი-
სასა. და გამოჩნდეს საკუმილი
იტი გუქნიმისა და ესე ნი-
ნაში სამოხბესა მას ფუფუნე-
ბისასა.

Тогда ров суда открыт-
ся против места утешения, и
явится печь адская насупро-
тив рая радости.

/ М. Ш а в р о в, О третьей книге Ездры... გვ. 55-62.

“*და პირველს მათინ მარ-
ღარიმან განუვადებულა მათ
ნათესავთა: იხილეთ და
იყანთ, რომელი-იგი უვარ-
-პყავთ, ანუ რომელი-იგი
არა პომნეთ, ანუ რომელი-
საღ მცნებანი ჭეშმარიტნი
მეურაცხ-პყვენით*”.

Тогда Всевышний скажет
людям воскресшим: вот сме-
трите и поймите: Кто Тот, от
Которого вы отреклись, Кото-
рому не служили, и Которого
заповеди презрели.

*რ. ბელიკია ბებოხმეყვანიღ სქემადი ბერძნულ არქეოპისა და ქარ-
თულ-უიოთპურ ტექსტებს შორის -რ-რნი საფუბური გამომცო / ყ, ყ¹ - ქარ-
თულისათვის, ყ, ყ² - უიოთპურისათვის/, აღმათ იმიტომ, რომ ურთი სა-
ფუბური სომხურისათვის · რთვორც ქართული თარგმანის ნყაროსათვის/
დათმით.*

*ჩუენი აბრით, უბრა სუთიულის ნიგნის ქართული ჭუქსტი არაა
თარგმნილი სომხურიდან. იგი, მესაძლთა, უმუაღოთ ან იყნობა უიოთ-
პურს, მათგამ უთუოთ მიმდინარეობს იმავე ნყაროდან, რომელიდანაც
უიოთპური.¹*

-----
*1 იქნებ ეს ნყარო დაკარგული კომპლური თარგმანიც მოფილიცო. წ. E.
Cassan -ს პქონია ცნობა იმის მესათებ, რომ სწორეპ კომპლური და-
კარგული ვერსიის სათაური მოფილა Eξελ Σουβελη (R. Blaauw,
The Georgian Version of Fourth Esdras... გვ. 310-311).*

მოკლე რედაქციის ფაქტის გადმოთარგმნას ნ.მარჩი ქართული ქრის-
ტიანული მწერლობის უძველეს პერიოდს აკუთვნებდა: "თეოლოგი ქართული
მარგმანი არავეთარ შემთხვევაში არ არის VII საუკუნემდე გვიანდელი,
შეიძლება, რომ იგი უფრო ადრინდელი იყოს" - ნერძა იგი.¹

ფაქტში ვერ ვნახეთ რაიმე ბეჭედადები მასალა, რომლის მიხედ-
ვიდაც შესაძლებელი იქნებოდა მისი დათარიღება. აღსანიშნავია მხო-
ლოდ ერთი ჰაემიტი ფორმა, რომელიც იერუსალიმის ნუსხაში დასტურე-
ბა:

"ან აღწერიწ სასწორითა უმჯულოებანი ჩუენნი და უმჯულოებანი
სოფლისა მათისანი და პ ა ჰ ნ ა უ ლეღიან სასწორისა მათისა-
მან", 134.

რაც შეეხება მარგმნელს, ისევე როგორც ძველი ქართული მარგმა-
ნების დიდებუ დიდ უმრავლესობას, რაიმე ენობა მარგმნელის შესახებ
არც ეძრა სუთიერის წიგნს მოუპოვება.

მარგმნელისა /აგრევე ავტორისაც/ და იმ წრის მისაგნებად,
სადაც მენსურდა ესა თუ ის მარგმანი, მოგჯერ შეიძლება გასაღებს
წარმოადგინდეს ძველის ენობრივი და სტილისტური თავისებულებები.

ჩვენს ძველში ამ ზვალსაზრისით ყურადღება მიიქცევა მაგალითე-
ბის განსაკუთრებულმა სიხშირემ რამდენიმე ენობრივ ფაქტზე:

ა/ მომავალი დროის გადმოსაცემად გამოყენებულია ვითარე-
ბით ბრუნვაში დასმული მასპარე "ყოფნა" ბმის ანმეოსთან ერთად:

ყოფაპარს, 1132; 1133

ვიძიეოოეოეა ყოფაპვაოე? 1135

ნარსღვაპაროან, 1145

რად-მე ყოფაპარს მათეოეოეა? 1151

რთიეო არიან რა რთიეო ყოფაპაროან, 1143

თოთაპარს, 1146

ტარპაევაღეოთაპარს, 1V16

ტამოეხაეეოთაპარს რაეეოი ეხეეოი, V28

თახევაპაროან, V35 /ბ/

პაეეაპაროან, V35 /რბ/

ტანეესეოთაპაროან, V35 /რბ/

ტანეეავისეეეოთაპაროან, V35 /რ/

ტამოეხიეეოთაპარ / ტამოეხნეეეეოთაპარ

აროან, V35/რა/

მსტავსეოთაპარს, V35 /რა/

არეეეო, რად ეეეოთაპარს რეეეა, V56

ესეორთიეოი ასე მრავლაე ეეეოი ეარეეოი ენის სხეა ეეეეეოი

არ ეეეეეეეოი.

ბ/ ვითარეეოი ბრუნვის -აე ნიშნიე ნარეოეეოი სახეეეოი:

ნარსღვაპარი, 1145; "ნარსული ეეეო, ხოლო ნარსღ-

ვაპარი არა ეეეო", 1146.

თოთაპარი, 1142.

ტანერნარი, 1111; VI6; VI34; ჰერნარი, 1111; "ვერ ეეეოს

ტანეერნარიეოთაპარ ეეეოსხიის-ყოფაე ეეერნარიეოს

ეეეაა".

ჟამაპარი, 1118; 1V44; "ჟამაპარნი ვირაე-ვირაენი".

ა/ ე.წ. ნანახელსაზიხარნი ვიხარებთინ ღირებუნი /"წემდა",
"მედა"/, როდესაც ისინი კუთვნილებას გადმოწყვიტენ, დაიწყებენ
ვიხარებთინ ბრუნვის ნიშანს -ე-ს. ამგვარი მაკალიბები ძველი ქარ-
ხელი უნის სხვა ძველებში თითო-ორივეს ეხებება, ჩვენს ძველებში კი
შესამჩნევად ბევრია:

"აღაბდინე მ ე ნ რ ა რ მონად მენი პავით", I 23.

"ვეთ მუნ ჩ ე ე ნ რ ა რ სხუადუა მარნარი", II 14

"გამორჩიე მ ე ნ რ ა რ ენაჟი", III 23.

"გამორჩიე მ ე ნ რ ა რ იაჟი ერთი", III 24.

"განაბრე მ ე ნ რ ა რ ერთი მონარაზ", III 25.

"ნმობა ჰევა მ ე ნ რ ა რ სიონი", III 25.

"სახე-სევე ს ე ნ რ ა რ ჭრესა ერთა", III 26.

"სათნო იევა მ ე ნ რ ა რ ერთი ცხვარი", III 26.

"საკუთარე მ ე ნ რ ა რ ჰევა ერი ერთი", III 27 / 7 /.

აღნიშნული ენობრივი მოვლენების ასეთი სიხშირე სტილისტური
შეცვლის მიზნით ძველი სპეციფიკის ქვეყნის. ჩვენი აზრით, ცალკეულ
ძველებში ამგვარი თავისებურებების გამოვლენა უფრო დაკვირვება
მათი ავტორისა და მხარამხედველის მიგნებაში.

ძველის მხარამხედველის დასაბუთება შესაძლებელია რამდენიმე
იერუსალიმური წესების მიხედვით თავისებურებას, რომელთაც ჩვენ დი-
დიჭობებში ვხვდებით.

1. "სმენა" და "სმენილი" ნაცვლად გვაქვს ზღვრები: "სმობა"
და "სმობილი":

"ს მ მ მ მ /სმენილი 0/ იმბა... კმა მენი", IV 22

კმა კაცისა არა ს მ მ მ მ /სმენილი 0/ იეო", IV 23

2. "ცხოვრება/ცხოვრებას" ნაცვლად "ცხოვრება":

"იგი ც ბ თ მ პ ე ს /ცხოვრებს 0/", 1V25

"მეორეხედი ც ბ თ მ პ ე ნ, VI ე /0-ს აკლია/

"არამცა ც ბ თ მ პ ა", V67.

3. ურთიან "სიციხეს" ნაცვლად გვაქვს "სიციხო":

"პაიფი ს ი ც ბ თ მ ს ა გ ა ნ და წყლისა შიენი შიქმხული", VI გ /0-ს აკლია, P - სიციხისაგან/.

სი-თ პრეფიქს-სუფიქსით მხოლოდ რამდენიმე აბსტრაქტული სახელი იწარმოება /სითბო, სითხე, სიტუბო, სიტბო/.¹ "სიციხო" ძველი ქართული ენის ძველებში სხვაგან არ დაგვიპასტურებია.²

-----

1 შერ. ა. თ ა ნ ი ძ ე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, თბ., გვ. 133.

2 ამგვარი წარმოების მეორე სახელი - "სიტბო" ნაცვლად "სიტბე"-სი - შიგვხვდა ბასილი კვსარცილის "ექსტა რეუთაქვს" ძველი ქართული ლექსები: "...ყოველი, რომელი იპოვა ს ი გ რ ძ თ ს ა გამოყვრილები-სასა"... /უძველესი რეპაქციები ბასილი კვსარცილის "ექსტა რეუთა-ქვს" და გრიგორ ნოსელის ლექსებიდან "კაცისა აგებულებიდანაქვს", X-XIII სს-ის ხელნაწერთა მიხედვით გამოსკვა, გამოკვლევა და რექსიკონი დაურთო ი დ ი ა ა ბ უ რ ა ძ ე მ, თბ., 1964, გვ. 75/.

ამგვარივე წარმოებისაა ძველი ქართული: სიჩრდო, სიჩრთ, სიწლო, სიქო /სიჩრდილი, სიჩრდილი, სიწული, სიქიერი-ს გვერდი/. ისინი ჩვენი მაგალითებისაგან იმით სხვაობენ, რომ არ იწარმოებიან სი-ე-თი. არა გვაქვს: სიჩრდი, სიჩრე, სიქე და სხვ.

ბ/ "მისთვის ფრთხილად ს ი თ ე ნ ა",

ჯარკთა სრულყოფილი შევსება: и того ради владеют Сио-
ном,

ასევე: "დასასრული იყოს ჩემი ღმერთი და არა ს ბ ვ ღ", VI 6
ბერ. и конец будет мною, а не иным.

ა/ "ანუ ვინ წარმარებდა ვსრულად რ ა ი ე ე მ ენებანი
შენი?", I 35.

კონსტანტინის მიხედვით აქ მისალოცნი იყოს III პირის ფორმა. სამი-
ვე პირისათვის საერთო сохранил მთარგმნელმა, როგორც ჩანს, კონ-
სტანტინის გაუფიქრებელი III-ის ნაცვლად II პირის ფორმით გადმოი-
წერა.

2. გარკვეული რიგის შეუფერხებელი მიზეზი ის არის, რომ ერთი
მნიშვნელობის სრულყოფილი გაგებულება სულ სხვა შინაარსის სიტყვად
და ამის გამო არასწორადაა მარტომილი:

ასე მაგ. V ღმერთი 27-ე მუხლით გვაქვს: "ყოველთაგან უ მ რ ა -
ე ლ ე ს ა ერთად იპოვნე შენა ერთი ერთნი".

┌ რედაქციამ "უმრავლესა"-ს ნაცვლად მის "მეფემულთა": "ყო-
ველთაგან მ ე ე მ ე ე ლ ა შენა ერთად საბევრად ყველა ერთი ერთნი
ისრავლი".

ასეა სრულყოფილი: и от всех умноженных людей взымал еси се-
бе народ один.

სრულიად აშკარაა, რომ ქართველმა მთარგმნელმა სრულყოფილი უმთხ-
ნის გამო და მარტომილი როგორც "უმრავლესი".

3. ხშირია შემთხვევები სიტყვის არასწორი მარტომისა გრაფიკუ-
რი აღწერის ნიშნებით: სრულყოფილი სიტყვის შესაფერისად VII
ღმერთი 69-ე მუხლით გვაქვს "იხილვა", რაც მოწოდებაა და მოწოდებ-
ის აღწერის შედეგად ჩანს: "უკუთმყოფელმა მსაჯულმა არა ი ბ ი -

ვ ა"... გაძმოსკვმის სტავურ მ სუდია აცე ბნ ნე პ რ о с т и ჯ...

მსგავსი მატალიზები ბევრია: "რწმუნებაჲ ვ ა მ ს ა მ აზუვ-
ნენ მე ზამე ვარძასრული"... VI₁₂ - გაძმოსკვმის სტავურ ж ж е
ч а с т ь показал еси мне прешедшия.

აქ ვარძიკურ ნიპაგვტე ჩანს ალრეული часть რა час.

4. რეული სახელები მემარგენელი ნაწილები ცალ-ცალკე მარგ-
მნიშ რაკარტულია მათი ნამტვილი მნიშვნელობა. ასე მაგ., "წინა-
რამბული" რა "წინაშე-რამბული" ალავური предположенный -ს ვალ-
კუბია, მავრამ ისინი მნიშვნელობით არ ურჩიან სტავურ предположен-
ный-ს.

5. ძველი საკუთარი სახელები ბევრი არ გვხვდება, მაგრამ
რაც გვაქვს, ნახესაობით ძრუნვაში ამა ლუ იმ პირის გენეალოგიის
აღნიშვნის რჩის სტავური -ев სუფიქსითა წარმარგენილი:

"...ძისა სარანიუვისა რა ძისა აზარიუვისა, ძისა ულიკუვისა
რა ძისა სარანიუვისა..." I₁,

შორ.: სტავური: сына Саранева, сына Азариева, сына Елкие-
ва, сына Саданиева...

ГРУЗИНСКИЕ ВЕРСИИ АПОКРИФИЧЕСКИХ (НЕКАНОНИЧЕСКИХ) КНИГ
ВЕТХОГО ЗАВЕТА

Неканонические (апокрифические) книги Ветхого завета являются одной из составных частей Библии. Их всего одиннадцать: 1. Книга 1 Ездры, 2. Товит, 3. Юдифь, 4. Премудрость Соломона, 5. Премудрость Иисуса сына Сирахова, 6. Варух, 7. Послание Иеремии, 8. Книга Ездры Сутиила (III Ездры), 9. I Маккавеев, 10. II Маккавеев, 11. III Маккавеев¹⁾.

Эти библейские книги были созданы в IV – I в.в. на арамейском, древнееврейском и греческом языках.

Неканонические книги Ветхого завета имеют значение не только как литературные памятники, они могут быть использованы наукой и как исторические источники.

Оригиналы ряда неканонических книг Ветхого завета в настоящее время утрачены (напр. др.-евр. оригиналы Книги премудрости Иисуса сына Сирахова, Книги пророка Варуха, Послания Иеремии; арамейский оригинал и др.-евр. перевод книги Товита; др.-евр. и греческие тексты Книги Ездры Сутиила и др.), поэтому вполне оправдан тот интерес, который проявляет наука к древним переводам этих книг,

---

1) В Ветхом завете неканоническими считаются и некоторые части канонических книг: во второй книге Паралипоменон – Молитва Манасии, в книге Есфирь – места, не помеченные стихами, в Псалтыре – последний 151-ый псалом, в книге Иова – текст, который следует за 17-ым стихом XLII главы, в книге пророка Даниила – Песнь трех отроков, История Сусанны и о Виле и драконе.

сохранившимися на языках христианских народов.

Все неканонические книги, а также неканонические части канонических книг целиком были переведены на грузинский язык еще в ранний период развития грузинской литературы, но поскольку до сих пор не существовало их критического издания, то они оставались почти неизвестными для науки.

Одна часть грузинских версий неканонических книг Ветхого завета (6 книг) была издана нами в 1970 году. В данное издание вошли: Книга Ездры Зоровавеля (I Ездры), Книга Товита, Книга премудрости Соломона, Книга Варуха, Послание Иеремии и Книга Ездры Сутиила (III Ездры). Издание осуществлено на основании всех имеющихся рукописей X - XVIII в.в.¹⁾

Нами были изучены грузинские версии неканонических книг Ветхого завета и выявлены их различные редакции: установлено наличие двух редакций I Ездры, Послания Иеремии и Апокалипсиса Ездры (III Ездры) и трех редакций книг Товита, Премудрости Соломона и Варуха.

Настоящая работа ставит целью на основе сличения различных грузинских редакций неканонических книг, а также их сравнения с иноязычными источниками (греческими, армянскими, сирийскими, латинскими, славянскими) уяснить историю грузинских переводов и причины возникновения различных грузинских редакций.

Велико значение изучения грузинских переводов неканонических книг Ветхого завета для исследования истории грузинского языка,

---

1) Грузинские версии апокрифов Ветхого завета (по рукописям X - XVIII в.в.). Текст к изданию подготовила, снабдила предисловием и словарем Ц.Курцикидзе, книга I, Тбилиси, 1970 г.

грузинской литературы и вообще для истории грузинской культуры.

В палимпсестах, первые тексты которых относятся к V – VII в.в., имеются фрагменты как канонических (Иеремия, Исайа, Притчи Соломона), так и неканонических (I Ездры) книг Ветхого завета. Так что переводы этих книг на грузинский язык относятся к началу зарождения грузинской христианской литературы. Следовательно, изучение их с точки зрения установления архаических норм грузинского языка имеет такое же значение, как и исследование оригинальных произведений данного периода.

Изданные нами неканонические книги, их различные редакции оказались переведенными в различное время и с разных языков (с древнегреческого, армянского, сирийского, латинского и славянского). Этот факт говорит о наличии тесных культурно-исторических связей грузинского народа с сопредельными странами.

Изучение грузинских переводов неканонических книг имеет определенное значение с точки зрения истории текста Библии, напр. следует отметить, что из трех редакций Книги Товита (A, B, C), редакция C полностью сохранилась лишь на грузинском языке.

Книга состоит из следующих частей: Предисловие (стр. 1-5), Введение (стр. 6-29), Грузинские редакции I книги Ездры (стр. 30-114), Грузинские редакции Книги Товита (стр. 115-170), Грузинские редакции Премудрости Соломона (стр. 172-218), Грузинские редакции Книги Варуха (стр. 219-251), Грузинские редакции Послания Иеремии (стр. 252-267) и Грузинские редакции Апокалипсиса Ездры (стр. 268-308).

В введении рассмотрены общие вопросы, связанные с неканоническими книгами Ветхого завета. В частности, вопросы происхожде-

ния неканонических книг, истории их включения в канон Библии и последующее их выделение из канона. Установлены факты различного отношения христианской церкви к этим книгам в различные эпохи, показана противоположность точек зрения Западной и Восточной церквей по отношению неканонических книг, установлены время и причины причисления этих книг к апокрифическим произведениям, установлены черты, отличающие неканонические книги от собственно апокрифических, т. е. еретических произведений и др.

Специально рассматривается точка зрения деятелей грузинской христианской церкви и церковных писателей на сущность неканонических книг Ветхого завета. Сведения об этом, хотя весьма скудные, все-таки сохранились в памятниках грузинской церковной литературы: автор "Жития Григория Хандзтийского" Георгий Мерчуле, говоря о необыкновенной памяти Григория, подчеркивает, что "и неканонические сочинения святых наставников во множестве произносились им без книг, наизусть".

Один из памятников X в. (*Sin.* — 34) свидетельствует о том, что книги Баруха и Иисуса сына Сирахова почитались как канонические. Средневековые грузинские писатели неканонические книги Ветхого завета строго размежевывали от собственно апокрифических произведений. Так, напр. Ефимий Святогорец (X — XI в.в.), отвечая на запрос церковных деятелей Грузии, какие именно книги не приемлемы для греческой (следовательно и для грузинской) церкви, перечисляет апокрифические произведения как Ветхого, так и Нового завета, но в этом списке нет упоминания неканонических книг Ветхого завета.

Отклонением от основной линии грузинской церкви, в смысле

оценки неканонических книг Ветхого завета, является точка зрения Сулхан-Саба Орбелиани (XVII – XVIII в.в.). Его точка зрения в определении ветхозаветного канона полностью совпадает с точкой зрения Римско-католической церкви, поскольку, в это время Сулхан-Саба Орбелиани склонялся к католицизму.

В исследовании обзор каждой книги дается в отдельной главе в той последовательности, в какой эти книги представлены в нашем издании. В Введении обзора каждой книги представлен краткий анализ историко-литературных вопросов.

I. В нашем издании "Древнегрузинских версий апокрифов Ветхого завета" опубликованы две редакции I книги Ездры. Первая или редакция C (A) сохранилась в списках Олжской (978 г.), Иерусалимской (XI в.) и Маджетской Библии (начало XVIII в.), а также в рукописях Института рукописей АН Грузинской ССР: А – 570 (XIV в.), А – 646 (XVI в.), Н – 885 (XVII в.). Вторая или редакция D (Д) включена в Библию царевича Бакара (Московское издание грузинской Библии 1743 г.).

Основанием для выделения двух редакций I книги Ездры служат текстуальные, языковые и стилистические различия. Эти две редакции переведены разными лицами в разные эпохи. Редакция C (A) текстологически следует за армянской версией, а редакция D (Д) за версией, сохранившейся в греческой Септантае.

В результате сравнительного изучения текста выяснилось, что грузинская редакция C переведена с армянского. Наряду с текстуальной близостью, между грузинской и армянской версиями обнаружено много общего в лексической, грамматической и стилистической

"и было" (др.-эвр. стилистическое явление; ср. VIII I, VIII 68).

7. В обоих текстах одинаково отсутствует 15-ый стих VI главы.

О происхождении грузинского перевода в редакции Ц (А) с армянского свидетельствуют следующие данные:

1. Слово *ծագածրոն* // *ծագածրոն* *br'akamdisi* // *br'akadmdisi* (у 57, VII 9) в древнегрузинских текстах не встречается. Единственный случай его употребления засвидетельствован в данной редакции, вероятно, под влиянием армянского *սջշմևր* (одежда, которая доходит до щиколоток, до пят).

2. Имя персидского царя Артаксеркса встречается в форме *А р т а ш е с* только в армянском и грузинском переводах.

3. В грузинском встречается форма "ჯგბი" *ellni* "колесницы" в значении ед. числа (*ჯგბი იგი ჯგბი და ვრთვთა ვზღა* *ajqda igi ellta mat meqeta tysta*), соответствием которой в армянском засвидетельствована форма *plurale tantum* - *չմբ*.

4. В армянском *ի շինի* (= *ջրთա զելთա*) является предлогом в значении от, через, посредством. В грузинском выражение *ჯრთა აჯობთათა զելთა სეხლათა* (*აჯობთათა აჯობ-ებთა ჯრთა აჯობთათა*, *šecividen sakvertata qelita se-xlisayta* VI, 23) вероятно, является калькой соответствующей армянской конструкции.

5. Исходя из армянского текста становится возможным объяснить некоторые ошибки грузинского перевода. Напр.: в одном месте мы читаем: *ყოველი სიმრავლე* (IV, 18),
вместо *ყოველი სახეებისა* *qovelisaxebelis'a* (добро),

эта ошибка возникла на основе смешения армянских слов *բարևբարև* и *բարցոնբարև*. В другом месте читаем *զօօջօն* *ganasesa* (VIII, 89) вместо *զօօցո*, *գա-գօ*, что мы рассматриваем как смешение двух армянских слов: *Կարգիւ* и *Կարգեալիւ*.

Учитывая лексико-грамматические особенности текста, а также исторические условия, сложившиеся после разрыва между грузинской и армянской церквями (VIII в.), в результате чего прекратилась переводческая деятельность с армянского на грузинский язык, следует предположить, что редакция $\mathcal{T}$ (A) I книги Ездры переведена до VIII века.

Все шесть рукописей редакции $\mathcal{T}$ (A) восходят к одному аркети-пу, но ни в одной из них не сохранился он адекватно. В каждой из этих рукописей по-своему нашли свое отражение изменения последующих времен.

Наблюдения показали нам, что эти изменения меньше всего коснулись текстов Иерусалимской Библии и рукописи А - 646, а в остальных четырех рукописях выявились три разновидности текста: Ошская Библия, рукописи А - 570/Н - 885 и Мцхетская Библия. В результате анализа этих текстов мы пришли к следующим заключениям:

а) Различия, засвидетельствованные в ошском списке, не подчиняются каким-либо закономерностям; они скорее оставляют впечатление ошибок переписчика, который не смог правильно вычитать и переписать оригинал.

б) В рукописях А - 570 и Н - 885 (которые являются копиями одного списка) мы имеем дело с преднамеренным изменением текста, с преднамеренной попыткой создать более краткую редакцию. Редак-

тор достигает этой цели путем сжатия содержания, изъятия отдельных фраз (для этого он обращается к различным приемам: к разгрузке текста от повторений, опущению артикуля, замене описательных форм органическими, упоминанию бога и царей без их постыжных эпитетов и др.).

Что касается вопроса об источнике этих изменений текста в списках У (А - 570) и Д(Н - 885) (подобным изменениям в списках У и Д подверглась и Книга Товита, см. ниже, стр. 322), то ни для текста I книги Ездры, ни для Книги Товита мы не смогли найти соответствующих источников, которые бы объяснили все имеющиеся в списках У и Д своеобразия. Более того, нам не удалось обнаружить даже объяснения для отдельных особенностей. В связи с этим в работе выдвинуто положение о том, что в списках У и Д текст видоизменен грузинским редактором без учета иноязычных источников.

в) Текст Мхетской Библии не имеет расхождений с армянским источником и в том случае, когда первые пять списков отходят от него. Поскольку разночтения Мхетской Библии грешат против норм грузинского классического языка (срвн. *ոյոնոյս ուշեշս օշօօթ* *ոշոն, igitica iqves zetagan Levis*, I 15, вместо ... *ոշոն-օշ Levista*; *օշոն օր-օրեօր օրո, չեղա did-didni igi*, I 36, вместо *օշոն, չեղա*; *ժողոժեթ ... օրո (օժօն օնո)* *moiqvanna ... igi (չայ misi)*, вместо *ժողոժեթ, moiqvanna*, там же; *օշոն ճանիտ* — несуществующая в классическом грузинском форма и др.), то этот факт указывает на вторичность указанных явлений.

В специальной литературе уже давно замечен факт использования редактором Мхетской Библии текста армянской Вульгаты (Амстер-

дамского издания 1666 г. армянской Библии). С аналогичным фактом мы имеем дело и в тексте редакции Ц (А) I книги Ездры. Видимо, редактор Мцхетской Библии (XVIII в.) сравнил и эту ее часть с армянской Вульгатой и внес на основе этого источника некоторые изменения в грузинский текст.

В списках редакции Ц (А) I книги Ездры (кроме Мцхетской Библии) имеются вставки, которые по своему содержанию являются комментариями к определенным отрезкам текста (комментарии в рукописях вписаны красными чернилами, а в нашем издании набраны петитом). Относительно этих комментариев в работе высказывается предположение, что в библейский текст они внесены из т. н. хрониконов (сочинений, в которых в определенной последовательности сообщаются хронологические данные о правителях различных стран и которые содержат описание важнейших исторических событий, происшедших в царствование этих правителей).

Невыясненным для нас остался вопрос о времени появления комментариев в тексте: были ли они сделаны в процессе перевода текста или же являются последующими наращиваниями.

При сравнении с греческим и армянским источниками в тексте редакции Ц (А) выявлены некоторые ошибки, возникшие частично в процессе переписывания текста, частично же в процессе перевода. В работе учтены все эти погрешности в той последовательности, в какой они встречаются в тексте.

В грузинском переводе читаем:

თარგობა სოქლესა , III 2
 ავ თუ IV II

должно быть:

თარგობა სოქლესა
 ავ 30 თუ

საბრავანდო *Sabravanzand*, VI 7-8
ვერა-მიციე *zeda-micie*, VI 21

საბრავანდო რა *Sabravanzan da*
ვერა-მიციე *ვერა-მიციე*
იწყეტისა zeda-micie и др.

Здесь же отмечаются и некоторые несоответствия в построении фразы (вместо ожидаемого эргативного падежа подлежащее стоит в именительном, простое дополнение стоит в дательном падеже вместо ожидаемого родительного и др.).

В редакции Θ (Д) I книги Ездры заметно обилие греческой лексики, композиты и предложения построены на греческий лад, встречаются греческие фразеологические кальки, причастные и инфинитивные конструкции и явные ошибки, объяснимые лишь на основе греческого языка. Несмотря на вышесказанное, текст редакции Θ (Д) оказался переводом с славянского. Почти все явления, обратившие наше внимание как грецизмы, нашлись в славянском тексте. Помимо этого в грузинском тексте обнаружено большое количество славизмов, как в фразеологии, так и в лексике. Часто встречаются и кальки:

რძრ-მევერე, I 36 *did-šemzle* - вельможа
ბათისა-მეველესა *natesav-met. qweleba* - родословный
ბრის-ბუბა *šis-šema* - летопись и др.

В собственных именах встречаются славянские окончания родительного падежа -ев, -ов: *მევი არავერისა zeni Axiavisa*, *მევი ფახარევერისა zeni Faxarevovisa* (сыны Агхаевы, сыны Фохареовы); собственные имена с окончанием -ий в грузинском переданы двумя ი (იი): *სისინიისი Sisinii* (срвн. Сисиний).

Из-за плохого знания славянского переводчиком допущены ошибки фактического характера: "священный" переводится как *ფრეხი*

mydeli (священник) и *szardost szardelo* (священнический),
вместо ожидаемого *szard szida* (священные сосуды — *szardost
szardost* *mydelni szidelni*, I 39, 43, 51).

Святилище (храм) переводится как *szardost patrni* // *szardost
patrni* (фитиль светильника). Формы и звесих, и зве-
с и в переводятся как *szardost uacde* (VIII 55), *szardost
ucdevalta* (VIII 56) ввиду смешения с формами глагола "известить".
Славянский предлог "из" часто употребляется слитно с собственными
именами: *szbd szardostobbd... szbd szardostobbd zeli Izkarinisni... zeli
Izprisni*, У 19 (срвн. из Кафра... из Пирн) и др.

Редакция Б (Д) должна быть переведена в Москве царем Арчилом,
который в то время (1699— 1713) возглавлял издание грузинской библии.

Согласно распространенному в специальной литературе ошибочному мнению в Московском издании грузинской Библии книги Иисуса сына Сирахова и Маккавеев были переведены со славянского. Это мнение возникло на основе неправильного понимания предисловия царевича Бакара, а также послесловия Вахушти Багратиони, приложенных к указанному изданию, поскольку в них не говорится, что царь Арчил перевел из книг Ветхого завета лишь книги Иисуса сына Сирахова и Маккавеев. Однако основной причиной распространения этого ошибочного взгляда является тот факт, что тексты, вошедшие в издание царевича Бакара, не были изучены с точки зрения их происхождения. В действительности же переведенными со славянского, помимо книг Маккавеев и Иисуса сына Сирахова, оказались I книга Ездры и ряд других библейских книг (об этом речь будет идти ниже), что указывает на обширную пе-

реводческую деятельность царя Арчила.

Третью редакцию I книги Ездры (по своему значению и древности этой редакции отводится первое место) составляют ханметные фрагменты, обнаруженные в одном палимпсесте Австрийской национальной библиотеки (рукопись № 2) J. N. Birdsall-ем. Эти фрагменты он опубликовал в 1972 году, после того как было опубликовано наше издание (1970 г.) и завершено исследование.

В фрагментах не был обнаружен текст редакции ζ (A). Текст этот, по мнению Birdsall -я, "приближается к греческой редакции и сравнительно близко стоит с той редакцией Септанта, которая известна под названием рецензии Лукиана". Birdsall эти фрагменты датирует VII в. Открытием этих фрагментов устанавливается весьма интересный факт: как видно, еще на раннем этапе развития грузинской литературы одно и то же литературное произведение не переводится только с одного языка.

Эти фрагменты с параллелями из редакции ζ (A) мы внесли в "Дополнение" нашего исследования.

II. Грузинские версии книги Тсвита сохранились в Ошской Библии, в рукописях А - 570, А - 646, Н - 885, А - 51 и в Московском издании Грузинской Библии (издание царевича Багара). Несколько отрывков хранится в Матенадаране (в Ереване).

В результате изучения текста выделены три редакции Книги Тсвита на грузинском языке ζ (A), η (B) и θ (Г). Литерой ζ обозначен древний перевод, который сохранился в Ошской Библии и рукописях А - 570, А - 646 и Н - 885, к этой редакции относится фрагмент

Матенадарана; литерой Ψ (Б) помечен текст рукописи А - 51, а Θ (Д) - текст издания царевича Бакара.

Книга Товита существует всего в четырех редакциях: Ватиканско-Александрийской, Синайской, т. н. С или R^C и редакции Латинской вульгаты.

Грузинская редакция Υ (А) точно следует за греческим текстом С. Эта редакция была известна только на греческом и сирийском языках.

Следя за греческой редакцией С, грузинская редакция Υ (А) повторяет и ошибки греческого текста (так напр. в обоих текстах опущены стихи VII 13 и X 3 и в обоих текстах засвидетельствована следующая последовательность стихов 6, 7, 4, 5, 8 XI главы).

Некоторые места грузинской редакции Υ (А), которых нет в греческом тексте, имеются в сирийском переводе, что также указывает на их принадлежность к редакции С.

Текст редакции С в греческом является дефектным - не хватает начала до 9^{FO} стиха VI главы и последней XIV главы. Дефектен так же и сирийский перевод, в нем недостает начала до 10^{FO} стиха VII главы и конца с девятого стиха XIII главы. В отличие от них грузинский перевод сохранился полностью. В работе делается попытка доказать принадлежность к редакции С начала грузинского текста (до 9 стиха VI главы) и его конца (XIV глава):

I. Редакцию С (часть, дошедшую до нас) специалисты характеризуют как текст, который состоит из чтений редакций А (Александрийско-Ватиканской), В (Синайской) и т. н. своих индивидуальных чтений. До 9^{FO} стиха VI главы грузинский перевод Книги Товита пока-

зывает аналогичную картину. В работе приводятся примеры, подтверждающие это положение.

2. Несмотря на то, что XIV глава редакции ζ (A) в точности следует за XIV главой греческого текста редакции A, она все же квалифицируется нами как относящаяся к редакции C, поскольку, во-первых, в грузинском переводе начало оказалось принадлежащим редакции C, во-вторых, в редакциях A и C идентичны XIII главы.

Древнегрузинскую версию Книги Товита мы считаем восходящей к греческому тексту. Сирийский текст не может считаться источником грузинского перевода, поскольку он (сирийский текст) никогда не был полным: на сирийский язык была переведена лишь та часть редакции C, которая дошла до нас (Н. Дроздов). Помимо текстуальной близости, обнаруживающейся при сравнении грузинской и греческой редакций, в древнегрузинском тексте выявлено также определенное количество гречизмов:

а) $\rho\acute{\alpha}\gamma\alpha$, $\rho\acute{\alpha}\gamma\omicron\upsilon\eta\lambda$ переносится в грузинский текст как $\text{ჰაგა ზაგა} / \text{ჰაგუჲ ზაგუჲ}$, где начальный h (β) является отражением греческого густого придыхания (^{c}).

б) Засвидетельствованное в грузинском тексте выражение $\text{ბოგუბობაჲ} (I, 22) \text{zit}^c \text{y} \text{y} \text{ - } \text{m}^c \text{p}^c \text{e} \text{li}$ как эквивалент греческого $\epsilon\kappa\text{-}\lambda\omicron\gamma\iota\sigma\tau\acute{\iota}\varsigma$, по значению не соответствует этому последнему, хотя оно образовано в результате своеобразного осмысления указанного греческого выражения.

Сравнение грузинского текста с греческим текстом редакции ζ позволило нам (аналогично первой книге Ездры редакции ζ) выделить те изменения, которые внесены в текст грузинского перевода в те-

чение последующего времени. Из списков редакции $\mathcal{T}(A)$ наиболее дрезными являются разночтения рукописи А - 646. В Ошской Библии и рукописях А - 570, Н - 885 заметны исправления, принадлежащие грузинским переписчикам-редакторам.

Ошская Библия и в данном случае выявляет различия, аналогичные I книге Ездры; рукописи А - 570 и Н - 885 аналогично I книге Ездры дословно повторяют друг друга и с начала до конца проявляют тенденцию сокращения текста без нанесения ущерба его общему содержанию. С целью сокращения текста в книге Товита используются те же приемы, что и в I книге Ездры: разгрузка текста от повторений, опущение синонимов, замена описательных форм органическими и др. Аналогичные изменения текста в рукописях А - 570 и Н - 885 указывают на то, что обе вышеназванные книги Ветхого завета (I Ездры и Товита) переработаны одним и тем же лицом.

Редакция $\mathcal{Q}(B)$ (рукопись А - 51) в большинстве случаев соответствует редакции $\mathcal{T}(A)$, но при сравнении с ней в тексте указанной редакции выявлен целый ряд особенностей: в отличие от редакции $\mathcal{T}(A)$ в тексте $\mathcal{Q}(B)$ повествование в определенном месте ведется в третьем лице (вместо первого) (срвн. $I_3 - III_1$), в измененном виде представлены собственные имена некоторых действующих лиц ($\mathcal{T}(A)$: *მადო ობია*, $\mathcal{Q}(B)$: *მადო ობია*; $\mathcal{T}(A)$: *ობო ედია*, $\mathcal{Q}(B)$: *ობო / ობო ანა / ანე* и др.). Некоторые места в редакции $\mathcal{Q}(B)$ представлены более пространно (срвн. $\mathcal{T}(A)$: II_{10} , $\mathcal{Q}(B)$: II_{11-18}), а некоторые более сжато ($\mathcal{T}(A)$: IY_{12-13} , $\mathcal{Q}(B)$: IY_{13}), ряд стихов, имеющих в редакции $\mathcal{T}(A)$ опущен в тексте редакции $\mathcal{Q}(B)$ (IY_7 , IY_{19}), но в ряде случаев имеет место обратное явление -

в редакции Q(Б) добавлены стихи, отсутствующие в тексте T(A) (II₉, II₂₃, III₁₇, IV₂₂) и др.

Все особенности редакции Q(Б), все ее разночтения оказались особенностями латинской Вульгаты, что привело нас к следующему заключению: в начале XVIII в. (когда был составлен список S (рукопись А - 5I) грузинской Библии) один из списков редакции T(A) (вероятно список, близко стоявший к рукописи А - 646) был исправлен и дополнен в результате сравнения с текстом Вульгаты.

На позднее происхождение пласта из Вульгаты в рукописи А - 5I указывают и языковые особенности: обычно употребление суффикса - *eb - el* в III л. мн. ч. в аористе и прошедшем несовершенном (*აღვრებდებენ* *aqvrebēden*, II 15, *ვედრებდებენ* *vedrebēden*, VIII₆, *ხეივანი* *ḫevīden*, XIII₁₂, *ტირები* *ṭirōden*, XI₁₁...); сказуемое не согласуется с подлежащим во множественном числе с суффиксом - *b - n* (*განგებენ* *ganḡēben* *რქმისებენ* *rk̄m̄isēben* *აღა* *aḡa* *აღვრისებენ* *aḡvrisēben* - ... *ganḡivani* *ḡmtisani* *აღა* *aḡa* *გულისებენ* *gulisēben* - *იყრები* *iqrebi* ... III₂₀), чуждым для древнегрузинского является ряд композитов: *ბუბრა* *ḡua-ḡam*, II₉, *მეფისებენ* *meḡisēben* - *მკლავები* *mk̄lavēbi* IX₉ и др. Неоправданным с точки зрения древнегрузинского языка является и ряд выражений, засвидетельствованных в тексте.

Источником слоя Вульгаты в редакции Q(Б) Книги Товита не может быть армянский текст Амстердамской Библии (армянская Вульгата), поскольку последняя принадлежит Ватиканско-Александрийской редакции.

По нашему мнению, единственным источником проникновения в редакцию Q(Б) Книги Товита слоя Вульгаты является сама латинская

Вульгата, а соответствующие исправления в текст внесены редактором этого списка Сулхан-Саба Орбелиани. В работе указывается на одно искаженное написание женского собственного имени "Анна", которое в грузинском тексте иногда встречается в форме " აბჯ *Ане* " (აბჯა აბჯჯა აბჯი ზევიგა ზევიგელ ანეს VII₂, VII₁₈... , сказал Рагуел Ане). Источником этого искажения должна быть латинская форма дательного-родительного падежа *Annae* .

Относительно Книги Товита в редакции $\bar{\Theta}$ (Д) (текст, сохранившийся в изданной паревичем Бакаром Библии) в специальной литературе высказано предположение, что она наряду с текстом Книги Юдифь (редакция $\bar{\Theta}$ (Д) переведена с латинского (К.Кекелидзе). Сравнительное изучение текста указанной редакции (Книг Товита и Юдифь) показало, что он восходит к славянскому источнику, в частности, к тексту славянской Библии, изданному в 1663 г., который является переводом латинской Вульгаты.

В грузинском тексте засвидетельствован ряд славизмов:

1. В результате произношения "г" как "х" собственные имена: "Раги", "Гаваил", "Рагуел" переданы в грузинском тексте в виде

რაგო Raqe , რაგორ Gavail , რაგორ Raquiel

2. Вместо რაგო Raqe встречается форма აბჯა *Ане* (აბჯა , აბჯა აბჯა აბჯა *Ане* , *kalansa midtasa* У1₆, 21) , являющаяся результатом неправильной интерпретации славянского предлога "в" как начальной буквы слова (срвн. в Raqes) .

3. В грузинском тексте сохранено славянское окончание родительного падежа -ев (...ძნის თჳთჳძნის ჳისა *Tovilevisa* , აბ-ბაჯისა *Anavilevisa* , აბჯისა *Adilevisa* - ... сына Тови-

лева, Ананиклева Адугилева):

4. В некоторых случаях смешаны схожие или близкостоящие славянские слова: п л е м е н е Нефеалимля переводится как *გულთაგან ბუნთარბობათა* *tywetalagan Neptalemisata* I₁. Источником этой ошибки является смешение слова "племене" со словом "плен"; в другом случае произошло смешение выражения "с боязнию" со словом "соблазнию" и слов "соседам" и "сосудам" и др.

Переводчиком Книги Товита в редакции $\overline{\text{D}}$ (Д), также как и I книги Ездры, должен быть царь Арчил.

III. Грузинский текст Премудрости Соломона в нашем издании представлен в трех редакциях $\overline{\text{A}}$ (А), $\overline{\text{D}}$ (Д), $\overline{\text{E}}$ (Е).

Текст редакции $\overline{\text{A}}$ (А) имеется в Ошской и Мцхетской Библиях в лекционариях из с. Кала, с. Латали и Парижа (IX - XI в.в.), редакция $\overline{\text{D}}$ (Д) - в Библии царевича Бакара, а редакция $\overline{\text{E}}$ (Е) - в рукописях S - I349 и A - I418.

Текст редакции $\overline{\text{A}}$ (А) полностью сохранился лишь в Ошской Библии; в Мцхетской Библии сохранились лишь девять отрывков этой книги (VII₁₅₋₂₂; III₁₋₈; V₁₋₁₇; XII₁₋₇; IX; V₁₄ - VI₃; IV₇₋₁₅; I₁ - II₄; II₁₂₋₂₄). Указанные отрывки обнаружены в целом ряде литургических сборников. Выяснилось, что составитель этой Библии Сулхан-Саба Орбелиани, поскольку грузинского перевода книги Премудрости Соломона не имелось в Грузии (Ошская Библия хранилась на Афоне), восполнил пробел в Мцхетской Библии именно из литургических сборников.

Большинство отрывков, имеющих в Мцхетской Библии как по

сбору, так и текстологически совпадают с текстами литургических сборников. Сравнение показало, что части книги Премудрости Соломона в литургических сборниках не являются самостоятельными переводами, а взяты из грузинского перевода этой книги. Для обоснования данного положения в работе производится сравнение текста Службой Общине с отрывками из литургических сборников.

Сличение текста редакций C (A) с греческим и армянским текстами показало, что грузинский перевод восходит к греческому источнику.

В грузинском переводе засвидетельствован целый ряд особенностей греческого текста, которых нет в армянском переводе:

1. В греческом тексте, на всем его протяжении, засвидетельствован ряд стилистических особенностей: употребление именных предложений, употребление предложений, в которых определение и определяемое разобщены сказуемым и др. В грузинском переводе эти особенности греческого текста, за исключением двух-трех случаев, повторяются во всем тексте. В армянском же тексте случаи употребления именных предложений ограничиваются единицами, а примеров разобщенного употребления определения и определяемого вообще не встречается.

2. В греческом засвидетельствован один случай когда артикль разобщен от имени существительного другими членами предложения. В грузинском тексте эта особенность перелосится в своеобразной интерпретации: артикль трактуется как релятивное местоимение.

$\acute{\eta}$ τὴν πρεμρολήν εκιάουσα νεφέλη (XIX, 7)

მეძრო-იპო დაბუნა და ავბოცბო რეზბრო.

თმაღი-იგი ღუპისა მას ავბობდა უჩიბელი.

ров неправильного понимания греческого оригинала, неправильных переводов греческих специфических выражений и калек, которых нет в армянском переводе. Эти факты еще раз доказывают происхождение грузинского перевода с греческого. Для иллюстрации указанного положения приведем несколько примеров: греческое ἴδιος "свой, собственный, особый" переведено на грузинский язык словом *ωβჯ ზახე* (XVIII₁₄) "вид" на почве смешения значений двух греческих слов ἴδιος и ἰδέα.

На основе смешения указанных двух слов, а также предлога ἐν с числительным ἓν (один), фраза ἐν ἰδίῳ γένει "по своей природе, своим происхождением" переведена *ჟჳთჳთა ოპიჳთა გჳჳარ* *entita žaxita qorad*, XIX₆. На другом месте *πλοῦν τις* переводится как "богатство" (XIV₁) (гр. *πλοῦτος*).

В ряде случаев греческие композиты переведены на грузинский язык таким образом, что понять их значение без греческих соответствий невозможно: *παν-οπλία* "полное вооружение" переводится как *გჳჯრჳ-ωგჳბჳჯრჳ* *qovel-i-žaxwveli* (V₁₇), *εὖ-κύκλος* "достаточно округленный" - как *კეტილი-სიმγ᳚᳚᳚᳚* *ketili-simgwli* (V, 21), *πετρο-βόλος* "каменнотетельное орудие, петробол" - *კრეოვობ ოპიბჯ*, *klidisagan žaisre* (V, 22).

Текст книги Премудрости Соломона в редакции Υ (A) на грузинском языке должен был существовать до переписки Ошской Библии. Как уже было отмечено, в литургических сборниках части из книги Премудрости Соломона были внесены из ранее существовавшего грузинского перевода. Тот факт, что часть книги Премудрость Соломона имеется в сборнике из с. Кала (IX в.) говорит в пользу предположе-

ния, что эта книга была переведена на грузинский язык до IX века. С другой стороны, в тексте Ошкской Библии допущено большое количество ошибок, чисто графического характера, в результате смешения схожих грузинских букв. Эти факты также указывают на существование более древнего перевода этой книги на грузинский язык. Личность переводчика не удается установить, что же касается уровня его переводческой деятельности, то об этом свидетельствуют сами результаты его работы: перевод полностью соответствует источнику. Может быть эта точность вызвана характером самого произведения — оно является философским сочинением. Но все же следует отметить, что специфика греческого языка не всегда ясна для переводчика.

Сравнение редакций ⚪ (Д) и ⚫ (Е) между собой привело нас к заключению, что одна из них является первичным переводом, а вторая — его переработкой.

Поиски источников грузинского перевода редакций ⚪ (Д) и ⚫ (Е) привели нас (как и при книгах Ездры и Товита) к славянскому переводу.

При сравнении выяснилось, что редакции ⚪ (Д) и ⚫ (Е) в первую очередь отражают те различия, которые имеются в двух изданиях славянской Библии (1663 и 1751 гг.). Точнее, редакция ⚫ (Е) следует за текстом издания 1663 года, а редакция ⚪ (Д) — за текстом издания 1751 года. В работе приводится множество примеров, иллюстрирующих это положение:

⚪ (Д): ... აზნივე რაფაელ ანავინე დაერავი (I,8).

⚫ (Е): ... აზ დრ-ჲ რაფაელ ანა ჯალ-ის დაერავი (I,8).

Слав. изд. 1751 г.: "никтоже утаится".

изд. 1663 г.: "не может утаити".

Засвидетельствованы и такие случаи, когда текст обоих изданий славянской Библии идентичен, а грузинские редакции Θ (Д) и Υ (Е) показывают стилистические расхождения:

слав. текст: "во славе своей", IX_{II}.

Θ (Д) $\rho\rho\rho\rho\delta\theta\theta\omega$ $\theta\theta\theta\omega$ $\omega\lambda\omega\omega$ *didebita šina tyssa*

Υ (Е) $\rho\rho\rho\rho\delta\theta\theta\omega$ $\omega\lambda\omega\theta\omega$ *didebita tysita*

или же: "Мудрствуйте", I_I.

Θ (Д) $\theta\theta\theta\theta\theta\theta\theta\theta$ *brynobdit*

Υ (Е) $\omega\lambda\omega\omega\omega\omega\omega$ - $\omega\omega\omega\omega$ *gulixema-quit*.

Вообще на всем продолжении текста наблюдаются различия между редакциями Θ (Д) и Υ (Е), при этом текст редакции Θ (Д) проявляет наибольшую близость к славянскому тексту.

Сравнение редакций Θ (Д) и Υ (Е) между собой и со славянскими источниками выявило, что редакция Υ (Е) является первичным переводом, выполненным в 1699 - 1713 г.г. царем Арчилом с славянского текста, изданного в 1663 г., а редакция Θ (Д) — ее переработкой на основе текста комиссии Феофилакта Лопатинского. Редактором редакции Θ (Д) мы считаем Вахушти Багратиони.

В связи с редакцией Υ (Е) выяснилось одно обстоятельство: в тех частях текста, которые имеются в литургических сборниках, перевод царя Арчила в точности следует за текстом редакции Υ (А). Вероятно при переводе с славянского царь Арчил воспользовался чтениями литургических сборников.

Перевод книги Премудрости Соломона, выполненный царем Арчилом, в Грузии был известен уже в двадцатых годах XVIII в., поскольку

ку в поздних автографах словаря (1721 - 1725 г.г.) Сулхан-Саба Орбелиани мы находим следы ее использования.

IV. Грузинский текст книги Варуха сохранился в Ошской, Иерусалимской, Гелатской (рукопись А - П08 XII - XIII в.в.), Мцхетской Библиях, а также в Библии, изданной царевичем Бакаром. Кроме того, более двух третей книги Варуха (I₁₃₋₁₉; II₆₋₂₀; III_{1-25, 29-38}; IV и V главы целиком) под названием "Пророчество пророка Иеремии" внесена в Парижский лекционарий.

В нашем издании книга Варуха представлена в трех редакциях: Ц (А), Ч (Б) и Г (Г). Редакцию Ц (А) составляют тексты Ошской и Иерусалимской Библий, Ч (Б) - тексты Парижского лекционария, а Г (Г) - тексты, сохранившиеся в Гелатской, Мцхетской Библиях и Библии, изданной царевичем Бакаром.

Редакция Ц (А) грузинского перевода книги Варуха отдает предпочтение Александрийскому варианту Септанта. В исследовании привлечен соответствующий материал, доказывающий сходство грузинской редакции Ц (А) с текстом греческой Септанта, в частности с Александрийским кодексом. В грузинском тексте встречаются места, которые то в Ошской, то в Иерусалимской версиях отклоняются от текста Септанта. Эти отклонения в нашей работе квалифицированы как вторичное явление.

К александрийскому варианту книги Варуха восходят ее переводы на эфиопском, коптском, арабском и армянском языках. Мы имеем возможность сравнить грузинский текст только с греческим и армянским источниками. В результате сравнения выяснилось, что I. Целый

ряд мест грузинского перевода следует за греческим текстом и отличается от армянского, 2. ряд мест отличается от обоих текстов, 3. редко грузинский перевод не имеет расхождений с армянским текстом и отклоняется от греческого. В работе приводится факт, из которого явствует, что грузинский и армянский переводы восходят к различным источникам (в грузинском - *ჟფრც... ობბბბბბბბბ ბბბბ ბბბბბ*, II₁₄ *uralo ... ganguharinen čuen šentvis* - "Господь... спаси нас ради тебя"; в армянском - *փրկես զՏեզ զի անանի քո* - "спаси нас ради имени твоего". В греческом лишь в одном случае (А) имеется эта последняя фраза - *τοῦ ὀνόματος σου*; в остальных случаях мы везде читаем - *ἐνεκεν σου* (ради тебя).

Согласно нашим выводам, несмотря на то, что грузинский перевод вместе с армянским следует традициям Александрийского кодекса, он все-таки не может быть возведен к армянскому источнику. Оба перевода - грузинский и армянский - восходят к различным рукописям александрийского варианта, которые нами пока не обнаружены. С другой стороны, несмотря на то, что редакция C (А) следует за греческим текстом, мы все-таки не смогли выявить конкретных фактов, подтверждающих происхождение грузинского перевода с греческого.

Чтения, которые выделены редакцией Q (Б), в отличие от чтений книг Премудрости Соломона и Ездры Сутиила, являются самостоятельными переводами.

Чтения из книги Варуха озаглавлены: "Пророчество пророка Иеремии". Этот факт имеет свое объяснение: поскольку издавна (с IV в.) книгу Варуха, "Плач" и Послание Иеремии по содержанию увязывали с

"Пророчеством Иеремии", их считали составными частями последнего. Сведения об этом имеются и в древнегрузинской литературе.

В работе собраны факты, указывающие на то, что тексты редакции $\mathcal{C}$ (А) и $\mathcal{Q}$ (В) являются переводами с двух разных источников. Об этом свидетельствует и то, что в отличие от редакции $\mathcal{C}$ (А), которая следует традициям Александрийского кодекса Септанта, редакция $\mathcal{Q}$ (В) обнаруживает места, характерные для Ватиканского кодекса. Наряду с различиями в редакциях $\mathcal{C}$ (А) и $\mathcal{Q}$ (В) встречаются и одинаковые места, что по нашему мнению, обусловлено приблизительной одновременностью перевода обоих текстов и однотипностью переводимых источников.

Текст Чтений условно объединяется в одну редакцию; дело в том, что, видимо, не все части указанных 9-ти чтений переведены одним переводчиком. Эти сомнения вызваны двумя последними чтениями: предпоследнее чтение завершается 37-ым стихом IV главы, в то время как последнее начинается 36-ым стихом этой же главы, следовательно у них имеются два общих стиха (36, 37), и в этой общей части они проявляют различия редакционного характера.

Редакцию $\mathcal{Q}$ (Г) составили тексты Гелатской, Мцхетской Библии и Библии царевича Бакара.

В рукописи А - II08 книга Варуха дефектна - не хватает текста с 18-го стиха IV главы - до конца. Выясняется, что в Гелатской Библии эта часть была утеряна после 1710 г., когда в типографии царя Вахтанга с этой рукописи были перепечатаны книги пророков. Подтверждением данного предположения является тот факт, что в Мцхетской Библии и Библии царевича Бакара (в первой переплетен пря-

мо печатный текст царя Вахтанга, а во второй – тот же текст перепечатан без изменений) книга Варуха представлена полностью.

В научной литературе господствовало мнение, что гелатская версия Библии представляет собой новый, самостоятельный перевод, выполненный в XII в. с греческой Септанти (Р.Блейк, П. Ингорква, Н.Кекелдзе).

При изучении грузинских версий книг Иеремии и Иезекииля (К.Данелиа, Т.Цкитишвили) выяснилось, что гелатская редакция является переработкой древних переводов (ред. С), как показало их сравнение с греческой Септанти. То же самое следует сказать и о книге Варуха в тексте Гелатской Библии. Здесь на протяжении всего текста заметны следы использования древнего перевода (ред. С). Наряду с совершенно различными стихами мы встречаем и очень схожие между собой стихи; ряд слов в новую редакцию попал из древнего перевода: *ძუბობი-ძუბობი* *mtkisa-trzobeli*, *ძივდი* *mxemi*, *ვრ-
ჯუი* *სიძესი* • *ძუბობი* *მოსხლთა*, *ძუჯუბუბი* *ჯესილევა* и др.

Книга Варуха аналогично книгам Иеремии и Иезекииля в гелатской редакции максимально приближена к греческому источнику. Результатом этого сближения является появление в грузинском тексте грецизмов (лексики, лексических калек, инфинитивных и причастных конструкций, грецизмов в области синтаксиса и др.). Гелатская Библия отредактирована согласно принципам, господствующим в литературной школе Иоана Петрици. Иоан Петрици и должен быть редактором Гелатской Библии (Т.Цкитишвили). По мнению других Иоан Петрици был переводчиком этого текста (К.Кекелдзе).

У. Послание Иеремии дошло до нас в четырех списках. Текст "Послания" сохранился в Ошской, Иерусалимской, Мхетской Библиях и в Библии царевича Бакара.

Редакций этого текста две. Редакцию C (A) составляют тексты Ошской и Иерусалимской Библий, а редакцию Γ (Г) - гелатскую - тексты Мхетской Библии и Библии царевича Бакара. Редакция C (A) "Послания" аналогично книге Варуха следует традициям греческой Септанта (в работе приводятся примеры, указывающие на сходство и различия этих двух текстов).

В грузинском тексте, по сравнению с известными нам списками греческой Септанта, многие различия нашли свое объяснение: некоторые из них оказались принадлежностью Септанта и были обнаружены в ее различных рукописях, некоторые же были привнесены в грузинский перевод позднее. Несмотря на эти факты, мы исключаем возможность перевода текста "Послания" с греческого источника. Разница между грузинским и греческим текстами заключается в том, что на протяжении всего текста одна и та же мысль передается в различных стилистических формулировках.

На армянском языке древнего перевода "Послания" вообще не существовало.

Некоторые отклонения грузинского текста от греческого находят свое объяснение в сирийском тексте, кроме того, в грузинском и сирийском текстах отсутствуют одни и те же места, и наконец, имя верховного бога ассирия-вавилонян - Ваал Βῆλος в обоих текстах переводится ошибочно как "врата, порог" (др.-груз.: ვა ეო, сир.: ܒܐܝܬܐ) на основе его смешения с греческим словом βῆλος

(порог).

Учитывая эти факты сходства между грузинским и сирийским текстами, мы сочли возможным высказать предположение о сирийском источнике грузинского перевода.

Текст редакции Γ (Г), как было отмечено выше, сохранился в Мцхетской Библии и Библии Бакара. В самой Гелатской Библии его нет. Текст "Послания" вместе с конечными листами книги Варуха должен быть утерян после 1710 года.

В Мцхетской Библии и в Библии царевича Бакара как и в латинской Вульгате, "Послание" в качестве XI главы примыкает к книге Варуха. Такое объединение двух текстов впервые могло произойти в издании 1710 года и должно быть связано с именем Сулхан-Саба Орбелиани, что объясняется его симпатиями к католицизму.

То, что редакция Γ (Г) "Послания" является частью Гелатской Библии, подтверждается стилистическими и языковыми особенностями текста. Кроме того, что текст редакции Γ (Г) "Послания" дословно следует за греческой Септантой, в нем в большом количестве обнаруживаются т. н. грецизмы.

"Послание" так же, как и другие книги пророков лишь отредактировано на основе сличения с Септантой, но в нем явно заметны следы более древнего текста, имеющегося в редакции $\mathcal{C}$ (А), т. е. ошкско-иерусалимской редакции грузинской Библии.

Несмотря на малый объем "Послания", редакция Γ (Г) содержит все те стилистические и языковые особенности, которые характерны для остальных книг Гелатской Библии и поэтому мы здесь уже не касаемся вопроса времени ее возникновения и установления личности

автора (или редактора).

VI. III книга Ездры или "Апокалипсис Ездры" существует в двух редакциях – пространной и краткой. На грузинский язык переведены обе эти редакции. Краткая редакция сохранилась в Ошкской и Иерусалимской Библиях, а пространная – в Библии царевича Бакара, два отрывка из этой книги внесены в Парижский лекционарий. Тексты Ошкской и Иерусалимской Библий совместно с отрывками Парижского лекционария составляют редакцию C (А), а текст из Библии Бакара – редакцию D (Д).

В списках Ошкской и Иерусалимской Библий краткая редакция, в отличие от текста на других языках, не пронумерована (эта книга в указанных списках озаглавлена следующим образом: О: "Книга Ездры Сутпил", Ж: "Ездра Сутпил, который был в Вавилоне"). В грузинских списках древней редакции нумерация отсутствует и у книг Ездры Зоровавеля (как канонической, так и неканонической). По нашему мнению, древнегрузинские редакции книг Ездры отражают древнее состояние текста, когда еще не существовало их деления на отдельные книги (I, II, III и т. д.).

Особенно много различий с точки зрения стиля, порядка слов, лексики и самого текста наблюдается между Ошкским и Иерусалимским списками. Несмотря на это, они восходят к одному общему архетипу. В этих списках текст архетипа подвергся правке, что особенно коснулось Ошкского списка (Р.Блейк).

Согласно распространенному в специальной литературе мнению, краткая редакция "Апокалипсиса Ездры" считается переводом с армян-

ского (Н. Марр, Р. Блейк), но по нашему мнению, текст, дошедший до наших дней на армянском языке, невозможно считать источником грузинского перевода, ввиду существенных текстологических различий, засвидетельствованных между ними. В работе произведено сравнение грузинского и армянского текстов, в результате чего выяснилось:

1. Некоторые места в грузинском содержат более пространный текст, чем в армянском (в армянском вообще отсутствуют некоторые отрезки текста, которые сохранились в грузинском: I₁₈₋₂₂; II₃₁₋₃₂; 42, 46; IV₆₋₁₀, 23, 49-52; VI₁₇₋₃₀ и др.), а в ряде случаев, наоборот, армянский текст представляет более пространное чтение.

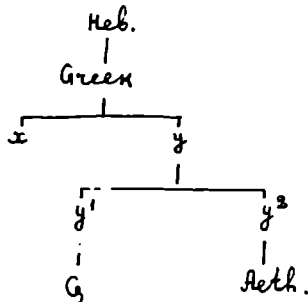
2. В грузинском и армянском текстах не обнаруживается идентичность и в тех местах, где эти два перевода как будто не расходятся друг с другом. Нецелесообразно также искать для грузинского перевода якобы ранее утраченный армянский текст, который, по мнению некоторых исследователей (Н. Марр, Р. Блейк), имелся в момент осуществления грузинского перевода, тем более, что грузинский текст не показывает каких-либо следов армянского влияния, арменизмов и др. Те явления, которые Р. Блейк считал арменизмами (აზრის დაცვა - арм. հարկա՛ծել եւ ; ազրის დაცვა *azuris dascva* - ფიზ. ზარღაშბეღ ; слово *darci* и др.) не являются таковыми. Эти выражения имеют широкое распространение и в других грузинских памятниках. Следовательно, нет основания считать грузинский перевод, восходящим к армянскому тексту, поскольку а) в армянском не существует источника грузинского перевода, б) грузинский текст не обнаруживает арменизмов.

Р. Блейк отрицал происхождение грузинского перевода с грече-

ского, приводя следующие аргументы: а) существование ранних переводов тао-кларджетского периода с греческого не подтверждается, б) грузинский перевод не обнаруживает гречиизмов. Третьим аргументом в пользу указанного положения можно считать отсутствие этого текста на греческом. Считают, что он был утрачен еще в древности. Как это явствует из комментариев на "Изложение" Иоана Дамаскина, этого текста на греческом языке не существовало уже в XI веке. Возможно, что его не было и в момент перевода на грузинский язык.

Краткая редакция Апокалипсиса Ездры наибольшую текстуальную близость из ныне существующих переводов (эфиопский, сирийский, арабский, армянский) проявляет с эфиопским. Наряду с этим в грузинском обнаруживается большое количество стилистических и языковых особенностей, свойственных семитским языкам: а) примеры паронимазии, б) начало стихов со словами "и было" // "да будет", в) именные предложения, г) примеры лексики семитских языков (" *באדו* *לדעב* " - др.-евр. *pedeb* , " *דאן דארי* " - сир. *dān*).

Близость грузинского текста с эфиопским впервые подметил Р. Блейк и выразил ее в следующей схеме:

Вероятно, грузинский текст не был связан непосредственно с эфипосским, но оба они восходят к одному источнику, который бесспорно является семитоязычным.

Датируется грузинский перевод приблизительно VII веком (Н. Марр). Древность его подтверждается и наличием в нем *казметной* формы (*რავბნბნ დასონის*, I₃₄).

Каких-либо сведений о переводчике нет и в книге Ездры Сутиила. Для выяснения личности переводчика (а также автора) и среды, в которой создавался перевод, иногда имеют значение стилистические и языковые особенности памятника. В этой связи наше внимание привлекло обилие некоторых специфических языковых фактов:

а) Для выражения будущего времени используется масдар в форме обстоятельного падежа вместе с формой настоящего времени глагола "быть" (*მყოფი*, *გონა*): *მყოფი მის გონად არს* (II, 32, 33), *ვახუცარი მისივ ცარსლხად არიან* (II₄₅) и др.

б) Имена образованы суффиксом *-ად* - *ad* обстоятельного падежа: *მთარი ღობადი*, II₄₂, *ვახუცარი ცარსლადი*, II₄₅ и др.

в) Когда формы отгнетивных обстоятельных (*ვახუცა ჯენდა*, *ვახუცა ჯენდა*) передают принадлежность, заново оформляются формантом *-ად* - *d* обстоятельного падежа: *ვახუცარ ჯენდად*, I₂₃, *ვახუცარ ჯენდად*, II₁₄ и др.

Частое употребление подобных своеобразных форм создает стилистическую специфику текста. Обнаружение аналогичных своеобразий

в других памятниках древнегрузинской литературы может помочь нам в выявлении личности автора (или переводчика).

Пространная редакция Апокалипсиса Ездры (Ծ, Д) сохранилась в Библии царевича Бакара. Эта редакция впервые возникла на латинском языке и позднее была переведена на другие языки. Грузинский перевод также считался непосредственно восходящим к латинскому оригиналу (В. Violet, Р. Блейк), но при сравнении с славянским текстом выяснилось, что перевод и этой книги осуществлен с славянского текста. В грузинском переводе обнаруживается большое количество ошибок, допущенных в результате слабого знания ст.-славянского языка, его грамматической структуры. Приведем несколько примеров:

... արշարեմ յառն աջսիկնի օգրիսա, УІ₃ - дословный перевод славянского "исполнен шума"; ԳՏԺԶԵ ԽՈՎՈՆՆ քրօնիս իօնիտա "владеют Сионом" и др. Вместо слова "простил" в грузинском тексте имеем քօնոչ իտօւա (УІІ₆₉), что является результатом смешения слов "простил" и "просил", также наличие в грузинском слова ԳԺԺ Գիտի УІ₁₂ эквивалентом слова "часть" является результатом его смешения со словом "час" и др.

Переводчиком и данной книги, как и многих других книг в Библии царевича Бакара, предполагается царь Арчил.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

წინასიტყვაობა	3
შესავალი	8
ებრას I წიგნის ქართული რედაქციები	32
ტობის წიგნის ქართული რედაქციები	117
სოლომონის სიბრძნის ქართული რედაქციები	174
ბარუქის წიგნის ქართული რედაქციები	224
იერემიას ეპისტოლის ქართული რედაქციები	254
ებრას აპოკალიფსისის ქართული რედაქციები	270
Грузинские версии апокрифических (неканонических) книг Ветхого завета	309

ЦИАЛА ИВАНОВНА КУРЦИКИДZE

ГРУЗИНСКИЕ ВЕРСИИ АПОКРИФИЧЕСКИХ
(НЕКАНОНИЧЕСКИХ) КНИГ ВЕТХОГО ЗАВЕТА

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
ქ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის შეკვეთით

შემაჯავრობის შემადგენელი

გვ.	სტრიქონი		დაბეჭდილია	უნდა იყოს
	ზემოდან	ქვემოდან		
28	6	1	გვ. 245—246.	გვ. 247—248.
52		ბარკია	(ბარკ(ი)ა	
205		4	(გვ. 194).	(გვ. 196).
205		2	(გვ. 200)	(გვ. 202).
205		1	(გვ. 200)	(გვ. 198).
257		1	გვ. 36—37.	გვ. 38—39.
268		1	გვ. 246—248.	გვ. 248—250.
269		1	გვ. 245—251.	გვ. 247—253.
272		13	გვ. 22	გვ. 24.
274		12	te	the
276		8	(იხ. აქვე, გვ.),	(იხ. აქვე, გვ. 274),
289		1	გვ. 189—192.	გვ. 191—194.
291		2	გვ. 22.	გვ. 24.
311		3	(სტრ. 268—306).	(სტრ. 270—308).
311		4	(სტრ. 219—251).	(სტრ. 221—253).
311		4	(სტრ. 252—267)	(სტრ. 254—269).
311		5	(სტრ. 172—218).	(სტრ. 174—220).
311	6	(სტრ. 115—171).	(სტრ. 117—173).	
311	7	(სტრ. 6—29).	(სტრ. 8—31).	
311	7	(სტრ. 30—114).	(სტრ. 32—116).	
311	8	(სტრ. 1—5).	(სტრ. 3—7).	

ც. ქერციკიძე